26-24
B51 vol. 1

BIBLIA

DUPĂ TEXTUL EBRAIC

GENEZA

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ DE
FRANCISCA BĂLTĂCEANU
ȘI MONICA BROȘTEANU

II 450 479
BCU IAȘI

HUMANITAS

Cartea Genezei, rodul unui proces îndelung de cristalizare şi redactare, este, în ansamblu, o admirabilă revelare a lui Dumnezeu spre a putea fi accesibilă oricărui om. Prin lectură, cititorul este purtat atât în *timpul începuturilor*, unde evenimentele creaţiei se desfăşoară în ordinea şi în armonia instituite prin cuvântul rostit în mod suveran de Dumnezeu, cât şi în *timpul istoric* al umanităţii, în care *în multe rânduri şi în multe chipuri* El vine în întâmpinarea omului ce riscă să-şi rateze împlinirea propriei existenţe fiindcă s-a abătut de la legea poruncită lui ca o condiţie de viaţă.

Ţinând seama că este vorba de un text care provine dintr-un trecut îndepărtat, că există o tradiţie îndelungată a traducerii Bibliei în limba română, că textul rămâne contemporan cu toate generaţiile, s-a urmărit echivalarea lui într-o limbă actuală, firească, evitând atât arhaismele devenite cvasi-ininteligibile, cât şi neologismele stridente şi lipsite de conotaţii poetice. Am dorit astfel să ne apropiem, pe cât posibil, de frumuseţea originalului: pentru omul credincios ea este „semnătura" Duhului lui Dumnezeu.

II 450 479
BCU IASI

BCU IASI NATIONAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

26-24
B 51

BIBLIA

DUPĂ TEXTUL EBRAIC

GENEZA

778537

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ DE
FRANCISCA BĂLTĂCEANU
ȘI MONICA BROȘTEANU

TRADUCERE, STUDII INTRODUCTIVE ȘI NOTE DE
FRANCISCA BĂLTĂCEANU, MONICA BROȘTEANU,
MELANIA BĂDIC, EMANUEL CONȚAC,
OCTAVIAN FLORESCU, VICTOR-LUCIAN GEORGESCU,
CRISTINEL IATAN, ALEXANDRU MIHĂILĂ,
DELIA MIHĂILĂ, OVIDIU PIETRĂREANU,
TARCIZIU-HRISTOFOR ȘERBAN, SILVIU TATU

0 000010 68997 BCU IAȘI

ACU

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

HUMANITAS
BUCUREȘTI

© HUMANITAS, 2017, pentru prezenta ediție

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CUPRINS

Introducere generală 7
Introducere la Tora (Pentateuh) 65
Introducere la Cartea Genezei 73
Notă asupra traducerii 83
Transliterări din ebraică 85
Sigle 87

GENEZA 91

Note 197
Bibliografie 345

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

INTRODUCERE GENERALĂ

Biblia sau Scriptura este de fapt o bibliotecă, o colecție de cărți: grecescul *tà biblía* este un plural, „cărțile", devenit în latină substantiv feminin singular. Aceste cărți, alcătuite și fixate de-a lungul mai multor secole, sunt de o mare diversitate.

Biblia ebraică cuprinde texte compuse în limba ebraică, la care se adaugă și câteva în aramaică.

Pentru creștini, Biblia se compune din Vechiul Testament și Noul Testament. Expresia „Vechiul Testament" apare prima dată în 2 Corinteni 3:14, sugerând o diferență între acesta și noutatea adusă de Hristos. Termenul „testament" e împrumutat din lat. *testamentum*, care echivalează gr. *diathḗkē*; acesta, la rându-i, traduce ebr. *bᵉrit*, „legământ", topos teologic fundamental pentru înțelegerea Sfintelor Scripturi. Cărturarii evrei care au transpus Biblia în grecește aveau la îndemână doi termeni pentru a reda ebraicul *bᵉrit*: *synthḗkē* („convenție", „învoială", „alianță") și *diathḗkē* („dispoziție legală în favoarea cuiva", „convenție" sau „testament"); ei au preferat *diathḗkē*, care este ambivalent (poate fi înțeles atât ca „legământ", cât și ca „testament"). În Vulgata, traducerea latinească a Bibliei, se întâlnesc mai multe sinonime (*foedus, pactum, testamentum*) pentru perechea *bᵉrit – diathḗkē*, însă ultimul termen a ajuns să se impună, trecând apoi în majoritatea limbilor europene.

Deoarece în modernitate termenul „vechi" a căpătat o nuanță peiorativă, o terminologie mai nouă (dar de inspirație biblică, *cf.* Evrei 8:7) preferă denumirea de *Primul Legământ.*

ADEVĂRUL BIBLIEI

Atât pentru evrei, cât și pentru creștini, Biblia e o carte sacră: ea reprezintă cuvântul lui Dumnezeu. Dumnezeu se revelează omului, de-a lungul timpului, „prin fapte și cuvinte" (conform unei expresii deja consacrate) și de aceea El poate fi numit autorul Bibliei, în sensul că i-a inspirat pe autorii sacri, cu o inspirație având un caracter unic și specific, și i-a vegheat în redarea acestor fapte și cuvinte care se luminează reciproc.

În același timp, El respectă libertatea omului pe care l-a creat „după chipul și asemănarea" sa: așadar îl respectă și pe autorul uman pe care îl inspiră, în așa măsură încât se poate spune că Biblia este în întregime lucrarea lui Dumnezeu și în întregime lucrarea autorilor umani care au contribuit la alcătuirea ei; aceștia nu sunt instrumente pasive, ci își au fiecare personalitatea, mentalitatea, talentul, viziunea asupra lumii. E normal ca autorii umani să se exprime conform cunoștințelor vremii lor, conform modului ei de a înțelege lumea.

Biblia nu vrea să fie un manual de istorie, geografie, astronomie etc., chiar dacă textul e foarte valoros pentru cunoașterea întâmplărilor, mentalităților, lumii așa cum era în vremea și pe teritoriul formării ei. Ceea ce Cartea vrea să comunice esențialmente este adevărul despre Dumnezeu și despre om în relație cu Dumnezeu.

Poate tocmai de aceea Biblia e cartea cea mai lucidă din câte s-au scris: de aceea apar în ea atâtea crime, violuri, adultere, uneltiri, toată „zona întunecată" a existenței umane. Acestea nu sunt

expuse ca exemplu de urmat, Biblia nu este o carte de pilde pioase pentru uzul cititorilor grăbiți; de aceea o lectură fundamentalistă e pe cât de falsă, pe atât de periculoasă. Ci Dumnezeu îl ia pe om așa cum este și vrea să-l ridice de acolo de unde se află.

Acest lucru presupune că Biblia are și o funcție inspiratoare, în măsura în care ea definește demnitatea umană – întotdeauna în raport cu Dumnezeu –, prioritățile și sensul vieții care îl împlinesc cu adevărat pe om.

Procesul de formare a Cărții a fost îndelungat și complex, presupunând de fiecare dată o eventuală perioadă de oralitate, apoi puneri în scris diverse, cu completări și rescrieri în funcție de necesitățile diferitelor perioade, până la forma finală.

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

Specii literare

Pentru o înțelegere corectă a textelor biblice este important să se țină seama de faptul că, Biblia fiind o întreagă bibliotecă, alcătuită pe parcursul a sute de ani și în împrejurări foarte variate, este firesc ca textele ei să aparțină unor specii literare diverse.

Biblia însăși identifică și denumește o serie de specii literare, manifestând sensibilitatea literară pătrunzătoare și nuanțată a autorilor sacri: cântec (la culesul viei, de batjocură, de dragoste), imn (de laudă, de mulțumire), rugăciune, vorbă de duh, binecuvântare, pildă etc.[1]

Mai ales de la începutul secolului XX, exegeții s-au străduit să distingă cât mai amănunțit diferitele „genuri" literare (teologii au folosit mai degrabă termenul de „gen" pentru ceea ce teoria literară numește „specie" sau chiar „formă" literară). Astfel, se pot distinge: elemente de poezie populară (cântece de muncă, bocete, ghicitori, fabule), forme ce aparțin prozei oficiale (formule

1. *Cf.* L. Alonso-Schökel, „Literary Genres, Biblical", în *New Catholic Encyclopedia*, vol. 8, McGraw-Hill, New York, 1967, pp. 803–809; 806.

de alianță, profesiuni de credință, texte de lege, de dispută juridică, liste etc.), forme ce aparțin genului narativ (legende, povestiri simbolice cu elemente mitice „demitizate", istoriografie, narațiuni de ficțiune), forme epice, anale de curte etc. În literatura profetică se disting: oracolul, viziunea, descrierile onirice, acțiunea simbolică, invectiva, exhortația, narațiunile eshatologice etc. În cărțile sapiențiale o formă de bază este „proverbul/pilda", apar însă în mod caracteristic și descrieri de natură, cu scop laudativ, rugăciuni etc.

Caracteristică pentru Biblie este și împletirea de proză și poezie în aceeași carte; pasaje poetice apar în oarecare măsură în Tora, în mare parte în textele profeților și preponderent în cărțile sapiențiale.

Formarea canonului

Pe la sfârșitul secolului XIX exista un consens privind formarea canonului Vechiului Testament în trei etape: Tora s-ar fi definitivat pe la 400 î.H., cărțile Profeților (*Nevi'im*) în sec. IV-III î.H. și Scrierile (*Ketuvim*) la conciliul de la Iamnia (90 d.H.). De la numele acestor trei categorii provine și acronimul *TaNaK* sub care mai este cunoscută Biblia ebraică. În secolul următor, părerile specialiștilor s-au diversificat, mergând de la o posibilă închidere a canonului în sec. II î.H. (Leiman, Beckwith) până la continuarea acestui proces în primele secole ale erei creștine (Sundberg, Barton).

Cea mai recentă teorie privind canonul ebraic a fost propusă de Timothy Lim (2013a; 2013b). Potrivit acestuia, în perioada celui de-al Doilea Templu exista o diversitate de „canoane" sau, mai bine zis, colecții de „cărți ale Templului" (de ex., în Ezra-Neemia au statut de Tora atât primele cinci cărți, cât și Iosua) considerate autoritative de către diferite comunități (farisei, saduchei, esenieni etc.). În perioada de după distrugerea celui de-al Doilea

Templu, s-a instaurat treptat o unitate doctrinară construită în jurul canonului majoritar promovat de farisei, cei care au asigurat de altfel reajustarea și relansarea iudaismului după anul 70 d.H.

Acest proces îndelungat a fost influențat de factori interni și externi. N-a existat o instanță care să se pronunțe definitiv asupra canonului, ci autoritatea cărților s-a constituit de jos în sus, în comunitățile iudaice care le considerau sacre și le foloseau de mult timp în cult și în studiu. Un important factor extern va fi fost poate sprijinul acordat de monarhii perși pentru reglementarea legislației supușilor din provincia Yehud (Iudeea). Procesul a fost favorizat și de dezbaterea rabinică asupra anumitor cărți „necanonice", survenită ca o reacție la emergența scrierilor creștine care aveau să constituie ulterior Noul Testament. „Conciliul" (mai exact întrunirea rabinică) de la Iamnia (Iavne) de la sfârșitul secolului I d.H. mai degrabă a favorizat fixarea canonului decât să fi luat hotărâri tranșante și receptate ca atare de comunitate.

Deși Iosif Flaviu scrie, spre sfârșitul secolului întâi d.H., că evreii recunosc douăzeci și două de cărți ca fiind canonice (de ex. *Împotriva lui Apion*, 1.8 [1.38]), tratatul *Yadaim* din *Mișna* menționează că statutul unor cărți precum Qohelet (Ecleziastul) sau Cântarea Cântărilor era încă în dispută chiar și un secol mai târziu.

Referințele neotestamentare citate cel mai des în legătură cu constituirea unui canon ebraic sunt Matei 23:34–36 și, mai ales, Luca 24:44, unde Isus vorbește de cele scrise despre El în Scripturi, adică în „Legea lui Moise, în Proroci și în Psalmi".

Teoria avansată de Lim (2013a) recunoaște atât diversitatea scripturilor autoritative, cât și afirmarea treptată, până înspre 150-250 d.H., a unui canon fariseic al celor 24 de cărți, formulat în Talmudul babilonian (*Baba Bathra* 14a–15b), afirmare favorizată

de anumiți factori istorici care premerg totodată apariției iudaismului rabinic.

Acest canon se păstrează și în prezent. Astfel, potrivit Codicelui de la Sankt Petersburg (*Codex Leningradensis* B 19^{A}), cel mai vechi codice complet al textului masoretic, cele douăzeci și patru de cărți sunt ordonate astfel:

TORA (Pentateuhul)
1. Geneza/Facerea (*Bere'șit*)
2. Exodul/Ieșirea (*Șemot*)
3. Leviticul (*Wayyiqra'*)
4. Numerii (*Bemidbar*)
5. Deuteronomul (*Devarim*)

NEVI'IM

Cărțile istorice (*Nevi'im ri'șonim*, „Profeții anteriori")
6. Iosua (*Yehoșua'*)
7. Judecători (*Șoftim*)
8. 1 și 2 Samuel (*Șmu'el*)
9. 1 și 2 Regi (*Melakim*)

Cărțile profetice (*Nevi'im 'Aharonim*, „Profeții posteriori")
10. Isaia (*Yeșa'yahu*)
11. Ieremia (*Yirmeyahu*)
12. Iezechiel (*Yehezqe'l*)
13. Profeții mici (*Trey 'Asar*, „Cei doisprezece")
    - Osea (*Hoșea'*)
    - Ioel (*Yo'el*)
    - Amos (*'Amos*)
    - Obadia/Avdia (*'Ovadya*)
    - Iona (*Yona*)
    - Mica/Miheia (*Mika*)
    - Naum (*Nahum*)
    - Habacuc/Avacum (*Havaqquq*)

BCU IAȘI - BIBLIOTECA UNIVERSITY LIBRARY

Țefania/Sofonia (*Țefanya*)
Haggai/Ageu (*Haggai*)
Zaharia (*Zekarya*)
Maleahi (*Male'aki*)

KETUVIM (Scrieri)

Cărțile poetice (*Sifrey 'Emet*)
14. Psalmii (*Tehillim*)
15. Proverbele (*Mișley*)
16. Iov (*'Iyov*)

Cele cinci suluri (*Hameș Megillot*)
17. Cântarea cântărilor (*Șir Hașșirim*)
18. Ruth (*Rut*)
19. Plângerile (*'Eika/Kinnot*)
20. Ecleziastul/Qohelet (*Qohelet*)
21. Estera (*'Ester*)

Alte cărți
22. Daniel (*Dani'el*)
23. Ezra-Neemia (*'Ezra'*)
24. 1 și 2 Cronici (*Divrey Hayyamim*)

Odată stabilit canonul, s-a considerat că nici o altă carte nu mai poate fi adăugată și nici scoasă. Rabinii avertizează asupra acestui lucru într-un comentariu la Qohelet: „De orice altceva în afara acestora ferește-te, fiule, căci facerea de cărți este fără de sfârșit. [...] Aceia care aduc mai mult decât 24 de cărți în casa lor stârnesc confuzie" (*Eccl. Rab.* 12:12).

Traducerile moderne ale Bibliei ebraice numără însă 39 de cărți, socotind Ezra, Neemia și pe fiecare dintre Cei doisprezece profeți drept cărți de sine stătătoare.

BCU IAȘI - BIBLIOTECA UNIVERSITY LIBRARY

TRANSMITEREA TEXTULUI EBRAIC

Biblia ebraică disponibilă în integralitate este produsul activității masoreților, învățați evrei preocupați de tradiția (ebr. *masora*^{h}) pronunției și interpretării corecte a textului sacru.

TEXTUL MASORETIC (TM) (SEC. VII–X D.H.)

Se știe că multă vreme evreii nu au notat decât consoanele. Structura specifică a limbilor semitice face ca pronunțarea să fie ușor de dedus, atâta timp cât limba e vorbită. Problemele au început să apară pe măsură ce ebraica a ajuns să fie înlocuită treptat în uzul curent de aramaică. În vederea unei lecturi corecte, scribii s-au folosit întâi de patru semne consonantice care sugerau ce vocale lungi trebuie citite. Acestea se numesc tradițional *matres lectionis*, „mame (adică ajutătoare) ale citirii", iar scrierea cu ajutorul lor, *scriptio plena*, „scrierea pe larg" (este cea folosită curent în manuscrisele găsite în pustiul Iudeii, pentru că ele reprezintă epoca în care ebraica dispare din uzul curent). Chiar și această scriere poate da naștere unor ambiguități. La capătul unei evoluții îndelungate, în școlile rabinice s-a ajuns la un sistem sofisticat de puncte și linioare care, așezate deasupra sau dedesubtul consoanelor, arată timbrul și cantitatea vocalelor, silabele accentuate, iar altele constituie semne de punctuație și de cantilație. Textele biblice astfel vocalizate erau însoțite și de indicații suplimentare, privitoare la pronunția sau interpretarea corectă, indicații notate printre coloane, deasupra sau dedesubtul lor, sau la sfârșitul fiecărei cărți. Ansamblul acestor indicații poartă numele de *masora*, care ar însemna „tradiție, transmitere", iar învățații care au transmis astfel pronunția tradițională poartă numele de *masoreți*. Principalele școli de masoreți au fost

în Babilon și pe teritoriul palestinian, la Tiberiada. Epoca de maximă înflorire a acesteia din urmă a fost între secolele VII și X d.H., iar sistemul ei este cel utilizat până astăzi. Așadar, masoreții și-au propus să dea un text unitar, clar și care să fie cât mai puțin expus unor interpretări greșite. După realizarea unor manuscrise cât mai „perfecte", învățații rabini le-au distrus pe cele mai vechi, scrise cu mai puțină rigoare (deși s-au găsit fragmente de manuscrise mai vechi într-un depozit de cărți cu „imperfecțiuni", care trebuiau distruse – *geniza* sinagogii caraite din Cairo). De aceea, cele mai vechi manuscrise păstrate, care au constituit timp de secole textul recept al Bibliei ebraice, datează de abia din secolele IX-X d.H.

MĂRTURII SCRISE ALE TEXTULUI MASORETIC

Codicele din Cairo (Codex Prophetarum Cairensis – 895 d.H.)
Este cel mai vechi manuscris masoretic, însă incomplet. A fost scris în anul 895 d.H. în Tiberiada de către Moșe Ben-Așer și conține doar profeții anteriori (= cărțile istorice: Iosua, Judecători, 1 și 2 Samuel, 1 și 2 Regi) și pe cei posteriori (cărțile propriu-zise ale profeților: Isaia, Ieremia, Iezechiel și cei 12 profeți mici). Potrivit orientalistului german Paul Kahle, codicele prezintă numeroase corecturi pentru a corespunde altor manuscrise ale lui Ben Așer. A fost în posesia comunității caraite din Ierusalim, însă în 1099 a fost luat de cruciații care au cucerit cetatea, cel mai probabil împreună cu un alt manuscris important al textului masoretic, codicele din Alep; mai apoi a fost returnat comunității caraite, însă nu celei din Ierusalim, ci comunității din Cairo. Astăzi se află la British Museum din Londra.[1]

1. Paul D. Wegner, *A Student's Guide to Textual Criticism of the Bible: Its History, Methods & Results*, InterVarsity Press, Downers Grove, 2006, p. 158; Josh McDowell, *Evidence for Christianity*, Thomas Nelson Publishers,

Codicele profeților din Leningrad/Sankt Petersburg (MS B3 – 916 d.H.)

Acest codice, numit și Codicele babilonian al profeților posteriori, conține doar cărțile profetice Isaia, Ieremia, Iezechiel și cei 12 profeți mici. A fost descoperit de Abraham Firkowitsch în anul 1839 într-o sinagogă din Crimeea (Chufutkaleh). Este cel mai vechi manuscris păstrat ce folosește sistemul masoretic babilonian, în care vocalele erau așezate deasupra consoanelor, spre deosebire de sistemul masoretic tiberian, care s-a impus, și în care vocalele sunt așezate dedesubtul textului consonantic[1].

Codicele din Alep (930 d.H.)

Până la distrugerea lui parțială în anul 1947, Codicele din Alep era cel mai vechi manuscris complet al Vechiului Testament, mai vechi cu aproape 80 de ani față de cel din Leningrad (*Codex Leningradensis* $19B^{A}$), devenit astăzi manuscrisul de referință pentru textul masoretic. Codicele din Alep a fost copiat de Solomon, fiul lui Bouya'a, un foarte cunoscut scrib la acea vreme, iar semnele masoretice i-au fost adăugate de masoretul Aharon Ben-Așer, fiul lui Moșe Ben-Așer, după cum citim din colofonul manuscrisului: „acesta este manuscrisul complet al celor 24 de cărți [adică întregul VT – n.tr.] copiat de către învățătorul și maestrul Solomon, fiul lui Buya'a, scribul, fiind vocalizat și notat cu masora de către marele învățat și înțelept, tatăl înțelepților

Nashville, 2006, p. 127; Josh McDowell, *The New Evidence That Demands a Verdict*, Thomas Nelson Publishers, Nashville, 1999, p. 73; S.K. Soderlund, „Text and MSS of the OT", în: Geoffrey W. Bromiley (ed.), *The International Standard Bible Encyclopedia*, Revised. vol. 4, Wm. B. Eerdmans, 1988, p. 799; Wendy Widder, *Textual Criticism*, coll. „Lexham Methods Series", Lexham Press, Bellingham, 2013, pp. 56–57.

1. Paul D. Wegner, *A Student's Guide...*, p. 159; Norman L. Geisler, William E. Nix, *From God to Us: How We Got Our Bible*, Moody Publishers, Chicago, 1974, p. 140.

și mai-marele învățaților, iute în faptă și înțelegător în lucru, cel mai bun din generația sa, maestrul rabin Aharon, fiul marelui Așer"[1]. Codexul a avut o istorie zbuciumată încă de la scrierea lui în anul 930 d.H. Tot colofonul de la sfârșitul lui, care din păcate nu se mai păstrează astăzi, ne istorisește despre mutarea lui din Tiberiada, locul scrierii lui, la Ierusalim, după moartea lui Aharon ben Așer, după ce a fost cumpărat de Israel ben Simcha de la urmașii lui Aharon, la mijlocul secolului XI d.H. Proaspătul proprietar a impus reguli stricte cu privire la păstrarea și conservarea lui, codexul neputând fi consultat decât în privința elucidării unor probleme majore ale textului ebraic.[2] Nu a stat mult la Ierusalim, căci a fost furat și dus în Egipt, fie de selgiucizi (1071 d.H.), fie de cruciați (1099 d.H.). La Cairo a fost consultat, se pare, de Maimonide, marele gânditor și filozof evreu al Evului Mediu, care în lucrarea sa *Mișne ha-Tora* (*Repetarea Legii*), discutând despre preceptele de copiere a sulurilor Legii, spune că „s-a bazat pe o foarte cunoscută carte din Egipt, care conține cele 24 de cărți, care s-a aflat pentru câțiva ani la Ierusalim"[3]. Din Cairo, codicele a fost dus în Siria, la Alep, cel mai probabil în secolul XIII sau XIV d.H.[4], de către stră-strănepotul lui Maimonide, și a rămas în sinagoga principală de acolo, fiind încuiat vreme de mai bine de șase sute de ani, departe de ochii oricărui cititor. Aici primește numele de „Codicele din Alep" sau „Coroana din Alep" (ebr. *Keter 'Aram Țova'*). Paul Kahle, editorul Bibliei ebraice, a vrut să-l vadă și să-l fotocopieze, în anul 1920, însă nu a reușit.

1. Yosef Ofer, „The History and Authority of the Aleppo Codex", în: Mordechai Breuer, Mordechai Glatzer (eds), *Jerusalem Crown. The Bible of the Hebrew University of Jerusalem. Pentateuch, Prophets and Writings, according to the Text and Masorah of the Aleppo Codex and Related Manuscripts, Following the Methods of Rabbi Mordechai Breuer*, Karger, Basel, 2000, p. 36.

2. Yosef Ofer, „The History and Authority...", p. 28.

3. *Ibid.*, p. 37.

4. *Ibid.*, p. 28.

De aceea a folosit celălalt codex, din Leningrad, pentru revizuirea textului ebraic, apărut în 1937 sub denumirea de *Biblia Hebraica Kittel* (BHK). Printre puținii cercetători care au putut vedea manuscrisul întreg, înainte de a fi distrus în revoltele antievreiești din Alep izbucnite ca urmare a declarării independenței statului Israel în decembrie 1947 de către Națiunile Unite, a fost Umberto Cassuto. Acesta a putut consulta cele 480 sau 487 de pagini, cât avea inițial manuscrisul, care conținea textul Vechiului Testament de la Geneză până la cartea lui Neemia. După ce rebelii au incendiat sinagoga din Alep în care se afla manuscrisul, acesta a rămas cu doar 295 de pagini, adică cu două treimi din total. După anul 1957, codicele a fost adus la Ierusalim și depozitat la Muzeul Național israelian, alături de manuscrisele de la Qumran, în Sanctuarul Cărții. Așa cum am precizat, codexul nu se mai păstrează în întregime. Prima parte și ultima lipsesc, precum și pagini din mijlocul lui. Toate cele cinci cărți ale Torei s-au pierdut, cu excepția sfârșitului Deuteronomului, de la cuvântul *umișartekha* (Deut 28:17). Ultimul cuvânt din codexul existent este *Țion* (Cânt 3:11). Astfel, lipsesc sfârșitul Cântării Cântărilor, Ecleziastul, Plângerile lui Ieremia, cartea Esterei, precum și cărțile Daniel și Ezra. Trebuie menționat faptul că ordinea cărților în codex diferă substanțial de edițiile tipărite ale Bibliei ebraice moderne. Cărțile Cronicilor sunt puse înaintea Scrierilor (Psalmii, Iov, Pilde, Rut, Cântarea Cântărilor, Ecleziast, Plângerile lui Ieremia, Estera, Daniel, Ezra, Neemia), ultimele fiind Ezra-Neemia, ca în alte manuscrise provenite din Tiberiada.[1]

Pentateuhul din Damasc (sec. IX-X d.H.)

Manuscrisul conține aproape întreaga Tora (lipsesc doar Geneză 1:1–9:26 și Exod 18:1–23). Textul consonantic aparține

1. *Ibid.*, p. 29; Paul D. Wegner, *A Student's Guide...*, p. 158.

școlii tiberiene de masoreți și prezintă numeroase emendări pentru a fi conform cu textul masoretic standardizat. Vocalele sunt puse potrivit tradiției școlii lui Ben Naftali, dar ulterior un scrib a făcut numeroase corecturi conforme cu tradiția lui Ben Așer.[1]

Codicele oriental 4445 (850 sau 950 d.H.; 1540 d.H.)

Codicele oriental 4445 conține doar 186 de pagini din Tora (Geneză 39:20 până la Deuteronom 1:33, fără Numeri 7:47–73 și 9:12–10:18). O sută treizeci și una de pagini din manuscris sunt opera lui Ben Așer, iar restul de cincizeci și cinci au fost adăugate de o altă persoană, pe la anul 1540 d.H. Se află la British Museum. Scriitura este foarte largă și îngroșată, însă manuscrisul nu are toate accentele masoretice (de exemplu lipsesc separatoarele dintre versete, numite *sōp pasūq*).[2]

Codex Leningradensis B19^A (1009 d.H.)

Cel mai vechi manuscris ebraic vocalizat care stă la baza edițiilor moderne ale Bibliei Ebraice este Codicele din Leningrad (*Codex Leningradensis* B19^A, sigla L sau *Codex Babylonicus Petropolitanus*), păstrat astăzi în Biblioteca Națională Rusă „Saltîkov-Șcedrin" din Sankt Petersburg (numit în vremea comunistă Leningrad). Este cea mai importantă mărturie a măiestriei masoreților, fiind copiat cel mai probabil de Samuel ben Iacob în jurul anului 1009-1010 d.H., în Cairo, după mai mulți codici

1. Paul D. Wegner, *A Student's Guide...*, p. 159.

2. Paul D. Wegner, *A Student's Guide...*, p. 158; S.K. Soderlund, „Text and MSS of the OT", p. 799; Gleason Archer Jr., *A Survey of Old Testament Introduction*, Moody Press, Chicago, ³1994, p. 42; Norman L. Geisler, William E. Nix, *A General Introduction to the Bible*, revised and expanded, Moody Press, Chicago, 1986, p. 358.

proveniți chiar din mâna lui Aaron ben Moșe ben Așer, unul dintre cei mai atenți copiști ai textului biblic.[1]

Codicele din Leningrad este unicul text integral al Vechiului Testament și stă la baza celor mai importante ediții critice ale Bibliei ebraice moderne. Prima ediție critică a textului masoretic a fost *Biblia Hebraica*, editată de Rudolf Kittel (BHK) și ajunsă la trei ediții (1906, 1913 și 1937). Ea a avut la bază Biblia ebraică de la Veneția (1524–1525), editată de Iacob ben Hayyim, numită și Bombergiană (după numele tipografului Daniel Bomberg). Noutatea lui Kittel constă în adăugarea aparatului critic, ceea ce face ca ediția lui din 1906 să fie prima de acest fel. Treptat însă s-au adăugat și alți martori textuali valoroși, un loc de frunte ocupându-l manuscrisele de la Marea Moartă. Așa că a fost nevoie de o nouă ediție critică, a patra: *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (BHS), editată între 1966 și 1977 de către Karl Elliger și Wilhelm Rudolph la Societatea Biblică Germană (Deutsche Bibelgesellschaft), cea care s-a ocupat și de ediția critică a Noului Testament (Nestle-Aland). În 1997, a apărut cea mai recentă ediție BHS, cu corecturi și îmbunătățiri, editată de Adrian Schenker (numerotată ca fiind a cincea). A cincea ediție critică propriu-zisă a Bibliei ebraice este în pregătire la aceeași societate biblică: *Biblia Hebraica Quinta* (BHQ). Din 2004 au apărut doar Deuteronomul, Judecătorii, cei Doisprezece Profeți mici, Proverbele, Rut, Cântarea Cântărilor, Qohelet, Plângerile, Estera, Ezra și Neemia; finalizarea ediției se preconizează pentru 2020.

Din 1995 a fost inițiată și o ediție care urmează Codicele din Alep, *Hebrew University Bible* (HUB), din care au apărut până

1. Paul Kahle, *The Cairo Geniza*, Frederick A. Praeger, New York, ²1959, p. 111; Christian D. Ginsburg, *Introduction to the Massoretico-Critical Edition of the Hebrew Bible*, Ktav Publishing House, New York, 1897, p. 245.

acum doar Isaia, Ieremia și Iezechiel. Deși incomplet, Codicele din Alep prezintă un text mai îngrijit decât Codicele din Leningrad.

Codex Reuchlinianus (MS Ad. 21161 – aprox. 1105 d.H.)
Acesta conține doar cărțile profeților: manuscrisul este mai mult o recensiune a textului masoretic din tradiția lui Ben Naftali, însă are și numeroase greșeli.[1] Astăzi se găsește la Karlsruhe, Germania.

Codicii din Erfurt (Codices Erfurtenses – sec. XI–XIV d.H.)
Codicii din Erfurt, Germania, în număr de trei (E1, E2 și E3), se găsesc astăzi la Biblioteca Națională a Valorilor Culturii Prusace din Berlin. Manuscrisul E1 este datat în secolul XIV d.H. și conține tot Vechiul Testament, Targumurile, adică traduceri interpretate ale Vechiului Testament în limba aramaică, și aparatul masoretic; E2 aparține secolului XIII d.H. și conține tot Vechiul Testament, Targumul Onkelos și aparatul masoretic, iar E3, cel mai vechi dintre cele trei manuscrise (dinainte de 1100 d.H.), conține întreg Vechiul Testament, aparatul masoretic și extrase din lucrarea masoretică *Okhla weOkhla*. Textul consonantic este scris de doi autori diferiți, iar vocalele, de alți patru. Aparțin tradiției masoretice a lui Ben Naftali.[2]

1. Paul D. Wegner, *A Student's Guide...*, p. 159; Josh McDowell, *The New Evidence...*, p. 73; Norman L. Geisler, William E. Nix, *From God to Us*, p. 140.

2. Paul D. Wegner, *A Student's Guide...*, p. 160; Erroll F. Rhodes, Rudolf Smend, „Bible Manuscripts and Editions", în: Erwin Fahlbusch (ed.), *The Encyclopedia of Christianity*, vol. 1, trad. Geoffrey W. Bromiley, Eerdmans, Grand Rapids, 1999, p. 236; Norman L. Geisler, William E. Nix, *A General Introduction to the Bible*, p. 360; Ernst Würthwein, *The text of the Old Testament: An introduction to the Biblia Hebraica*, trad. Erroll Rhodes, Eerdmans, Grand Rapids, 1995, p. 38.

Emanuel Tov amintește și codexul Sassoon 507 (sigla *S*) al Torei (sec. X d.H.) și codexul Sassoon 1053 (sigla *S*[1]) al Bibliei (tot sec. X d.H.), dar nu ne oferă mai multe amănunte despre ele.[1]

Manuscrise ale textului masoretic care s-au pierdut

Există câteva manuscrise importante care s-au pierdut, dar sunt citate de autorități masoretice sau de către edițiile diplomatice tipărite ale textului masoretic (*Biblia Hebraica Kittel* sau *Stuttgartensia*). Așa este, de exemplu, *Codex Hillel* (sigla *Hill*), atribuit în mod tradițional rabinului Hillel ben Moșe ben Hillel, din anul 600 d.H. Se spune despre el că era foarte îngrijit și vocalizat într-un stil foarte corect, fiind folosit în revizuirea altor manuscrise masoretice și adesea citat de masoreții din Evul Mediu[2]. Un alt manuscris este *Codex Severi* (sigla *Sev*)[3], descoperit în Parisul și în Praga Evului Mediu, ce conținea o listă cu 32 de variante de lecțiuni diferite ale unor cuvinte din Tora care se baza la rândul său, se pare, pe un alt manuscris adus la Roma în anul 70 d.H., și pe care împăratul Severus (222–235 d.H.) l-ar fi dăruit mai târziu unei sinagogi pe care o construise. Alte manuscrise citate de masoreții Evului Mediu sunt: *Codex Muga*[4], amintit în Codicele profeților din Leningrad, *Codex Hiericho* (*Jericho*)[5], *Codex Hierusalem* (*Yerushalmi*)[6].

1. Emanuel Tov, *Textual Criticism of the Hebrew Bible*, Fortress Press, Minneapolis, ²2001, p. 47.

2. De pildă, *Codex Hillel* este citat în aparatul critic masoretic al *Biblia Hebraica Kittel*, ediția a VII-a (1951) la Geneză 6:3; 19:6; Exod 25:19; Levitic 26:9; Ecleziast 8:10 și Daniel 2:15.

3. *Codex Severi* este citat în aparatul critic masoretic al *Biblia Hebraica Kittel*, ediția a VII-a (1951) la Geneză 18:21; 24:7 și Numeri 4:3.

4. Este menționat de *Biblia Hebraica Stuttgartensia* la Levitic 26:39.

5. Este menționat de *Biblia Hebraica Stuttgartensia* la Geneză 31:36 și Numeri 24:23 și de *Biblia Hebraica Kittel* la Numeri 5:28.

6. Este menționat de *Biblia Hebraica Kittel* la Geneză 10:19; Philip Wesley Comfort, *The Origin of the Bible*, Tyndale, Carol Stream, 2004, p. 159;

FORME DE TEXT ANTERIOARE TEXTULUI MASORETIC

Descoperirile arheologice au scos la iveală fragmente, uneori semnificative, ale unor forme de text anterioare celui masoretic:

Sulurile-amulete de argint (sec. VII-VI î.H.)

Cele mai vechi fragmente de texte biblice veterotestamentare cunoscute până astăzi sunt așa-numitele „amulete de argint". Ele au fost descoperite în primele zile ale lunii august 1979 de către studenta Judy Hadley, care participa la o sesiune arheologică în interiorul unor camere funerare vechi din apropierea bisericii presbiteriene scoțiene Sfântul Andrei din sud-vestul Ierusalimului, aflată chiar lângă valea lui Hinnom și muntele Sion. Săpăturile erau realizate sub conducerea arheologului israelian Gabriel Barkay, iar locul va purta ulterior denumirea de Ketef Hinnom („umărul lui Hinnom"). Cele două suluri minuscule de argint cu caracter apotropaic, care nu au fost descifrate decât în anul 1983, din cauza fragilității foiței de argint din care au fost create și a riscului deteriorării lor, au fost scrise în alfabetul vechi ebraic (paleoebraică) și conțin o formă prescurtată a binecuvântărilor preoțești din Numeri 6:24–26, dar și o rugăciune de alungare a răului. Cel mai probabil erau purtate în jurul gâtului ca amulete având rol protector. Totodată, importanța lor rezidă și în faptul că numele divin YHWH este menționat pentru prima oară într-un context arheologic în Ierusalim. Amuletele datează din sec. VII-VI î.H.[1]

Norman L. Geisler, William E. Nix, *A General Introduction to the Bible*, p. 360; Ernst Würthwein, *The text of the Old Testament*, p. 38.

1. Gordon Franz, „Remember, Archaeology is NOT a Treasure Hunt!", *Bible and Spade* 18 (2005), pp. 53–59.

Papirusul Nash (sec. II î.H.)

Acest papirus a fost cumpărat în anul 1902 de Walter Llewellyn Nash, secretarul Societății de Arheologie Biblică din Egipt, de la un localnic, și se crede că își are originea în Fayum. A fost publicat în anul 1903 la Cambridge. Este compus din patru fragmente mai mici care se completează reciproc. Conține un text liturgic al Decalogului (o combinație între Exod 20:2–17 și Deuteronom 5:6–21), porunca a șasea fiind inversată în manuscris cu porunca a șaptea, dar și rugăciunea *Ș'ma'* („Ascultă, Israele") din Deuteronom 6:4–5, precedată de un adaos prezent doar în Septuaginta. Inițial se credea că aparține secolului I d.H., însă odată cu cercetările făcute de W.F. Albright s-a stabilit că aparține secolului II î.H., din perioada macabeică, dată pe care o acceptă astăzi majoritatea cercetătorilor. Papirusul este scris cu caractere ebraice pătrate (scrierea nouă) similare cu cele descoperite la Qumran. Conține, de asemenea, câteva diferențe minore față de ceea ce avea să fie textul masoretic (TM), diferențe care apar și în Septuaginta, și de aceea se crede că a fost influențat de aceasta[1].

Qumran[2] (sec. III î.H.–II d.H.)

Descoperirile de manuscrise la Qumran și în Pustiul Iudeii au permis accesul la o formă mult mai veche a textului. Sunt reprezentate acolo toate cărțile biblice, fie și fragmentar, în afară de

1. W.F. Albright, „A Biblical Fragment from the Maccabaean Age: The Nash Papyrus", în: *Journal of Biblical Literature* 56 (1937), 3, pp. 145–176; F.C. Burkitt, „The Hebrew Papyrus of the Ten Commandments", în: *The Jewish Quarterly Review* 15 (1903), 3, pp. 392–408; S.K. Soderlund, „Text and MSS of the OT", p. 799; Paul D. Wegner, *A Student's Guide...*, p. 148.

2. În limba română sunt disponibile monografiile următoare: Athanase Negoiță, *Manuscrisele eseniene de la Marea Moartă* (Editura Științifică, „Bibliotheca Orientalis", București, 1993), T.H. Gaster, *Manuscrisele de la Marea Moartă* (trad. S. Dumitru, Editura Herald, București, 2005),

cartea Esterei, unele chiar în mai multe exemplare, ca Deuteronomul, Leviticul, Psalmii și Isaia (aceasta din urmă păstrată în două suluri dintre care unul aproape complet). Datând dinaintea stabilirii canonului ebraic, aceste documente conturează imaginea unui text încă nefixat definitiv, care sugerează existența unor tradiții multiple încă de la origine, deși identice în esență (traducătorii Septuagintei vor fi avut deci în față un text ebraic ce prezenta diferențe față de ceea ce avea să devină mai târziu textul masoretic). Uneori variantele pot arunca o lumină asupra unor pasaje dificile ale acestuia. Dar câștigul cel mai mare este, poate, confirmarea lui: privind mai ales textul lui Isaia, faptul că un manuscris cu circa o mie de ani anterior celor mai vechi disponibile până atunci le confirmă esențialmente, cu mici deosebiri ce țin mai mult de limbajul poetic și nu modifică întru nimic mesajul teologic, constituie o garanție de încredere asupra întregii Biblii ebraice.

Geniza din Cairo (500–800 d.H.)

Geniza era în tradiția iudaică locul din sinagogă sau din cimitir în care se depozitau manuscrisele deteriorate sau ieșite din uz. O astfel de geniză a fost descoperită, în 1890, în vechea sinagogă din Cairo; ea conținea numărul incredibil de aproximativ 200 000 de manuscrise[1], din care aproape 10 000 – manuscrise sau fragmente biblice în ebraică, aramaică, dar și traduceri arabe. Manuscrisele sunt răspândite acum în colecții private sau publice din întreaga lume. Astfel, una dintre colecții, a lui Abraham Firkowitsch, numără 14 manuscrise ale Vechiului Testament

J.G. Campbell, *Deslușirea sulurilor de la Marea Moartă* (trad. I. Peleanu, Editura Hasefer, București, 2005).

1. Manuscrise și fragmente de manuscris din Biblie, Midraș, Mișna, Talmud, texte liturgice, scrisori, diverse liste etc. (Ernst Würthwein, *The Text of the Old Testament*, p. 35).

datând din perioada 929–1121 d.H. Orientalistul Paul Kahle a identificat mai mult de 120 de alte fragmente copiate de masoreții babilonieni și afirma că peste 1200 de piese din colecția arhimandritului rus Antonin Kapustin provin din geniza din Cairo.[1] Șaptezeci dintre acestea sunt enumerate în prefața ediției a șaptea a Bibliei ebraice editate de el.[2] O altă colecție prețioasă este colecția Memorialului Enelow de la Seminarul teologic iudaic din New York. Cele mai multe fragmente se păstrează însă la Biblioteca Universității din Cambridge și la Biblioteca Bodleiană din Oxford. Remarcabile nu sunt, din păcate, manuscrisele biblice găsite, ci mai ales singura copie ebraică descoperită a cărții Înțelepciunii lui Sirah, cunoscută până atunci doar în traducerea grecească, precum și o scriere ebraică necunoscută, care a fost denumită Documentul Țadokit, datând din secolul II sau I î.H. Cel mai vechi manuscris biblic nu este anterior secolului V d.H., dar ne poate arăta cum a evoluat sistemul masoretic înainte de perioada de aur din Tiberiada secolului VIII d.H.[3]

Cercetătorii menționează câțiva factori determinanți care au făcut ca manuscrisele textului masoretic să nu fie așa de numeroase precum cele ale Noului Testament (în afară de cele din geniza din Cairo): în primul rând, vechimea și fragilitatea lor le-au făcut să dispară mai ușor; apoi desele deportări ale evreilor sau diferitele invazii străine în Palestina de-a lungul timpului au făcut ca cele mai bine păstrate manuscrise să fie descoperite în afara Țării Sfinte; în al treilea rând, sfințenia cu care era încon-

1. Atât colecția lui Firkovitch, cât și cea a lui Antonin se păstrează la Biblioteca Națională Rusă din Sankt Petersburg (http://www.jewishvirtuallibrary.org/hebrew-manuscripts, 25.01.2017).

2. Ernst Würthwein, *The Text of the Old Testament*, pp. 11, 34–35; Norman L. Geisler, William E. Nix, *A General Introduction to the Bible*, pp. 359–360; Norman L. Geisler, William E. Nix, *From God to Us*, p. 140.

3. Ernst Würthwein, *The Text of the Old Testament*, p. 35.

jurat textul biblic făcea ca manuscrisele uzate sau copiate cu greșeli să fie distruse; în cele din urmă, când textul ebraic a fost uniformizat de masoreți, se crede că aceștia au distrus sistematic toate manuscrisele care nu erau conforme cu sistemul lor de vocalizare și cu uniformitatea textului hotărâtă de ei.[1]

Pe lângă tradiția masoreților, cristalizată în mediul iudaismului oficial, este cunoscută și o altă tradiție textuală, păstrată în comunitatea samariteană.

Pentateuhul Samaritean (PenS)[2]

Comunitatea samaritenilor, actualmente una dintre cele mai mici minorități etnice din Israel, se consideră urmașa celor zece triburi care după moartea lui Solomon au constituit Regatul din Nord, distrus de asirieni în 722 î.H. Samaritenii de azi consideră că numele lor vine de fapt de la aramaicul *șāmrīn*, „apărători", păzitori ai Torei. Biblia samaritenilor este alcătuită exclusiv din Tora. Este o variantă independentă, cunoscută în lumea științifică sub numele de „Pentateuhul Samaritean". Ea prezintă cca 6000 de diferențe față de TM, majoritatea însă de natură ortografică sau stilistică. E semnificativ faptul că o treime dintre ele sunt comune cu cele prezentate de Septuaginta: probabil că ambele păstrează o tradiție textuală mai veche, premasoretică. PenS s-a transmis esențialmente ca text consonantic. În Evul Mediu timpuriu scribii au dezvoltat și un sistem de semne vocalice, folosite însă doar sporadic. Toate manuscrisele PenS sunt din perioada medievală; cel mai vechi este *Codex Zurbil*, din sec. XII d.H., aflat astăzi la Cambridge. Comunitatea samariteană de la Nablus mai deține așa-zisul „sul al lui Abișa", despre care legenda spune că ar fi fost scris de un nepot

1. Norman L. Geisler, William E. Nix, *From God to Us*, p. 141.
2. *Cf.* Ernst Würthwein, *The Text of the Old Testament*, pp. 82–85.

al lui Aron cu acest nume, la treisprezece ani de la intrarea israeliților în Canaan; de fapt, o colecție medievală de texte biblice. PenS a fost tradus în aramaică (*Targumul samaritean*) și în arabă, probabil în secolul XI d.H.

TRADUCERI ANTICE ALE BIBLIEI

Targumurile

Ele constituie cele mai numeroase mărturii de traducere și interpretare a Scripturii în Antichitate.

Un targum (de la ebr. și aram. *TRGM*, „a traduce") reprezintă o traducere în limba aramaică a unui pasaj biblic, traducere care încearcă să redea cu fidelitate textul original, îmbogățindu-l pe alocuri cu perifraze sau glose menite să înlesnească înțelegerea textului. Termenul desemnează și traduceri aramaice ale cărților Bibliei ebraice făcute de evrei în timpul perioadei rabinice. În limbaj traductologic se poate spune că targumul îmbină „traducerea literală" cu „echivalența dinamică" fără a se limita la acestea.

Originea targumurilor se află în practica traducerii pe loc a Torei și a textelor profetice însoțitoare (ebr. *haftarot*), citite inițial în ebraică în cultul sinagogal, începând mai ales cu perioada exilică, în fața unei comunități iudaice a cărei limbă vorbită era aramaica, *lingua franca* a imperiului pers și în general a Orientului Apropiat și Mijlociu. Această practică este bine atestată de fragmentul din Neemia 8:1–8: „Ei citeau deslușit în cartea Legii lui Dumnezeu și-i arătau înțelesul, ca să-i facă să înțeleagă ce citiseră". Rabinii datează cele mai vechi targumuri în vremea lui Ezra (*T. bab.* Meg. 3a; *T. bab.* Ned. 37b).

Tradiția rabinică îi atribuie unui anume Onqelos *Targumul Pentateuhului*, în timp ce Ionatan ben 'Uzi'el este considerat

autorul *Targumului Profeților*. Se spune că atunci când Ionatan încerca să traducă și *Scrierile*, o *bat qol* („voce joasă"/„voce divină") l-a oprit, întrucât „în ele se află sfârșitul lui Mesia" (*T. bab.* Meg. 3a). Se pare că instanța divină nu i-a împiedicat însă pe alți traducători mai puțin pioși să le traducă, astfel încât avem astăzi traduceri în aramaică ale tuturor cărților biblice (Iov, Psalmi, Proverbe, Plângeri, Cântarea Cântărilor, Rut, Estera, Cronici) cu excepția cărților Ezra și Daniel, care includ de altfel numeroase pasaje aramaice. Cât privește așa-numitul *Targum Pseudo-Ionatan al Torei*, acesta este de fapt *Targumul Yerușalmi*, un targum palestinian al Torei, a cărui siglă T. Y. a fost interpretată greșit ca *Targumul Yehonathan* în loc de *Targumul Yerușalmi*.

Regulile privind traducerea Torei erau cât se poate de stricte: „Cititorul Torei nu trebuie să citească mai puțin de trei versete. El va citi celui care traduce (aram. *meturgeman*) câte un singur verset, iar dacă este vorba de Profeți, trei versete" (*T. bab.* Meg. 4, 4). Prin urmare, citețul Torei ebraice era flancat de un traducător-interpret, care tălmăcea „pericopa" zilei în limba aramaică, pentru credincioșii evrei. Tălmaciul stătea alături de citeț așteptând ca citețul să termine versetul (*T. bab.* Sot. 39b) pentru a-l traduce și interpreta, fie citindu-l, la rându-i, dintr-un targum, fie din memorie (*T. ier.* Meg. 74d). Acesta căuta să facă textul cât mai inteligibil adăugând considerații exegetice, halakhice (legislative), haggadice (narative), literare și chiar exortații. Dacă ne gândim că o pericopă obișnuită a textului cultic nu depășea circa 40 de versete, putem conchide că *meturgeman*-ului îi rămânea destul timp pentru a o traduce și interpreta, „predica" sa fiind de cele mai multe ori mult mai amplă decât „pericopa", în funcție de talentul său oratoric sau de răbdarea poporului/*minian*-ului.

În timp ce iudaismul exilic (babilonian) a acceptat *Targumul Onqelos* și *Targumul Ionatan* în serviciul liturgic (sinagogă), evreii

palestinieni le-au privit întotdeauna cu suspiciune. Deși în diaspora elenistică Septuaginta ajunsese să înlocuiască Biblia ebraică, rabinii palestinieni au avut grijă ca targumurile să nu se substituie Torei ebraice. Ele au supraviețuit totuși până astăzi în cultul evreilor din Yemen.

Cea mai mare parte a acestor manuscrise a fost descoperită în spațiile special amenajate în sinagogi pentru păstrarea cărților de cult uzate (*geniza*) sau în biblioteci. Prin destinația lor, targumurile aparțin mai mult sinagogii (*beyt haknesset*) decât „academiei" (*beyt hamidraș*); ele sunt de aceea o sursă adecvată pentru a înțelege ethosul iudaic și pentru a cunoaște modul în care evreii de rând s-au raportat la textul sacru.

În funcție de dialectul aramaic folosit, se disting trei categorii de targumuri, după cum urmează:

– în aramaica literară (sec. II î.H. – II d.H.): *Targumul Onqelos al Pentateuhului* și *Targumul Ionatan al Profeților.*

– în aramaica palestiniană sau galileeană (sec. II – V d.H.): *Targumul Neofiti*, *Targumul din Geniza Cairo* și *Targumul Fragment.*

– în aramaica literară târzie: *Targumul pseudo-Ionatan al Pentateuhului* și *Targumul Scrierilor.*

Singurul targum care face notă discordantă este *Targumul Proverbelor*, bazat pe versiunea *Peshitta* a cărții Proverbelor.[1]

Cele mai vechi targumuri sunt cele descoperite la Qumran, acestea fiind traduceri din Iov și Levitic (*4Q156/4QtgLev*; *4Q157/4QtgIov*, *11Q10/11QtgIov*).

De cele mai multe ori, targumurile conțin inserții care explicitează originalul ebraic acolo unde acesta pare obscur. Iată, de exemplu versiunea *Targumului Neofiti* la Gen 1:2 (adaosul targumic este redat în italice):

1. Paul V.M. Flesher, Bruce D. Chilton, *The Targums: A Critical Introduction*, E.J. Brill, Leiden, 2011, pp. 9–10.

„Pământul era nedesluşit şi pustiu, *şi deşert de orice om sau animal şi gol de plante şi copaci*, iar întunericul se preumbla peste faţa adâncului, iar Duhul *milei de dinaintea* lui Dumnezeu se purta pe deasupra apelor."

Targumul Plângerilor, care se referă la distrugerea primului Templu din Ierusalim în 586 î.H., actualizează textul cărţii astfel încât să reflecte ruinarea celui de-al doilea Templu în anul 70 d.H. de către romani, păstrând însă aparenţa referirii la primul sanctuar.

„*De dinaintea* feţei Domnului au fost împrăştiaţi,
El nu-i va mai privi,
De aceea aceşti oameni nelegiuiţi nu arată respect în faţa preoţilor,
Iar pentru bătrâni nu au nici o milă." (*Tg. Plg.* 4:16)

Evitarea antropomorfismelor este o altă trăsătură specifică targumurilor, probabil pentru a nu-i sminti pe credincioşii iudei. Astfel, în Ex 33:18 „mâna" Domnului este înlocuită cu „unealta" (*kapi*) Sa, lucru explicat prin „rostirea" (*memra*) Domnului (*Tg. Onqelos*) sau prin „ceata îngerilor care slujesc înaintea Mea" (*Tg. Neofiti*, *Tg. Pseudo-Ionatan*, *Tg. Fragment*).

Teama reverenţială a credincioşilor evrei de limbă aramaică faţă de numele divine transpare şi în traducerea perifrastică a acestora. De pildă, în *Targumul Neofiti*, nu Dumnezeu, ci *Memra* Sa vorbeşte (Gen 1). Puţin mai departe, în Gen 2:3 „slava Domnului" binecuvântează Sabatul, iar nu Dumnezeu. Tot astfel, în loc de Dumnezeu, cei 70 de bătrâni ai lui Israel văd „slava Şekhinei Domnului" (Ex 24:10). De altfel, iudaismul rabinic va înlocui treptat traducerea nu doar a Tetragramei, ci chiar şi a substitutului Tetragramei care putea fi rostit, *Adonay*, cu metonimicul *HaŞem* („Numele").

Ar mai fi de menţionat că targumurile babiloniene (*Onqelos*, *Ionatan*) prezintă un puternic caracter mesianic, explicit pe alocuri, ca în profeţia lui Isaia despre naşterea pruncului regal:

„Numele său, încă din timpurile vechi, e Sfetnic minunat, Dumnezeu puternic, Viu în vecii vecilor, *Mesia, în zilele căruia va fi pentru noi belșug și pace*" (Is 9:5).

Traduceri în limba greacă

Prima traducere a textelor biblice s-a făcut în limba greacă: în Alexandria Egiptului, sub regele Ptolemeu al II-lea Filadelful (cca 285–247), a fost tradusă mai întâi Tora, apoi, în timp, și celelalte cărți. Cum sursele antice vorbesc despre o lucrare săvârșită de 70 de înțelepți, ea a fost numită Septuaginta (în sens strict termenul se referea la traducerea Torei, la Pentateuh, apoi s-a extins la traducerea întregii Biblii). Există mai multe păreri despre motivația acestei inițiative: sursele vechi vorbesc de dorința regelui elenistic de a cunoaște legile după care se conducea o parte însemnată a supușilor săi (diaspora iudaică din Egipt), dar o transpunere în greacă era necesară și pentru evreii care nu mai cunoșteau suficient limba veche ebraică; va fi intervenit și dorința evreilor de a-și face cunoscută bogăția culturală în contextul lumii elenistice. Deoarece creștinismul incipient s-a răspândit cu precădere într-un context cultural de limbă greacă, Septuaginta a devenit referința scripturară predominantă în Biserica primară și apoi punctul de plecare al traducerilor din zona răsăriteană.

Au mai existat și alte traduceri ale Bibliei în limba greacă, dar acestea nu s-au păstrat în întregime. Traducerea lui Aquila (prima parte a sec. II d.H.) intenționa o redare foarte literală (fiecărui cuvânt ebraic trebuind să-i corespundă același cuvânt grecesc etc.). Deși a fost folosită o vreme în sinagogile iudeilor elenofoni și a fost apreciată de Origen și de Ieronim, din ea s-au păstrat puține fragmente.

Traducerea lui Symmachus (către sfârșitul sec. II d.H.), deși intenționa de asemenea să fie mai literală decât LXX, se remar-

ca totuși printr-o limbă greacă extrem de elegantă. Din ea s-au păstrat și mai puține fragmente, îndeosebi în *Hexapla* lui Origen.

Theodotion, învățat evreu elenofon, trăitor la Efes, a făcut, în jurul anului 150 d.H., o traducere a Bibliei (se discută dacă e vorba de o revizuire a LXX sau de o traducere de pe manuscrise ebraice necunoscute altfel). Versiunea lui completează lacune din LXX (de ex. din Ieremia și Iov), iar traducerea cărții lui Daniel făcută de el este semnificativ mai completă decât LXX și mai aproape de ceea ce cunoaștem astăzi drept TM. De aceea ea a fost destul de mult copiată în Biserica din primele secole. De altfel, edițiile actuale ale Bibliei grecești pun pe două coloane textul LXX și cel al lui Theodotion pentru cartea lui Daniel.

Traduceri în limba latină

În zona apuseană a Bisericii, au apărut, încă din secolul II, mai întâi în nordul Africii (*Afra*), apoi în Europa de Vest (*Itala*), traduceri parțiale în limba latină determinate de nevoi locale, pornind pentru Vechiul Testament de la textul Septuagintei: ele sunt cunoscute sub titlul colectiv de Vetus Latina.

Către sfârșitul secolului IV, Ieronim (Eusebius Sophronius Hieronymus, 347–420) a întreprins la Roma, din însărcinarea papei Damasus, o revizuire a textelor latine existente, confruntându-le cu textele grecești. Curând însă, a conștientizat, pentru textele Vechiului Testament, necesitatea traducerii pornind de la originalul ebraic (*hebraica veritas*). A plecat la Ierusalim, pentru a-și îmbunătăți cunoștințele de ebraică, apoi s-a stabilit la Betleem, a consultat rabini și, începând cu anul 390, a tradus din ebraică în latină cea mai mare parte a Vechiului Testament; cu timpul, această traducere s-a impus în Europa apuseană, iar la Conciliul Tridentin (1545–1563) a fost oficializată. E cunoscută sub numele de Vulgata (*i.e.* „răspândită").

Traducerea în siriacă: Peshitta

Traducerea Bibliei adoptată de Bisericile de limbă și tradiție siriace, cunoscută îndeobște cu numele de Peshitta (*Pᵉšīṭṭā*)[1], a fost elaborată, după toate probabilitățile, pornind, în cazul Vechiului Testament, cel puțin în parte de la originalul ebraic. Zona de proveniență a textelor acestei traduceri este considerată a fi nord-estul Mesopotamiei, o zonă aflată la granița, adesea fluctuantă, dintre imperiile roman (din sec. IV d.H., Imperiul Roman de Răsărit) și persan, zonă care, în primele secole ale erei creștine, era presărată cu așezări urbane unde se vorbea aramaica; în jurul unora dintre ele s-au coagulat și formațiuni statale, precum regatul Osroene, cu rol decisiv în cultivarea ca limbă literară a idiomului est-aramaic care avea să fie cunoscut drept „limba siriacă" (*leššānā suryāyā*) și avea să se impună ca limbă de cult și de cultură a comunităților și Bisericilor creștine

1. *Pešīṭṭā*: de la verbul *pešaṭ*, „a întinde", ar însemna lit. „(traducerea) întinsă"; acest titlu al traducerii recepte a Bibliei a primit mai multe interpretări, cea mai plauzibilă fiind „(traducerea) simplă", *i.e.* „inteligibilă/accesibilă"; o altă interpretare, mai puțin agreată, ar fi: „întinsă", *i.e.* „răspândită" (un argument în defavoarea acestei accepțiuni fiind faptul că în vocabularul curent acest sens nu este atestat). Termenul apare utilizat pentru prima dată pentru a desemna această traducere în două scrieri ale lui Mūšē bar Kêpā (813–903 d.H.), scopul vehiculării lui în epocă fiind, inițial, de a distinge traducerea Vechiului și Noului Testament care fusese acceptată ca standard de alte două, care apăruseră în sec. VII d.H. (Syro-Hexapla – traducerea Vechiului Testament făcută pe baza Septuagintei la Alexandria de către Paul din Tella în anii 614–616 – și traducerea Noului Testament cunoscută drept „harkleeană", încheiată de Toma din Ḥarqel, tot la Alexandria, în 616) – *cf.* Sebastian Brock, *The Bible in the Syriac Tradition*, St. Ephrem Ecumenical Researah Institute, Kottayam, 1989, pp. 14–17; Michael Perry Weitzman, *The Syriac Version of the Old Testament – An Introduction*, Cambridge University Press, 2005, pp. 2–3; William Wright, *A Short History of Syriac Literature*, Adam and Charles Block, London, 1894, p. 3.

medio-orientale constituite pe baze lingvistice și culturale preponderent autohtone, non-elenistice. Capitala acestui regat, Edessa ('Orhāy, actualul oraș Șanlıurfa din sud-estul Turciei), este considerată cetatea-mamă a spațiului lingvistic, cultural și spiritual care a prins astfel contur, pe teritorii întinse din Semiluna Fertilă, prin iradierea acestei limbi și a patrimoniului vehiculat de ea în prima jumătate a celui dintâi mileniu d.H. Același oraș, împreună cu Nisibe (*Nᶜṣīḇīn*, actualul Nusaybin, în sud-estul Turciei), a doua metropolă culturală a spațiului siriac, a găzduit și, posibil, a patronat, în mare parte, începuturile eforturilor de transpunere a textului biblic în limba siriacă – deși perioada alcătuirii traducerii Peshitta a Vechiului Testament nu poate fi stabilită cu maximă exactitate, se pare că majoritatea cărților Vechiului Testament au fost traduse între sfârșitul sec. I d.H. și începutul sec. III d.H., traducerile unora dintre acestea fiind preluate de mediile creștine emergente de la comunități iudaice din zona celor două orașe.

În absența unor informații explicite transmise de sursele siriace cu privire la autorul sau autorii acestei traduceri, la sursele lor și la perioada în care au activat, supozițiile emise cu privire la aceste subiecte, inclusiv cele menționate mai sus, se bazează în mare măsură pe argumente intratextuale. Astfel, se consideră în general că Peshitta este opera mai multor traducători, a căror activitate s-a desfășurat de-a lungul unei perioade considerabile, însă, oricum, relativ timpurie în raport cu cronologia de ansamblu a evoluției limbii și literaturii siriace. Textul-sursă pare a fi, în cea mai mare măsură, cel ebraic premasoretic, tehnica traducerii fiind caracterizată de un grad destul de mare de literalitate. Cu toate acestea, există pasaje în care se pot detecta ecouri ale unor interpretări specifice fie mediilor iudaice, fie celor creștine. În condițiile în care Septuaginta era deja, în epoca elaborării Peshittei, acceptată și intens vehiculată în comunitățile creștine, simplul fapt că traducerea siriacă se bazează pe textul

ebraic (așa cum o atestă chiar și unele inadvertențe explicabile doar printr-o lectură eronată a acestui text) pledează în favoarea acceptării unei origini iudaice a traducerii, alături de argumente precum faptul că opțiunile traducătorilor se fac, uneori, ecoul exegezei iudaice sau prezintă unele similitudini cu cele ale targumurilor. Pe de altă parte, nu sunt absente nici argumentele pe baza cărora Peshitta să fie atribuită unor medii creștine sau să se admită cel puțin că aceste medii au intervenit în anumite faze ale redactării, precum formulări care par să evoce pasaje ale Noului Testament sau chiar opțiuni de traducere apropiate de cele ale Septuagintei.[1]

Dincolo de tot ceea ce ar putea favoriza diverse ipoteze cu privire la identitatea inițiatorilor traducerii Bibliei în siriacă, canonul biblic siriac atestă faptul că acest proces a fost dus la capăt și asumat de comunități creștine, acesta fiind, în mare măsură, concordant cu cel al Septuagintei, întrucât, alături de cărțile din canonul ebraic, le include și pe cele numite actualmente deuterocanonice, sau apocrife, traduse cel mai probabil din greacă. Selecția acestor cărți poate varia de la un manuscris biblic la altul.[2]

Există, de asemenea, o tradiție de fixare a textului Peshittei, care cercetătorilor, adesea familiarizați cu studiile iudaice, le-a evocat, încă din secolul XIX, tradiția masoretică ebraică (ceea ce explică faptul că este, uneori, desemnată cu formula „masora siriacă").[3] Această tradiție este materializată în manuscrise

1. M.P. Weitzman, *op. cit.*, pp. 129, 206 și urm.

2. *Cf.* William Wright, *op. cit.*, pp. 5–6.

3. În siriacă, termenii și expresiile vehiculate uneori în legătură cu această tradiție gravitează în jurul subst. *qarqapṭā* (lit. „vârful capului", „cap", „vârf"); utilizarea acestui substantiv și a adjectivului relativ derivat a primit interpretări variate: s-a presupus chiar că denumirea ar face trimitere la faptul că această tradiție a lecturii Bibliei siriace s-ar fi perpetuat la origine în zone montane, însă ipoteza prevalentă este cea conform căreia denumirea își are originea în numele mânăstirii Qarqapṭā („Țeasta"),

biblice care conțin o notație bazată pe puncte și alte tipuri de semne, menită să furnizeze informații despre vocalizare, segmentarea enunțurilor și intonație (îndeplinind, astfel, un rol similar semnelor vocalice și accentelor din tradiția masoretică), precum și în lucrări separate în care sunt consemnate cuvintele sau pasajele biblice considerate dificile, însoțite de precizări cu privire la pronunție, vocalizare, interpretarea unor termeni obscuri, acoperind astfel domenii diverse – fonetică, morfologie, exegeză.[1] Se consideră, pe baza datării manuscriselor în cauză, că această tradiție prinsese contur deja în secolul V d.H., deși complexitatea și varietatea semnelor grafice utilizate în acest scop cresc în următoarele secole, în acest sens căpătând importanță și diferențierile regionale, structurate în funcție de diviziunea est–vest, care domină spațiul siriac și din punct de vedere dialectal și confesional.[2]

Scripturile au ocupat o poziție centrală în cultura siriacă, lucru firesc în condițiile în care apartenența la spațiul siriac și la creștinătate au fost foarte de timpuriu realități de nedisociat.[3]

aflată în satul Magdal din apropierea orașului Rêš-'Aynā, actualul Ra's al-'Ayn, din nord-estul Siriei, ai cărei călugări ar fi fost inițiatorii acestei tradiții (Wright, *op. cit.*, pp. 20–24).

1. William Wright, *op. cit.*, pp. 24–25; J.B. Segal, *The Diacritical Point and the Accents in Syriac*, Oxford University Press, London–New York–Toronto, 1953, p. 3.

2. *Cf.* J.B. Segal, *op. cit.*, pp. 3, 24 și urm.

3. Primele inscripții în siriacă, aflate în împrejurimile Edessei și în zone adiacente care au constituit nucleul spațiului siriac, sunt păgâne (Briquel și Desreumaux, 2011, p. 30), și există informații despre existența în Harran, până în secolul XIII d.H., a unei comunități păgâne, ale cărei scrieri însă nu au supraviețuit (Wright, 1894, p. 1); există, de asemenea, pasaje atribuite unor autori păgâni (descriși drept „filozofi", „profeți"), menite a susține validitatea doctrinei creștine și inserate în scrieri cu caracter apologetic ale unor autori creștini (Ġabriyāl și al-Bustāni, 1969, pp. 41–50), ceea ce are darul de a suscita oricum serioase dubii cu privire la autenticitatea

Aproprierea textelor biblice și interiorizarea realității reprezentate de redactarea lor în alte limbi decât cea proprie au avut drept efect un interes major acordat traducerii lor, într-un permanent efort de atingere a idealului reprezentat de fidelitatea față de original. Apariția unor noi traduceri și revizuirea celor preexistente s-au datorat, în mare măsură, autorității crescânde pe care o căpătau Septuaginta și alte versiuni grecești, această tendință fiind manifestă mai ales în spațiul vest-siriac, dominat de comunitatea monofizită și mai expus influențelor exercitate de centrele culturale din arealul elenofon, partea orientală, preponderent nestoriană a lumii siriace, aflată mai degrabă în orbita culturală persană, fiind cu mult mai atașată Peshittei în forma ei inițială.[1]

COMENTARII IUDAICE

Conform tradiției iudaice, revelația sinaitică ar avea un caracter dual. Pe de o parte, Dumnezeu îi dăruiește lui Moise Tora scrisă, consemnată în tablele Legii. Pe de altă parte, iudaismul ortodox vorbește de o Tora orală, primită de Moise de la Dumnezeu prin viu grai și transmisă în mod similar din generație în generație de către „învățătorii Legii". După cum îi spune și numele, Mișna („repetare", „învățare prin repetare") este o colecție de legi ce codifică „tradiția orală a bătrânilor" (Iosif Flaviu, *Ant.*

acestora. În acest context poate fi menționat și Bar Daysān (154–222), care, născut din părinți păgâni și convertit la creștinism, a inițiat în cele din urmă o sectă gnostică, și ale cărui scrieri, abordând tematici și genuri diverse, s-au pierdut în cea mai mare parte (Wright, 1894, pp. 28–30, Ġabriyāl și al-Bustāni, 1969, pp. 56–80); dincolo de astfel de cazuri însă, literatura siriacă este produsul unor medii creștine, având, de altfel, caracter religios într-o proporție covârșitoare.

1. William Wright, *op. cit.*, pp. 13–19.

XIII, 10.6), adică acele credințe și practici religioase înflorite din Tora scrisă. Redactarea finală a acestei prime scrieri rabinice, în scopul păstrării întregului tezaur de înțelepciune acumulat în perioada celui de-al Doilea Templu (538 î.H.–70 d.H.), i se datorează lui Rabbi Iehuda haNasi („prințul/patriarhul"), la începutul sec. II d.H.

Mișna este alcătuită din șase mari secțiuni (*sedarim*), împărțite la rândul lor în 63 de tratate, care conțin prevederi referitoare la sărbători, distribuirea recoltelor, dreptul de proprietate, odoarele sfinte din Templu, statutul femeilor și puritatea rituală. Aceste reguli prevalează uneori în raport cu prescripțiile Torei scrise, sau le suplinesc pe cele care nu sunt menționate în aceasta din urmă („mai mare atenție trebuie acordată cuvintelor scribilor [învățătorii Legii] decât Legii [scrise]", *Sanh.* 11).

Studiul Mișnei putea fi întreprins acasă, în sinagogi și, mai ales, în instituțiile specializate numite *bēyt hammidraș* („casa învățării"). Rabinii foloseau anumite procedee mnemotehnice pentru asimilarea și structurarea volumului imens de informații. Un astfel de procedeu era *siman*-ul (un proverb, un cuvânt-cheie, o epigramă, un acronim sau o întâmplare din viața de zi cu zi) pe care îl utilizau pentru a-și aminti o învățătură doctrinară sau un fragment biblic cu dificultate sporită. Este posibil ca aceste procedee mnemotehnice să fi fost preluate și de ucenicii lui Hristos, unii dintre ei educați în aceste „case de studiu", pentru transmiterea orală a Evangheliilor.[1]

Comentariile rabinice la Mișna formează Gemara, iar împreună, cele două colecții sunt cunoscute sub numele generic de Talmud (ebr. „instruire"). În funcție de locul unde au fost redactate,

1. Birger Gerhardsson, *Memory and Manuscript: Oral Tradition and Written Transmission in Rabbinic Judaism and Early Christianity*, Eerdmans, Grand Rapids, 1998, p. 230.

tradiția iudaică cunoaște două astfel de scrieri: *Talmudul babilonian* și *Talmudul ierusalimitean* sau *palestinian*.

Aplicarea în practică a celor 613 porunci (*mițvot*) din Tora constituie obiectul dreptului canonic evreiesc (*Halakhah*), în timp ce scrierile cu caracter literar, alegoric sau parenetic alcătuiesc *Haggadah*.

Un gen literar care ocupă un loc aparte în tradiția orală a Torei este *midrașul* (ebr. *dāraș*, „a căuta", „a investiga"), un comentariu exegetic, omiletic și chiar alegoric al cărui rost este să asigure înțelegerea Scripturilor, dar și armonizarea intertextuală/canonică a acestora.

TRADUCERI ALE BIBLIEI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Limba română este atestată documentar abia în sec. XVI. Atunci apar și primele traduceri biblice, în manuscris, ale Psaltirii. Sunt așa-zisele Psaltiri rotacizante, scrise în prima parte a sec. XVI: *Psaltirea șcheiană*, *Psaltirea Hurmuzachi* și *Psaltirea voronețeană*. Tot în această perioadă apar și primele tipărituri cu traduceri biblice. Cea dintâi carte biblică veterotestamentară tipărită în limba română a fost *Psaltirea*, imprimată în trei ediții distincte de către diaconul Coresi (1568, 1570 și 1577). Acest fapt era o noutate, dacă ținem cont că limba de cult folosită era slavona, a cărei înlocuire a fost cerută în mod repetat de Dieta transilvană, începând cu anul 1566. În 1582, în cercuri calvine, este publicată *Palia de la Orăștie*, cuprinzând doar Geneza și Exodul. În 1651 la Alba-Iulia apare *Psaltirea de la Bălgrad*, cu sprijinul mitropolitului Simion Ștefan al Transilvaniei (cel care s-a îngrijit de apariția *Noului Testament* de la Bălgrad/Alba-Iulia în 1648), iar în 1673 la Uniev, în Polonia, *Psaltirea în versuri* a mitropolitului Dosoftei al Moldovei.

Prima traducere integrală a Vechiului Testament a fost realizată de spătarul Nicolae Milescu între 1661 și 1664, fiind inclusă, cu revizuiri, în *Biblia de la București*, 1688, tipărită în timpul domnitorului Șerban Cantacuzino (dar asumată ulterior și de Constantin Brâncoveanu). Circulația acestei Biblii, de sorginte mai degrabă laică decât bisericească, n-a fost una foarte intensă, iar limba traducerii, cu multe calchieri după greacă, este greoaie și, pe alocuri, neinteligibilă, încât nu a influențat decisiv – așa cum se spune de multe ori – limba română literară. Din acest punct de vedere, ea reprezintă un pas înapoi față de Coresi. Un merit real deosebit este însă acela că ea reprezintă pentru întreaga Ortodoxie prima Biblie publicată într-o limbă vorbită. Pentru textul Vechiului Testament a fost folosită *Biblia de la Frankfurt* (1597), o ediție protestantă a Bibliei grecești (Septuaginta și Noul Testament). De la aceasta *Biblia de la București* a preluat anumite influențe protestante (denumirea de „apocrife" pentru cărțile „bune de citit") și catolice (pasaje lipsă din Septuaginta, preluate din Vulgata prin intermediul Poliglotei complutensiene).

Aproape o sută de ani mai târziu, în 1795, preotul greco-catolic Samuel Micu (Klein), reprezentant de seamă al Școlii Ardelene, publică o revizuire consistentă a *Bibliei de la București*. Așa cum a subliniat Eugen Munteanu, traducerea lui Micu este de fapt „«mama» Bibliilor românești moderne", fiind retipărită fără introduceri și note și cu îndreptări minimale ca *Biblia de la Sankt Petersburg* (1819), tipărită de Societatea Biblică Rusească, *Biblia de la Buzău* (1854–1856), de către episcopul Filotei, și *Biblia de la Sibiu* (1856–1858), de către mitropolitul Andrei Șaguna (deși acesta din urmă nici nu o menționează ca sursă).

La sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX, Societatea Biblică Britanică sprijină o serie de traduceri în limba română, scopul fiind de a ajunge treptat la o ediție făcută după textul ebraic.

După eforturi considerabile, se publică la Iași *Sânta Scriptură a Vechiului Testament* legată în trei tomuri (1865, 1867, 1869), cu un lexic modern care creează o ruptură evidentă în raport cu stilul versiunilor anterioare. Pentru echivalarea Tetragramei (YHWH), traducătorii folosesc, în mod curios, numele *Iehova*, devenit marcă identitară a tuturor versiunilor „britanice" din secolul XIX. Ediții revizuite ale acestui text, însoțit de NT, sunt publicate în 1871 (Iași), 1873 (Pesta) și 1874 (Iași). Aceasta din urmă, cunoscută ca „Biblia de la Iași", devine versiunea standard în mediul neoprotestant românesc, până la apariția Bibliei Cornilescu (1921). Tiraje și reeditări (cu revizuiri ortografice) continuă să fie tipărite în paralel cu Biblia Cornilescu până în 1931.

Traducerile moderne mai importante pot fi împărțite în trei grupe: (a) traduceri efectuate după textul masoretic; (b) traduceri efectuate după Septuaginta; (c) traduceri mixte.

Dintre traducerile românești care urmează textul masoretic pot fi reținute Biblia lui Cornilescu, Biblia lui Gala Galaction, Noua traducere în limba română și Biblia de la Iași (2013).

Biblia lui Cornilescu a apărut în mai multe ediții (1921, ed. a II-a 1924–1928). Dumitru Cornilescu, diacon ortodox, apropiat ulterior de mișcarea evanghelică (neoprotestantă), traduce Biblia cu sprijinul prințesei Ralu Callimachi și al Societății Biblice Britanice. Traducerea are ca referință textul ebraic, fiind bazată în principal pe versiunea franceză (protestantă) a lui Louis Segond (1899). Ediția din 1924 a devenit versiunea cea mai folosită de cultele neoprotestante din România, în prezent urmărindu-se revizuirea ei într-un proiect mai amplu.

Biblia Gala Galaction sau Biblia Carol II (1938, ed. a II-a 1939), de fapt tradusă de preoții Vasile Radu și Gala Galaction (pe numele real Grigore Pișculescu), a fost finanțată și publicată de Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II". Deși neasumată de Biserica Ortodoxă la nivel oficial, ea rămâne singura

Biblie ortodoxă ce a urmat textul masoretic. Traducătorii consideră că „adevărata Biblie a Vechiului Testament este Biblia ebraică", iar Septuaginta, fiind traducere, este mai prejos, o concepție evident exagerată.

Noua traducere în limba română (2006, ed. a II-a 2007), prescurtată NTR, a apărut în mediul neoprotestant, coordonată succesiv de Sorin Sabou, Silviu Tatu și Ioan Giosan, fiind tipărită de International Bible Society. Totuși, această traducere nu s-a bucurat de o răspândire foarte mare în mediul neoprotestant, unde este preferată în continuare Biblia lui Cornilescu. NTR are un limbaj actual și conține și note explicative.[1]

În spațiul catolic, a apărut o traducere a Psalmilor după textul ebraic, în 1993, efectuată de Francisca Băltăceanu și Monica Broșteanu.

O traducere integrală a Scripturii în Biserica romano-catolică avea să apară abia douăzeci de ani mai târziu. Biblia (2013) a fost tradusă la Iași (Editura Sapientia) de preoții Alois Bulai și Eduard Pătrașcu. Pentru cele 39 de cărți ale canonului ebraic a fost folosit textul masoretic, iar pentru cărțile „bune de citit" (anaghinoscomena; deutero-canonice pentru catolici), textul grec al Septuagintei, singurul de altfel (cu mici excepții) care le păstrează. Traducerea a fost făcută într-un limbaj modern și este însoțită de note explicative.

Dintre traducerile românești efectuate după Septuaginta reținem Biblia sinodală de la 1914, Biblia Anania și Septuaginta NEC.

Biblia sinodală de la 1914 a fost tradusă chiar de membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Un rol deosebit l-a avut mitropolitul primat Athanasie Mironescu, autorul mai multor traduceri din literatura patristică. Biblia de la 1914 depinde însă masiv de Biblia de la Blaj, ceea ce îi scade din calități ca

1. O ediție revizuită va fi publicată în 2017 la Societatea Biblică Interconfesională din România.

traducere. A fost publicată la Tipografia Institutului Biblic din București.

Biblia Anania (2001) a fost tradusă de Bartolomeu (Valeriu) Anania, pe atunci arhiepiscop al Clujului, fiind numită „ediția jubiliară a Sfântului Sinod". Este scrisă într-o limbă română foarte literară, dar presărată cu arhaisme și regionalisme. Are prefețe la fiecare carte și note explicative. Traducerea a fost tipărită oficial o singură dată la Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR din București, fiind ulterior retipărită la Editura Renașterea din Cluj și, mai recent, la Editura Litera.

Septuaginta NEC (New Europe College/Colegiul Noua Europă, condus pe atunci de Andrei Pleșu) a apărut la Iași (Polirom, 2004–2011, 8 vol.) și a fost realizată de un colectiv de traducători de diverse confesiuni, coordonați de Cristian Bădiliță (pentru primul volum și de regretatul Dan Slușanschi), Francisca Băltăceanu și Monica Broșteanu, în colaborare cu preotul Ioan-Florin Florescu. Ea a pornit de la adaptarea unui proiect mai amplu, încă nefinalizat, *La Bible d'Alexandrie* (din care editura franceză Cerf a publicat 19 volume). Ediția cuprinde introduceri consistente și ample note explicative (inclusiv despre exegeza patristică), fiind un instrument foarte util.

Din rândul traducerilor mixte face parte Biblia sinodală din 1936 (retipărită succesiv până în prezent). Aceasta a fost tradusă de arhimandritul Nicodim Munteanu (din 1935 mitropolitul Moldovei) și de preoții Gala Galaction și Vasile Radu, în timpul patriarhului Miron Cristea, fiind tipărită la Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR. Această versiune se numește „sinodală" în sensul că a fost aprobată de Sfântul Sinod al BOR. Ca metodă de lucru, cei doi martori textuali, Septuaginta și textul masoretic, au fost combinați într-un text oarecum artificial, conform opțiunii traducătorilor. Un aspect pozitiv este limbajul, care urmează o linie de mijloc între arhaisme și neologisme.

Pe de altă parte, ediția nu dispune nici de introduceri, nici de note explicative. Au urmat și alte ediții: 1944 sub patriarhul Nicodim (cu mai multe cărți traduse de acesta decât în 1936), 1968 sub patriarhul Justinian (reveniri la 1936), alta în 1975 în timpul aceluiași patriarh, 1982 sub patriarhul Justin, 1988 sub patriarhul Teoctist, urmate după anii '90 de tot mai numeroase reeditări. Cea mai recentă ediție este din 2015, sub patriarhul Daniel. De la o ediție la alta s-au operat tacit mici modificări.

LIMBA EBRAICĂ BIBLICĂ

Limba ebraică aparține familiei de limbi „semitice", denumire de inspirație biblică, derivată din numele lui Sem, unul din fiii lui Noe (*cf.* Gen 10:21–31; 11:10–32), și pusă în circulație încă din secolul XVIII: această familie este, la rândul său, o ramură a unei familii desemnate, în trecut, prin denumirea de „hamito-semitică", de aceeași inspirație biblică; la ora actuală, această denumire este înlocuită cu denumirea de „afro-asiatică", menită să reflecte întinderea arealului limbilor care îi aparțin în sud-vestul Asiei și nordul Africii. Specificul acestei familii lingvistice constă în construirea cuvintelor pornind de la o rădăcină formată, de obicei, din trei consoane. De exemplu, de la rădăcina *MLK* derivă cuvinte precum: *mālaḵ* („el a domnit"), *himlīḵ* („el (l-)a făcut rege"), *meleḵ* („rege"), *malkāh* („regină"), *malḵūṯ* („domnie").

Subdiviziunile acestei familii au, în primul rând, o dimensiune geografică, dar aceasta este dublată de o dimensiune cronologică: astfel, familia este împărțită în două subgrupe principale, de est și de vest, prima dintre acestea prezentând trăsături arhaizante în special în domeniul morfologiei verbale. În grupa

de est sunt incluse diversele varietăți de akkadiană (alături de care figurează idiomuri atestate pe arii situate la vest de Mesopotamia, precum eblaita și idiomul din Mari); această primă grupă este atestată între jumătatea mileniului III î.H. și secolul VIII î.H., utilizarea limbii akkadiene ca limbă de cult și de cultură continuând, conform documentației existente, până în secolul I d.H.

Cea de-a doua grupă, cea de vest, include limbi ale căror arii de răspândire acoperă, în primele etape ale evoluției lor, zona care se întinde între hotarele occidentale ale Mesopotamiei, Anatolia, litoralul oriental al Mediteranei, peninsula Sinai, incluzând, de asemenea, întreaga Peninsulă Arabă și zone adiacente Yemenului din nordul Cornului Africii. Hotarele acestei grupe s-au extins într-o primă etapă înspre est, prin aramaizarea progresivă a Mesopotamiei, care s-a produs în decursul primului mileniu î.H., apoi înspre vest, în Nordul Africii, în urma cuceririlor arabo-islamice, care au avut drept efect arabizarea unor zone ocupate anterior de alte ramuri ale familiei afro-asiatice, începând cu secolul VII d.H.

Procesele de aramaizare și, apoi, de arabizare au dus și la modificări ale granițelor din interiorul acestei grupe: extinderea arealului idiomurilor aramaice s-a produs nu numai înspre est, înspre Mesopotamia, ci și înspre vest, ducând la încetarea existenței limbilor din grupul canaanean, ca limbi materne, la cumpăna dintre mileniile I î.H. și I d.H., iar extinderea arealului arabofon a avut drept efect restrângerea progresivă a zonelor arameofone din întreaga Semilună Fertilă, începând din primele secole ale mileniului I d.H., încă dinaintea cuceririlor islamice, și continuând și după acestea, precum și cvasidispariția limbilor sud-semitice din sudul Peninsulei Arabe.

În condițiile în care limba triburilor seminomade ale amoriților este de regulă considerată o limbă vest-semitică, foarte

redusele mărturii scrise ale acesteia, restrânse la nume proprii amorite în documente akkadiene de la sfârșitul mileniului III și începutul mileniului II î.H., pot fi considerate cele mai vechi atestări ale unui idiom vest-semitic. Documente consistente scrise într-o limbă aparținând acestei grupe apar însă pentru prima dată în a doua jumătate a mileniului II î.H., când sunt redactate, într-o scriere alfabetică preponderent consonantică de tip cuneiform, texte în limba ugaritică (printre care se regăsesc creații literare care evocă adesea, prin tematică, literatura biblică).

În primul mileniu î.H. își fac apariția tot mai multe documente redactate în sisteme de scriere bazate pe alfabetul consonantic de proveniență feniciană, constând în inscripții în feniciană, ebraică, idiomuri aramaice etc. Același sistem de scriere a fost folosit pentru textele care au alcătuit, în cele din urmă, canonul biblic, redactate, după toate probabilitățile, în același interval. De atunci, limbile vest-semitice sunt atestate neîntrerupt, fie ca limbi materne, fie ca limbi liturgice și ale culturii înalte, până în ziua de astăzi, când cei mai mulți vorbitori au ca limbă maternă araba (cu toate varietățile sale), amharica sau ebraica (redevenită limbă maternă începând cu secolul XIX).

Limba ebraică face parte din grupul canaanean, care alcătuiește la rândul său, alături de varietățile de aramaică, ramura nordică a limbilor vest-semitice. Împreună cu alte idiomuri foarte apropiate (moabit, amonit, edomit), atestate prin doar câteva scurte inscripții, ebraica reprezintă ramura sudică a grupului canaanean, în cea nordică fiind incluse feniciana (cea „metropolitană", a orașelor-port și a zonelor limitrofe situate aproximativ în zona actualului Liban, și cea a coloniilor din bazinul mediteraneean, cunoscută și sub numele de „punică") și, poate, ugaritica.

Caracterul canaanean al limbii ebraice este certificat de o serie de trăsături caracteristice pe care le împărtășește cu alte

limbi din acest grup. Aceste caracteristici pot fi identificate în fonetică și fonologie, precum și în morfologie, morfo-sintaxă și lexic. Printre caracteristicile fonetice specific canaanene cea mai proeminentă este, probabil, „mutația vocalică canaaneană", care constă în transformarea vocalei lungi *ā* în vocala lungă *ō*. Acest fenomen s-a manifestat o lungă perioadă de timp în zona coastei orientale a Mediteranei și a afectat nu numai ebraica și celelalte limbi canaanene, ci și idiomurile care le-au substituit atunci când acestea au încetat să mai fie utilizate ca limbi materne, în primele secole ale primului mileniu d.H. (reprezentând astfel o marcă a substratului canaanean al acestor idiomuri). Un exemplu este siriaca occidentală, al cărei vocalism se diferențiază în modul cel mai pregnant de cel al siriacei orientale exact prin această caracteristică.

Pronunția ebraicei, așa cum este reflectată de sistemul de vocalizare tiberian, a fost și ea afectată, se pare, într-o a doua etapă, de același fenomen, având în vedere că vocala *a* lungită în mod secundar, sub efectul poziției accentului sau al structurii silabice, este foarte probabil să se fi pronunțat ca /o/, fapt reflectat, în plan grafic, de identitatea semnelor de vocalizare *qāmaṭ qāṭān* și *qāmaṭ gāḏōl*, cărora le sunt atribuite, în mod tradițional, valorile /ā/ și /o/.

În ceea ce privește consonantismul limbii ebraice, acesta prezintă trăsături care reflectă apartenența atât la grupul canaanean, cât și la cel mai vast, nord-vest semitic. În ambele cazuri, este vorba de caracteristici constatabile pe baza corespondențelor care se pot stabili cu inventarul de foneme consonantice reconstituit, pe baza metodelor lingvisticii comparative, pentru limba neatestată, numită convențional „proto-semitică", din care se presupune că au evoluat limbile semitice. Dincolo de controversele legate de trăsăturile articulatorii exacte ale acestor foneme în stadiul reprezentat de proto-semitică și de succe-

soarele acesteia în stadiile lor incipiente[1], este admis, în general, drept o trăsătură specific canaaneană modul în care au evoluat fonemele care, conform reconstrucției tradițional acceptate, este posibil să se fi articulat ca interdentale (*t̲*, *d̲*) – prin raportare la alte limbi, precum araba literară și idiomuri sud-semitice, care au menținut aceste foneme distincte, se poate constata că în ebraică ele au evoluat, devenind identice cu sibilantele preexistente *ṣ*, respectiv *z* (de ex. **t̲alg* > *ṣeleḡ*, „zăpadă"; **d̲ahab* > *zāhāb̲*, „aur"). Există, de asemenea, și alte procese de fuziune a unor foneme distincte la origine care au afectat seriile, specific semitice, ale consoanelor guturale și emfatice, ducând la reducerea fonemelor distincte aparținând acestor serii, însă acest fenomen este unul care depășește granițele grupului canaanean, fiind specific tuturor limbilor nord-vest semitice, care contrastează astfel, în ansamblul lor, cu limbi mai conservatoare din acest punct de vedere, precum araba și cele sud-semitice. Asemenea verdicte nu pot fi însă emise fără unele nuanțări: astfel, ebraica se remarcă, alături de limbi din sudul arealului semitic precum sabeeana, prin conservarea fonemului sibilant *ś* (notat, în scrierea ebraică vocalizată, cu așa-zisul *śīn*, *i.e.* litera *šīn* marcată cu un punct în stânga sus), care este posibil să fi avut un caracter lateral și care, deși nediferențiat actualmente de *s* în nici unul dintre sistemele tradiționale de pronunție a ebraicii, era, după toate aparențele, perceput ca distinct până în etapa, foarte târzie, a elaborării sistemului de punctuație tiberian. Reducerea inventarului de foneme distincte în ebraică și în celelalte limbi nord-vest semitice s-a produs, se pare, într-o perioadă care a fost cel puțin parțial acoperită de epoca „istorică", documentabilă pe baza surselor scrise, a acestor limbi: numărul de grafeme

1. *Cf.* Giovanni Garbini, Gabriel Durand, *Introduzione alle lingue semitiche*, Paideia, Brescia, 1994, pp. 75–87.

ale alfabetului ugaritic indică un consonantism mai conservator, mai apropiat, cel puțin prin amploare, de cel proto-semitic, iar evoluția grafiei varietăților de aramaică sugerează că acestea au suferit modificări de tipul celor semnalate mai sus, în decursul mileniului I î.H. În același timp, faptul că, în afară de ugaritică, toate aceste limbi au utilizat scrieri alfabetice restrânse la cele douăzeci și două de grafeme ale alfabetului fenician, alfabet elaborat pentru o limbă deja mult evoluată pe calea restrângerii varietății fonemelor consonantice, are darul de a oculta probabilitatea foarte mare ca o astfel de evoluție să se fi produs mai lent în cazul altor limbi (un exemplu în acest sens îl oferă chiar ebraica – toponimul *'azzāh*, Gaza, a cărui consoană inițială este notată în ebraică cu grafemul *'ayin*, care corespunde la origine faringalei sonore /ʕ/, este redat în Septuaginta cu forma *Gáza*, unde acestuia îi corespunde *gámma*, ceea ce sugerează că, în secolul III î.H., acest toponim se pronunța *ḡazzāh*, iar grafemul în cauză nota atunci, în acest cuvânt, velara fricativă sonoră /ḡ/, de unde rezultă, pe de o parte, că un singur grafem putea fi utilizat pentru a nota două foneme distincte și, pe de altă parte, că seria guturalelor, cel puțin, nu se restrânsese în măsura în care scrierea ebraică o sugerează).

În plan morfologic, o inovație specifică limbilor canaanene este apariția unui articol hotărât proclitic, în general reprezentat în scrierea nevocalizată ca *h-* (în ebraica biblică, acest articol apare ca *ha-*, fiind însoțit de geminarea consoanei inițiale a cuvântului articulat, ceea ce a generat speculații cu privire la posibilitatea ca articolul să mai fi inclus o consoană a cărei asimilare ar fi dus la apariția geminării, precum și diverse ipoteze despre identitatea acestei consoane). Prezența articolului proclitic distinge grupul canaanean de idiomurile aramaice și, totodată, constituie o isoglosă care se extinde dincolo de cadrul nord-vest semitic, reunind acest grup cu varietățile de arabă, în

care au apărut, de-a lungul timpului, articole proclitice precum *ha(n)-*, *(a)l-*. Specific canaaneană este și prezența, în cadrul desinențelor de plural masculin și de dual, a nazalei bilabiale *m*, acolo unde, în aramaică și în arabă, apare nazala dentală *n* (ebr. m.pl: *-īm*, du: *-ayim*; aram. m.pl: *-īn*; ar. m.pl: *-ūna/īna*, du: *-āni/ayni*). Sistemul verbal ebraic este structurat în jurul celor două paradigme de conjugare specifice limbilor vest-semitice (o paradigmă cu valoare aspectuală de perfectiv, ale cărei mărci personale sunt exclusiv terminații, și una ale cărei mărci personale sunt preponderent prefixe, cu valoare aspectuală de imperfectiv). Există însă o utilizare a formei de imperfectiv, precedată de particula *wa-* și cu prima consoană geminată, cu valoare de perfectiv (forma cu așa-zisul *wāw* conversiv), care este considerată o trăsătură arhaică, o posibilă reminiscență a unui sistem verbal similar celui est-semitic al akkadienei, în care conjugarea verbală, inclusiv cea a preteritului (o nuanță a perfectului), căruia se presupune că-i corespunde forma cu *wāw* conversiv din ebraică, se realiza cu prefixe.

Pe de altă parte, trebuie remarcat că în Biblia ebraică se întâlnește o diversitate lingvistică, ceea ce a dus la apariția a două direcții de interpretare. Opinia clasică, susținută și astăzi de către unii cercetători, interpretează diacronic diferențele de ordin lingvistic: formele mai conservatoare lingvistic sunt văzute drept ipostaze mai vechi ale limbii ebraice (ebraica biblică arhaică și ebraica biblică standard), iar formele non-conservatoare lingvistic, drept ipostaze mai noi (ebraica biblică târzie și ebraica mișnaică sau rabinică).

Având în vedere că narațiunea biblică privitoare la Avraham (Gen 11–25) pare a susține o migrație a strămoșilor celor care aveau să constituie comunitatea etno-religioasă a evreilor dinspre est, din zona Mesopotamiei, cercetătorii care acceptă plauzibilitatea unei astfel de migrații avansează ipoteze menite a

explica clara apartenență a limbii ebraice la grupul canaanean, cea mai simplă fiind cea conform căreia nou-veniții au fost pur și simplu asimilați lingvistic de canaanenii autohtoni[1]. Sunt, totodată, căutate elemente de substrat, care să ateste proveniența din arealul arameean a triburilor israelite care ar fi cucerit Canaanul – un astfel de element ar fi cuvintele care, în mod excepțional, nu atestă mutația vocalică canaaneană menționată anterior, ci mențin vocala proto-semitică lungă *ā*, așa cum se întâmplă și în idiomurile arameene, de ex. substantive precum *ṭayyāḏ* (nu **ṭayyōḏ*), „vânător", și verbe precum *qām* (nu **qōm*), „a se ridica", „a sta (ridicat, în picioare)".[2] Dincolo de aceste începuturi greu reconstituibile, plasate în general în cea de-a doua jumătate a mileniului II î.H., există o periodizare care este, în linii mari, acceptată de comunitatea ebraizanților. Astfel, o primă etapă, prebiblică, de evoluție, atestată de izvoare scrise a canaaneenei din Palestina, este reprezentată de limba gloselor din documentele de la El-Amarna, din Egipt (sec. XV-XIV î.H.), care ar surprinde etapa de evoluție a acestei limbi imediat precedentă presupusei invazii a triburilor israelite.[3]

În ceea ce privește ebraica biblică propriu-zisă, se consideră că o primă etapă în evoluția acesteia, cea a ebraicii biblice arhaice (care acoperă perioada monarhică pre-exilică, sec. X–VI î.H.), este reprezentată mai ales de pasajele poetice biblice timpurii, alături de o seamă de inscripții, fiind marcată de trăsături arhaizante precum: frecvența relativ redusă (prin comparație cu texte redactate mai târziu) a utilizării articolului hotărât *ha-*, forme arhaice ale unor pronume afixe, desinențe verbale, substantive. În perioada care acoperă ultimele două secole dinain-

1. G. Garbini, G. Durand, *op. cit.*, p. 44.

2. Yechezkel Eduard Kutscher, *A History of the Hebrew Language*, E.J. Brill, Leiden, 1982, pp. 23–24.

3. *Ibid.*, pp. 77–79.

tea exilului babilonian, cuprinzând și exilul (sec. VIII–VI î.H.), s-ar fi cristalizat ceea ce se numește îndeobște ebraica biblică – standard sau clasică, cea care întrunește caracteristicile ce au ajuns să fie considerate exemplare în privința acestei limbi, reprezentative pentru această etapă fiind pasaje în proză din Pentateuh, Samuel, Regi, cărțile Profeților. Această etapă este urmată de ebraica biblică târzie, post-exilică (sec. V–III î.H.), reprezentată mai ales de cărțile Ezra-Neemia și Cronici, care se remarcă îndeosebi prin expunerea la influența aramaică. Această influență se manifestă însă, cu intensitate crescândă, mai ales în etapele de evoluție post-biblice ale ebraicei (cu precădere în cea a ebraicei mișnaice, din sec. I–IV d.H., în urma căreia se presupune că ebraica a încetat să funcționeze ca limbă vorbită). Unul din efectele influenței exercitate de aramaică asupra ebraicei în etapa post-biblică sau poate chiar începând cu etapa biblică târzie este, în plan fonetic, spirantizarea oclusivelor *b*, *g*, *d*, *k*, *p*, *t* în poziție postvocalică. În plan sintactic, se menționează în acest sens, printre altele, apariția, cu frecvență din ce în ce mai mare, a structurilor genitivale analitice, în cadrul cărora este utilizată particula *șel*, în locul celor care implică utilizarea statului construct al substantivului, însă în acest caz nu sunt de exclus nici evoluții interne.[1]

Este luată în calcul, de asemenea, existența, în perioada biblică, a unei variații dialectale care să implice prezența unei varietăți nordice a ebraicei, vehiculată în regatul Israel, distinctă de cea a regatului iudeu (una dintre cele mai proeminente trăsături invocate în legătură cu această posibilitate este pronumele relativ *še-*, care ar fi corespondentul nordic al lui *'ašer*, alături de alte particularități de ordin fonetic, lexical, morfologic). Această ipoteză este însă concurată de explicații alternative,

1. *Ibid.*, pp. 77–86.

conform cărora neregularitățile în cauză ar putea fi, în unele situații, arhaisme, iar în altele, un rezultat al influenței aramaice.[1]

O altă direcție de interpretare a diversității lingvistice din Biblia ebraică a urmat o cale sincronică. Filologul israelian Avi Hurvitz a aprofundat, în anii '60, cercetarea lingvistică asupra ebraicei biblice târzii, folosind o metodologie mai bine articulată. Astfel, el formulează criterii lingvistice importante pentru catalogarea unui fenomen ca aparținător ebraicei biblice târzii: acesta trebuie să aibă distribuire lingvistică în cărțile reprezentative ale ebraicei târzii (Estera, Daniel, Ezra-Neemia și Cronici); de asemenea, trebuie să manifeste opoziție lingvistică (sau contrast lingvistic), adică să fie folosit în locul altui element, care este folosit în schimb în ebraica biblică standard (de ex. *malḵūṯ* în ebraica târzie vs. *mamlāḵāʰ* în ebraica standard, pentru „regat"); trebuie eventual confirmat din surse extra-biblice; trebuie să existe o acumulare de aspecte lingvistice aparținătoare ebraicei târzii pentru ca întreaga scriere în cauză să fie considerată ca fiind scrisă în ebraica târzie.[2] Totuși, Hurvitz reprezintă încă vechea direcție diacronică, susținând că ebraica biblică „târzie" este posterioară celei standard. A fost însă meritul lingvistului australian Ian Young (1993) să propună o nouă direcție de interpretare a diversității lingvistice din Biblia ebraică. El consideră faptul că unele trăsături din ebraica biblică „târzie" apar și în texte aparținătoare ebraicei biblice standard drept o dovadă că nu este vorba de o etapizare cronologică. Mai degrabă ar fi vorba de diferențe stilistice, anume alegerea unui scrib de a scrie într-o limbă mai mult sau mai puțin conservatoare. Asemenea stiluri diferite coexistau, dovadă că limba ostracoanelor din Arad (datate sigur sec. VI î.H.) prezintă elemente de așa-

1. *Ibid.*, p. 70.

2. Avi Hurvitz *et al.*, *A Concise Lexicon of Late Biblical Hebrew* (Supplements to Vetus Testamentum 160), E.J. Brill, Leiden, 2014, pp. 9–11.

zisă ebraică biblică târzie, dar, pe de altă parte, limba din Zaharia 1–8 (cel mai devreme din perioada persă, după cronologia internă a cărții) prezintă numeroase elemente de ebraică biblică standard, și nu târzie, cum ar fi fost de așteptat. De fapt, ebraica așa-zis standard reprezintă o varietate cu tendințe conservatoare, pe când ebraica așa-zis târzie reprezintă o varietate cu tendințe inovatoare, probabil cu aspecte luate din limbajul vorbit apropiat de ebraica mișnaică. Un alt aspect important care trebuie luat în calcul este „diglosia": același scrib poate scrie atât într-o formă literară standard, cât și într-o formă colocvială.[1] Înțelegerea acestei diversități lingvistice sincronice ar explica mai convingător, în opinia reprezentanților acestei direcții, mărturiile scrise păstrate în corpusul biblic. Este interesant că ebraica biblică așa-zis standard și cea așa-zis târzie nu au fost singurele varietăți lingvistice prezente; de pildă cărțile Qohelet (Ecclesiastul) și Cântarea Cântărilor reprezintă, fiecare, o altă varietate inovatoare.

TEOLOGIA BIBLIEI

Biblia ebraică este înainte de toate un text sacru, adică un text de referință în jurul căruia își organizează viața, atât la nivel social, cât și religios, membrii unei comunități. În același timp, textul biblic are și o dimensiune istorică (în sens antic), legislativă, filozofică și estetică. Aproape în fiecare capitol, Dumnezeu și omul se întâlnesc, iar întâlnirea lor, uneori liniștită și promițătoare, alteori tensionată din pricina căderilor omenești,

1. Ian Young, *Diversity in Pre-Exilic Hebrew* (Forschungen zum Alten Testament 5), Mohr Siebeck, Tübingen, 1993, pp. 87–91; Ian Young, Robert Rezetko, Martin Ehrensvärd, *Linguistic Dating of Biblical Texts*, vol. 2, Equinox, London–Oakville, 2008, pp. 96–99.

dorește să producă și în sufletul cititorului o emoție existențială. Biblia poate fi citită ca un act cultural, dar ea a fost scrisă pentru ca lectura ei (sau mai exact recitarea ei) să provoace în continuare un răspuns al omului în fața chemării lui Dumnezeu. Din acest punct de vedere, Biblia se propune ca text teologic, care *vorbește despre Dumnezeu*.

Omul antic gândea în paradigme considerabil diferite de cele ale omului modern. Religia, deci experiența lui Dumnezeu, forma cadrul general de gândire al întregii societăți, ținând indiscutabil de sfera publică. Conducătorii politici aveau ei înșiși și un important rol sacerdotal, sau cel puțin funcționau în strânsă legătură cu viața religioasă. Omul antic poate fi definit eminamente drept *homo religiosus*.

Biblia ebraică se remarcă prin câteva trăsături care o deosebesc fundamental de mentalitățile asociate celorlalte religii antice. În primul rând, Dumnezeul lui Israel este unul singur. Acest filon monoteist străbate întreaga Scriptură, astfel că și existența îngerilor, mesageri ai divinității către oameni, se încadrează în conceptul strict după care *YHWH* este singur: „Așa a zis *YHWH*: [...] Eu sunt cel dintâi și cel de pe urmă și în afară de mine nu există dumnezeu" (Isaia 44:6).

O a doua trăsătură importantă este relația dintre Domnul (*YHWH*) și poporul lui Israel. Deși este prezentat în multe texte drept Dumnezeul întregului pământ, *YHWH* se face cunoscut mai întâi poporului Israel, căruia i-a purtat de grijă încă de la început, de la strămoșii patriarhi, fără să-l părăsească nici măcar atunci când cele două regate-surori, Israel și Iuda, și-au pierdut independența, iar elita poporului a fost dusă în exil. Dumnezeu a făgăduit propășirea lui Israel, iar istoria, așa cum o vede Biblia, a confirmat și va confirma această realitate. Relația dintre *YHWH* și Israel este chiar prezentată ca un parteneriat, un legământ, adică o legătură de iubire prin care cele două părți se descoperă una alteia.

O a treia trăsătură teologică prezentă în Biblia ebraică este noțiunea de păcat. Bunăvoința divină nu poate fi dobândită pe cale magică, nu este vorba nici de o relație automată cu omul, ci de o asumare responsabilă a unui set de valori, pe care divinitatea i-l descoperă omului. Legământul nu presupune doar recunoaștere reciprocă, ci și făgăduințe făcute reciproc. *YHWH* făgăduiește să-l apere pe Israel și să-i dea prosperitate, iar Israel – să împlinească poruncile, al căror conținut este, pe lângă cerința monoteistă, unul eminamente moral. De altfel, păcatul rămâne singurul „accident" care periclitează legământul.

Întreaga istorie biblică e subîntinsă de cele trei trăsături enunțate: monoteismul, legământul cu Israel și cerința morală. Există apoi accente teologice specifice fiecărei cărți în parte, sau fiecărei grupe de cărți.

Tora combină într-o proporție aproape egală narațiunile cu legile. Ideile teologice de bază sunt legate de începuturi. *YHWH* este divinitatea creatoare, de aceea are stăpânire deplină asupra pământului. Strămoșii lui Israel, patriarhii, deși au fost slabi și străini în Pământul Făgăduinței, țara Canaanului, totuși au fost păziți de Domnul, iar din ei s-a format în Egipt un popor numeros. Ieșirea din Egipt a reprezentat actul de pronie divină prin care Israel și-a dobândit libertatea, dar și cel datorită căruia Israel a cunoscut legătura cu Domnul și a încheiat pe Muntele Sinai legământul cu Acesta.

Profeții anteriori își concentrează mesajul în narațiuni istorice. Pământul Canaanului este cucerit, dovadă supremă că Dumnezeu își împlinește făgăduința, dar poporul arată în scurt timp că nu e în stare să țină legământul. Intervine păcatul, cel mai mare fiind idolatria, adică abandonarea Dumnezeului unic și înlocuirea lui cu zeii seducători ai canaaniților. Poporul recurge la politică, lăsând deoparte teologia. Cer un rege, ca să fie ca celelalte neamuri. Cu toate acestea Domnul își păstrează făgăduințele,

chemându-l pe Israel la sine prin glasul profeților. Când nu mai este nimic de sperat, poporul este lăsat să suporte consecințele neascultării, dar nu va fi abandonat total, ci doar i se va nărui visul lumesc al regalității omenești.

La Profeții posteriori mesajul se concentrează în discursul direct. Ei sunt aceia care vor mustra poporul, trăgând semnale de alarmă pentru fiecare derapaj de la categoriile enunțate. Vor denunța idolatria, dar și sincretismul, fărădelegile împotriva aproapelui, dar și osificarea legii în formalism sec, legăturile primejdioase cu străinii, dar și credința exclusivistă care îl reducea pe *YHWH* la o divinitate preocupată doar de soarta propriului popor. Până la urmă profeții vor asista la dezastrul din 586 î.H., când dinastia lui David pierde definitiv tronul lui Iuda, iar Templul din Ierusalim este distrus de străini. Dar ceea ce omenește părea un sfârșit se dovedește a fi un început. Păcatul l-a îndepărtat pe Israel de Dumnezeul său, totuși *YHWH* va găsi modalitatea să transforme rămășița lui Israel din exil într-un nou popor, care va fi beneficiarul făgăduințelor.

Ultima parte a Bibliei ebraice, așa-numitele Scrieri, aleg ca formă de expresie în special poezia. La acest nivel diafan, omul se întâlnește față în față cu Dumnezeu, nu-l mai ascultă adresându-i-se prin legi, nici nu mai află despre El din cele povestite, ci îl experiază direct în rugăciune și faptă. În invocațiile din Psalmi îi poate spune lui Dumnezeu „tu", în dezbaterea lui Iov poate medita la sensurile dreptății și răsplății, iar în sentințele Proverbelor își reevaluează personal punerea în practică a preceptelor Legii.

Biblia ebraică are în permanență în centru ideea prezenței lui Dumnezeu, lucru sugerat și de faptul că tetragrama *YHWH* este cuvântul care, cu excepția unor prepoziții și particule, apare de cele mai multe ori în textul biblic.

COSMOLOGIA BIBLICĂ

Cosmologia vechiului Israel nu se deosebește de cea orientală din acea vreme. Anticii gândeau arhitectura cosmică în termeni cunoscuți, comparând lumea cu o casă locuită. Există trei niveluri principale: cerul rezervat divinității, pământul pentru cei vii și spațiul subteran, unde se găseau morții.

Pământul se sprijinea pe stâlpi (Ps 75:4; Iov 9:6) și era imaginat ca o suprafață rotundă (Is 40:22), cu margini (Is 5:26; 40:28). Dincolo de aceste margini se găseau ape nesfârșite, un fel de ocean cosmic care înconjura întregul pământ (Iov 38:8–11). În centru se aflau Ierusalimul (Iez 5:5) și lumea cunoscută, iar insulele („ostroavele") alcătuiau, se pare, deja, cel puțin parțial, o imagine a marginilor pământului (Is 40:15).

Cerul era văzut ca un cort (Is 40:22) sau ca o boltă (Gen 1:6) întinsă de divinitate deasupra pământului. Denumirea de *raqia* („tărie") sugerează o boltă solidă. Și în cazul cerului se spune că se sprijină pe stâlpi (Iov 26:11), dincolo de cer se găsesc de asemenea ape nesfârșite (Gen 1:7; Ps 148:4), iar în aceste ape Domnul și-a așezat „foișorul" ceresc (Ps 104:3), lăcașul din ceruri. De acolo privește spre pământ și intervine în chip minunat (Ps 11:4). Tot dincolo de cer se află rezervele de ploaie, grindină și zăpadă (Iov 38:22). Ploaia, de pildă, poate să cadă pe pământ pentru că bolta cerului are „ferestre", găuri, pe care divinitatea le deschide și lasă apa de dincolo de cer să curgă spre pământ (Gen 7:11).

Sub pământ se află locuința morților, Șeolul. Este o lume întunecată în care ajung toți cei care au murit (Gen 37:35). Pătrunderea în șeol era văzută aproape fizic, încât se gândeau că, dacă pământul s-ar despica, cineva ar putea să cadă la propriu în tărâmul morților (Num 16:31–32). Unele texte biblice vorbesc chiar de un fel de împărăție a morții, cu porți și cu zăbrele (Is 38:10;

Iona 2:7). Dar ar exista ceva și dincolo de Șeol: abisul fără fund, format din ape nesfârșite (Iez 31:4; Ps 78:15). Probabil că așa își explicau anticii de ce izvorăște apă din subteran. În orice caz, abisul acesta, în care își au temelia munții (Iona 2:7) și din care se adapă mările (Ps 106:9), ar fi putut oricând să țâșnească și să inunde pământul, ca la potopul lui Noe (Gen 7:11), însă Dumnezeu a făgăduit să nu mai „înece" vreodată lumea.

Această imagine poate părea naivă pentru omul modern, dar ea constituia modul subiectiv de receptare de către omul antic a lumii înconjurătoare, care gravita în jurul divinității. Cosmologia era intim legată de providență, adică de grija permanentă a lui Dumnezeu față de lumea pe care a creat-o.

Există însă și ceva specific ce deosebește gândirea ebraică, reflectată în paginile Bibliei. Dacă pentru orientali nu se face clar distincția între naștere și creare, încât cosmosul pare deopotrivă generat/născut de divinitate, în mentalul ebraic lumea este creată. Intervine așadar o diferență foarte mare între Domnul Dumnezeu, care există din veșnicie, fiind lipsit de cauză, și lumea creată, incluzându-l aici și pe om.

ANTROPOLOGIA BIBLICĂ

Anticii credeau că omul este compus, ca un puzzle, din mai multe elemente. Pentru egipteni, de pildă, sufletul este alcătuit din *ah* (spiritul, care la moarte se ridica la cer), *ka* (dublura, despre care se credea că subzistă după moarte în statuia mortuară), *ba* (sufletul propriu-zis, care era supus după moarte unei judecăți specifice).

Antropologia biblică se încadrează și ea în contextul mai larg al antropologiei antice. Pe lângă trup, omul comportă două dimensiuni „imateriale" distincte: *nefeș* („sufletul", „viața biolo-

gică") și *ruaḥ* sau *neșama* („duhul", „spiritul", „suflarea"). *Nefeș* însemna inițial, din câte se pare, „gâtlej" (Is 5:14; Hab 2:5) sau „grumaz" (Ps 105:18), apoi, prin extensie, „suflarea de viață". Cu sensul de „viață", acoperă dorința, iubirea, plăcerea, emoția, dar și ura, foamea, tristețea. Ajunge să desemneze chiar persoana însăși (Is 46:2; Iez 33:6). În acest sens se putea spune că *nefeș* moare (Num 23:10; Iez 18:20) sau chiar cadavrul poate fi numit *nefeș* (Hag 2:13). În Ier 15:9 și Iov 11:20, *nefeș*-ul este localizat în respirație, dar în redactările sacerdotale ale Torei *nefeș*-ul se află în sânge (Gen 9:4; Lev 17:12–14). De aceea, sângele strigă din pământ, adică din lăcașul morților (Gen 4:10). La moarte, *nefeș*-ul intră în lăcașul morților (Ps 15:10), iar mai târziu chiar monumentul funerar se va numi *nefeș*. Se considera că *nefeș*-ul celui decedat era ajutat prin depunerea ofrandelor funerare.

Ruaḥ are sensul de „duh", dar și de „vânt", ceea ce indică faptul că inițial însemna „suflare", de la rădăcina *RYḤ/RWḤ* „a mirosi". Deși *ruaḥ* apare uneori și referitor la viețuitoare, deci l-ar avea și animalele (Gen 6:17; 7:15), totuși el tinde să fie utilizat în special în legătură cu Dumnezeu. Este, după cum spune Hans Walter Wolff[1], un termen atât teologic, cât și antropologic. Ar desemna partea subtilă a sufletului, spiritul sau duhul, care după moarte se ridică la Dumnezeu (Qoh 12:7). Chiar atunci când se referă la om, poate fi numit „duhul" lui Dumnezeu (Gen 6:3), pentru că Dumnezeu îl poate retrage tuturor ființelor vii, care se vor preface, de aceea, în țărână (Ps 104:29–30). În unele cazuri, *ruaḥ* apare în paralel cu *neșama*, „(ră)suflarea" (*cf.* Is 42:5).

Conceperea omului spiritual sub aceste trei aspecte (*nefeș*, *ruah*, *neșama*), întâlnită la evrei, amintește într-o anumită măsură de triada platonică menționată în *Republica* (X, 611b–612a), *Timaios* (41e, 42b) și *Legile* (894e, 895c, 896ab), o consecință a unirii

1. Hans Walter Wolff, *Anthropology of the Old Testament*, Fortress Press, Philadelphia, 1974, p. 35.

sufletului cu trupul. Concepția trihotomică a filozofului grec pleacă însă de la cele trei categorii sociale pe care acesta le recomandă pentru *republica* sa ideală: filozofii, militarii și meșteșugarii. Primii se conduc după rațiune (*noûs* sau *lógos*), militarii se remarcă prin curaj (*thymós*), în timp ce categoria socială a muncitorilor este roaba părții poftitoare a sufletului (*epithymía*), adică a dorinței sau concupiscenței. Paralelismul psihic sugerat mai sus ar avea totuși un punct de plecare comun (non-euclidian), pe care Numenius, un filozof platonician din sec. II d.H., îl atribuie lui Moise, Platon nefiind decât „Moise vorbind atica" (*apud* Eusebius, *Praep. Ev.* XI.10.14, fr. 8). Nu este întâmplător că filozofia greacă, mai ales cea platonică, a exercitat o influență majoră asupra Părinților Bisericii (Iustin Martirul și Filozoful, Tertulian, Clement Alexandrinul, Origen, Metodiu din Olimp), fără a atinge însă dimensiunile sugerate de Harnack pentru care aceasta ar fi confiscat creștinismul.

Analizând mentalul colectiv (*forma mentis*) al celor două popoare antice, savantul englez James Barr distinge trei deosebiri fundamentale între acestea: *contrastul între static și dinamic* (grecii sunt contemplativi, iar evreii activi, fapt evidențiat mai ales în concepția asupra istoriei și finalității acesteia); *contrastul între abstract și concret* (detașarea tipic grecească pentru a gândi realitatea înconjurătoare este străină implicării pragmatice din tradiția evreiască); în fine, *concepția diferită asupra omului*.[1] Dihotomia trup–suflet din antropologia greacă nu se regăsește în concepția unitară asupra omului întâlnită la evrei, unde „sufletul este persoana în carne și oase". Tocmai de aceea *nefeș*-ul ajunge să desemneze atât „sufletul viu, viața", cât și „trupul". Corolarul acestei axiome este acela că grecul apare definit ca un individ în cadrul unei colectivități atomizate, pe când evreul

1. *Cf.* James Barr, *The Semantics of Biblical Language*, Oxford University Press, Oxford, 1961.

este o entitate care subzistă doar ca parte dintr-o totalitate, ca unul dintr-o mulțime. Probabil de aceea doar în cazul poporului evreu se poate vorbi, fără a fi acuzați de etno-filetism, de „mântuirea neamului", rămășița eshatologică fiind anticipată și justificată de alegerea divină inițială.

Există și alte aspecte antropologice, legate de anumite organe. Cel mai des apare *lᵉḇāḇ* sau *lēḇ*, „inima", care denumește nu atât emoțiile, ca în concepția modernă, cât voința și mintea (cugetele interioare, planurile, hotărârile). Anticii nu cunoșteau importanța creierului și transferau practic funcția acestuia inimii, socotită centrul psiho-somatic al omului. Un alt organ valorizat antropologic era ficatul, dacă dăm crezare unei ipoteze foarte interesante potrivit căreia în câteva texte poetice (Gen 49:6; Ps 7:5; 15:9; 29:12) *kāḇōḏ* („slavă") ar trebui revocalizat în *kāḇēḏ* („ficat") și ar avea sensul generic de „suflet".[1] Alte organe cu funcții antropologice sunt rărunchii (*kᵉlayoṯ*). Ei se referă la pornirile ascunse, tainele din adâncul omului cunoscute doar de Dumnezeu, care este de altfel numit „Cel care cercetează inima și rărunchii" (Ier 11:20; 17:10; 20:12; Ps 7:9). Așa se poate spune despre Dumnezeu că este aproape de buzele prefăcuților, dar departe de rărunchii lor (Ier 12:2).

Poate că nicăieri antropologia ebraică nu este ilustrată mai bine ca în onomatologie, unde numele definește în mod holistic persoana. Din această perspectivă, distincția grecească între natură/fire (*ousía*) și persoană (*prósōpon*), ar părea de prisos pentru un evreu, pentru care numele *este* persoana. Dacă pentru latini *nomen est omen*, la evrei „numele este un semitism pentru persoană"[2] și la fel de însemnat pentru animale, după cum aflăm din Geneză 2:19: „Și Domnul Dumnezeu a plăsmuit din pământ

1. F. Nötscher, „Heisst *kābōd* auch «Seele»?", *Vetus Testamentum* 2, 1952.
2. Donatien Mollat, *L'Évangile de Saint Jean*, Éditions du Cerf, Paris, 1953, p. 5.

toate fiarele câmpului și toate păsările cerului și le-a adus la om ca să vadă cum le va chema; și cum avea să cheme omul fiecare vietate, acela să-i fie numele." Numele este deci „un principiu organizator, care face inteligibilă realitatea înconjurătoare prin clasificarea și numirea ei, completând astfel actul creator al lui Dumnezeu"[1]. În același timp, numele exprimă chintesența persoanei, indicând *in nuce* întreaga ei personalitate, caracterul sau firea acesteia, așa cum reiese din descrierea pe care Abigail i-o face soțului său: „Să nu și-l pună domnul meu la inimă pe acest om nesuferit, pe Nabal, căci el e așa cum îi e și numele: numele său este Nabal, și nebunia se ține de el" (1 Sam 25:25). De asemenea, în Geneză 25:25 aflăm că Esau primește porecla Edom („roșu"), de la părul roșiatic care-l acoperea încă de la naștere, iar versetul următor explică etimologia numelui Iacob („cel care apucă de călcâi") de la *'aqēḇ* („călcâi" sau „cel care înșală", dacă luăm în considerație rădăcina comună cu *'āqōḇ*, „înșelător", *cf.* Ier 17:9).

1. N.D. Tryggve Mettinger, *In Search of God. The Meaning and the Message of the Everlasting Names*, trad. Frederick H. Cryer, Fortress Press, Philadelphia, 2005, p. 2.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

INTRODUCERE LA TORA (PENTATEUH)

DENUMIRE, CUPRINS

Prin tradiție, primele cinci cărți ale Bibliei ebraice (Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii și Deuteronomul) îi sunt atribuite lui Moise (cu excepția ultimelor opt versete din Deuteronom, care descriu moartea sa) și formează un corpus distinct. În iudaism, ele se numesc *Tōrāʰ* („învățătură" sau „lege") ori *Ḥamiṣaʰ ḥumṣeʸ tōrāʰ* („cele cinci cărți ale Legii"). Termenul „Pentateuh", de origine greacă, înseamnă „cele cinci suluri (sau vase care cuprind suluri)", fiind folosit inițial în diaspora iudaică elenofonă. Primele atestări scrise ale termenului grec provin de la scriitorii creștini de limbă greacă (Hippolit, Origen, Epifanie, Eusebiu).

Potrivit tradiției iudaice, tot lui Moise i se atribuie și cartea lui Iov (Talmudul babilonian, *Baba Bathra* 14b–15a). Pentru Philon (25 î.H.–50 d.H.), Moise este profet, legislator, „teolog" și transmițător al unor cuvinte divine; mesajul său poate fi împărțit în trei secțiuni: cea dintâi privește crearea lumii (*kosmopoiía*), anume partea care începe cu facerea cerului și sfârșește cu „alcătuirea" omului; a doua secțiune, cea istorică (*historikḗ*), descrie faptele oamenilor, bune sau rele, precum și răsplătirile, respectiv pedepsele cuvenite pentru ele; în fine, partea legislativă (*nomothetikḗ*) poate fi subîmpărțită în două categorii: una mai generală și una care cuprinde porunci și rânduieli specifice

(*De praemiis et poenis* 1–2). Și Iosif Flaviu îi atribuie lui Moise toate cele cinci cărți, remarcând că ele descriu o perioadă de aproape 3000 de ani, de la creație până la moartea lui Moise (*Împotriva lui Apion* 1.8).

Manuscrisele biblice de la Qumran (sec. III-II î.H.) dau mărturie cu privire la practica alăturării a două sau mai multe cărți ale Torei: 4QGen-Exod^{a}, 4QpaleoGen-Exod^{l}, 4QExod^{b}, 4QExod-Lev^{f}, 1QpaleoLev și 4QLev-Num^{a}. Obiceiul nu era însă universal, fiindcă unele cărți s-au transmis separat: un manuscris al Leviticului (11QpaleoLev^{a}) se termină cu o coloană liberă și are o foaie separată pentru mânerul sulului. În ciuda lipsei de consecvență, sulurile de la Qumran ilustrează convingător începutul cristalizării unui corpus de texte perceput ca o unitate de sine stătătoare; ordinea acestor texte corespunde celei din zilele noastre.

IPOTEZE PRIVIND FORMAREA TOREI

Deja din sec. XVI, unii învățați au pus la îndoială paternitatea mozaică a Torei. Reformatorul german Andreas Bodenstein din Karlstadt scria în 1520 în lucrarea *De canonicis scripturis libellus* („Tratat despre Scripturile canonice" §85) că Moise le-a dat israeliților Legea, dar că a murit înainte de a scrie cele cinci cărți care îi sunt atribuite. Se deschidea astfel calea criticii biblice, care în secolele următoare s-a preocupat în special de problema autorului/autorilor și a datării. În 1651 filozoful englez Thomas Hobbes argumenta, de asemenea, în cartea sa *Leviatanul* împotriva paternității mozaice, iar în 1670 filozoful evreu Baruch Spinoza relua mult mai detaliat dovezile și conchidea, în *Tractatus theologico-politicus*, că cel mai probabil autorul a fost Ezra, în perioada exilului. Noile idei pătrund chiar și în spațiile

tradiționale. În 1678, preotul catolic Richard Simon publică la Paris *Histoire critique du Vieux Testament* („Istoria critică a Vechiului Testament"). După ce prezintă argumentele împotriva autenticității mozaice, Simon consideră că un rol important l-au jucat diverși scribi, care au consemnat narațiuni și genealogii. Moise, care nu poate fi autorul integral al Pentateuhului, a putut prelua anumite tradiții scrise, iar altele au fost transmise și compilate mult mai târziu, culminând cu activitatea lui Ezra. Deși cartea lui Simon a întâlnit o opoziție înverșunată, ideile au fost răspândite prin traducerea ei în germană.

În perioada iluministă, spațiul german devine vârful de lance al criticii biblice moderne. În 1711, pastorul luteran Henning Bernhard Witter din Hildesheim a postulat existența mai multor surse literare întrețesute, după ce a observat în Geneză 1–3 numirea diferită a lui Dumnezeu (*'Elohim* în cap. 1, *YHWH 'Elohim* în cap. 2–3). Independent de Witter, în 1753, medicul francez Jean Astruc, de la curtea regelui Ludovic XV, ajunge la concluzii similare. Acum se naște așa-numita „ipoteză a documentelor", care până recent a deținut supremația în explicarea evoluției care a dus la cristalizarea Torei. De elaborarea acestei ipoteze își leagă numele și alții: Johann Gottfried Eichhorn și Karl David Ilgen. Eichhorn a vorbit de două surse pe care le-a numit atunci „iehovistă" și „elohistă", pornind de la începutul Genezei, iar Ilgen a despărțit Elohistul în două surse, care vor fi denumite mai târziu Elohistul și Documentul Preoțesc. În 1805, Wilhelm Martin Leberecht de Wette susține cu argumente că Deuteronomul este cartea legii descoperită în templul din Ierusalim în vremea regelui iudeu Iosia (2 Rg 22). Deși se pare că nu a fost primul care a făcut această constatare, totuși el a fost cel care a impus-o în cercetarea biblică. De acum, se va vorbi de patru surse literare pentru Pentateuh, Deuteronomul fiind una dintre ele.

La elaborarea ipotezei documentare în varianta mai nouă, cu patru surse, au contribuit Karl Heinrich Graf, Abraham Kuenen, dar mai ales Julius Wellhausen. Sintetizând studiile predecesorilor, Wellhausen, considerat părintele criticii literare moderne, a prezentat ipoteza în două lucrări fundamentale: *Geschichte Israels* („Istoria lui Israel", 1878), mai târziu numită *Prolegomena zur Geschichte Israels* (1883), și *Die Komposition des Hexateuchs und der historischen Bücher des Alten Testaments* („Alcătuirea Hexateuhului și a cărților istorice ale Vechiului Testament", 1899). Cea mai veche sursă era numită Iahvistul (J, de la germ. *Jahwist*), fiind datată în timpul regelui Solomon, cca 950 î.H. Iahvistul scrie vioi, folosește antropomorfizări pentru descrierea lui Dumnezeu, pe care îl numește cu numele revelat, *YHWH*. Pe la anul 800 î.H., influențat de curentul profetic, apare Elohistul, în regatul nordic, Israel. Elohistul (E) scrie mai teologic, divinitatea, pe care o numește generic *'Elohim* („Dumnezeu"), se arată doar în vis, fiind evitate antropomorfizările. Din timpul lui Iosia, probabil imediat înainte de reforma cultică a acestuia din 622 î.H., provine Deuteronomul (D), un document etnocentrist, care pune accentul pe centralizarea cultului: toate sanctuarele de pe înălțimi sunt închise și singurul legitim rămâne Templul din Ierusalim. În fine, în perioada exilului, cca 550 î.H., apare ultimul document, cel Preoțesc (prescurtat P, de la germ. *Priesterschrift*): accentul cade pe ritual și pe rolul preoților, iar narațiunile sunt scrise pacifist și sunt adesea întrerupte de date tehnice: datări, genealogii; stilul e repetitiv, liturgic, foarte diferit de cel al primelor surse. Sistemul documentelor se complică apoi prin postularea unor redactori care ar fi îmbinat sursele: mai întâi J cu E, apoi cu D și în final cu P. Atribuirea concretă a versetelor (sau părților de versete) unei surse anume sau unui redactor a generat discuții și păreri foarte diverse.

În orice caz, ipoteza mai nouă a surselor a devenit loc comun în studiile biblice, deși i s-au adus modificări, unele pertinente,

altele din sfera speculației. Sursele au fost împărțite la rândul lor în straturi redacționale. Despre Iahvist s-a spus că ar fi compus la rândul lui din două surse: un Iahvist prim, numit de unii Sursa laică sau nomadă, și un Iahvist secund. Documentul Preoțesc a fost împărțit într-un document de bază (P^G, de la germ. *Grundschrift*), axat pe narațiuni, și suplimente (P^S), concentrate pe ritual. O altă variantă a ipotezei surselor a fost aceea a Iahvistului tardiv. Unii cercetători (Hans H. Schmid, Martin Rose, John Van Seters) au argumentat că perioada solomoniană nu ar corespunde cadrului istoric pentru J, ci că acesta e mai apropiat de cercurile deuteronomiste.

Într-adevăr, începând cu anii 1970, când apare ipoteza Iahvistului tardiv, încep să fie puse sub semnul întrebării chiar fundamentele ipotezei surselor documentare. John Van Seters chiar va abandona ipoteza documentelor, susținând o veche ipoteză concurentă, dar căzută în uitare, aceea a complinirilor: o sursă inițială va fi fost extinsă prin redactări succesive. Apar voci care contestă existența Elohistului, încât, în amplul său comentariu la Geneză în trei volume, Claus Westermann renunță complet la sursa E. Criza din anii 1970 are însă o cauză mai veche, care abia acum își face simțită prezența. În 1948, marele biblist luteran Martin Noth susținea argumentat existența așa-numitei Istoriografii Deuteronomiste, o istorie redactată în perioada postexilică, plecând de la teologia Deuteronomului. Dacă D devine astfel parte dintr-un proiect separat care includea Iosua, Judecători, cărțile lui Samuel și ale Regilor, era așadar firesc ca integrarea lui într-un sistem care să explice originea Torei să nască probleme. Cea mai spinoasă problemă era coerența narativă. Dacă Exodul pomenește de ieșirea din Egipt, se aștepta și finalul, intrarea în Canaan. După ce au eșuat în decelarea surselor în cartea lui Iosua (vezi Wellhausen), adepții ipotezei (de ex. Noth) au considerat că finalul s-a pierdut prin alipirea Istoriei

Deuteronomiste. Dar tocmai această explicație a șubrezit logica ipotezei documentare.

După anii '70, atenția s-a îndreptat spre o altă veche ipoteză concurentă, ipoteza fragmentelor. Biblistul Erhard Blum, de la Universitatea din Tübingen, s-a ocupat mai întâi de narațiunile patriarhilor (1984), apoi în 1990 a publicat lucrarea intitulată *Studien zur Komposition des Pentateuch*. Blum depășește dilema sursă–redactor vorbind de „compoziții", ale căror autori sunt deopotrivă creatori literari și compilatori de tradiții mai vechi (unități literare sau fragmente). Plecând în special de la studierea referințelor încrucișate din Tora, care atestă evident aceeași mână literară, Blum a ajuns la concluzia că la începutul perioadei post-exilice materialele au fost editate succesiv, la scurt timp, în două mari redactări: K^D („redactarea deuteronomistă", de la germ. *Komposition*) și K^P („redactarea preoțească"). După Blum, impulsul pentru realizarea acestor redactări a venit de la curtea persă, pentru că regii ahemenizi erau interesați ca fiecare popor supus lor să dispună de o colecție proprie de legi, care să fie cunoscută la centru. Tora s-ar fi născut așadar ca o astfel de colecție de compromis între scribi și preoți. Modelul lui Blum a fost preluat și de alții, de exemplu de biblistul Rainer Albertz. Între timp, unele idei au fost corectate. Autorizarea persă a Torei, idee preluată de Blum de la istoricul Peter Frei, a fost pusă sub semnul întrebării.

Un alt aport important la înțelegerea originii Torei i-a aparținut lui Konrad Schmid, de la Universitatea din Zürich. În 1999, Schmid publica *Erzväter und Exodus* („Patriarhii și Exodul"), în care analiza diferențele conceptuale dintre cartea Genezei și restul Torei. Concluzia sa este că avem de-a face cu două tradiții diferite cu privire la originea Israelului: pe de o parte istoria pacifistă a patriarhilor din cartea Genezei, iar pe de altă parte istoria ieșirii din Egipt și a cuceririi Canaanului. Așadar, Schmid separă

Geneza de Exod, pe care în schimb îl pune în legătură cu cartea lui Iosua, care reprezintă finalul firesc al Exodului.

Discuțiile despre alcătuirea Torei nu sunt încheiate și nici nu putem presupune că se vor încheia vreodată. Neavând la îndemână suficiente date, bibliștii și istoricii sunt condamnați la reconstrucții ipotetice. Poate că din combinarea modelului lui Blum cu cel al lui Schmid pot fi reconfigurate noi sisteme, care, chiar dacă nu oferă certitudinea adevărului, să se sprijine totuși pe o probabilitate mai mare.

Toate acestea pot fi utile în măsura în care ajută la o mai bună înțelegere a textului.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

INTRODUCERE LA CARTEA GENEZEI

DENUMIRE

În primele versiuni românești complete ale Bibliei, cartea se intitulează „Facerea", denumire păstrată până astăzi în ediţiile ortodoxe (sinodale) ale Scripturii. Numele mai recent, „Geneza" (*cf.* LXX *Genesis*, Vulg. *Genesis*), a pătruns în tradiția biblică românească odată cu publicarea traducerii realizate de Dumitru Cornilescu (1921), fiind întâlnit și în versiunile catolice.

Evreii își numeau de obicei cărțile folosindu-se de primul cuvânt sau de prima expresie cu care începea scrierea. Astfel, în tradiția ebraică Geneza este denumită *B'rē'šīṯ* („La început"). Ideea de a denumi cărțile Vechiului Testament după conținut, așa cum a făcut-o versiunea LXX, a prins și în iudaismul târziu. Astfel, în Evul Mediu unele manuscrise ebraice aveau ca titlu al cărții: „Prima carte", „Cartea creării lumii" și „Cartea Drepților", după cele mai importante persoane menționate, Avraham, Isac și Iacob.

STRUCTURA CĂRȚII

În forma actuală de redactare, cartea Genezei se compune din unități narative și genealogii. Genealogiile încheie, de regulă, unități narative care surprind evenimente cu caracter etiologic.

BCU CLUJ CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Situate astfel, genealogiile conferă acestor unități narative, imprevizibile, surprinzătoare și dezordonate, ordine și structură.[1]

Din punct de vedere formal, trăsătura cea mai caracteristică a cărții Genezei o constituie utilizarea unor expresii în jurul termenului *tōlᵉḏōṯ*: *'ēlleh tōlᵉḏōṯ* (2:4a; 6:9; 11:10; 37:2), *wᵉ'ēlleh tōlᵉḏōṯ* (10:1; 11:27; 25:12.19; 36:1) și *zeh sefer tōlᵉḏōṯ* (5:1). Termenul *tōlᵉḏōṯ*, ce derivă din rădăcina *YLD* („a naște"), înseamnă lit. „nașteri"/„zămisliri", „origini", „genealogii", „predecesori", „urmași", și se referă la venirea pe lume a unor ființe sau lucruri. Dintre aceste zece utilizări ale sintagmei, cinci sunt urmate de liste genealogice (Gen 5:1; 10:1; 11:10; 25:12; 36:1), iar celelalte cinci (Gen 2:4; 6:9; 11:27; 25:19; 37:2) introduc doar câteva nume de strămoși și istoria rezumativă a fiecăruia dintre ei. O excepție o reprezintă expresia din 2:4a (*'ēlleh tōlᵉḏōṯ*), unde se referă la „*obârșiile* cerurilor și ale pământului". Totodată, trebuie remarcat și faptul că Gen 2:4a servește de punte între două povestiri (1:1–2:3 și 2:4b–3:24), făcând trimitere atât la ceea ce precedă, cât și la ceea ce urmează. Astfel, datorită formulei *tōlᵉḏōṯ* din 2:4a, genealogia lui Adam din 5:1 și urm. este „conectată" la crearea lumii și la originile neamului omenesc. Genealogiile următoare sunt și ele puse în relație cu cea a lui Adam.

Am putea spune, așadar, că formulele *tōlᵉḏōṯ* structurează cartea Genezei, conferindu-i o anumită unitate de ansamblu. Într-adevăr, cele zece utilizări care încep cu formulele *tōlᵉḏōṯ* se împart în două părți mari, inegale totuși: 1. *Istoria originilor* (1:1–11:26) cu cinci formule *tōlᵉḏōṯ*; 2. *Istoriile patriarhilor* structurate pe celelalte cinci formule *tōlᵉḏōṯ*, din care trei introduc câte o secțiune narativă, fiecare în jurul câte unui personaj

1. R.B. Robinson, „The Literary Function of the Genealogies of Genesis", *Catholic Biblical Quarterly* 48, (1986), pp. 595–608; D.M. Carr, *Reading the Fractures of Genesis. Historical and Literary Approaches*, Westminster-John Knox Press, Louisville, 1996, pp. 319–321.

principal: Avraham (Gen 11:27–25:11), Iacob (25:19–35:28) și Iosif (37:2–50:26).

De fapt, această împărțire este compatibilă cu împărțirea clasică între istoria originilor și istoriile patriarhale: *Originile* (1–11), *Avraham* (11–25), *Iacob* (25–36), *Iosif* (37–50). Totodată, această împărțire este compatibilă și cu structura narativă propusă de R.L. Cohn într-un studiu de tip „canonic" (*i.e.* sincronic). În studiul său, acest autor pune în evidență evoluția progresivă a trei elemente semnificative: (a) prezența lui Dumnezeu; (b) autonomia personajelor umane; (c) intriga narativă. În Gen 1–11 Dumnezeu este prezent în permanență. Începând însă cu capitolul 12 prezența sa se diminuează treptat: El se adresează în mod regulat lui Avraham, în mod ocazional lui Iacob și niciodată, în mod direct, lui Iosif. Or, pe măsură ce Dumnezeu se retrage aparent din scenă, personajele umane dobândesc tot mai multă autonomie. Intriga narativă, care la început are doar caracter episodic, se intensifică mai apoi, de-a lungul capitolelor, pentru ca spre sfârșit să dobândească mai multă omogenitate.[1]

TEOLOGIA CĂRȚII GENEZEI

Cartea Genezei, rodul unui proces îndelung de cristalizare și redactare, este, în ansamblu, o admirabilă revelare a lui Dumnezeu spre a putea fi accesibilă oricărui om. Prin lectură, cititorul este purtat atât în *timpul începuturilor*, unde evenimentele creației se desfășoară în ordinea și în armonia instituite prin cuvântul rostit în mod suveran de Dumnezeu, cât și în *timpul istoric* al umanității, în care *în multe rânduri și în multe chipuri* El vine în întâmpinarea omului ce riscă să-și rateze împlinirea propriei

1. R.L. Cohn, „Narrative Structure and Canonical Perspective in Genesis", *JSOT* 25, (1983), pp. 3–16.

existențe fiindcă s-a abătut de la legea poruncită lui ca o condiție de viață.

Dumnezeu este, așadar, protagonistul cărții Genezei. Spre deosebire de toate celelalte personaje ale cărții, Dumnezeu nu are nici genealogie și nici trecut. El nu are istorie. Aceasta face din El un personaj complet diferit. În plus, modul în care este numit reflectă perceperea Lui în diferite situații. Astfel, apelativul cel mai frecvent utilizat este *'Elōhim*, care desemnează divinitatea cu toate trăsăturile ei de putere și cu toate atributele ei. Așa este înțeleasă în mod obișnuit forma de plural a acestui apelativ, și nicidecum ca o aluzie la o pluralitate de divinități, ca în cazul zeităților altor popoare. Se întâmplă totuși ca în câteva rânduri să apară o formă de singular a apelativului ce desemnează divinitatea, mai precis *'el*, însoțit de câte un atribut care are menirea să pună în evidență un anumit statut al lui Dumnezeu: *'El 'elyōn*, Dumnezeu preaînalt, suprem (Gen 14:18.19.20.22); *'El ro'i*, Dumnezeu [ce s-a făcut] văzut (Gen 16:13); *'El șaddai*, Dumnezeu atotputernic (Gen 17:1.3.7); *'El 'ōlam*, Dumnezeu veșnic (Gen 21:33; 22:1.3.8.9.12; 23:6). Cartea Genezei se folosește și de apelativul *YHWH*, care este numele sublim, cel mai sfânt, al lui Dumnezeu. Pus în legătură cu rădăcina verbului *hayah* („a fi"), acest nume desemnează Ființa prin excelență.

În iudaism acest nume nu se pronunță niciodată, din cauza sfințeniei lui. De altfel, nici nu este cunoscută adevărata lui pronunțare. Vocalele atașate acestui nume sunt cele ale apelativului *'Adonai* („Domnul"), care înlocuiește, de-a lungul lecturii, Numele preasfânt. LXX redă pretutindeni tetragrama prin *kýrios*, „Domnul", o dovadă că în perioada traducerii se răspândise deja interdicția pronunțării. Totuși, în unele manuscrise grecești tetragrama (*YHWH*) nu era reprezentată de substitutul *kýrios*, ci păstrată ca atare, scrisă fie cu litere paleo-ebraice, fie cu litere pătrate aramaice, fie ca ΠΙΠΙ, cum apare în papiru-

sul Fouad Inv. No. 266 (Deut 31:28; 32:7) și în versiunile grecești Aquila și Symmachus; în alte manuscrise, tetragrama este redată prin IAΩ.[1]

Dumnezeul cărții Genezei este înfățișat, în primul rând, ca Dumnezeu creator. El nu intră în scenă ca toate celelalte personaje. Prima sa intervenție constă în crearea cadrului. El apare astfel ca fiind atât creator, cât și coordonator și stăpân al lumii și al ființelor pe care le-a creat.

Dumnezeul Genezei este, în egală măsură, Dumnezeul binecuvântării și al făgăduinței. Aceste două teme ocupă un loc fundamental în economia cărții. În perspectiva genealogică a Genezei, binecuvântarea primului cuplu (1:28) dobândește o dimensiune decisivă pentru întreg neamul omenesc. Genealogia lui Adam (Gen 5) începe prin evocarea creării omului după chipul lui Dumnezeu, și prin binecuvântarea divină, și continuă cu precizarea că Adam l-a zămislit pe Set „după asemănarea și după chipul său" (Gen 5:1–3; *cf.* 1:26–28). Genealogia din capitolul 5 face aluzie la transmiterea imaginii și a binecuvântării divine prin intermediul copiilor, de la Adam până la Noe, subliniind astfel funcția teologică a genealogiei.

Dumnezeu îi binecuvântează și pe Noe și pe fiii săi: Sem, Ham și Iafet (9:1). Sem stabilește legătura dintre Noe și Terah, tatăl lui Avraham. Istoria acestuia din urmă începe sub semnul binecuvântării și al promisiunii. Rădăcina *BRK* („a binecuvânta") apare de cel puțin cinci ori în 12:2–3. Deși Gen 12:1–2 marchează un nou început, făgăduințele-binecuvântări patriarhale își poartă propriile caracteristici, iar binecuvântarea lui Avraham poate fi înțeleasă în legătură cu binecuvântarea întregii omeniri. Regăsim aici funcția teologică a genealogiilor, care constă în a reafirma linia principală, stabilită de Dumnezeu.

1. W.G. Wadell, „The Tetragrammaton in the LXX", *Journal of Theological Studies* 45, (1944), pp. 158–161.

Nu în ultimul rând, Dumnezeul Genezei este Dumnezeul Legământului. Cel dintâi legământ este cel încheiat cu Noe (9:8–17). Urmează cel încheiat cu Avraham, în două narațiuni diferite (Gen 15 și 17). În toate aceste cazuri, făgăduințele divine joacă un rol important.

TRADIȚIILE TEXTUALE ALE CĂRȚII

Textul Genezei a supraviețuit într-o multitudine de manuscrise, cele mai multe incomplete însă.

Cele mai vechi manuscrise biblice ale cărții Genezei sunt cele descoperite la Qumran și Wadi Sdeir în anii 1950–1960; ele au fost scrise între secolele III î.H. și I d.H. Sunt douăzeci și unu de manuscrise descoperite în șase locuri.[1] Toate conțin textul ebraic consonantic, fără vocale. Din păcate, nici un manuscris nu are textul Genezei în forma completă.

1. Un manuscris în peștera 1 de la Qumran: 1Q1 Genesis (1QGen), unul în peștera 2: 2Q1 Genesis (2QGen), șaisprezece în peștera 4: 4Q1 Genesis–Exodus a (4QGen-Exoda), 4Q2 Genesis b (4QGenb), 4Q3 Genesis c (4QGenc), 4Q4 Genesis d (4QGend), 4Q5 Genesis e (4QGene), 4Q6 Genesis f (4QGenf), 4Q7 Genesis g (4QGeng), 4Q8 Genesis h1 (4QGenh1), 4Q8a Genesis h2 (4QGenh2), 4Q8b Genesis h Paraphrase (4QGenh-para), 4Q9 Genesis j (4QGenj), 4Q10 Genesis k (4QGenk), 4Q11 paleoGenesis–Exodus L (4QpaleoGen-Exodl), 4Q12 paleoGenesis m (4QpaleoGenm), 4Q576 Genesis N (4QGenn), 4Q483 (4QGen), unul în peștera 6: 6Q1 paleoGenesis (6QGen), unul în peștera 8: 8Q1 Genesis (8QGen), iar ultimul manuscris conținând Geneza a fost descoperit în 1952 de beduini la Wadi Sdeir: Wadi Sdeir Genesis (*Cf.* Martin Abegg Jr., Peter Flint, Eugene Ulrich, *The Dead Sea Scrolls Bible: The Oldest Known Bible Translated for the First Time into English*, HarperOne, New York, 1999, pp. 3–4; Hanan Eshel, „Wadi Sdeir", în: Lawrence H. Schiffman, James C. Vanderkam (eds), *Encyclopedia of the Dead Sea Scrolls*, vol. 2, Oxford University Press, Oxford, 2000, pp. 851–852).

RELAȚIA CU ORIENTUL APROPIAT ANTIC ȘI SPECIFICUL BIBLIC

Multe motive și toposuri biblice din cartea Genezei își găsesc paralele în cultura Orientului Apropiat antic. Nu este vorba atât de împrumuturi, cât de împărtășirea unui mental colectiv legat în special de cosmologie și antropologie.

De exemplu, descrierea haosului de la început din Geneză 1:2 ar putea avea corespondent în cosmologia egipteană de la Hermopolis, potrivit căreia la început au apărut patru perechi de zei: Nun și Naunet (apele primordiale), Huh și Hauhet (necuprinsul), Kuk și Kauket (întunericul), Amun și Amaunet (vântul). În Egipt există un concept similar de „nonexistență" asemănător cu starea descrisă aici, însă el se referă de fapt la ceva ce nu a fost încă diferențiat și nu a primit funcție ontologică.

De asemenea, crearea prin cuvânt și gând apare și în cosmogonia egipteană din Memphis, așa cum este consemnată în Piatra lui Șabaka: zeul Ptah cugetă în inimă și apoi dă glas cuvântului creator. Și conceptul de odihnă asemănătoare sabatului se regăsește în mentalul oriental antic. În Egipt, zeul Ptah se odihnește după ce a creat lumea. În Mesopotamia, zeii îi creează pe oameni ca aceștia să muncească în locul lor, iar ei să se odihnească. Totuși, și pentru oameni sunt rânduite anumite zile în care lucrul aduce ghinion, așa-numitele zile nefaste.

Funcțiile „luminătorilor" din Geneză 1 amintesc de credințe din Babilon, unde zeul-soare Șamaș avea și rolul de a dirija anotimpurile și calendarul. Într-o lucrare astrologică sumeriană, zeii An, Enlil și Enki au așezat luna și stelele ca stăpânitori peste zile, peste luni și peste semnele prevestitoare.

Mitul luptei cu haosul primordial este bine atestat în Mesopotamia, unde epopeea *Enūma eliș* relatează cum zeul Marduk (mai târziu Assur) a ucis-o la începuturi pe ființa monstruoasă

Tiamat și a făcut lumea din cadavrul ei. În Egipt, zeul Ra repeta zilnic această ucidere rituală, pentru că pe timpul nopții era nevoit să navigheze în barca sa solară prin smârcurile întunecate ale lumii de dincolo, pentru a reveni la punctul de unde răsărea dimineața. Sub pământ, Ra era atacat de balaurul Apophis, pe care îl ucidea, restabilind ordinea cosmică.

Crearea din pământ apare și în epopeea lui Atrahasis, unde omenirea este creată din amestecul țărânei cu sângele unui zeu ucis, ce reprezenta elementul divin din ea. În Egipt, lacrimile unui zeu sunt amestecate cu țărână pentru a-l crea pe om, iar în *Învățăturile lui Merikare* zeul creează respirația suflând în nările omului.

Ca o paralelă îndepărtată, într-un mit sumerian zeul Enki este vindecat de dureri la diferite membre prin faptul că zeița Ninhursag îi creează din membrele dureroase divinități; din coastă creează o zeiță numită Ninti, „doamna coastei" sau „doamna vieții", pentru că în sumeriană *ti* înseamnă atât „coastă", cât și „viață".

O altă paralelă interesantă este legată de șarpele din grădina Edenului. În Orientul antic șarpele apare în diferite mituri: privitor la fertilitate în Canaan, la puterea politică în Egipt, reprezentare a haosului la Ugarit, cel care îi fură omului planta nemuririi în epopeea mesopotamiană a lui Ghilgameș (Tăblița a XI-lea, privitoare la „Potop"). În urma întâlnirii cu Utnapiștim, Ghilgameș încearcă să afle secretul nemuririi și este supus unei probe dificile: trebuie să se priveze de somn vreme de șase zile și șapte nopți. Fiindcă doarme pe toată durata încercării, Ghilgameș se vede nevoit să plece de la Utnapiștim cu mâinile goale. La insistențele soției acestuia, eroului i se oferă totuși posibilitatea de a se scufunda în adânc (cu pietre legate de picioare) pentru a culege o plantă cu puteri miraculoase. Deși își rănește mâinile în spinii acesteia, Ghilgameș reușește să o culea-

gă și să o aducă la suprafață. Nu se grăbește să-i exploateze proprietățile, ci o ia cu sine la Uruk. În drum spre casă, Ghilgameș și Urșanabi (luntrașul care l-a condus la Utnapiștim) se opresc la un izvor, atrași de prospețimea apei. În timp ce eroul coboară în apă să se scalde, un șarpe ademenit de mireasma plantei îi răpește lui Ghilgameș mult râvnitul panaceu. Ultima șansă a eroului de a rămâne veșnic tânăr dispare odată cu șarpele care se îndepărtează în grabă, lăsându-și în urmă doar pielea.

Totuși, trebuie precizat că maniera în care Biblia se raportează la aceste tradiții presupune o adaptare la teologia monoteistă în sensul demitologizării sau al îmbogățirii lor cu noi semnificații.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

NOTĂ ASUPRA TRADUCERII

Traducerea de față urmează textul masoretic din *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (BHS), *editio quinta emendata* (1997) – ediție critică realizată după *Codex Leningradensis*.

Este o încercare de traducere cât mai apropiată de textul original, pe cât permite limba română. Astfel, s-au păstrat expresiile specifice (de ex. „pe fața tăriei cerurilor"), inclusiv unele redundanțe caracteristice (de ex. „Când au auzit glasul Domnului Dumnezeu [...], omul și femeia lui s-au ascuns de fața Domnului Dumnezeu"); s-a urmărit menținerea metaforelor, chiar dacă uneori ar putea suna mai neobișnuit pentru omul modern. S-a dat o atenție deosebită topicii – factor important de accentuare, dar și de conferire a unei anume muzicalități textului (de ex. „Străin și pribeag sunt eu printre voi!").

S-a respectat textul masoretic, chiar unde acesta are pasaje dificile; echivalările paralele din versiunile antice sau din targumuri, precum și locurile unde concordanța între ele poate oferi o soluție, au fost semnalate în note (de ex. Gen 47:21). S-a ținut seama de cazurile în care, față de textul scris (*ketiv* – de la *KTB* „a scrie"), textul masoretic însuși propune o emendare (ebr. *qere* – de la *QR'* „a citi"). Dacă uneori au fost necesare completiri pentru înțelegerea textului, acestea au fost puse între paranteze drepte.

Privitor la așezarea în pagină, s-a păstrat în general împărțirea în paragrafe din ediția originală.

Notele explicative însoțesc textul traducerii în finalul volumului. Ele oferă atât variantele semnificative din Pentateuhul Samaritean, Septuaginta, Vulgata și Peshitta, cât și comentarii care ajută la mai buna înțelegere a textului: explicarea anumitor *realia*, lămurirea unor concepte specific biblice, evidențierea unor paralele cu alte texte biblice sau cu literatura/istoria Orientului Apropiat antic, posibile emendări ale textului sau redarea sensului literal atunci când unele emendări foarte probabile au fost acceptate în traducere.

Numele proprii au fost redate într-o transliterare simplă (urmând ca în note să apară o transliterare cât mai exactă științific). Conform principiilor ortografice generale, numele deja intrate în limbă au fost redate așa cum sunt ele tradițional cunoscute (de ex. Isac, nu Iṣḥaq).

Ținând seama că este vorba de un text care provine dintr-un trecut îndepărtat, că există o tradiție îndelungată a traducerii Bibliei în limba română, că textul rămâne contemporan cu toate generațiile, s-a urmărit echivalarea lui într-o limbă actuală, firească, evitând atât arhaismele devenite cvasi-ininteligibile, cât și neologismele stridente și lipsite de conotații poetice.

Am dorit astfel să ne apropiem, pe cât posibil, de frumusețea originalului: pentru omul credincios ea este „semnătura" Duhului lui Dumnezeu.

Traducerea se adresează unui grup larg de cititori, profilul de bază al destinatarului fiind omul interesat de probleme biblice, fără să dețină o pregătire specializată în domeniu.

Participanții la acest proiect aparțin mai multor confesiuni: catolică, ortodoxă, baptistă și penticostală, încercându-se astfel realizarea unui text acceptabil pentru toți. Domeniile de expertiză ale participanților sunt studiile biblice, filologia clasică și orientalistica.

TRANSLITERĂRI DIN EBRAICĂ

א alef = ’
ב, בּ bet = b, b̲
ג ghimel = g, g
ד, דּ dalet = d, d̲
ה he = h (la final, fără mapiq ^{h})
ו waw = w
ז zain = z
ח het = ḥ
ט tet = ṭ
י yod = y
כ כּ kaf = k, k̲
ל lamed = l
מ mem = m
נ nun = n
ס sameh = s
ע ain = ‘
פ פּ pe = p, p̲
צ ṭade = ṭ
ק qof = q
ר reș = r
שׂ sin = ś
שׁ șin = ș
ת תּ taw = t, t̲

Vocale lungi

ָ qameț = ā
ֵ ț̲ere = ē
ֹ holem = ō
ִי hireq gaḏol = ī
וּ șureq = ū
וֹ holem waw = ō

Vocale scurte

ֶ segol = e
ִ hireq = i
ַ patah = a
ָ qameț hatuf = o
ֻ qibuț = u
ְ ș^{e}va = ^{e}

BCU / UBB CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

SIGLE

1. Cărțile biblice

Gen	Ex	Lev	Num	Deut	
Ios	Jud	1 Sam	2 Sam	1 Rg	2 Rg
Is	Ier	Iez			
Os	Ioel	Am	Ob	Iona	Mih
	Naum	Hab	Țef	Hag	Zah
	Mal				
Ps	Iov	Prov	Rut	Cânt	Qoh
	Plâng	Est	Dan	Ezr	Ne
	Cron				

2.

ad loc.	lat. *ad locum* (referitor la locul respectiv)
Alter 2004	*The Five Books of Moses. A Translation with Commentary*
ANET	*Ancient Near Eastern Texts Related to the Old Testament*, ed. James Pritchard, Princeton, ^{3}1969
apud	„la“
ASV	*American Standard Version*, 1901

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

AYBC	*Anchor Yale Bible Commentary series*, Yale University Press
BHS	*Biblia Hebraica Stuttgartensia*, ed. Karl Elliger, Wilhelm Rudolph *et al.*, 1997
BJ	*Bible de Jérusalem*, École biblique de Jérusalem, 1956
CAD	*The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*, ed. A. Leo Oppenheim, Oriental Institute, Chicago – J.J. Augustin Verlagsbuchhandlung, Glückstadt, 1954–2010
CE	Cahiers Évangile, Éditions du Cerf, Paris
cf.	lat. *confer*, „compară“
DCH	*Dictionary of Classical Hebrew*, ed. David J.A. Clines, Sheffield Academic Press
ESV	*English Standard Version*, Good News Publishers, 2011
EÜ	*Einheitsübersetzung* (Die Bible: Altes und Neues Testament), Deutsche Bibelgesellschaft, 2017
GGG	Othmar Keel – Christoph Uehlinger, *Göttinnen, Götter und Gottessymbole*, ed. a IV-a, Herder, Freiburg, 1998
i.e.	lat. *id est*, „adică“
î.H., d.H.	„înainte de Hristos“, „după Hristos“
JPS	*Jewish Publication Society* translation of the Hebrew Bible, 1917
KAI	Herbert Donner, Wolfgang Röllig, *Kanaanäische und aramäische Inschriften*, ed. a V-a, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2002
KJV	*King James Version*, 1769

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

KTU	*Die keilalphabetischen Texte aus Ugarit*, Dietrich, Loretz, Sanmartín, 1976
LSJ	*Liddell-Scott Jones Greek-English Lexicon*, ed. Henry George Liddell, Robert Scott, Sir Henry Stuart Jones, Oxford University Press, 1996
LXX	*Septuaginta*, ed. Alfred Rahlfs
LXX NEC	*Septuaginta*, Colegiul Noua Europă – Polirom, 2004–2011
M.	Mișna
NAB	*New American Bible*, Confraternity of Christian Doctrine, 2007
NABRE	*New American Bible revised edition*, Confraternity of Christian Doctrine, 2011
NASB	*New American Standard Bible*
NCE	*New Catholic Encyclopedia*, ed. William J. McDonald, New York, 1967
NET	*New English Translation*, Biblical Studies Press, LLC, 2005
NICOT	*New International Commentary on the Old Testament*, ed. Robert L. Hubbard Jr
NIV	*New International Version*, Zondervan, 2015
NJB	*The New Jerusalem Bible*, Darton, Longman and Todd and Les Éditions du Cerf, ed. Reverend Henry Wansbrough, 1985
NJPS	*New Jewish Public Society* translation of the Hebrew Bible, Jewish Publication Society of America, 1985
NKJV	*New King James Version*, HarperCollins Publishers, 1982

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

NRSV	*New Revised Standard Version*, ed. Bruce M. Metzger, 1989
PenS	Pentateuhul Samaritean
RSV	*Revised Standard Version*
Syr.	Peshitta
s.u.	lat. *sub uerbum*, „sub/la cuvântul..."
sc.	lat. *scilicet*, „adică"
și par.	și [locurile] paralele
T.bab.	Talmudul babilonian
T.ier.	Talmudul ierusalimitean
TDOT	*Theological Dictionary of the Old Testament*, ed. Gerhard Johannes Botterweck, Helmer Ringgren, Heinz-Josef Fabry, Eerdmans Publishing Company, 1985
TEV	*Today's English Version* (*Good News Bible* sau *Good News Translation*), American Bible Society, 1976
TM	Textul masoretic
TOB	*Traduction œcuménique de la Bible*, Paris, 1988
Vulg.	Vulgata – *Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem*, Stuttgart, 1983
N.Vulg.	*Nova Vulgata: Bibliorum Sacrorum Editio*, Libreria Editrice Vaticana, 1986
WBC	*Word Biblical Commentary series*, ed. Bruce M. Metzger, David A. Hubbard, Glen W. Barker
ZürB	*Zürcher Bibel*, Theologischen Verlag Zürich, 2007

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

GENEZA

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1

[1]La început, când a creat Dumnezeu cerurile și pământul, [2]și pământul era deșert și pustietate, și întuneric era peste fața adâncului, iar Duhul lui Dumnezeu se purta peste fața apelor, [3]Dumnezeu a spus: „Să fie lumină!" Și a fost lumină. [4]Și Dumnezeu a văzut că lumina este bună și a despărțit Dumnezeu lumina de întuneric. [5]Și Dumnezeu a chemat lumina „zi", iar întunericul l-a chemat „noapte". Și a fost seară, și a fost dimineață: ziua întâi.

[6]Și Dumnezeu a spus: „Să fie o tărie în mijlocul apelor și să fie despărțitoare între ape și ape!" [7]Și Dumnezeu a făcut tăria și a despărțit apele care erau sub tărie de apele care erau deasupra tăriei. Și a fost așa. [8]Și Dumnezeu a chemat tăria „ceruri". Și a fost seară, și a fost dimineață: ziua a doua.

[9]Și Dumnezeu a spus: „Să se adune apele de sub ceruri într-un singur loc și să se vadă uscatul!" Și a fost așa. [10]Și Dumnezeu a chemat uscatul „pământ", iar adunarea apelor a chemat-o „mări". Și a văzut Dumnezeu că este bine. [11]Și Dumnezeu a spus: „Să odrăslească pământul verdeață: iarbă care să dea sămânță, pom roditor care să facă rod, după soiul lui, cu sămânța în el, pe pământ!" Și a fost așa. [12]Și pământul a scos verdeață: iarbă care dă sămânță, după soiul ei, și pom care face rod cu sămânță în el, după soiul lui. Și a văzut Dumnezeu că este bine. [13]Și a fost seară, și a fost dimineață: ziua a treia.

BCU BABEȘ-BOLYAI UNIVERSITY LIBRARY

14Și Dumnezeu a spus: „Să fie luminători în tăria cerurilor
ca să despartă ziua de noapte; ca să fie semne pentru soroace și
pentru zile și ani; 15și să fie luminători în tăria cerurilor ca să
lumineze asupra pământului!“ Și a fost așa. 16Și Dumnezeu a
făcut cei doi luminători mari, luminătorul cel mare spre cârmuirea zilei și luminătorul cel mic spre cârmuirea nopții, și
stelele. 17Și Dumnezeu i-a pus în tăria cerurilor ca să lumineze
asupra pământului, 18și să cârmuiască ziua și noaptea, și să
despartă lumina de întuneric. Și a văzut Dumnezeu că este bine.
19Și a fost seară, și a fost dimineață: ziua a patra.

20Și Dumnezeu a spus: „Să mișune apele de ființe vii, iar
zburătoare să zboare deasupra pământului, pe fața tăriei cerurilor!“ 21Și Dumnezeu a creat balaurii cei mari și orice ființă vie,
târâtoarele de care mișună apele, după soiul lor, și orice pasăre
înaripată, după soiul ei. Și a văzut Dumnezeu că este bine. 22Și
le-a binecuvântat Dumnezeu, zicând: „Fiți rodnice, și înmulțiți-vă, și umpleți apele din mări, iar păsările să se înmulțească
pe pământ!“ 23Și a fost seară, și a fost dimineață: ziua a cincea.

24Și Dumnezeu a spus: „Să scoată pământul ființe vii după
soiul lor: dobitoace și târâtoare și fiare ale pământului, după
soiul lor!“ Și a fost așa. 25Și Dumnezeu a făcut fiarele pământului după soiul lor și dobitoacele după soiul lor și toate târâtoarele pământului după soiul lor. Și a văzut Dumnezeu că este
bine. 26Și Dumnezeu a spus: „Să facem om după chipul nostru,
după asemănarea noastră: ei să stăpânească peste peștii mării,
și peste păsările cerului, și peste dobitoace, și peste tot pământul, și peste toate târâtoarele care se târăsc pe pământ!“

27Și l-a creat Dumnezeu pe om după chipul său;
după chipul lui Dumnezeu l-a creat;
bărbat și femeie i-a creat.

28Și Dumnezeu i-a binecuvântat; și Dumnezeu le-a spus:
„Fiți rodnici, și înmulțiți-vă, și umpleți pământul, și supuneți-l,

și stăpâniți peste peștii mării, și peste păsările cerului, și peste toate viețuitoarele care se târăsc pe pământ!" [29]Și Dumnezeu a spus: „Iată, vă dau toată iarba dătătoare de sământă care este pe fața întregului pământ și tot pomul care are în el rod dătător de sământă; să vă fie voua hrană!" [30]Iar tuturor fiarelor pământului, și tuturor păsărilor cerului, și tuturor celor care se târăsc pe pământ, care au suflet viu, [le dau] toată iarba verde ca hrană!" Și a fost așa. [31]Și a văzut Dumnezeu toate câte făcuse și, iată, erau foarte bune. Și a fost seară, și a fost dimineață: ziua a șasea.

2

[1]Și au fost isprăvite cerurile și pământul și toată oștirea lor. [2]Și Dumnezeu a isprăvit în ziua a șaptea lucrarea sa pe care o făcuse. Și s-a odihnit în ziua a șaptea de toată lucrarea sa pe care o făcuse. [3]Și a binecuvântat Dumnezeu ziua a șaptea și a sfințit-o, căci în ea s-a odihnit de toată lucrarea sa pe care a săvârșit-o Dumnezeu.

[4]Acestea sunt obârșiile cerurilor și ale pământului, când au fost create.

În ziua în care Domnul Dumnezeu a făcut pământ și ceruri, [5]și nici un tufiș al câmpului nu era încă pe pământ, și nici o iarbă a câmpului nu odrăslise încă, pentru că Domnul Dumnezeu nu dăduse ploaie pe pământ, iar om nu era ca să lucreze pământul, [6]dar un abur se ridica din pământ și adăpa toată fața pământului, [7]Domnul Dumnezeu l-a plămădit pe om, țărână din pământ, și a suflat în nările lui suflare de viață, și omul s-a făcut ființă vie.

[8]Și Domnul Dumnezeu a sădit o grădină în Eden, la răsărit, și l-a pus acolo pe omul pe care-l plăsmuise. [9]Și Domnul Dumnezeu a făcut să odrăslească din pământ tot pomul plăcut la vedere și bun de mâncare, și pomul vieții în mijlocul grădinii și pomul cunoașterii binelui și răului.

10Și un râu ieșea din Eden ca să adape grădina, iar de acolo
se împărțea în patru brațe. 11Numele celui dintâi este Pișon; el
înconjura toată țara Havila, unde se găsește aur. 12Iar aurul din
țara aceea este bun; acolo [se găsesc și] bdeliul și piatra de onix.
13Numele celui de-al doilea râu este Ghihon; el înconjura toată
țara Cuș. 14Numele celui de-al treilea râu este Tigru; el curge pe
la răsărit de Așur; iar cel de-al patrulea râu este Eufrat.

15Și Domnul Dumnezeu l-a luat pe om și l-a așezat în grădina Edenului ca s-o lucreze și s-o păzească. 16Și Domnul Dumnezeu i-a poruncit omului zicând: „Din tot pomul grădinii poți să mănânci, 17dar din pomul cunoașterii binelui și răului să nu mănânci, căci în ziua când vei mânca din el vei muri negreșit."

18Și Domnul Dumnezeu a spus: „Nu este bine să fie omul singur; îi voi face un ajutor pe potriva lui!" 19Și Domnul Dumnezeu a plăsmuit din pământ toate fiarele câmpului și toate păsările cerului și le-a adus la om ca să vadă cum le va chema; și cum avea să cheme omul fiecare vietate, acela să-i fie numele.
20Și omul a pus nume tuturor dobitoacelor și tuturor păsărilor cerului și tuturor fiarelor câmpului, dar omului nu i s-a aflat ajutor pe potriva lui.

21Și Domnul Dumnezeu a făcut să cadă un somn adânc peste om și el a adormit; și a luat una din coastele lui și a închis carnea la locul ei. 22Și Domnul Dumnezeu a zidit, din coasta pe care o luase din om, o femeie și i-a adus-o omului. 23Și omul a spus:

„În sfârșit, aceasta este os din oasele mele
și carne din carnea mea;
aceasta se va numi «femeie»
căci din bărbat a fost luată!"

24De aceea va lăsa bărbatul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de femeia sa și vor fi un trup.

25Omul și femeia sa erau amândoi goi și nu se rușinau.

3

[1]Șarpele era mai dibaci decât toate fiarele câmpului pe care le
făcuse Domnul Dumnezeu. El i-a zis femeii: „Oare Dumnezeu
chiar a spus: «Să nu mâncați din nici un pom al grădinii»?“ [2]Și
femeia i-a spus șarpelui: „Din rodul oricărui pom al grădinii
mâncăm; [3]dar din rodul pomului care este în mijlocul grădinii,
Dumnezeu a spus: «Să nu mâncați din el, și să nu vă atingeți
de el, ca să nu muriți!»“ [4]Șarpele însă i-a spus femeii: „Hotărât
nu veți muri! [5]Dar Dumnezeu știe că în ziua în care veți mânca
din el vi se vor deschide ochii și veți fi ca Dumnezeu, cunoscând
binele și răul!“

[6]Și femeia a văzut că pomul este bun de mâncare și că este
o desfătare pentru ochi, și că pomul este de dorit pentru că dă
pricepere; și a luat din fructul lui și a mâncat; și a dat și bărba-
tului ei care era cu ea și el a mâncat. [7]Și li s-au deschis ochii amân-
durora și au cunoscut că erau goi și au cusut frunze de smochin
și și-au făcut șorțuri.

[8]Când au auzit glasul Domnului Dumnezeu, care umbla prin
grădină în adierea zilei, omul și femeia lui s-au ascuns de fața
Domnului Dumnezeu printre pomii grădinii. [9]Și Domnul Dum-
nezeu l-a strigat pe om și i-a spus: „Unde ești?“ [10][Omul] a spus:
„Glasul tău l-am auzit în grădină și m-am temut, căci sunt gol,
și m-am ascuns.“ [11][Domnul Dumnezeu] a spus: „Cine ți-a zis
că ești gol? Oare ai mâncat din pomul din care îți poruncisem
să nu mănânci?“ [12]Omul a spus: „Femeia pe care mi-ai dat-o să
fie cu mine, ea mi-a dat din pom și am mâncat.“ [13]Și Domnul
Dumnezeu i-a spus femeii: „Ce ai făcut?“ Iar femeia a spus: „Șar-
pele m-a amăgit și am mâncat.“

[14]Și Domnul Dumnezeu i-a spus șarpelui:

„Pentru că ai făcut aceasta,
blestemat ești tu între toate dobitoacele

și între toate fiarele câmpului;
pe pântece să umbli
și țărână să mănânci în toate zilele vieții tale!
15Dușmănie voi pune între tine și femeie,
între sămânța ta și sămânța ei;
ea îți va zdrobi capul,
iar tu îi vei prinde călcâiul."
16Femeii i-a spus:
„Voi spori mult chinul sarcinii tale,
în durere vei naște fii;
către bărbatul tău va fi dorința ta
și el va stăpâni peste tine."
17Și lui Adam i-a spus:
„Pentru că ai ascultat de glasul femeii tale și ai mâncat din
pomul din care îți poruncisem să nu mănânci,
blestemat este pământul din pricina ta.
Cu trudă vei mânca din el
în toate zilele vieții tale.
18Spini și ciulini îți va odrăsli
și vei mânca iarba câmpului.
19În sudoarea feței tale vei mânca pâine
până ce te vei întoarce în pământ,
căci din el ai fost luat,
fiindcă țărână ești
și în țărână te vei întoarce!"
20Omul a pus femeii sale numele Eva, căci ea a fost mama tuturor celor vii. 21Și Domnul Dumnezeu le-a făcut lui Adam și femeii sale tunici de piele, și i-a îmbrăcat.

22Și Domnul Dumnezeu a spus: „Iată, omul a ajuns ca unul dintre noi, cunoscând binele și răul. Acum deci, nu cumva să-și întindă mâna și să ia și din pomul vieții și să mănânce și să trăiască în veci!" 23Și Domnul Dumnezeu l-a alungat din grădina

BCU "LUCIAN BLAGA" UNIVERSITY LIBRARY

Edenului ca să lucreze pământul din care fusese luat. [24]L-a izgonit pe om și a așezat la răsărit de grădina Edenului heruvimii și flacăra sabiei rotitoare ca să păzească drumul către pomul vieții.

4

[1]Omul a cunoscut-o pe Eva, femeia sa, și ea a zămislit și l-a născut pe Cain și a spus: „Am dobândit un om prin Domnul.“ [2]Și iarăși a născut: pe fratele lui, pe Abel; Abel a ajuns păstor de turme, iar Cain a ajuns lucrător al pământului. [3]După o vreme, Cain a adus prinos Domnului din rodul pământului. [4]Abel a adus și el din întâii-născuți ai turmei sale și din grăsimea lor. Și a căutat Domnul către Abel și către prinosul lui. [5]Iar către Cain și către prinosul lui nu a căutat; și Cain s-a aprins cumplit de mânie și i s-a posomorât fața. [6]Și Domnul a spus către Cain: „De ce te-ai aprins de mânie și de ce ți s-a posomorât fața? [7]Oare dacă faci binele, nu este primit? Dar dacă nu faci binele, păcatul pândește la ușă; și spre tine se îndreaptă dorința lui, dar tu să-l stăpânești!“

[8]Și Cain i-a spus lui Abel, fratele său: [„Să ieșim în câmp!“]. Și pe când erau ei în câmp, Cain s-a ridicat asupra lui Abel, fratele său, și l-a ucis. [9]Atunci Domnul i-a spus lui Cain: „Unde este Abel, fratele tău?“ [Cain] a spus: „Nu știu! Oare sunt eu păzitorul fratelui meu?“ [10]Și [Domnul] a spus: „Ce ai făcut? Glasul sângelui fratelui tău strigă către mine din pământ! [11]Acum deci, blestemat ești tu [și izgonit] de pe pământul care și-a deschis gura ca să ia sângele fratelui tău din mâna ta! [12]Când vei lucra pământul, să nu-ți mai dea rodul său! Fugar și pribeag să fii pe pământ!“

[13]Dar Cain i-a spus Domnului: „Pedeapsa mea e prea mare ca s-o pot purta. [14]Iată, astăzi m-ai izgonit de pe fața pământului,

B.C.U. „M. EMINESCU“ IAȘI

și de fața ta mă voi ascunde: voi fi fugar și pribeag pe pământ, și cine mă va găsi mă va ucide!" [15]Și Domnul i-a spus: „Dimpotrivă, oricine îl va ucide pe Cain, de șapte ori va fi răzbunat!" Și Domnul i-a pus lui Cain un semn ca nu cumva să-l doboare cine îl va găsi. [16]Apoi Cain a ieșit de la fața Domnului și s-a așezat în ținutul Nod, la răsărit de Eden.

[17]Și Cain a cunoscut-o pe femeia sa și ea a zămislit și l-a născut pe Enoh; el zidea o cetate și a pus nume cetății după numele fiului său, Enoh. [18]Lui Enoh i s-a născut Irad; lui Irad i s-a născut Mehuiael; lui Mehuiael i s-a născut Metușael, iar lui Metușael i s-a născut Lameh.

[19]Iar Lameh și-a luat două femei: una pe nume Ada și alta pe nume Țila. [20]Ada l-a născut pe Iabal; el a fost strămoșul celor care locuiesc în cort și [cresc] vite. [21]Iar numele fratelui său era Iubal; el a fost strămoșul tuturor celor care mânuiesc lira și fluierul. [22]Iar Țila l-a născut pe Tubal-Cain, făuritorul tuturor uneltelor de aramă și de fier; sora lui Tubal-Cain era Naama. [23]Lameh le-a spus femeilor sale:

„Ada și Țila, ascultați glasul meu,
femei ale lui Lameh, auziți cuvântul meu:
un bărbat am ucis pentru rana mea
și un băiat pentru vânătaia mea.
[24]Dacă de șapte ori va fi răzbunat Cain,
Lameh va fi de șaptezeci și șapte de ori."

[25]Și Adam a cunoscut-o iarăși pe femeia sa și ea a născut un fiu și i-a pus numele Șet, pentru că: „Mi-a dat Dumnezeu o altă sămânță în locul lui Abel, căci pe el l-a ucis Cain." [26]Și lui Șet i s-a născut un fiu, și i-a pus numele Enoș. Atunci a început să fie chemat numele Domnului.

5

[1]Aceasta este cartea urmașilor lui Adam; în ziua în care Dumnezeu l-a creat pe om, după asemănarea lui Dumnezeu l-a făcut. [2]Parte bărbătească și parte femeiască i-a creat; și i-a binecuvântat și le-a pus numele „om" în ziua în care au fost creați.

[3]Și Adam avea o sută treizeci de ani când i s-a născut [un fiu] după asemănarea sa, după chipul său; și i-a pus numele Șet. [4]Și au fost zilele lui Adam, după ce i s-a născut Șet, opt sute de ani; și i s-au născut fii și fiice. [5]Și au fost toate zilele lui Adam pe care le-a trăit nouă sute treizeci de ani; apoi a murit.

[6]Și Șet avea o sută cinci ani când i s-a născut Enoș. [7]Și a [mai] trăit Șet, după ce i s-a născut Enoș, opt sute șapte ani; și i s-au născut fii și fiice. [8]Și au fost toate zilele lui Șet nouă sute doisprezece ani; apoi a murit.

[9]Și Enoș avea nouăzeci de ani când i s-a născut Qenan. [10]Și a [mai] trăit Enoș, după ce i s-a născut Qenan, opt sute cincisprezece ani; și i s-au născut fii și fiice. [11]Și au fost toate zilele lui Enoș nouă sute cinci ani; apoi a murit.

[12]Și Qenan avea șaptezeci de ani când i s-a născut Mahalalel. [13]Și a [mai] trăit Qenan, după ce i s-a născut Mahalalel, opt sute patruzeci de ani; și i s-au născut fii și fiice. [14]Și au fost toate zilele lui Qenan nouă sute zece ani; apoi a murit.

[15]Și Mahalalel avea șaizeci și cinci de ani când i s-a născut Iered. [16]Și a [mai] trăit Mahalalel, după ce i s-a născut Iered, opt sute treizeci de ani; și i s-au născut fii și fiice. [17]Și au fost toate zilele lui Mahalalel opt sute nouăzeci și cinci de ani; apoi a murit.

[18]Și Iered avea o sută șaizeci și doi de ani când i s-a născut Enoh. [19]Și a [mai] trăit Iered, după ce i s-a născut Enoh, opt sute de ani; și i s-au născut fii și fiice. [20]Și au fost toate zilele lui Iered nouă sute șaizeci și doi de ani; apoi a murit.

[21]Și Enoh avea șaizeci și cinci de ani când i s-a născut Matusalem. [22]Și Enoh a umblat cu Dumnezeu, după ce i s-a născut

Matusalem, trei sute de ani; și i s-au născut fii și fiice. [23]Și au fost toate zilele lui Enoh trei sute șaizeci și cinci de ani. [24]Și Enoh a umblat cu Dumnezeu și nu a mai fost, căci l-a luat Dumnezeu.

[25]Și Matusalem avea o sută optzeci și șapte de ani când i s-a născut Lameh. [26]Și a [mai] trăit Matusalem, după ce i s-a născut Lameh, șapte sute optzeci și doi de ani; și i s-au născut fii și fiice. [27]Și au fost toate zilele lui Matusalem nouă sute șaizeci și nouă de ani; apoi a murit.

[28]Și Lameh avea o sută optzeci și doi de ani când i s-a născut un fiu. [29]Și i-a pus numele Noe, zicând: „Acesta ne va mângâia de lucrarea noastră și de truda mâinilor noastre de pe pământul pe care l-a blestemat Domnul.“ [30]Și a [mai] trăit Lameh, după ce i s-a născut Noe, cinci sute nouăzeci și cinci de ani; și i s-au născut fii și fiice. [31]Și au fost toate zilele lui Lameh șapte sute șaptezeci și șapte de ani; apoi a murit.

[32]Și Noe avea cinci sute de ani când i s-au născut Sem, Ham și Iafet.

6

[1]Iar când au început oamenii să se înmulțească pe fața pământului și li s-au născut fiice, [2]fiii lui Dumnezeu au văzut că fiicele oamenilor sunt frumoase și și-au luat femei, dintre toate, pe cele pe care și le-au ales. [3]Iar Domnul a zis: „Duhul meu nu va rămâne pururea în om, căci el este, de bună seamă, trup; așadar, zilele lui vor fi o sută douăzeci de ani.“ [4]Nefilimii erau pe pământ în zilele acelea, dar și după aceea, când intrau fiii lui Dumnezeu la fiicele oamenilor, iar ele le nășteau [copii] – aceștia sunt vitejii cei de odinioară, oameni cu faimă.

[5]Și Domnul a văzut că mare era răutatea omului pe pământ, și că toată plăsmuirea gândurilor din inima lui era doar răutate toată ziua; [6]Domnului i-a părut rău că l-a făcut pe om pe pământ și s-a mâhnit în inima sa; [7]și Domnul a zis: „Îl voi șterge pe omul

pe care l-am creat, de pe fața pământului, de la om până la dobitoc, la târâtoare și la pasărea cerului, căci îmi pare rău că i-am făcut." [8]Dar Noe aflase bunăvoință în ochii Domnului.

[9]Aceasta este istoria lui Noe.

Noe era un om drept, desăvârșit între cei din vremea sa – cu Dumnezeu umbla Noe. [10]Lui Noe i s-au născut trei fii: Sem, Ham și Iafet. [11]Pământul se stricase în fața lui Dumnezeu; se umpluse pământul de silnicie. [12]Și Dumnezeu a privit spre pământ, și, iată, era stricat, căci tot trupul își stricase calea pe pământ.

[13]Și Dumnezeu i-a zis lui Noe: „Sfârșitul a tot trupul este [hotărât] înaintea mea, căci s-a umplut pământul de silnicie din pricina lor, și, iată, îi voi nimici laolaltă cu pământul. [14]Fă-ți o arcă din lemn de *gofer*; [cu] încăperi să faci arca și s-o dai cu smoală pe dinăuntru și pe dinafară. [15]Astfel să o faci: trei sute de coți [să fie] lungimea arcei, cincizeci de coți lățimea ei și treizeci de coți înălțimea ei. [16]Fereastră să-i faci arcei și la un cot de sus să o închei, iar intrarea arcei să o pui într-o latură a ei; să o faci cu [trei caturi]: jos, la mijloc și sus.

[17]Iar Eu, iată, voi aduce potopul – ape asupra pământului – ca să nimicesc tot trupul de sub cer în care este duh de viață; tot ce este pe pământ va pieri. [18]Dar voi statornici legământul meu cu tine; și vei intra în arcă, tu, și fiii tăi, și femeia ta, și femeile fiilor tăi cu tine. [19]Și din tot ce este viu, din tot trupul, să aduci în arcă două din fiecare, ca să rămână în viață împreună cu tine; parte bărbătească și parte femeiască să fie. [20]Dintre păsări după soiul lor și dintre dobitoace după soiul lor, dintre toate târâtoarele pământului după soiul lor; [câte] două din fiecare să vină la tine ca să rămână în viață. [21]Iar tu ia-ți din toate merindele care se mănâncă și adună-le la tine; ca să-ți fie spre hrană, ție și lor."

[22]Și a făcut Noe întocmai cum i-a poruncit Dumnezeu – așa a făcut.

7

[1]Domnul i-a zis lui Noe: „Intră în arcă, tu și toată casa ta, căci pe tine te-am văzut drept în fața mea în generația aceasta. [2]Din toate dobitoacele curate să-ți iei câte șapte [perechi], parte bărbătească și parte femeiască, iar din dobitoacele care nu sunt curate câte două, parte bărbătească și parte femeiască; [3]de asemenea, din păsările cerului, câte șapte [perechi], parte bărbătească și parte femeiască, ca să rămână în viață sămânța [lor] pe fața întregului pământ, [4]căci peste șapte zile voi da ploaie pe pământ patruzeci de zile și patruzeci de nopți și voi șterge de pe fața pământului toate ființele pe care le-am făcut." [5]Și a făcut Noe întocmai cum i-a poruncit Domnul.

[6]Noe era de șase sute de ani când a venit potopul de ape asupra pământului. [7]Atunci Noe, fiii săi, femeia sa și femeile fiilor săi împreună cu el au intrat în arcă, dinaintea apelor potopului. [8]Dintre dobitoacele curate, dintre dobitoacele care nu sunt curate, dintre păsări și [din] tot ce se târăște pe pământ, [9]câte două au intrat la Noe, în arcă; parte bărbătească și parte femeiască, așa cum îi poruncise Dumnezeu lui Noe. [10]Iar după cele șapte zile, apele potopului au venit asupra pământului.

[11]În al șase sutelea an al vieții lui Noe, în luna a doua, în ziua a șaptesprezecea a lunii, în ziua aceasta, au izbucnit toate izvoarele adâncului celui mare, iar zăgazurile cerului s-au deschis. [12]Și a căzut ploaie pe pământ patruzeci de zile și patruzeci de nopți. [13]În aceeași zi, Noe, Sem, Ham și Iafet, fiii lui Noe, și femeia lui Noe și cele trei femei ale fiilor săi împreună cu ei au intrat în arcă, [14]ei și toate fiarele după soiul lor, toate dobitoacele după soiul lor, toate târâtoarele care se târăsc pe pământ, după soiul lor, și toate zburătoarele după soiul lor – fiecare pasăre, fiecare înaripată. [15]Au intrat la Noe, în arcă, două câte două din tot trupul în care se afla duh de viață. [16]Iar cele care au intrat, parte

bărbătească și parte femeiască din tot trupul au intrat, așa cum îi poruncise Dumnezeu [lui Noe]; apoi Domnul a închis [arca] în urma lui.

[17]Iar potopul a ținut patruzeci de zile pe pământ; apele au crescut și au ridicat arca, încât ea s-a înălțat de la pământ. [18]Apele au crescut și au sporit mult pe pământ, iar arca plutea pe fața apelor; [19]apele creșteau din ce în ce mai mult pe pământ, încât au fost acoperiți toți munții cei înalți de sub întregul cer: [20]cu cincisprezece coți au crescut apele, de s-au acoperit munții. [21]Și a pierit tot trupul care se mișca pe pământ – păsările, dobitoacele, fiarele, toate cele care mișunau pe pământ – și toți oamenii. [22]Toate cele care aveau suflare de duh de viață în nări, tot ce era pe uscat a murit. [23]Și a șters [Dumnezeu] toate ființele care erau pe fața pământului, de la om până la dobitoc, la târâtoare și la pasărea cerului – [toate] au fost șterse de pe pământ; și au rămas doar Noe și cei care erau cu el în arcă. [24]Iar apele au crescut pe pământ o sută cincizeci de zile.

8

[1]Dumnezeu și-a adus aminte de Noe, de toate fiarele și de toate dobitoacele care erau cu el în arcă; și Dumnezeu a adus un vânt pe pământ, încât apele au contenit. [2]Izvoarele adâncului și zăgazurile cerului s-au închis, iar ploaia din cer s-a oprit. [3]Apele s-au tot retras de pe pământ; la capătul a o sută cincizeci de zile apele s-au împuținat, [4]încât arca s-a oprit, în luna a șaptea, în ziua a șaptesprezecea a lunii, pe munții Ararat. [5]Apele s-au tot împuținat până în luna a zecea; într-a zecea [lună], în prima [zi] a lunii, s-au văzut vârfurile munților.

[6]La capătul a patruzeci de zile, Noe a deschis fereastra arcei pe care o făcuse [7]și i-a dat drumul corbului, iar acesta s-a tot dus și s-a tot întors până ce s-au uscat apele de pe pământ. [8]Și i-a

dat drumul de la el porumbelului, ca să vadă dacă au scăzut apele de pe fața pământului. 9Dar porumbelul, negăsind loc de odihnă pentru piciorul său, s-a întors la el, la arcă, fiindcă pe fața întregului pământ erau ape, iar [Noe] a întins mâna, l-a luat și l-a adus la el, în arcă. 10A mai așteptat alte șapte zile, apoi i-a dat drumul porumbelului încă o dată din arcă, 11iar porumbelul a venit la el pe înserate, și, iată, avea în cioc o frunză de măslin proaspăt ruptă, încât Noe a cunoscut că apele scăzuseră de pe pământ. 12Și a mai așteptat alte șapte zile, apoi i-a dat drumul porumbelului, dar [acesta] nu s-a mai întors la el.

13În al șase sute unulea an, în prima [lună], în prima [zi] a lunii, s-au zvântat apele de pe pământ, iar Noe a dat la o parte acoperământul arcei, s-a uitat și, iată, fața pământului se zvântase. 14 Iar în luna a doua, în ziua a douăzeci și șaptea a lunii, pământul era uscat.

15Dumnezeu a grăit către Noe, zicând: 16„Ieși din arcă: tu, femeia ta, fiii tăi și femeile fiilor tăi împreună cu tine! 17Toate vietățile de tot felul, care sunt cu tine – păsări, dobitoace și toate târâtoarele care se târăsc pe pământ –, scoate-le cu tine, să mișune pe pământ, să fie rodnice și să se înmulțească pe pământ." 18Și a ieșit Noe, și fiii săi, femeia sa și femeile fiilor săi împreună cu el. 19Toate vietățile, toate târâtoarele și toate păsările, toate câte mișună pe pământ, după soiurile lor, au ieșit din arcă.

20Iar Noe i-a zidit Domnului un altar, a luat din toate dobitoacele curate și din toate păsările curate și a adus arderi-de-tot pe altar. 21Domnul a mirosit mireasmă plăcută și Domnul și-a spus în inima sa: „Nu voi mai blestema iarăși pământul din pricina omului, pentru că plăsmuirea inimii omului este rea din tinerețile lui, și nu voi mai lovi iarăși tot ce e viu, precum am făcut.

22Cât vor mai fi toate zilele pământului,
semănatul și culesul,

frigul și căldura,
vara și iarna,
ziua și noaptea
nu vor înceta."

9

[1]Dumnezeu i-a binecuvântat pe Noe și pe fiii lui și le-a spus:
„Fiți rodnici, înmulțiți-vă și umpleți pământul. [2]Teamă și
groază de voi să fie peste toată fiara pământului, peste toată
pasărea cerului, peste tot ce se târăște pe pământ și peste toți
peștii mării: în mâna voastră au fost date. [3]Tot ce mișcă și este
viu să vă fie hrană, ca și iarba verde; vi le dau vouă pe toate.
[4]Numai carne cu viața ei, [adică] sângele ei, să nu mâncați. [5]Iar
sângele vostru, al vieții voastre, îl voi cere negreșit: de la toate
fiarele îl voi cere, precum și din mâna omului, din mâna fiecărui
frate voi cere sufletul omului.

[6]Celui care varsă sângele omului,
de om i se va vărsa sângele,
căci după chipul lui Dumnezeu
l-a făcut [El] pe om.
[7]Iar voi fiți rodnici, înmulțiți-vă,
umblați pe pământ și înmulțiți-vă pe el."

[8]Și Dumnezeu i-a spus lui Noe și fiilor lui împreună cu el,
zicând: [9]„Iar Eu, iată, statornicesc legământul meu cu voi, cu
sămânța voastră după voi [10]și cu orice ființă vie care este cu voi
– pasăre, dobitoc și orice fiară a pământului care e cu voi – toate
cele ce ies din arcă, până și orice fiară a pământului. [11]Stator-
nicesc legământul meu cu voi: nu va mai fi nimicit tot trupul
de apele potopului și potop nu va mai fi ca să nimicească
pământul."

[12]Și Dumnezeu a spus: „Acesta este semnul legământului pe
care îl pun între mine și voi și orice ființă vie care este cu voi,

pentru urmași în veac: [13]curcubeul meu îl pun în nor ca să fie
semn al legământului dintre mine și pământ; [14]astfel, când voi
aduce nori deasupra pământului și se va vedea curcubeul în
nori, [15]îmi voi aduce aminte de legământul meu, care este între
mine și voi și orice ființă vie din tot trupul, iar apele nu se vor
mai face potop ca să nimicească tot trupul. [16]Căci curcubeul va
fi în nori și, văzându-l, îmi voi aduce aminte de legământul
veșnic dintre Dumnezeu și orice ființă vie din tot ce este pe pă-
mânt." [17]Dumnezeu i-a spus lui Noe: „Acesta este semnul legă-
mântului pe care l-am statornicit între mine și tot trupul de pe
pământ."

[18]Fiii lui Noe care au ieșit din arcă sunt Sem, Ham și Iafet,
Ham fiind tatăl lui Canaan. [19]Aceștia trei sunt fiii lui Noe și din
aceștia s-a[u] răspândit [oamenii pe] tot pământul. [20]Noe a
început să lucreze pământul și a sădit o vie. [21]A băut vin, s-a îm-
bătat și s-a dezgolit înăuntrul cortului său. [22]Ham, tatăl lui Canaan,
a văzut goliciunea tatălui său și le-a povestit celor doi frați ai
săi afară. [23]Atunci Sem și Iafet au luat haina, și-au pus-o amân-
doi pe umeri, au mers cu spatele și au acoperit goliciunea tatălui
lor, având fețele întoarse și fără să vadă goliciunea tatălui lor.
[24]Noe s-a trezit după vin și, înțelegând ce îi făcuse fiul său mai
tânăr, [25]a zis:

„Blestemat să fie Canaan,
rob al robilor să le fie fraților săi";

[26]Și a [mai] zis:

„Binecuvântat să fie Domnul,
Dumnezeul lui Sem,
iar Canaan să le fie rob.
[27]Să-i facă Dumnezeu loc lui Iafet,
și să locuiască în corturile lui Sem,
iar Canaan să le fie rob."

[28]Și a [mai] trăit Noe, după potop, trei sute cincizeci de ani. [29]Și
au fost toate zilele lui Noe nouă sute cincizeci de ani; apoi a murit.

10

[1]Acestea sunt spițele neamurilor fiilor lui Noe – Sem, Ham și Iafet; lor li s-au născut fii după potop.

[2]Fiii lui Iafet sunt: Gomer, Magog, Madai, Iavan, Tubal, Meșech și Tiras. [3]Fiii lui Gomer sunt: Așkenaz, Rifat și Togarma. [4]Fiii lui Iavan sunt: Elișa, Tarșiș, Chitim și Rodanim. [5]Din aceștia s-au despărțit [cei din] ostroavele neamurilor, în ținuturile lor, fiecare după limba sa, după familiile lor, cu neamurile lor.

[6]Fiii lui Ham sunt: Cuș, Mițraim, Put și Canaan. [7]Fiii lui Cuș sunt: Seva, Havila, Savta, Raama și Savteha, iar fiii lui Raama sunt Șeva și Dedan. [8]Cuș l-a născut pe Nimrod – acesta a început să fie viteaz pe pământ. [9]El a fost vânător viteaz în fața Domnului, de aceea se spune: „precum Nimrod, vânător viteaz în fața Domnului". [10]Începutul regatului lui a fost la Babel, Ereh, Acad și Calne în ținutul Șinear. [11]Din acel ținut a ieșit Așur și a clădit Nineve, Rehovot Ir, Calah [12]și Resen, între Nineve și Calah, adică orașul cel mare. [13]Mițraim i-a născut pe ludiți, pe anamiți, pe lehaviți, pe naftuhiți, [14]pe patrusiți, pe casluhiți, din care au ieșit filistenii, și pe caftoriți. [15]Canaan i-a născut pe Sidon, întâiul său născut, pe Het, [16]pe iebusit, pe amorit, pe ghirgașit, [17]pe hivit, pe arqit, pe sinit, [18]pe arvadit, pe țemarit și pe hamatit; după aceea familiile canaanitului s-au împrăștiat. [19]Căci hotarul canaanitului s-a întins de la Sidon, cum mergi spre Gherar până la Gaza, spre Sodoma, Gomora, Adma și Țevoim până la Leșa. [20]Aceștia sunt fiii lui Ham, după familiile lor, după limbile lor, în ținuturile lor, cu neamurile lor.

[21]Și lui Sem, tatăl tuturor fiilor lui Ever și fratele mai mare al lui Iafet, i s-au născut fii. [22]Fiii lui Sem sunt: Elam, Așur, Arpahșad, Lud și Aram. [23]Iar fiii lui Aram sunt Uț, Hul, Gheter și Maș. [24]Lui Arpahșad i s-a născut Șelah, iar lui Șelah i s-a născut Ever. [25]Lui Ever i s-au născut doi fii, numele celui dintâi era Peleg, căci în zilele lui s-a împărțit pământul, iar numele

fratelui său era Ioqtan. [26]Lui Ioqtan i s-au născut Almodad, Șelef, Hațarmavet, Ierah, [27]Hadoram, Uzal, Diqla, [28]Oval, Avimael, Șeva, [29]Ofir, Havila și Iovav – toți aceștia sunt fiii lui Ioqtan. [30]Așezarea lor s-a întins de la Meșa, spre Sefar, muntele de la răsărit. [31]Aceștia sunt fiii lui Sem, după familiile lor, după limbile lor, în ținuturile lor, după neamurile lor.

[32]Acestea sunt familiile fiilor lui Noe după spițele neamului lor, cu neamurile lor; din acestea s-au despărțit neamurile pe pământ după potop.

11

[1]Și tot pământul era o singură limbă și aceleași cuvinte. [2]Pornind ei dinspre răsărit, au găsit o câmpie în ținutul Șinear și s-au așezat acolo, [3]apoi și-au spus unul altuia: „Haideți să facem cărămizi și să le ardem bine"; și au avut cărămidă în loc de piatră și smoală în loc de mortar. [4]Și au [mai] spus: „Haideți să ne zidim o cetate și un turn cu vârful în cer și să ne facem un nume, ca să nu ne împrăștiem pe fața întregului pământ".

[5]Însă Domnul a coborât să vadă cetatea și turnul pe care le zideau fiii oamenilor, [6]și Domnul a spus: „Iată toți sunt un singur popor și au o singură limbă, și acesta e [doar] începutul făptuirii; acum nu le va fi peste putință nimic din ceea ce își vor pune în gând să facă; [7]hai să coborâm și să le încurcăm acolo limba, ca să nu-și înțeleagă limba unul altuia." [8]Deci Domnul i-a împrăștiat de acolo pe fața întregului pământ și [astfel] au încetat să zidească cetatea. [9]De aceea i s-a pus numele Babel, căci acolo Domnul a încurcat limba întregului pământ, și de acolo Domnul i-a împrăștiat pe fața întregului pământ.

[10]Aceștia sunt urmașii lui Sem.

Sem avea o sută de ani, când i s-a născut Arpahșad, la doi ani după potop. [11]Și a mai trăit Sem, după ce i s-a născut Arpahșad, cinci sute de ani; și i s-au născut fii și fiice.

[12]Arpahșad avea treizeci și cinci de ani când i s-a născut Șelah.
[13]Și a mai trăit Arpahșad, după ce i s-a născut Șelah, patru sute trei ani; și i s-au născut fii și fiice.

[14]Șelah avea treizeci de ani, când i s-a născut Ever. [15]Și a mai trăit Șelah, după ce i s-a născut Ever, patru sute trei ani; și i s-au născut fii și fiice.

[16]Ever avea treizeci și patru de ani, când i s-a născut Peleg.
[17]Și a [mai] trăit Ever, după ce i s-a născut Peleg, patru sute treizeci de ani; și i s-au născut fii și fiice.

[18]Peleg avea treizeci de ani, când i s-a născut Reu. [19]Și a mai trăit Peleg, după ce i s-a născut Reu, două sute nouă ani; și i s-au născut fii și fiice.

[20]Reu avea treizeci și doi de ani, când i s-a născut Serug. [21]Și a mai trăit Reu, după ce i s-a născut Serug, două sute șapte ani; și i s-au născut fii și fiice.

[22]Serug avea treizeci de ani, când i s-a născut Nahor. [23]Și a mai trăit Serug, după ce i s-a născut Nahor, două sute de ani; și i s-au născut fii și fiice.

[24]Nahor avea douăzeci și nouă de ani, când i s-a născut Terah.
[25]Și a mai trăit Nahor, după ce i s-a născut Terah, o sută nouăsprezece ani; și i s-au născut fii și fiice.

[26]Terah avea șaptezeci de ani, când i s-au născut Avram, Nahor și Haran.

[27]Aceștia sunt urmașii lui Terah.

Lui Terah i s-au născut Avram, Nahor și Haran, iar lui Haran i s-a născut Lot. [28]Haran a murit în fața lui Terah, tatăl său, în ținutul său de baștină, în Urul caldeilor. [29]Avram și Nahor și-au luat neveste; numele nevestei lui Avram era Sarai, iar numele nevestei lui Nahor era Milca, fiica lui Haran – tatăl Milcăi și al Iscăi. [30]Dar Sarai era stearpă: nu avea copii.

[31]Terah i-a luat pe Avram, fiul său, pe Lot, fiul lui Haran, [adică] fiul fiului său, pe Sarai, nora sa, femeia lui Avram, fiul

său, și au ieșit împreună din Urul caldeilor ca să meargă în țara Canaanului; și au mers până la Haran și s-au așezat acolo. 32Zilele lui Terah au fost două sute cinci ani; și Terah a murit la Haran.

12

1Domnul i-a zis lui Avram:
„Pleacă din țara ta,
din ținutul tău de baștină,
din casa tatălui tău,
în țara pe care ți-o voi arăta.
2Iar Eu te voi face un neam mare,
te voi binecuvânta și voi mări numele tău,
și vei fi binecuvântare.
3Îi voi binecuvânta pe cei ce te binecuvântează,
iar pe cel ce te blestemă îl voi blestema,
și se vor binecuvânta întru tine toate familiile pământului."
4Așadar Avram a plecat întocmai cum îi grăise Domnul, și a plecat cu el și Lot. Avram era de șaptezeci și cinci de ani când a ieșit din Haran. 5Avram i-a luat pe Sarai, femeia sa, și pe Lot, fiul fratelui său, și toate averile lor pe care le agonisiseră, și sufletele pe care le dobândiseră în Haran, și au ieșit ca să meargă în țara Canaanului; și au ajuns în țara Canaanului.
6Avram a străbătut țara până la locul [numit] Sichem, până la stejarul lui More; pe atunci era în țară canaanitul.
7Domnul i s-a arătat lui Avram și i-a spus: „Seminției tale îi voi da țara aceasta"; iar el i-a zidit acolo un altar Domnului, care i se arătase. 8De acolo a plecat mai departe spre munte, la răsărit de Bet-El, și și-a întins cortul cu Bet-El la apus și cu Ai la răsărit; acolo a zidit un altar Domnului și a chemat numele Domnului. 9Și Avram a pornit din loc în loc spre miazăzi.
10Și a fost foamete în țară, și Avram a coborât în Egipt ca să locuiască o vreme acolo, căci grea era foametea în țară.

11Când era aproape să intre în Egipt, i-a spus nevestei sale,
Sarai: „Iată, știu că ești femeie frumoasă la înfățișare. 12Când te
vor vedea egiptenii și vor zice: «Asta-i nevasta lui!», pe mine
mă vor ucide, iar pe tine te vor lăsa în viață. 13Spune-le, rogu-te,
că ești sora mea, ca să-mi fie bine datorită ție și sufletul meu să
trăiască mulțumită ție."

14Și a fost [așa]: când Avram a intrat în Egipt, egiptenii au
văzut că femeia era foarte frumoasă. 15Dregătorii lui Faraon au
văzut-o, și au lăudat-o lui Faraon, și femeia a fost luată în casa
lui Faraon, 16iar lui Avram [Faraon] i-a făcut bine datorită ei: el
a dobândit turme și cirezi și măgari, robi și roabe, măgărițe și
cămile.

17Dar Domnul a abătut năpaste mari asupra lui Faraon și
asupra casei lui din pricina Saraiei, nevasta lui Avram. 18Faraon
l-a chemat pe Avram și i-a zis: „Ce mi-ai făcut? De ce nu mi-ai
spus că este nevasta ta? 19De ce ai spus: «Este sora mea», încât am
luat-o de femeie pentru mine? Acum, iată-ți nevasta! Ia-o și
pleacă!" 20Și Faraon le-a dat poruncă unor oameni [de-ai săi] în
privința lui și l-au alungat pe el, și pe nevasta lui, și tot ce avea.

13

1Avram s-a suit din Egipt, el, nevasta lui și tot ce avea, și Lot
împreună cu el, spre Neghev. 2Avram era foarte bogat în vite,
în argint și în aur. 3El a umblat din loc în loc, de la Neghev până
la Bet-El, până la locul în care fusese cortul său la început, între
Bet-El și Ai, 4la locul altarului pe care-l făcuse acolo prima dată;
și acolo a chemat Avram numele Domnului.

5Lot, care mergea cu Avram, avea și el turme și cirezi și
corturi. 6Ținutul nu-i cuprindea ca să locuiască laolaltă, căci
averile lor erau mari și nu puteau să locuiască laolaltă. 7Odată
s-a stârnit o ceartă între păstorii vitelor lui Avram și păstorii
vitelor lui Lot; pe atunci locuiau în țară canaanitul și perizitul.

[8]Și Avram i-a spus lui Lot: „Să nu fie, rogu-te, ceartă între mine și tine, între păstorii mei și păstorii tăi, căci suntem frați. [9]Oare nu este toată țara în fața ta? Desparte-te, rogu-te, de mine: dacă [o iei] la stânga, eu o voi lua la dreapta, iar dacă [o iei] la dreapta, eu o voi lua la stânga.“ [10]Așadar Lot și-a ridicat ochii și a văzut că – înainte ca Domnul să fi nimicit Sodoma și Gomora – toată câmpia Iordanului era bine udată, ca grădina Domnului, ca țara Egiptului, cum mergi spre Țoar. [11]Lot și-a ales toată câmpia Iordanului; Lot a pornit spre răsărit și s-au despărțit unul de celălalt: [12]Avram s-a așezat în țara Canaanului, iar Lot s-a așezat în cetățile Câmpiei și și-a întins corturile până la Sodoma. [13]Dar locuitorii Sodomei erau răi și păcătoși înaintea Domnului din cale-afară.

[14]Domnul i-a zis lui Avram, după ce s-a despărțit Lot de el: „Ridică-ți ochii și privește din locul în care ești, spre miază-noapte și spre miazăzi, spre răsărit și spre apus, [15]căci tot pământul pe care îl vezi ție ți-l voi da și seminției tale în veac; [16]și îți voi face semința precum pulberea pământului, încât, dacă va putea cineva să numere pulberea pământului, și semința ta va putea fi numărată! [17]Scoală, cutreieră țara, de-a lungul și de-a latul ei, căci ție ți-o voi da!“

[18]Avram și-a strămutat cortul, s-a dus și s-a așezat la stejarii lui Mamre, care sunt în Hebron, și a zidit acolo un altar Domnului.

14

[1]În zilele lui Amrafel, regele Șinearului, ale lui Arioh, regele Elasarului, ale lui Chedorlaomer, regele Elamului, și ale lui Tidal, regele Goimului, [2]au făcut război cu Bera, regele Sodomei, cu Birșa, regele Gomorei, cu Șinav, regele Admei, cu Șemever, regele Țevoimului, și cu regele din Bela, adică din Țoar. [3]Aceștia [din urmă] s-au adunat în valea Sidim, adică la Marea Sărată. [4]Doi-

sprezece ani îi slujiseră lui Chedorlaomer, iar în anul al treisprezecelea s-au răzvrătit.

5În anul al paisprezecelea Chedorlaomer și regii care erau cu el au venit și i-au bătut pe refaimi la Așterot-Qarnaim, pe zuzimi la Ham, pe emimi la Șave-Qiriataim, 6și pe horiți la muntele lor, Seir, până la El-Paran, care este lângă pustiu. 7Apoi s-au întors și au mers la En-Mișpat, adică la Qadeș, și au bătut toată câmpia amalecitului, precum și pe amoritul statornicit în Haț̦eț̦on-Tamar.

8Atunci regele Sodomei, regele Gomorei, regele Admei, regele Țevoimului și regele din Bela, adică din Țoar, au ieșit și s-au rânduit de război împotriva lor în valea Sidimului – 9împotriva lui Chedorlaomer, regele Elamului, cu Tidal, regele Goimului, cu Amrafel, regele Șinearului, și cu Arioh, regele Elasarului: patru regi împotriva a cinci. 10Valea Sidimului era toată numai puțuri de smoală; regele Sodomei și cel al Gomorei au fugit și au căzut acolo, iar cei rămași au fugit spre munte. 11[Biruitorii] au luat toate averile Sodomei și Gomorei și toate merindele lor și au plecat. 12L-au luat și pe Lot, fiul fratelui lui Avram, și averile lui, și au plecat, căci el locuia [pe atunci] în Sodoma.

13Un fugar a venit și i-a dat de veste lui Avram, evreul. Acesta locuia la stejarii lui Mamre amoritul, fratele lui Eșcol și fratele lui Aner. Ei aveau legământ cu Avram. 14Auzind Avram că fratele său fusese prins, i-a scos pe oamenii săi încercați, pe cei născuți în casa sa, [în număr de] trei sute optsprezece, și i-a urmărit [pe vrăjmași] până la Dan. 15Apoi, noaptea, s-au împărțit împotriva lor, el și robii săi: i-a bătut și i-a urmărit până la Hova, care se află la miazănoapte de Damasc, 16și a adus înapoi toate averile – și pe Lot, fratele său, și averile lui i le-a adus înapoi, precum și femeile și poporul.

17Regele Sodomei i-a ieșit în întâmpinare [lui Avram] când
[acesta] s-a întors după ce i-a bătut pe Chedorlaomer și pe regii
care erau cu el, în valea Șave, adică Valea Regelui.
18Iar Melchisedec, regele Șalemului, a adus pâine și vin: el
era preot al Dumnezeului Preaînalt; 19l-a binecuvântat [pe Avram]
și a zis:
„Binecuvântat fie Avram de către Dumnezeul Preaînalt,
făcătorul cerului și al pământului,
20și binecuvântat fie Dumnezeul Preaînalt,
care i-a dat pe vrăjmașii tăi în mâinile tale."
Și [Avram] i-a dat zeciuială din toate.
21Regele Sodomei i-a spus lui Avram: „Dă-mi mie oamenii,
iar averile ia-le pentru tine!" 22Avram însă i-a zis regelui Sodo-
mei: „Îmi ridic mâna către Domnul, Dumnezeul Preaînalt, făcă-
torul cerului și al pământului – 23de la un fir de ață până la o
curea de sandală, nu voi lua nimic din ceea ce este al tău, ca să
nu zici: «Eu l-am îmbogățit pe Avram»; 24nimic pentru mine,
doar ce au mâncat tinerii și partea oamenilor care au mers cu
mine, Aner, Eșcol și Mamre – ei să își ia partea lor."

15

1După aceste întâmplări, a fost cuvântul Domnului către Avram,
în vedenie, zicând: „Nu te teme, Avrame! Eu îți sunt ție scut;
răsplata ta va fi nespus de mare!" 2Avram a zis: „Stăpâne Doamne,
ce îmi vei da, căci eu mă duc fără să am copii, iar moștenitorul
casei mele este Eliezer damaschinul?" 3A mai zis Avram: „Iată, mie
nu mi-ai dat sămânță, și iată, cel născut în casa mea mă moște-
nește." 4Dar iată, cuvântul Domnului a fost către el, zicând:
„Nu te va moșteni acesta, ci cel care va ieși din măruntaiele tale,
acela te va moșteni." 5Apoi l-a scos afară și i-a zis: „Privește către
cer și numără stelele, dacă poți să le numeri", apoi i-a zis: „Așa
va fi sămânța ta." 6Iar [Avram] s-a încrezut în Domnul, iar [Dom-
nul] i-a socotit aceasta ca dreptate.

7Apoi i-a spus: „Eu sunt Domnul, care te-am scos din Urul caldeilor, ca să-ți dau pământul acesta să-l moștenești.“ 8[Iar Avram] a zis: „Stăpâne Doamne, prin ce voi ști că îl voi moșteni?“ 9[Atunci Domnul] i-a zis: „Ia-mi o juncană de trei ani, o capră de trei ani, un berbec de trei ani, o turturea și un pui de porumbel.“ 10[Avram] i-a luat toate acestea, le-a despicat pe mijloc și a pus jumătățile una în fața celeilalte, dar păsările nu le-a despicat. 11Păsările de pradă s-au năpustit asupra leșurilor, însă Avram le-a alungat.

12Când soarele era pe cale să apună, un somn adânc a căzut peste Avram și, iată, groază și negură mare au căzut peste el. 13[Domnul] i-a zis lui Avram: „Să știi negreșit că [cei din] semința ta vor fi pribegi într-o țară care nu este a lor și îi vor sluji [pe locuitori], iar ei îi vor împila patru sute de ani. 14Însă pe neamul căruia îi vor sluji, Eu îl voi judeca, iar după aceea vor ieși cu averi mari – 15dar tu te vei duce la părinții tăi în pace; vei fi înmormântat la căruntețe fericită – 16și în a patra generație se vor întoarce aici, căci nu s-a împlinit încă fărădelegea amoritului.“

17Soarele apusese și se făcuse întuneric adânc; și iată un cuptor fumegând și o văpaie de foc care au trecut printre bucățile acelea. 18În ziua aceea, Domnul a făcut legământ cu Avram, zicând: „Seminției tale i-am dat țara aceasta, de la Râul Egiptului până la Râul cel Mare, Râul Eufrat: 19pe qenit, pe qenizit, pe qadmonit, 20pe hitit, pe perizit, pe refaimi, 21pe amorit, pe canaanit, pe ghirgașit și pe iebusit.“

16

1Sarai, nevasta lui Avram, nu îi năștea, însă ea avea o slujnică egipteană al cărei nume era Hagar. 2Și Sarai i-a spus lui Avram: „Iată, Domnul m-a oprit să nasc; intră, rogu-te, la slujnica mea; poate că voi dobândi copii de la ea.“ Și Avram a ascultat de glasul Saraiei.

3Astfel, Sarai, nevasta lui Avram, la capătul a zece ani de ședere
a lui Avram în țara Canaanului, a luat-o pe egipteanca Hagar,
slujnica sa, și i-a dat-o de femeie lui Avram, bărbatul său.
4El a intrat la Hagar, și ea a zămislit; și, văzând ea că a zămis-
lit, stăpâna sa a scăzut în ochii săi. 5Atunci Sarai i-a zis lui Avram:
„Nedreptatea ce mi se face să fie asupra ta! Eu am dat-o pe sluj-
nica mea la sânul tău, dar văzând ea că a zămislit, eu am scăzut
în ochii ei. Să judece Domnul între mine și tine!“ 6Avram i-a zis
Saraiei: „Iată, slujnica ta este în mâna ta. Fă-i ce este bine în ochii
tăi!“ Atunci Sarai a asuprit-o, iar ea a fugit din fața ei.
7Îngerul Domnului a găsit-o la un izvor din pustiu, la izvorul
de pe drumul spre Șur, 8și i-a zis: „Hagar, slujnica Saraiei, de unde
vii și încotro te îndrepți?“ Ea a răspuns: „Fug din fața Saraiei,
stăpâna mea.“ 9Îngerul Domnului i-a zis: „Întoarce-te la stăpâ-
na ta și smerește-te sub mâna ei!“ 10Îngerul Domnului i-a [mai]
spus: „Foarte mult îți voi înmulți semințiа, încât nu va putea fi
numărată din pricina mulțimii.“
11Apoi îngerul Domnului i-a zis:
„Iată, ai zămislit și vei naște un fiu,
și îi vei pune numele Ismael,
căci Domnul a auzit asuprirea ta.
12El va fi un măgar sălbatic printre oameni
– mâna lui va fi împotriva tuturor
și mâna tuturor va fi împotriva lui –
și va sălășlui dinaintea tuturor fraților săi.“
13[Hagar] a chemat numele Domnului, care i-a vorbit: «Tu ești
El-Roi», căci a zis: „Oare cum de mai văd după ce l-am văzut pe
[El-]Roi?“ 14De aceea fântâna s-a chemat Beer-Lahai-Roi; care,
iată, este între Qadeș și Bered.
15Hagar i-a născut lui Avram un fiu, iar Avram i-a pus fiului
său, născut de Hagar, numele Ismael. 16Avram era de optzeci și
șase de ani când Hagar i l-a născut pe Ismael lui Avram.

17

[1]Avram era de nouăzeci și nouă de ani, când i s-a arătat Domnul lui Avram și i-a zis: „Eu sunt Dumnezeul Atotputernic! Umblă în fața mea și fii desăvârșit, [2]iar Eu voi pune legământul meu între mine și tine, și te voi înmulți nespus."

[3]Avram a căzut cu fața [la pământ], iar Dumnezeu a vorbit cu el, zicând: [4]„Iată legământul meu cu tine: vei fi tatăl unei mulțimi de neamuri; [5]nu se va mai chema numele tău Avram, ci numele tău va fi Avraham, căci te voi face tatăl unei mulțimi de neamuri. [6]Te voi face nespus de rodnic: voi face din tine neamuri, și regi din tine vor ieși. [7]Voi statornici legământul meu între mine și tine și semința ta de după tine, din neam în neam, legământ veșnic, ca să fiu Dumnezeul tău și al seminției tale de după tine. [8]Îți voi da ție și seminției tale de după tine pământul pribegiilor tale, toată țara Canaanului, ca stăpânire veșnică, și Eu le voi fi lor Dumnezeu."

[9]Dumnezeu i-a mai zis lui Avraham: „Iar tu să păzești legământul meu, tu și semința ta de după tine, din neam în neam. [10]Acesta este legământul meu, pe care să-l păziți, dintre mine și voi și semința ta de după tine: să fie tăiat împrejur tot cel de parte bărbătească dintre voi. [11]Să fiți tăiați împrejur în carnea prepuțului vostru, iar [acesta] să fie semn de legământ între mine și voi. [12]Când va avea opt zile, să fie tăiat împrejur tot cel de parte bărbătească dintre voi, din neam în neam – cel născut în casă și cel cumpărat cu argint de la orice străin care nu este din semința ta. [13]Negreșit să fie tăiat împrejur cel născut în casa ta și cel cumpărat cu argintul tău, iar legământul meu va fi în carnea voastră legământ veșnic. [14]Cel de parte bărbătească netăiat împrejur, care nu este tăiat împrejur în carnea prepuțului său, sufletul acela să fie tăiat din neamul său: a încălcat legământul meu."

[15]Dumnezeu i-a mai zis lui Avraham: „Pe Sarai, nevasta ta, nu o vei mai chema Sarai, ci Sara va fi numele ei. [16]O voi binecuvânta

și îți voi da un fiu de la ea; o voi binecuvânta și va ajunge neamuri,
și regi de popoare vor fi din ea."
17Avraham a căzut cu fața [la pământ] și a râs, spunând în
inima sa: „Oare cuiva de o sută de ani i s-ar putea naște [un copil]?
Iar Sara – oare la nouăzeci de ani ar putea naște?" 18Și Avraham
i-a spus lui Dumnezeu: „De-ar trăi Ismael înaintea ta!"
19Dumnezeu a zis: „[Nu,] ci Sara, nevasta ta, îți va naște un
fiu și îi vei pune numele Isac; voi statornici legământul meu cu
el, legământ veșnic cu semințiа lui de după el. 20Cât despre Ismael,
te-am ascultat: iată, l-am binecuvântat și îl voi face rodnic și îl
voi înmulți nespus – douăsprezece căpetenii i se vor naște și îl
voi face un neam mare. 21Dar legământul meu îl voi statornici
cu Isac, pe care ți-l va naște Sara la anul pe vremea aceasta." 22Și,
isprăvind de vorbit cu el, Dumnezeu s-a înălțat de la Avraham.
23Atunci Avraham l-a luat pe Ismael, fiul său, pe toți cei năs-
cuți în casa sa și pe toți cei cumpărați cu argintul său – tot cel
de parte bărbătească dintre bărbații casei lui Avraham – și i-a
tăiat împrejur în carnea prepușului chiar în ziua aceea, precum
vorbise Dumnezeu cu el. 24Avraham era de nouăzeci și nouă de
ani când a fost tăiat împrejur în carnea prepușului său, 25iar
Ismael, fiul său, era de treisprezece ani când a fost tăiat împre-
jur în carnea prepușului său. 26În aceeași zi au fost tăiați îm-
prejur Avraham și Ismael, fiul său, 27și toți bărbații casei sale –
cel născut în casă și cel cumpărat cu argint de la străin – au fost
tăiați împrejur împreună cu el.

18

1Domnul i s-a arătat [lui Avraham] la stejarii lui Mamre, pe când
ședea el la intrarea în cort, în arșița zilei. 2Și-a ridicat ochii, a
privit și, iată, trei bărbați stăteau în fața lui. Când i-a zărit, a aler-
gat, de la intrarea în cort, în întâmpinarea lor, și s-a plecat până

la pământ. 3Și a spus: „Stăpâne, dacă am aflat trecere în ochii tăi, nu-l ocoli, rogu-te, pe robul tău. 4Îngăduie să se aducă puțină apă, spălați-vă picioarele și odihniți-vă sub copac, 5iar eu am să aduc o bucată de pâine, ca să vă întăriți inima, și apoi veți pleca mai departe, fiindcă de aceea ați trecut pe la robul vostru". Și i-au spus: „Așa să faci, precum ai grăit!"

6Avraham s-a grăbit spre cort, către Sara, și i-a spus: „Repede, trei măsuri de făină aleasă, frământă și fă turte!" 7Iar Avraham a alergat la cireadă, a luat un vițel fraged și bun și i l-a dat slujitorului, ca să-l gătească degrabă. 8Apoi a luat caș, lapte și vițelul pe care-l gătise și le-a pus înaintea lor, iar el stătea în fața lor, sub copac, în timp ce ei mâncau.

9Și i-au spus: „Unde este Sara, nevasta ta?" El a zis: „Iat-o, în cort!" 10[Acela] a spus: „Negreșit mă voi întoarce la tine, la anul pe vremea aceasta și, iată, Sara, nevasta ta, va avea un fiu!" Sara însă asculta de la intrarea în cort, chiar din spatele lui. 11Avraham și Sara erau bătrâni, înaintați în zile, iar Sara încetase să mai aibă rânduiala femeilor. 12Și a râs Sara în sinea ei, zicând: „După ce m-am trecut, să mai am eu plăcere acum că stăpânul meu este bătrân?" 13Atunci Domnul i-a spus lui Avraham: „De ce a râs Sara, zicând: «Oare chiar voi mai naște acum că am îmbătrânit?» 14Oare să fie vreun lucru prea minunat pentru Domnul? La soroc, mă voi întoarce la tine, pe vremea aceasta, iar Sara va avea un fiu!" 15Sara a tăgăduit, zicând: „N-am râs!", căci i se făcuse frică. [Acela] însă i-a spus: „Ba da, ai râs!"

16Bărbații s-au ridicat de acolo și s-au uitat spre Sodoma, iar Avraham mergea cu ei, ca să-i petreacă. 17Atunci Domnul a spus: „Oare voi tăinui Eu de Avraham ce am să fac, 18de vreme ce Avraham negreșit va ajunge un neam mare și puternic și se vor binecuvânta întru el toate neamurile pământului? 19Căci îl cunosc [și știu] că el va porunci fiilor săi și casei sale de după el să rămână pe calea Domnului, să facă dreptate și judecată, pentru

ca Domnul să aducă peste Avraham ceea ce a grăit despre el."
[20]Și Domnul a spus: „Strigătul [împotriva] Sodomei și Gomorei
este mare și păcatul lor atârnă foarte greu. [21]Să mă pogor, așadar,
și să văd dacă au făcut într-adevăr cum e strigătul care a ajuns
la mine. Iar de nu, voi ști."

[22]Bărbații au plecat de acolo și s-au dus spre Sodoma, în
vreme ce Avraham încă stătea înaintea Domnului. [23]Și Avra-
ham s-a apropiat și a spus: „Oare vei șterge [de pe fața pămân-
tului] pe cel drept împreună cu cel ticălos? [24]Poate că sunt cincizeci
de drepți înlăuntrul cetății: oare vei șterge și nu vei cruța locul
câtă vreme sunt în ea cincizeci de drepți? [25]Departe de tine să
faci o faptă ca aceasta, să omori pe cel drept laolaltă cu cel tică-
los și să fie dreptul ca ticălosul! Departe de tine! Oare Judecă-
torul a tot pământul nu va face judecată [dreaptă]?" [26]Domnul
a spus: „Dacă voi găsi la Sodoma cincizeci de drepți înlăuntrul
cetății, voi cruța tot locul pentru ei!" [27]Avraham a răspuns și a
zis: „Iată, cutez să vorbesc Stăpânului meu, deși eu sunt praf
și cenușă! [28]Poate vor lipsi cinci drepți din cei cincizeci: oare vei
nimici, pentru cei cinci, întreaga cetate?" Iar [El] a spus: „N-o
voi nimici dacă voi găsi acolo patruzeci și cinci!" [29]Iarăși I-a mai
vorbit și a spus: „Poate se vor găsi acolo patruzeci!" Iar [El] a spus:
„N-o voi face, pentru cei patruzeci!" [30][Avraham] a spus: „Să nu
se aprindă de mânie Stăpânul meu de voi mai grăi! Poate se vor
găsi acolo treizeci!" Iar [El] a răspuns: „N-o voi face de voi găsi
acolo treizeci!" [31]Și [Avraham] a spus: „Iată, cutez să vorbesc Stă-
pânului meu! Poate se vor găsi acolo douăzeci!" Iar [El] a răs-
puns: „N-o voi nimici, pentru cei douăzeci!" [32]Și [Avraham] a
spus: „Să nu se aprindă de mânie Stăpânul meu de voi mai grăi
o singură dată! Poate se vor găsi acolo doar zece!" Iar [El] a spus:
„N-o voi nimici, pentru cei zece!"

[33]Domnul a plecat, când a isprăvit de grăit către Avraham,
iar Avraham s-a întors la locul său.

19

[1]Cei doi îngeri au ajuns la Sodoma seara, pe când Lot ședea la poarta Sodomei. Când i-a zărit, Lot s-a ridicat ca să-i întâmpine, s-a plecat cu fața la pământ, [2]și a spus: „Iată, rogu-vă, stăpânii mei, abateți-vă pe la casa robului vostru, rămâneți peste noapte, spălați-vă picioarele, apoi vă veți scula devreme și vă veți duce pe calea voastră!" [Ei] au spus: „Nu, ci în uliță vom înnopta!" [3]Dar el a tot stăruit pe lângă ei; atunci ei s-au abătut pe la el și au intrat în casa lui, iar el le-a pregătit ospăț, le-a copt azime și au mâncat.

[4]Înainte ca ei să se culce, oamenii cetății, locuitorii Sodomei, au înconjurat casa, de la tânăr până la bătrân, tot poporul din toate colțurile. [5]Și au strigat către Lot și i-au zis: „Unde sunt bărbații care au intrat la tine în noaptea aceasta? Scoate-i la noi ca să-i cunoaștem!" [6]Atunci Lot a ieșit la ei, la intrare, și a închis ușa în urma sa. [7]Și a spus: „Vă rog, frații mei, nu faceți o asemenea ticăloșie! [8]Iată, am două fete care n-au cunoscut bărbat: să vi le scot afară; faceți-le ce este bine în ochii voștri! Numai bărbaților acestora să nu le faceți nimic, fiindcă au intrat sub umbra acoperișului meu!" [9]Dar ei au spus: „Dă-te deoparte!" Și au [mai] spus: „Acesta s-a așezat ca venetic și face pe judecătorul! Ei bine, ție o să-ți facem mai mult rău decât lor!" Și împingându-l cu de-a sila pe bărbat, pe Lot, s-au apropiat să spargă ușa. [10]Atunci bărbații [aceia] și-au întins mâinile și l-au tras pe Lot la ei, în casă, și au închis ușa. [11]Iar pe oamenii care erau la intrarea în casă i-au lovit cu orbire, de la mic la mare, încât se chinuiau să găsească intrarea.

[12]Apoi bărbații [aceia] i-au spus lui Lot: „Pe cine mai ai aici? Ginere, fiii tăi, fiicele tale și pe oricine ai în cetate – scoate-i din locul acesta! [13]Căci vom nimici locul acesta, fiindcă mare este strigarea [împotriva] lor înaintea Domnului și Domnul ne-a trimis

să-l nimicim!" [14]Atunci Lot a ieșit și le-a vorbit ginerilor săi, care le luaseră pe fiicele sale, și a spus: „Ridicați-vă, ieșiți din locul acesta, căci Domnul va nimici cetatea!" Dar în ochii ginerilor părea că glumește.

[15]La ivirea zorilor, îngerii l-au grăbit pe Lot zicând: „Scoală-te, ia-o pe femeia ta și pe cele două fiice ale tale care se află aici, ca să nu pieri și tu odată cu fărădelegea cetății!" [16]Cum el zăbovea, bărbații l-au apucat de mână pe el, pe femeia sa și pe cele două fiice ale sale – pentru mila Domnului ce era peste el –, și l-au scos și l-au lăsat afară din cetate. [17]Iar când i-au scos afară, [unul] a spus: „Scapă-ți viața, să nu te uiți în urma ta și să nu te oprești nicăieri în câmpie! Scapă la munte, ca să nu pieri!" [18]Și Lot le-a spus: „Nu, Stăpânul meu! [19]Iată, robul tău a aflat trecere în ochii tăi și mare bunăvoință mi-ai arătat ca să rămân în viață, însă eu nu pot să scap la munte fără să mă ajungă nenorocirea și să mor. [20]Iată, cetatea aceasta este destul de apropiată ca să fug într-acolo și e neînsemnată. Lasă-mă să scap într-acolo – nu-i așa că-i neînsemnată? – și să rămân în viață!" [21]Și [acela] i-a spus: „Iată, primesc și lucrul acesta, să nu prăpădesc cetatea despre care ai vorbit. [22]Grăbește-te, scapă într-acolo, căci nu pot să fac nimic până când nu vei ajunge acolo." De aceea s-a chemat numele cetății Țoar.

[23]Soarele se ridica deasupra pământului, când Lot a intrat în Țoar. [24]Iar Domnul a plouat peste Sodoma și Gomora cu pucioasă și foc, de la Domnul, din cer. [25]Și a prăpădit cetățile acelea și toată câmpia, și pe toți locuitorii cetăților și tot ce odrăslește pământul. [26]Dar femeia lui [Lot] s-a uitat în urma lui și s-a prefăcut într-un stâlp de sare.

[27]Avraham s-a sculat dis-de-dimineață [și s-a dus] spre locul unde stătuse înaintea Domnului; [28]s-a uitat spre Sodoma și Gomora și spre toată fața câmpiei, a privit și, iată, un fum gros se ridica de pe pământ, ca fumul de cuptor.

29Și a fost [așa]: când Dumnezeu a nimicit cetățile câmpiei,
Dumnezeu și-a adus aminte de Avraham, și l-a scos pe Lot din
mijlocul prăpădului, atunci când a prăpădit cetățile în care locu-
se Lot. 30Lot s-a suit din Țoar și s-a așezat în munte cu cele două
fiice ale sale, căci s-a temut să locuiască în Țoar; și a locuit într-o
peșteră, el cu cele două fiice ale sale. 31Atunci cea întâi-născută
i-a spus mezinei: „Tatăl nostru este bătrân și nu este, în ținutul
acesta, nici un bărbat ca să intre la noi, după obiceiul a tot pă-
mântul. 32Hai să-i dăm tatălui nostru să bea vin și să ne culcăm
cu el, ca să păstrăm sămânță de la tatăl nostru."

33Și i-au dat tatălui lor să bea vin în noaptea aceea, apoi cea
întâi-născută a intrat și s-a culcat cu tatăl ei, însă el n-a știut
nici când s-a culcat ea, nici când s-a sculat. 34Iar dimineața, cea
întâi-născută i-a spus celei mici: „Iată, noaptea trecută m-am cul-
cat cu tatăl meu. Să-i dăm să bea vin și la noapte, apoi intră, culcă-te
cu el, ca să păstrăm sămânță de la tatăl nostru!" 35Și i-au dat
tatălui lor să bea vin și în noaptea aceea, apoi cea mică s-a
ridicat și s-a culcat cu el, însă el n-a știut nici când s-a culcat ea,
nici când s-a sculat.

36Și amândouă fiicele lui Lot au zămislit de la tatăl lor. 37Cea
întâi-născută a născut un fiu și i-a pus numele Moab. El este stră-
moșul moabiților până astăzi. 38Cea mică a născut și ea un fiu
și i-a pus numele Ben-Ami. El este strămoșul fiilor lui Amon
până astăzi.

20

1De acolo Avraham a pornit spre ținutul Neghevului și s-a aș-
zat între Qadeș și Șur. Pe când locuia vremelnic în Gherar,
2Avraham spunea despre Sara, nevasta sa: „Ea este sora mea!"
Atunci Abimelec, regele Gherarului, a trimis și a luat-o pe Sara.
3Dumnezeu a venit la Abimelec, în vis, noaptea, și i-a spus: „Iată,
tu vei muri din pricina femeii pe care ai luat-o, căci are soț!"

4Abimelec însă nu se apropiase de ea; și a zis: „Stăpâne, vei ucide
chiar și un neam drept? 5Oare nu mi-a spus el: «Ea este sora
mea»? Ba chiar și ea a spus: «El este fratele meu». În curăția
inimii mele și în nevinovăția mâinilor mele am făcut aceasta!"
6Și Dumnezeu i-a spus în vis: „Eu știu că ai făcut aceasta în curăția
inimii tale și chiar Eu te-am împiedicat să păcătuiești împotriva
mea; de aceea nu te-am lăsat să te atingi de ea! 7Acum însă, dă-i
bărbatului femeia înapoi, căci este profet și se va ruga pentru
tine și vei trăi, iar dacă n-o dai înapoi, află că vei muri negreșit,
tu și toți ai tăi!"

8Abimelec s-a sculat dis-de-dimineață, i-a chemat pe toți
slujitorii săi și a grăit toate aceste cuvinte în auzul lor; iar băr-
bații s-au înfricoșat grozav. 9Apoi Abimelec l-a chemat pe Avra-
ham și i-a spus: „Ce ne-ai făcut? Și cu ce am păcătuit eu împotriva
ta, de ai adus asupra mea și asupra regatului meu un păcat atât
de mare? Fapte care nu se fac ai săvârșit tu față de mine!" 10Abi-
melec i-a spus lui Avraham: „Ce ai socotit, de ai făcut lucrul
acesta?" 11Avraham a spus : „Mi-am zis că sigur nu este frică de
Dumnezeu în locul acesta și mă vor ucide din pricina nevestei
mele! 12Dar este într-adevăr sora mea – fiica tatălui meu, dar nu
și fiica mamei mele –, și a ajuns nevasta mea. 13Iar când Dum-
nezeu m-a făcut să pribegesc [departe] de casa tatălui meu, i-am
spus ei: «Aceasta-i bunăvoința pe care să mi-o arăți: în orice loc
ne vom duce, să zici despre mine: El este fratele meu!»" 14Atunci
Abimelec a luat turme și cirezi, robi și roabe, și le-a dat lui
Avraham, și i-a dat-o înapoi pe Sara, nevasta lui. 15Și Abimelec
a spus: „Iată, țara mea este înaintea ta! Așază-te unde este bine
în ochii tăi!" 16Iar Sarei i-a spus: „Iată, i-am dat fratelui tău o
mie de arginți, [să fie] ca un văl peste ochii tuturor celor care
sunt cu tine; și întru toate ești dezvinovățită!" 17Avraham s-a rugat
lui Dumnezeu și Dumnezeu l-a tămăduit pe Abimelec, pe femeia
lui și pe slujnicele lui, și au născut, 18căci Domnul închisese cu

totul orice pântece din casa lui Abimelec din pricina Sarei, nevasta lui Avraham.

21

[1] Când Domnul a cercetat-o pe Sara precum spusese, i-a făcut Domnul Sarei precum grăise. [2]Sara a zămislit și i-a născut lui Avraham un fiu la bătrânețile lui, la sorocul despre care grăise Dumnezeu, [3]iar Avraham i-a pus fiului său care i se născuse – pe care i-l născuse Sara – numele Isac. [4]Și Avraham l-a tăiat împrejur pe Isac, fiul său, la opt zile, precum îi poruncise Dumnezeu. [5]Avraham era de o sută de ani, când i s-a născut Isac, fiul său.

[6]Sara a spus:

„Dumnezeu mi-a făcut [pricină] de râs;
Oricine va auzi va râde ca mine."

[7]Și a spus:

„Cine i-ar fi vestit lui Avraham
că Sara va alăpta fii?
Și totuși, i-am născut fiu la bătrânețile lui!"

[8]Copilul a crescut și a fost înțărcat, iar Avraham a făcut ospăț mare în ziua înțărcării lui Isac. [9]Sara l-a văzut pe fiul egiptencei Hagar – pe care aceasta i-l născuse lui Avraham – râzând [10]și i-a spus lui Avraham: „Izgonește-o pe slujnica aceasta și pe fiul ei, că nu va moșteni fiul acestei slujnice împreună cu fiul meu, cu Isac!" [11]Vorba aceasta despre fiul său a fost foarte rea în ochii lui Avraham. [12]Dumnezeu însă i-a spus lui Avraham: „Să nu-ți pară rău din pricina băiatului și slujnicei tale! În tot ce-ți spune Sara, ascultă glasul ei! Căci întru Isac se va chema sămânța ta. [13]Dar și pe fiul slujnicei îl voi face un neam [mare], căci și el este sămânța ta!"

[14]Avraham s-a sculat dis-de-dimineață, a luat pâine și un burduf cu apă și i le-a dat lui Hagar și i le-a pus pe umăr, și copilul, și a alungat-o. Și [ea] a plecat și a rătăcit în pustiul Beer-Șebei.

15Când s-a terminat apa din burduf, a lepădat copilul sub unul
dintre tufișuri. 16Și s-a dus de acolo și s-a așezat la depărtare cât
ai trage cu arcul, căci zicea: „Să nu-l văd pe copil murind!“ S-a
așezat, și-a înălțat glasul și a plâns.
17Dumnezeu a auzit glasul băiatului și îngerul lui Dumnezeu
a strigat din cer către Hagar, și i-a spus: „Ce-i cu tine, Hagar? Nu
te teme, căci Dumnezeu a auzit glasul băiatului, acolo unde este!
18Scoală-te, ridică-l pe băiat și ține-l în mână, căci un neam mare
voi face din el.“ 19Atunci Dumnezeu i-a deschis ochii și [ea] a zărit
o fântână cu apă, și s-a dus, a umplut burduful cu apă și i-a dat
băiatului să bea.
20Iar Dumnezeu era cu băiatul: [el] a crescut, a locuit în pus-
tiu și a ajuns arcaș. 21Și a locuit în pustiul Paran, iar mama lui
i-a luat o femeie din țara Egiptului.
22În vremea aceea, Abimelec și Picol, căpetenia oștirii sale,
i-au spus lui Avraham: „Dumnezeu este cu tine în tot ceea ce
faci! 23Iar acum, jură-mi pe Dumnezeu, aici, că nu mă vei înșela
nici pe mine, nici pe odrasla mea sau pe urmașii mei, că bună-
voința pe care ți-am arătat-o mi-o vei arăta și tu mie, și țării în
care locuiești vremelnic!“ 24Și Avraham a spus: „Jur!“
25Avraham l-a învinovățit pe Abimelec din pricina unei fân-
tâni cu apă pe care robii lui Abimelec o luaseră cu de-a sila.
26Dar Abimelec a zis: „Nu știu cine a făcut lucrul acesta; nici tu
nu mi-ai spus, nici eu n-am aflat decât astăzi!“
27Atunci Avraham a luat turme și cirezi și i le-a dat lui Abi-
melec, și au făcut amândoi un legământ. 28Avraham pusese
deoparte șapte mielușele din turmă. 29Și Abimelec i-a spus lui
Avraham: „Ce-i cu aceste șapte mielușele pe care le-ai pus deo-
parte?“ 30Iar [acesta] i-a spus: „Ia-le pe cele șapte mielușele din
mâna mea, ca să-mi fie mie mărturie că am săpat fântâna aceasta!“
31De aceea s-a chemat locul acela Beer-Șeba, căci acolo s-au jurat
amândoi. 32Astfel au făcut un legământ la Beer-Șeba. Apoi Abimelec

și Picol, căpetenia oastei sale, s-au ridicat și s-au întors în țara filistenilor.

33Și [Avraham] a sădit acolo un tamarisc, la Beer-Șeba, și a chemat acolo numele Domnului, Dumnezeului Veșnic. 34Și Avraham a locuit în țara filistenilor multe zile.

22

1Și a fost [așa]: după aceste întâmplări, Dumnezeu l-a încercat pe Avraham și i-a spus: „Avrahame!" Iar el a zis: „Iată-mă!" 2Și [El] a spus: „Ia-l pe fiul tău, pe singurul tău [fiu], pe care-l iubești, pe Isac, și pleacă spre ținutul Moria, și adu-l acolo ardere-de-tot, pe unul din munți, pe care ți-l voi spune!"

3Avraham s-a sculat dis-de-dimineață, și-a înșeuat asinul, a luat cu el doi slujitori și pe Isac, fiul său, și a spart lemne pentru arderea-de-tot; apoi s-a ridicat și a plecat către locul despre care-i spusese Dumnezeu. 4A treia zi, Avraham și-a ridicat ochii și a văzut locul de departe. 5Atunci Avraham le-a zis slujitorilor săi: „Stați aici cu asinul, iar eu și băiatul vom merge până acolo să ne închinăm și ne vom întoarce la voi!"

6Apoi Avraham a luat lemnele pentru arderea-de-tot și le-a pus în spatele lui Isac, fiul său, a luat în mână focul și cuțitul; și au mers amândoi împreună. 7Și Isac a grăit către Avraham, tatăl său, și a spus: „Tată!" Iar [Avraham] a zis: „Iată-mă, fiule!" [Isac] a spus: „Iată focul și lemnele, dar unde este mielul pentru arderea-de-tot?" 8Și Avraham a spus: „Dumnezeu va vedea de mielul pentru arderea-de-tot, fiule!" Și au mers amândoi împreună.

9Și au ajuns la locul despre care-i spusese Dumnezeu și Avraham a zidit acolo un altar și a aranjat lemnele. Apoi l-a legat pe Isac, fiul său, și l-a pus pe altar, deasupra lemnelor. 10Și Avraham și-a întins mâna și a luat cuțitul ca să-l înjunghie pe fiul său. 11Atunci îngerul Domnului a strigat din cer către el, și a spus: „Avrahame!

Avrahame!" Și [el] a zis: „Iată-mă!" [12][Îngerul] a spus: „Să nu-ți întinzi mâna asupra băiatului și să nu-i faci nimic, căci acum știu că te temi de Dumnezeu, întrucât nu l-ai cruțat pe fiul tău, pe singurul tău [fiu], pentru mine!" [13]Atunci Avraham și-a ridicat ochii și a privit și, iată, în spate era un berbec prins cu coarnele în mărăciniș. Avraham s-a dus, a luat berbecul și l-a adus ardere-de-tot în locul fiului său. [14]Și Avraham a pus acelui loc numele *Adonai-yire*, de unde se spune până astăzi: „În muntele Domnului se va purta de grijă."

[15]Îngerul Domnului a strigat din cer a doua oară către Avraham [16]și a spus: „Pe mine însumi jur – rostirea Domnului – pentru că ai făcut lucrul acesta și nu l-ai cruțat pe fiul tău, pe singurul tău [fiu], [17]cu adevărat te voi binecuvânta și cu prisosință voi înmulți seminția ta ca stelele cerului și ca nisipul de pe țărmul mării, iar seminția ta va stăpâni poarta dușmanilor săi. [18]Și în seminția ta se vor binecuvânta toate neamurile pământului, întrucât ai ascultat glasul meu!"

[19]Avraham s-a întors la slujitorii săi și ei s-au sculat și au mers împreună la Beer-Șeba. Și Avraham a locuit în Beer-Șeba.

[20]După aceste întâmplări, i s-a vestit lui Avraham, zicându[-i-se]: „Iată, și Milca i-a născut fii lui Nahor, fratele tău: [21]pe Uț, întâiul lui născut, pe Buz, fratele lui, și pe Qemuel, tatăl lui Aram, [22]pe Chesed, pe Hazo, pe Pildaș, pe Idlaf și pe Betuel." – [23]Iar lui Betuel i s-a născut Rebeca. Pe aceștia opt i-a născut Milca lui Nahor, fratele lui Avraham. [24]Iar concubina lui, al cărei nume era Reuma, i-a născut și ea pe Tevah, pe Gaham, pe Tahaș și pe Maaca.

23

[1]Viața Sarei a fost de o sută douăzeci și șapte de ani; [atâția au fost] anii vieții Sarei. [2]Și Sara a murit în Qiriat-Arba, adică Hebron, în țara Canaanului, iar Avraham a venit s-o jelească pe Sara și s-o plângă.

3Apoi Avraham s-a ridicat din fața moartei sale și a grăit
către fiii lui Het, zicând: 4„Străin și pribeag sunt eu printre voi!
Dați-mi un loc de înmormântare printre voi, ca să-mi înmor-
mântez moarta din fața mea.“ 5Atunci i-au răspuns fiii lui Het,
zicându-i: 6„Ascultă-ne, domnul meu, căpetenie a lui Dumne-
zeu ești tu în mijlocul nostru! Înmormântează-ți moarta în cel
mai ales dintre mormintele noastre! Nici unul dintre noi nu va
pregeta [să-ți dea] mormântul, ca să-ți înmormântezi moarta.“
7Avraham s-a ridicat și s-a plecat poporului țării, fiilor lui Het.
8Și a vorbit cu ei, zicând: „Dacă e vrerea sufletelor voastre să-
mi înmormântez moarta din fața mea, ascultați-mă și rugați-l
pentru mine pe Efron, fiul lui Țohar, 9să-mi dea peștera Macpela,
care este a lui și se află la capătul țarinii lui; pentru cât argint
[face] să mi-o dea, ca loc de înmormântare, în mijlocul vostru.“
10Efron stătea în mijlocul fiilor lui Het; și Efron hititul i-a
răspuns lui Avraham, în auzul fiilor lui Het, al tuturor celor ve-
niți la poarta cetății sale, zicând: 11„Nu, domnul meu, ascultă-mă,
îți dau țarina; și peștera care este în ea ți-o dau; în fața fiilor
poporului meu ți-o dau. Înmormântează-ți moarta!“ 12Atunci
Avraham s-a plecat înaintea poporului țării. 13Și a grăit către
Efron în auzul poporului țării, zicând: „Dacă vrei doar să m-asculți:
îți dau prețul țarinii! Primește de la mine, iar eu am să-mi în-
mormântez moarta acolo!“ 14Efron i-a răspuns lui Avraham,
zicându-i: 15„Domnul meu, ascultă-mă, [o bucată de] pământ
de patru sute de sicli de argint: ce este aceasta între mine și tine?
Înmormântează-ți moarta!“16Avraham l-a ascultat pe Efron; și
Avraham i-a cântărit lui Efron argintul despre care vorbise în
auzul fiilor lui Het: patru sute de sicli de argint, după cum era
prețul la negustori.

17Astfel a ajuns țarina lui Efron cea din Macpela, care este
față-n față cu Mamre – țarina, peștera din ea și toți pomii din
țarină, care se aflau în toate hotarele ei, de jur-împrejur – 18în

stăpânirea lui Avraham, în fața fiilor lui Het, a tuturor celor veniți la poarta cetății lui. [19]După aceasta, Avraham a înmormântat-o pe Sara, nevasta sa, în peștera din țarina Macpela, față-n față cu Mamre, adică Hebron, în țara Canaanului. [20]Astfel, țarina, cu peștera de pe ea, a ajuns a lui Avraham, ca loc de înmormântare, de la fiii lui Het.

24

[1]Avraham era bătrân, înaintat în zile, iar Domnul îl binecuvântase pe Avraham în toate.

[2]Avraham a spus slujitorului său, bătrânul casei, cel care chivernisea tot ce avea: „Pune-ți mâna sub coapsa mea, [3]ca să te pun să juri pe Domnul, Dumnezeul cerurilor și Dumnezeul pământului, că nu-i vei lua fiului meu femeie din fiicele canaaniților, în mijlocul cărora locuiesc eu, [4]ci în țara mea și la rudenia mea te vei duce și-i vei lua femeie fiului meu, lui Isac!“ [5]Iar slujitorul i-a spus: „Poate femeia nu va voi să meargă după mine în țara aceasta! Oare atunci să-l duc înapoi pe fiul tău în țara din care ai ieșit?“ [6]Avraham i-a spus: „Ferește-te să-l duci pe fiul meu înapoi acolo! [7]Domnul, Dumnezeul cerurilor, care m-a luat din casa tatălui meu și din pământul rudeniei mele, care mi-a grăit și care mi s-a jurat, zicând: «Seminției tale îi voi da țara aceasta!», El va trimite pe îngerul său înaintea ta și-i vei lua fiului meu femeie de acolo! [8]Iar dacă femeia nu va voi să meargă după tine, vei fi dezlegat de acest jurământ către mine! Dar pe fiul meu să nu-l duci înapoi acolo!“ [9]Slujitorul și-a pus mâna sub coapsa lui Avraham, stăpânul său, și i s-a jurat cu privire la aceasta.

[10]Slujitorul a luat zece cămile din cămilele stăpânului său și s-a dus cu tot ce avea mai bun stăpânul său în mâna lui: s-a sculat și a mers către Aram-Naharaim, către cetatea lui Nahor. [11]Și a lăsat cămilele să se odihnească afară din cetate, la fântână, pe înserat, la vremea când ies femeile să scoată apă. [12]Și a zis:

„Doamne, Dumnezeul stăpânului meu Avraham, fă, rogu-te, să
se întâmple în fața mea astăzi și arată bunăvoință stăpânului
meu Avraham: [13]iată, eu stau lângă izvor, iar fiicele oamenilor
din cetate ies să scoată apă. [14]Fie ca fata căreia îi voi spune: «Apleacă-ți, rogu-te, urciorul, ca să beau!» și va zice: «Bea și voi adăpa
și cămilele tale!», ea să fie aceea pe care ai hărăzit-o robului tău,
lui Isac, și în aceasta voi cunoaște că ai arătat bunăvoință stăpânului meu!"

[15]Nici nu isprăvise el de vorbit și iată, Rebeca, cea născută
lui Betuel, fiul Milcăi, femeia lui Nahor, fratele lui Avraham,
ieșea cu urciorul ei pe umăr. [16]Fata era foarte frumoasă la înfățișare, fecioară – nu o cunoscuse nici un bărbat; a coborât la izvor,
și-a umplut urciorul și s-a suit înapoi. [17]Atunci slujitorul a alergat în întâmpinarea ei și a spus: „Dă-mi să beau puțină apă din
urciorul tău!" [18]Și [ea] a zis: „Bea, domnul meu!" Și degrabă și-a
coborât urciorul pe mână și i-a dat să bea. [19]Iar când a terminat
să-i dea de băut, a spus: „Voi scoate apă și cămilelor tale până
vor bea pe săturate!" [20]Și golindu-și în grabă urciorul în adăpătoare, a alergat iar la fântână ca să scoată apă, și a scos apă pentru
toate cămilele lui. [21]Iar bărbatul o scruta cu privirea, tăcut, ca
să știe dacă Domnul rânduise cu folos calea lui sau nu.

[22]Când au terminat cămilele de băut, bărbatul a luat un inel
pentru nas, din aur, de o jumătate [de siclu] în greutate, și două
brățări de zece [sicli] de aur în greutate pentru mâinile ei. [23]Și
a spus: „A cui fiică ești, spune-mi, rogu-te? Oare este loc în casa
tatălui tău pentru noi, ca să rămânem peste noapte?" [24]Ea i-a spus:
„Eu sunt fiica lui Betuel, fiul Milcăi, pe care i l-a născut lui
Nahor!" [25]Și i-a zis: „Avem nu doar loc de înnoptat, ci și paie și
nutreț din belșug!" [26]Atunci omul s-a plecat și s-a închinat Domnului. [27]Și a spus: „Binecuvântat este Domnul, Dumnezeul stăpânului meu Avraham, care nu și-a îndepărtat bunăvoința și
adevărul de la stăpânul meu, iar pe mine Domnul m-a călăuzit
pe calea spre casa fraților stăpânului meu."

[28]Fata a alergat și a povestit aceste lucruri [celor din] casa mamei sale. [29]Rebeca avea un frate, pe nume Laban, iar Laban a alergat către omul acela, afară, la izvor. [30] Văzând inelul pentru nas și brățările la mâinile surorii sale și auzind vorbele Rebecăi, sora sa, care zicea: „Așa mi-a grăit omul acela!", s-a dus la omul acela și, iată, stătea lângă cămile, la izvor. [31]Și a spus: „Vino, binecuvântatul Domnului! De ce stai afară, când eu am pregătit casa și loc pentru cămile?"

[32]Atunci omul a intrat în casă și a despovărat cămilele, iar [Laban] a dat paie și nutreț cămilelor și apă pentru spălarea picioarelor lui și ale oamenilor care erau cu el. [33]I s-a pus în față de mâncare, dar el a spus: „Nu voi mânca până ce nu voi spune ce am de spus!" [Laban] a zis: „Vorbește!" [34]Și a spus: „Eu sunt slujitorul lui Avraham! [35]Domnul l-a binecuvântat cu prisosință pe stăpânul meu, iar el s-a îmbogățit; i-a dat turme și cirezi, argint și aur, slujitori și slujnice, cămile și măgari. [36]Iar Sara, nevasta stăpânului meu, i-a născut un fiu stăpânului meu, la bătrânețea ei, și el i-a dat lui [Isac] tot avutul său. [37]Și m-a pus stăpânul meu să jur, zicând: «Să nu iei femeie fiului meu din fiicele canaaniților, în țara cărora locuiesc eu, [38]ci în casa tatălui meu și la familia mea să te duci ca să iei femeie fiului meu!» [39]Atunci i-am spus stăpânului meu: «Poate că femeia n-o să vină după mine!» [40]Și mi-a spus: «Domnul, înaintea căruia am umblat, îl va trimite pe îngerul său cu tine și va rândui cu folos calea ta, și-i vei lua fiului meu femeie din familia mea și din casa tatălui meu! [41]Vei fi dezlegat de jurământul meu dacă, ajungând tu la familia mea, ei nu ți-o vor da: atunci vei fi dezlegat de jurământul meu!» [42]Așadar, ajungând eu astăzi la izvor, am spus: Doamne, Dumnezeul stăpânului meu Avraham, de-o fi să-mi rânduiești cu folos calea pe care umblu, [43]iată, eu stau lângă izvor: fie ca tânăra care iese să scoată apă și eu îi spun: «Dă-mi să beau puțină apă din urciorul tău!», [44]iar ea îmi spune: «Bea tu, și chiar cămilelor

tale le voi scoate apă!», aceea să fie femeia pe care Domnul a hărăzit-o fiului stăpânului meu. 45Dar nici nu isprăvisem de grăit în inima mea, că, iată, Rebeca ieșea cu urciorul ei pe umăr, a coborât la izvor și a scos apă. Și i-am spus: «Dă-mi să beau!» 46Iar ea degrabă și-a coborât urciorul de pe umăr și a spus: «Bea și voi adăpa și cămilele tale!» Și am băut, iar ea mi-a adăpat și cămilele. 47Apoi am întrebat-o, zicând: «A cui fiică ești tu?» Și ea a spus: «Fiica lui Betuel, fiul lui Nahor, pe care i l-a născut Milca.» Atunci i-am pus inelul în nară și brățările la mâini. 48Și m-am plecat și m-am închinat Domnului. L-am binecuvântat pe Domnul, Dumnezeul stăpânului meu Avraham, care m-a călăuzit pe calea dreaptă ca s-o pețesc pe fiica fratelui stăpânului meu pentru fiul lui. 49Și acum, de vreți să arătați bunăvoință și credincioșie stăpânului meu, dați-mi de veste! Iar de nu, spuneți-mi, ca s-o apuc la dreapta sau la stânga!"

50Atunci Laban și Betuel au răspuns și au zis: „De la Domnul a ieșit lucrul acesta! Nu putem să-ți grăim nici de rău, nici de bine! 51Iată, Rebeca este în fața ta; ia-o și du-te și să fie femeia fiului stăpânului tău, precum a grăit Domnul!" 52Când slujitorul lui Avraham a auzit cuvintele lor, s-a închinat Domnului până la pământ. 53Și slujitorul a scos podoabe de argint și odoare de aur și veșminte și le-a dat Rebecăi, iar fratelui și mamei ei le-a dat daruri de preț. 54Apoi el și oamenii care erau cu el au mâncat și au băut și au rămas peste noapte.

De dimineață, când s-au sculat, [slujitorul] a spus: „Lăsați-mă să mă duc la stăpânul meu!" 55Atunci fratele și mama ei au zis: „Să mai stea fata cu noi câteva zile, vreo zece, după care va pleca!" 56Dar el le-a spus: „Nu mă întârziați, căci Domnul a rânduit cu folos calea mea! Lăsați-mă să plec și să mă duc la stăpânul meu!" 57Și au zis: „S-o chemăm pe fată și să auzim din gura ei!" 58Așadar au chemat-o pe Rebeca și i-au spus: „Te duci cu omul acesta?" Și ea a spus: „Mă duc." 59Atunci i-au lăsat să

plece pe Rebeca, sora lor, pe doica ei, pe slujitorul lui Avraham și pe oamenii lui. [60]Au binecuvântat-o pe Rebeca și i-au spus:

„Sora noastră, tu să fii mii de miriade
și semințiа ta să stăpânească poarta celor care o urăsc!"

[61]Apoi Rebeca s-a ridicat împreună cu slujnicele ei, s-au urcat pe cămile și s-au dus după omul acela. Așadar, slujitorul a luat-o pe Rebeca și s-a dus.

[62]Isac venise dinspre Beer-Lahai-Roi și locuia în ținutul Neghevului. [63]Și a ieșit Isac să cugete pe câmp la lăsatul serii și, ridicându-și ochii, a privit și, iată, veneau niște cămile. [64]Iar Rebeca, ridicându-și ochii, l-a zărit pe Isac și s-a dat jos de pe cămilă, [65]și i-a spus slujitorului: „Cine este omul acesta care vine pe câmp în întâmpinarea noastră?" Slujitorul a spus: „E stăpânul meu!" Atunci ea a luat vălul și s-a acoperit.

[66]Slujitorul i-a povestit lui Isac toate lucrurile pe care le făcuse. [67]Și Isac a dus-o în cortul Sarei, mama sa, și a luat-o pe Rebeca și a ajuns nevasta sa, și a iubit-o. Și Isac s-a mângâiat după mama sa.

25

[1]Avraham și-a mai luat o femeie, al cărei nume era Qetura. [2]Ea i-a născut lui pe Zimran, pe Ioqșan, pe Medan, pe Madian, pe Ișbaq și pe Șuah. [3]Lui Ioqșan i s-au născut Șeva și Dedan, iar fiii lui Dedan au fost Așurim, Letușim și Leumim. [4]Fiii lui Madian au fost: Efa, Efer, Enoh, Avida și Eldaa. Toți aceștia au fost fiii Qeturei.

[5]Avraham i-a dat lui Isac tot avutul său, [6]iar fiilor țiitoarelor sale, Avraham le-a dat daruri și, pe când încă mai trăia, i-a trimis departe de Isac, fiul său, spre răsărit, în ținutul Răsăritului.

[7]Acestea sunt zilele anilor vieții lui Avraham, pe care le-a trăit: o sută șaptezeci și cinci de ani. [8]Și Avraham și-a dat ultima suflare și a murit la o căruntețe fericită, bătrân și îndestulat, și

s-a adăugat la poporul său. 9Iar fiii săi, Isac și Ismael, l-au înmormântat în peștera Macpela, în țarina lui Efron, fiul lui Țohar, hititul, care se află față-n față cu Mamre. 10În țarina pe care o cumpărase Avraham de la fiii lui Het, acolo au fost înmormântați Avraham și Sara, nevasta sa. 11După moartea lui Avraham, Dumnezeu l-a binecuvântat pe Isac, fiul lui. Isac a locuit lângă Beer-Lahai-Roi.

12Aceștia sunt urmașii lui Ismael, fiul lui Avraham, pe care egipteanca Hagar, slujnica Sarei, i l-a născut lui Avraham.

13Acestea sunt numele fiilor lui Ismael, pe numele lor și după spițele neamurilor lor: Nebaiot, întâiul-născut al lui Ismael, Qedar, Adbeel și Mivsam, 14Mișma, Duma și Masa, 15Hadad, Tema, Ietur, Nafiș și Qedma. 16Aceștia sunt fiii lui Ismael și acestea sunt numele lor, după așezările și taberele lor; douăsprezece căpetenii, după triburile lor. 17Și aceștia sunt anii vieții lui Ismael: o sută treizeci și șapte de ani. [Ismael] și-a dat ultima suflare și a murit, și s-a adăugat la poporul său. 18Și au locuit de la Havila până la Șur, care se află în fața Egiptului, cum vii spre Așur; [Ismael] s-a pus în fața tuturor fraților săi.

19Aceștia sunt urmașii lui Isac, fiul lui Avraham.

Lui Avraham i s-a născut Isac. 20Isac era de patruzeci de ani când a luat-o de nevastă pe Rebeca, fiica lui Betuel arameul din Padan-Aram, sora lui Laban arameul. 21Și Isac s-a rugat Domnului pentru femeia sa, căci era stearpă, iar Domnul l-a ascultat și Rebeca, femeia lui, a zămislit. 22Iar fiii se băteau înlăuntrul ei și a spus: „Dacă-i așa, de ce tocmai mie?“ Și s-a dus să-l întrebe pe Domnul, 23iar Domnul i-a spus:

„Două neamuri sunt în pântecele tău
și două popoare din lăuntrul tău se vor despărți:
un popor va fi mai puternic decât celălalt popor,
iar cel mare va sluji celui mic.“

24S-au împlinit zilele ei ca să nască și, iată, în pântecele ei erau gemeni. 25A ieșit cel dintâi, roșcat, întocmai ca o tunică din păr,

și i-au pus numele Esau. [26]După aceea a ieșit fratele său, ținându-l cu mâna de călcâi pe Esau, și i-au pus numele Iacob. Isac era de șaizeci de ani când i s-au născut ei.

[27]Băieții s-au făcut mari și Esau era un vânător iscusit, un om al câmpului, iar Iacob era un om la locul lui, locuind în corturi. [28]Isac îl iubea pe Esau, căci îi plăcea vânatul lui, iar Rebeca îl iubea pe Iacob.

[29]Odată, când Iacob pregătea o fiertură, Esau a venit de pe câmp și era lihnit. [30]Atunci a spus Esau către Iacob: „Dă-mi să înfulec din aia roșie, aia roșie, căci sunt lihnit!" De aceea s-a chemat numele lui, Edom. [31]Și Iacob a zis: „Vinde-mi chiar acum dreptul tău de întâi-născut!" [32]Esau a spus: „Iată, eu trag să mor! La ce-mi mai este bun dreptul de întâi-născut?" [33]Și Iacob a zis: „Jură-mi chiar acum!" Și i s-a jurat; și i-a vândut lui Iacob dreptul său de întâi-născut. [34]Atunci Iacob i-a dat lui Esau pâine și fiertură de linte, iar el a mâncat și a băut; apoi s-a ridicat și a plecat. Astfel Esau a nesocotit dreptul de întâi-născut.

26

[1]Și a fost foamete în țară – alta decât foametea cea dintâi, care fusese în zilele lui Avraham – și Isac s-a dus la Abimelec, regele filistenilor, în Gherar. [2]Atunci i s-a arătat Domnul și a spus: „Nu te coborî în Egipt! Locuiește în țara în care îți voi spune! [3]Locuiește o vreme în țara aceasta și Eu voi fi cu tine și te voi binecuvânta, căci ție și seminției tale vă voi da toate ținuturile acestea și voi statornici jurământul cu care m-am jurat lui Avraham, tatăl tău. [4]Voi înmulți semința ta ca stelele cerului și voi da seminției tale toate ținuturile acestea, și se vor binecuvânta în semința ta toate neamurile pământului, [5]întrucât Avraham a ascultat de glasul meu și a păzit toate cele ce sunt de păzit: rânduielile, poruncile, legiuirile și învățăturile mele." [6]Așadar Isac a locuit în Gherar.

7Oamenii locului l-au întrebat despre femeia sa, iar el a spus:
„Este sora mea“, căci se temea să spună: „Este femeia mea“ [gândind:] „Nu cumva oamenii locului să mă omoare din pricina
Rebecăi, căci este frumoasă la înfățișare.“ 8Și a zăbovit acolo
zile îndelungate; [odată] Abimelec, regele filistenilor, uitându-se pe fereastră, a privit și, iată, Isac se hârjonea cu Rebeca,
femeia lui. 9Atunci Abimelec l-a chemat pe Isac și a spus: „Iată,
de bună seamă ea este femeia ta; cum de ai spus: «Este sora
mea»?“, iar Isac i-a spus: „Pentru că mi-am zis: «Nu cumva să mor
din pricina ei!»“ 10Și Abimelec a spus: „Ce ne-ai făcut? Puțin a
lipsit de nu s-a culcat unul din popor cu femeia ta și ai fi adus
vinovăție asupra noastră.“ 11Apoi Abimelec a dat poruncă întregului popor, zicând: „Cel care se atinge de bărbatul acesta și de
femeia lui va fi omorât negreșit!“

12Isac a semănat în pământul acela și a secerat în acel an o
sută de măsuri și Domnul l-a binecuvântat. 13Iar omul s-a îmbogățit; și s-a tot îmbogățit până ce a ajuns foarte bogat. 14Avea
turme și cirezi și slugi multe, de aceea filistenii îl pizmuiau,
15încât toate fântânile pe care le săpaseră robii tatălui său, în
zilele lui Avraham, tatăl său, filistenii le-au închis și le-au umplut cu țărână. 16Atunci Abimelec i-a spus lui Isac: „Du-te de la
noi, căci ai ajuns mult prea puternic pentru noi!“ 17Isac s-a dus
de acolo, și-a așezat tabăra în valea Gherarului și a locuit acolo.

18Isac a săpat iarăși fântânile cu apă care fuseseră săpate în
zilele lui Avraham, tatăl său, și pe care le închiseseră filistenii
după moartea lui Avraham, și le-a pus numele pe care le pusese
tatăl său. 19Slujitorii lui Isac au săpat în vale și au aflat acolo o
fântână cu apă vie. 20Păstorii din Gherar s-au certat cu păstorii
lui Isac, zicând: „A noastră este apa!“ Iar [Isac] a pus fântânii numele Eseq, căci s-au certat cu el. 21Au săpat altă fântână și s-au
certat și pentru ea, și i-a pus numele Sitna. 22Apoi s-a mutat de
acolo și a săpat altă fântână, dar nu s-au mai certat pentru ea.

Și i-a pus numele Rehovot, căci a spus: „Acum Domnul ne-a lărgit și am ajuns rodnici pe pământ!"

23De acolo s-a suit la Beer-Șeba. 24În noaptea aceea, Domnul i s-a arătat și a spus: „Eu sunt Dumnezeul lui Avraham, tatăl tău. Nu te teme, căci Eu sunt cu tine, te voi binecuvânta și voi înmulți seminția ta de dragul lui Avraham, robul meu!" 25[Isac] a zidit acolo un altar și a chemat numele Domnului, și și-a întins acolo cortul, iar slujitorii lui Isac au săpat acolo o fântână.

26Atunci Abimelec s-a dus la el din Gherar, cu Ahuzat, prietenul său, și cu Picol, căpetenia oștirii sale. 27Iar Isac le-a spus: „De ce ați venit la mine, când voi mă urâți și m-ați izgonit de la voi?" 28Ei au zis: „Am văzut că într-adevăr Domnul este cu tine și ne-am zis: «Să fie un jurământ între noi: între noi și tine!» Deci să facem un legământ cu tine, 29că nu ne vei face nici un rău, după cum nici noi nu ne-am atins de tine și după cum ți-am făcut numai bine și te-am lăsat să pleci în pace. Acum tu ești binecuvântat de Domnul!" 30Și le-a făcut ospăț, au mâncat și au băut. 31Apoi s-au sculat dis-de-dimineață și s-au jurat unul altuia, iar Isac i-a petrecut și au plecat de la el în pace. 32În aceeași zi, slujitorii lui Isac au venit și i-au adus veste cu privire la fântâna pe care o săpau, și i-au spus: „Am dat de apă!" 33El a numit-o Șiva; de aceea numele cetății este Beer-Șeba până în ziua de azi.

34Când avea patruzeci de ani, Esau a luat-o de nevastă pe Iudita, fiica lui Beeri hititul, și pe Basemat, fiica lui Elon hititul. 35Ele au pricinuit amărăciune lui Isac și Rebecăi.

27

1Când Isac era bătrân și ochilor săi le slăbise vederea, l-a chemat pe Esau, fiul său cel mare, și i-a spus: „Fiule!", iar [Esau] i-a spus: „Iată-mă." 2Și [Isac] a spus: „Iată, eu am îmbătrânit; nu știu ziua morții mele. 3Acum, ia-ți armele – tolba cu săgeți și arcul – și

ieși la câmp și vânează-mi [ceva] vânat! 4Și fă-mi mâncare gustoasă, cum îmi place mie, adu-mi-o să mănânc, ca să te binecuvânteze sufletul meu înainte să mor." 5Rebeca însă asculta pe când Isac vorbea către Esau, fiul său.

Și Esau a plecat la câmp ca să vâneze [ceva] vânat și să-i aducă, 6iar Rebeca i-a spus lui Iacob, fiul ei, zicând: „Iată, l-am auzit pe tatăl tău vorbindu-i lui Esau, fratele tău, zicând: 7«Adu-mi vânat și fă-mi mâncare gustoasă ca să mănânc și să te binecuvântez în fața Domnului, înainte să mor.» 8Acum, fiule, ascultă de glasul meu în ce-ți poruncesc: 9du-te la turmă și ia-mi de acolo doi iezi buni ca să fac mâncare gustoasă tatălui tău, cum îi place lui. 10Și o vei duce tatălui tău ca să mănânce și să te binecuvânteze înainte să moară." 11Dar Iacob i-a spus Rebecăi, mama sa: „Iată, Esau, fratele meu, este păros, iar eu sunt neted [la piele]. 12Poate mă va pipăi tatăl meu și voi fi în ochii lui ca un batjocoritor și voi aduce peste mine blestem, iar nu binecuvântare." 13Mama lui însă i-a spus: „Peste mine [să cadă] blestemul tău, fiule! Numai ascultă de glasul meu: du-te și adu-mi-i!" 14Și s-a dus și i-a luat și i-a adus mamei sale, iar mama sa a făcut mâncare gustoasă, cum îi plăcea tatălui său. 15Apoi Rebeca a luat veșmintele lui Esau, fiul său cel mare, pe cele mai de preț pe care le avea în casă, și l-a îmbrăcat pe Iacob, fiul său cel mic, 16iar pieile iezilor le-a pus pe mâinile lui și pe părțile netede ale gâtului lui. 17Și a pus mâncarea gustoasă, și pâinea pe care o făcuse, în mâna lui Iacob, fiul său.

18El s-a dus la tatăl său și a spus: „Tată!" Iar [acela] a spus: „Iată-mă. Cine ești tu, fiule?" 19Iacob i-a spus tatălui său: „Sunt eu, Esau, întâiul tău născut. Am făcut precum mi-ai spus; scoală, rogu-te, șezi și mănâncă din vânatul meu ca să mă binecuvânteze sufletul tău." 20Și Isac i-a spus fiului său: „Cum de l-ai aflat așa degrabă, fiule?" [Iacob] a spus: „Pentru că Domnul, Dumnezeul tău, l-a scos înaintea mea." 21Isac i-a spus lui Iacob: „Apropie-te

să te pipăi, fiule, [să-mi dau seama] dacă tu ești fiul meu Esau, ori nu." [22]Și Iacob s-a apropiat de Isac, tatăl său, și [acesta] l-a pipăit. Și a spus: „Glasul este glasul lui Iacob, însă mâinile sunt mâinile lui Esau." [23]Și nu l-a recunoscut, pentru că mâinile lui erau păroase ca mâinile lui Esau, fratele său. Și l-a binecuvântat. [24]Apoi [Isac] a spus: „Ești tu, fiul meu Esau?" Și [Iacob] a spus: „Eu sunt." [25]Și [Isac] a spus: „Adu-mi să mănânc din vânatul fiului meu, ca să te binecuvânteze sufletul meu!" Și i-a adus de a mâncat, apoi i-a adus vin de a băut. [26]După aceea Isac, tatăl său, i-a spus: „Apropie-te și sărută-mă, fiule!" [27]Și [Iacob] s-a apropiat și l-a sărutat, iar [Isac] a mirosit mirosul veșmintelor lui și l-a binecuvântat. Și a spus:

„Iată mirosul fiului meu,
ca mirosul unui ogor
pe care l-a binecuvântat Domnul!
[28]Să-ți dea Dumnezeu
din roua cerului
și din grăsimea pământului –
belșug de grâne și de vin nou!
[29]Să-ți slujească popoare,
și neamuri să ți se plece.
Să fii stăpân fraților tăi,
și fiii mamei tale să ți se plece.
Cei ce te blestemă
să fie blestemați,
iar cei ce te binecuvântează
să fie binecuvântați!"

[30]După ce Isac a isprăvit să-l binecuvânteze pe Iacob, de-abia ce ieșise Iacob din fața lui Isac, tatăl său, că a și venit Esau, fratele său, de la vânătoare. [31]A făcut și el mâncare gustoasă, și a adus-o tatălui său. Și i-a spus tatălui său: „Să se scoale tatăl meu și să mănânce din vânatul fiului său, ca să mă binecuvânteze

sufletul tău!" 32Atunci Isac, tatăl său, i-a spus: „Cine ești tu?" [Esau] a spus: „Eu sunt fiul tău cel întâi-născut, Esau." 33Atunci Isac a fost cuprins de o foarte mare cutremurare și a spus: „Cine este atunci acela care a prins vânat și mi-a adus? Înainte ca tu să vii, am mâncat din tot și l-am binecuvântat, și binecuvântat va rămâne." 34Când a auzit cuvintele tatălui său, Esau a strigat cu strigăt mare și foarte amar; și i-a spus tatălui său: „Binecuvântează-mă și pe mine, tată!" 35Însă [Isac] a spus: „Fratele tău a venit cu vicleșug și ți-a luat binecuvântarea." 36[Esau] a spus: „Oare pentru că numele lui se cheamă Iacob m-a înșelat de două ori? Dreptul de întâi-născut mi l-a luat, și, iată, acum mi-a luat și binecuvântarea!" Apoi a [mai] spus: „Oare nu ai păstrat și pentru mine vreo binecuvântare?" 37Isac a răspuns și i-a spus lui Esau: „Iată, stăpân l-am pus peste tine, și pe toți frații săi i-am dat lui ca slujitori; și l-am sprijinit cu grâne și cu vin nou. Pentru tine deci ce să mai fac, fiule?" 38Esau i-a spus tatălui său: „Doar o binecuvântare ai, tată? Binecuvântează-mă și pe mine, tată!"... și Esau și-a ridicat glasul și a plâns. 39Iar Isac, tatăl său, a răspuns și i-a spus:

„Iată, [departe] de grăsimea pământului va fi sălașul tău,
și [departe] de roua cerului de sus.
40Din sabia ta vei trăi
și fratelui tău îi vei sluji;
dar, când te vei răzvrăti,
vei sfărâma jugul lui de pe grumazul tău."

41Esau i-a purtat dușmănie lui Iacob pentru binecuvântarea cu care îl binecuvântase tatăl său; și a spus Esau în inima sa: „Se apropie zilele de tânguire pentru tatăl meu și-l voi ucide pe Iacob, fratele meu." 42Dar i s-a dat de veste Rebecăi despre cuvintele lui Esau, fiul ei cel mare, iar ea a trimis să-l cheme pe Iacob, fiul ei cel mic, și i-a spus: „Iată, Esau, fratele tău, se mângâie în privința ta [cu gândul] că te va ucide. 43Acum, fiule, ascultă de

glasul meu: scoală-te și fugi la Laban, fratele meu, în Haran,
44 și stai cu el o vreme, până când se va potoli furia fratelui tău –
45 până când se va îndepărta de tine mânia fratelui tău – și va uita ce i-ai făcut; atunci voi trimite și te voi lua de acolo. Pentru ce să vă pierd pe amândoi într-o singură zi?"

46 Și Rebeca i-a spus lui Isac: „Sunt scârbită de viață din pricina fiicelor lui Het! Dacă și Iacob își ia femeie dintre astfel de fiice ale lui Het – dintre fiicele țării –, la ce să mai trăiesc?"

28

1 Atunci Isac l-a chemat pe Iacob și l-a binecuvântat; și i-a poruncit, zicându-i: „Să nu-ți iei femeie dintre fiicele Canaanului!
2 Scoală-te, du-te în Padan-Aram, la casa lui Betuel, tatăl mamei tale, și ia-ți de acolo femeie, dintre fiicele lui Laban, fratele mamei tale. 3 Iar Dumnezeul Atotputernic să te binecuvânteze, să te facă rodnic și să te înmulțească, încât să ajungi o adunare de popoare. 4 Și să-ți dea binecuvântarea lui Avraham – ție și seminției tale cu tine – ca să stăpânești pământul pribegiilor tale, pe care i l-a dat Dumnezeu lui Avraham." 5 Apoi Isac l-a trimis pe Iacob, iar [acesta] s-a dus în Padan-Aram, la Laban, fiul lui Betuel arameul, fratele Rebecăi, mama lui Iacob și a lui Esau.

6 Când a văzut Esau că Isac îl binecuvântase pe Iacob, și că îl trimisese în Padan-Aram ca să își ia de acolo femeie, și că binecuvântându-l îi poruncise, zicând: „Să nu-ți iei femeie dintre fiicele Canaanului", 7 și că Iacob ascultase de tatăl său și de mama sa, și se dusese în Padan-Aram, 8 Esau a văzut că fiicele Canaanului erau rele în ochii lui Isac, tatăl său. 9 Așadar, Esau s-a dus la Ismael și, pe lângă femeile sale, a luat-o de femeie pe Mahalat, fiica lui Ismael, fiul lui Avraham, sora lui Nevaiot.

10 Iar Iacob a ieșit din Beer-Șeba și s-a dus către Haran. 11 Și a ajuns într-un anume loc și a înnoptat acolo, pentru că soarele

apusese; a luat una dintre pietrele locului, și-a pus-o căpătâi, și s-a culcat în locul acela. 12Și a avut un vis și, iată, o scară sprijinită pe pământ, iar vârful ei atingea cerul; și îngerii lui Dumnezeu urcau și coborau pe ea. 13Și, iată, Domnul stătea deasupra ei și a spus: „Eu sunt Domnul, Dumnezeul lui Avraham, tatăl tău, și Dumnezeul lui Isac. Pământul pe care stai culcat ție ți-l voi da și seminției tale; 14și va fi semința ta ca pulberea pământului, și te vei răspândi spre apus și spre răsărit, spre miazănoapte și spre miazăzi, și toate familiile pământului se vor binecuvânta prin tine și prin semința ta. 15Și, iată, Eu sunt cu tine și te voi păzi oriunde vei merge, și te voi întoarce în pământul acesta; căci nu te voi părăsi până ce nu voi face ceea ce ți-am grăit." 16Iacob s-a trezit din somn și a spus: „Cu adevărat, Domnul este în locul acesta, iar eu n-am știut!" 17Și s-a înfricoșat și a spus: „Cât de înfricoșător este locul acesta! Nu este altceva decât casa lui Dumnezeu și aceasta este poarta cerurilor!" 18Și Iacob s-a sculat dis-de-dimineață, a luat piatra pe care și-o pusese căpătâi, a pus-o stâlp și a turnat untdelemn pe vârful ei. 19Și a chemat numele locului aceluia Bet-El; dar numele cetății fusese, la început, Luz. 20Și Iacob a făcut o făgăduință, zicând: „Dacă Dumnezeu va fi cu mine, mă va păzi pe calea aceasta pe care merg, îmi va da pâine să mănânc și veșmânt să mă îmbrac, 21și mă voi întoarce în pace la casa tatălui meu, [atunci] Domnul îmi va fi Dumnezeu, 22iar piatra aceasta pe care am pus-o stâlp va fi casa lui Dumnezeu; și din tot ce-mi vei da, negreșit îți voi da zeciuială."

29

1Iacob s-a ridicat și s-a dus spre țara fiilor Răsăritului.

2Și a privit și, iată, o fântână era în câmp și, iată, acolo trei turme stăteau culcate lângă ea, căci de la fântâna aceea se adăpau

turmele; iar piatra de pe gura fântânii era mare. 3Când se adunau acolo toate turmele, [păstorii] rostogoleau piatra de pe gura fântânii și adăpau turmele; apoi puneau piatra pe gura fântânii, la locul ei.

4Și Iacob le-a spus: „Fraților, de unde sunteți?" Iar ei au răspuns: „Din Haran suntem." 5Și le-a spus: „Îl cunoașteți pe Laban, fiul lui Nahor?" Și i-au răspuns: „Îl cunoaștem." 6Și le-a spus: „Este sănătos?" Ei au răspuns: „Este sănătos. Iată că Rahela, fiica lui, [tocmai] vine cu turmele." 7Și a spus: „Iată, ziua este încă mare; nu este vremea să se adune vitele. Adăpați turmele și duceți-vă să le pașteți!" 8Ei însă au răspuns: „Nu putem până ce nu se adună toate turmele; atunci [păstorii] rostogolesc piatra de pe gura fântânii și ne adăpăm turmele."

9Pe când încă vorbea el cu ei, Rahela a venit cu turmele tatălui ei, căci era păstoriță. 10Când Iacob a văzut-o pe Rahela, fiica lui Laban, fratele mamei sale, și turmele lui Laban, fratele mamei sale, Iacob s-a apropiat și a rostogolit piatra de pe gura fântânii și a adăpat turmele lui Laban, fratele mamei sale. 11Și Iacob a sărutat-o pe Rahela, apoi și-a ridicat glasul și a plâns. 12Și Iacob i-a vestit Rahelei că el este ruda tatălui ei și că este fiul Rebecăi; iar ea a alergat și a dat de veste tatălui ei. 13Când Laban a auzit vestea despre Iacob, fiul surorii sale, a alergat să-l întâmpine, l-a îmbrățișat, l-a sărutat, și l-a adus în casa sa; [Iacob] i-a povestit lui Laban toate cele întâmplate, 14iar Laban i-a spus: „Cu adevărat, tu ești osul meu și carnea mea!"

Iacob a locuit cu el o lună de zile, 15apoi Laban i-a spus: „Oare pentru că-mi ești rudă, îmi vei sluji pe degeaba? Spune-mi, care să-ți fie plata?" 16Laban avea două fiice: numele celei mari era Lia, iar numele celei mici era Rahela. 17Ochii Liei erau blânzi, însă Rahela era frumoasă la statură și frumoasă la vedere. 18Iacob o iubea pe Rahela, și i-a spus [lui Laban]: „Îți voi sluji șapte ani pentru Rahela, fiica ta cea mică!" 19Laban a spus: „Mai bine să

ți-o dau ție decât să o dau altui bărbat. Rămâi la mine!" [20]Și Iacob a slujit șapte ani pentru Rahela, dar i s-au părut doar câteva zile din pricina iubirii sale pentru ea.

[21]Apoi Iacob a spus către Laban: „Dă-mi nevasta, căci s-au împlinit zilele mele, ca să intru la ea!" [22]Laban i-a adunat pe toți bărbații locului și a făcut ospăț. [23]Seara, a luat-o pe Lia, fiica sa, și i-a adus-o [lui Iacob], iar el a intrat la ea – [24]Laban i-a dat-o fiicei sale Lia ca slujnică pe Zilpa, slujnica lui – [25]însă dimineața, iată, era Lia. [Iacob] i-a spus lui Laban: „Ce mi-ai făcut? Oare nu pentru Rahela ți-am slujit? De ce m-ai înșelat?" [26]Însă Laban a spus: „Nu se face așa prin locurile noastre, ca să se dea cea mică înaintea celei întâi-născute. [27]Împlinește săptămâna [de nuntă a] acesteia și ți-o vom da și pe cealaltă pentru slujba cu care îmi vei sluji încă șapte ani." [28]Și Iacob a făcut așa: a împlinit săptămâna acesteia; apoi [Laban] i-a dat-o de nevastă pe Rahela, fiica sa – [29]Laban i-a dat-o fiicei sale Rahela ca slujnică pe Bilha, slujnica lui – [30]iar [Iacob] a intrat și la Rahela; și o iubea pe Rahela mai mult decât pe Lia. Și i-a slujit [lui Laban] încă șapte ani.

[31]Domnul a văzut că Lia era disprețuită și i-a deschis pântecele; Rahela însă era stearpă. [32]Și Lia a zămislit și a născut un fiu și i-a pus numele Ruben, căci a spus: „Fiindcă Domnul a văzut amărăciunea mea; de acum bărbatul meu mă va iubi!" [33]Și a zămislit iarăși și a născut un fiu și a spus: „Fiindcă Domnul a auzit că sunt disprețuită, mi l-a dat și pe acesta!" Și i-a pus numele Simeon. [34]Și a zămislit iarăși și a născut un fiu și a spus: „Acum, de data asta, bărbatul meu se va alipi de mine, căci i-am născut trei fii!" De aceea i s-a pus numele Levi. [35]Și a zămislit iarăși și a născut un fiu și a spus: „De această dată Îl voi lăuda pe Domnul!" De aceea i-a pus numele Iuda. Apoi a încetat să mai nască.

30

[1]Dacă a văzut Rahela că nu i-a născut lui Iacob, a prins pizmă pe
sora sa și i-a spus lui Iacob: „Dă-mi fii, iar de nu, mor!“ [2]Atunci
Iacob s-a aprins de mânie împotriva Rahelei și a spus: „Oare
sunt eu în locul lui Dumnezeu, care a oprit de la tine rodul
pântecelui?“ [3]Ea însă a spus: „Iată slujnica mea Bilha; intră la
ea ca să nască pe genunchii mei și să dobândesc și eu fii de la
ea!“ [4]Și i-a dat-o de femeie pe Bilha, slujnica sa, iar Iacob a intrat
la ea. [5]Și Bilha a zămislit și i-a născut lui Iacob un fiu. [6]Rahela
a spus: „Dumnezeu mi-a făcut dreptate și chiar mi-a ascultat
glasul și mi-a dat un fiu!“ De aceea ea i-a pus numele Dan. [7]Bilha,
slujnica Rahelei, a zămislit iarăși și i-a născut lui Iacob un al
doilea fiu. [8]Rahela a spus: „Lupte mari și grele am dus cu sora
mea și am și biruit!“ Și ea i-a pus numele Neftali.

[9]Lia, văzând că a încetat să nască, a luat-o pe Zilpa, slujnica
sa, și i-a dat-o lui Iacob de femeie. [10]Iar Zilpa, slujnica Leei, i-a năs-
cut lui Iacob un fiu. [11]Lia a spus: „Cu noroc.“ Și ea i-a pus nu-
mele Gad. [12]Și Zilpa, slujnica Liei, i-a născut lui Iacob un al
doilea fiu. [13]Lia a spus: „Sunt fericită! Căci fetele mă vor ferici!“
Și ea i-a pus numele Așer.

[14]În zilele secerișului grâului, Ruben s-a dus și a aflat man-
dragore în câmp și le-a adus Liei, mama sa. Rahela i-a spus Liei:
„Dă-mi din mandragorele fiului tău!“ [15][Lia] însă i-a spus: „Oare
este puțin [lucru] că mi-ai luat bărbatul, [de vrei] să iei și man-
dragorele fiului meu?“ Și Rahela a spus: „Atunci să se culce cu
tine în noaptea aceasta în schimbul mandragorelor fiului tău!“
[16]Pe-nserat, când Iacob a venit de la câmp, Lia a ieșit ca să îl în-
tâmpine și i-a spus: „La mine să intri, căci te-am plătit cu man-
dragorele fiului meu!“. Și s-a culcat cu ea în noaptea aceea.
[17]Dumnezeu a ascultat-o pe Lia și ea a zămislit și i-a născut lui
Iacob un al cincilea fiu. [18]Și Lia a spus: „Dumnezeu m-a răsplătit

pentru că i-am dat-o bărbatului meu pe slujnica mea!“ Și i-a pus numele Isahar. 19Lia a zămislit iarăși și a născut un al șaselea fiu lui Iacob. 20Și Lia a spus: „Dumnezeu mi-a dăruit un dar bun; de data asta bărbatul meu mă va cinsti, pentru că i-am născut șase fii.“ Și i-a pus numele Zabulon. 21La urmă a născut o fiică și ea i-a pus numele Dina.

22Și Dumnezeu și-a adus aminte de Rahela. Dumnezeu a ascultat-o și i-a deschis pântecele. 23Ea a zămislit și a născut un fiu. Și a spus: „Mi-a luat Dumnezeu ocara!“ 24I-a pus numele Iosif, zicând: „Domnul să-mi adauge încă un fiu!“

25După ce Rahela l-a născut pe Iosif, Iacob i-a spus lui Laban: „Lasă-mă să mă duc la locul meu și în țara mea! 26Dă-mi femeile și copiii mei pentru care ți-am slujit, ca să mă duc, căci tu știi [bine] slujba cu care ți-am slujit!“ 27Atunci Laban i-a spus: „De-aș afla trecere în ochii tăi! Am cunoscut prin semne că datorită ție m-a binecuvântat Domnul.“ 28Și a spus: „Hotărăște-mi plata ta și ți-o voi da!“ 29Dar [Iacob] i-a spus: „Tu știi cum ți-am slujit și cum le-a fost vitelor tale cu mine. 30Căci puținul pe care l-ai avut înainte [de venirea] mea a sporit mult și Domnul te-a binecuvântat cu [fiecare] pas al meu. Și acum, când să mai fac și eu [ceva] pentru casa mea?“ 31[Laban] a spus: „Ce să-ți dau?“ Și Iacob a spus: „Nu-mi da nimic! Dacă vei face lucrul acesta pentru mine, mă voi întoarce să pasc oile tale, să le păzesc: 32voi trece astăzi prin toată turma ta scoțând de acolo tot ce este pestriț și tărcat: tot ce este negru între miei și tot ce este tărcat sau pestriț între capre; [aceasta] să fie plata mea. 33Așa va ieși la iveală, în ziua aceea, dreptatea mea: când vei veni să vezi plata mea, tot ce nu va fi pestriț sau tărcat între capre și negru între miei, acela [se va socoti] furat.“ 34Laban a spus: „Bine! Fie după cuvântul tău!“

35[Laban] a îndepărtat, în ziua aceea, iezii cei bălțați și tărcați și toate caprele pestrițe și tărcate – tot ce avea alb pe el – și tot ce era negru dintre miei, și le-a dat în mâna fiilor săi. 36Și a pus

cale de trei zile între el și Iacob, iar Iacob păștea turma lui Laban, cea rămasă.

37Atunci Iacob și-a luat nuiele verzi de plop, și de migdal și de platan, și a crestat pe ele crestături albe, scoțând la iveală albul care era pe nuiele. 38Și a pus nuielele pe care le crestase în fața turmelor, în jgheaburi – în adăpătorile de apă unde veneau oile și caprele să bea, și se împerecheau când veneau să bea. 39Deci oile și caprele se împerecheau lângă nuiele și fătau [iezi] bălțați, pestriți și tărcați. 40Iar pe miei, Iacob îi punea deoparte. Și îndrepta turmele cu fața spre tot ce era bălțat și ce era negru din turma lui Laban; astfel și-a făcut singur turme și nu le-a pus împreună cu turmele lui Laban. 41Ori de câte ori se împerecheau oile și caprele voinice, Iacob punea nuiele sub ochii lor, în jgheaburi, ca să se împerecheze [privind] la nuiele. 42Când însă oile și caprele erau slabe, nu le punea [nuiele]; așadar cele slabe erau ale lui Laban, iar cele voinice ale lui Iacob.

43Și el a sporit nespus de mult: avea turme multe, slujnice și slujitori, cămile și măgari.

31

1[Iacob] însă a auzit cuvintele fiilor lui Laban care ziceau: „Iacob a luat tot ce era al tatălui nostru și din ce era al tatălui nostru [și-]a făcut toată slava aceasta!"

2Și Iacob a văzut fața lui Laban și, iată, nu mai era cu el ca mai înainte. 3Domnul i-a spus lui Iacob: „Întoarce-te în țara părinților tăi și în locul nașterii tale, și voi fi cu tine!"

4Iacob a trimis să le cheme pe Rahela și pe Lia la câmp, la turma sa, 5și le-a spus: „Eu văd pe fața tatălui vostru că el nu mai este cu mine ca mai înainte, însă Dumnezeul tatălui meu a fost cu mine. 6Voi [înșivă] știți că i-am slujit tatălui vostru din toată puterea mea, 7iar tatăl vostru m-a înșelat și mi-a schimbat simbria de zece ori, Dumnezeu însă nu i-a dat [voie] să-mi facă rău.

[8]Dacă spunea așa: «Cei pestriți să fie simbria ta», atunci toată turma făta pestriți; iar dacă spunea așa: «Cei bălțați să fie simbria ta», atunci toată turma făta bălțați. [9]Astfel Dumnezeu a luat vitele tatălui vostru și mi le-a dat mie. [10]Când se împerecheau caprele, mi-am ridicat ochii și am văzut în vis, și, iată, țapii ce se urcau pe capre erau bălțați, pestriți și pătați. [11]Și îngerul lui Dumnezeu mi-a spus în vis: «Iacobe!»; iar eu am zis: «Iată-mă!» [12]Și a spus: «Ridică-ți ochii și vezi: toți țapii ce se urcă pe capre sunt bălțați, pestriți și pătați, căci am văzut tot ce ți-a făcut Laban. [13]Eu sunt Dumnezeul [de la] Bet-El, acolo unde ai uns [cu untdelemn] un stâlp, acolo unde Mi-ai făcut o făgăduință. Acum scoală-te, ieși din țara aceasta și întoarce-te în țara nașterii tale!»"

[14]Atunci Rahela și Lia au răspuns și i-au zis: „Oare mai avem noi parte și moștenire în casa tatălui nostru? [15]Oare nu suntem noi socotite de el ca niște străine? Căci ne-a vândut; și ne-a și mâncat tot argintul. [16]Căci toată bogăția pe care Dumnezeu a luat-o de la tatăl nostru este a noastră și a fiilor noștri. Așadar, fă acum tot ce ți-a spus Dumnezeu!"

[17]Și Iacob s-a sculat și i-a suit pe fiii săi și pe femeile sale pe cămile. [18]Și și-a mânat toate vitele și toate averile pe care le strânsese – vitele dobândite, pe care le agonisise în Padan-Aram –, ca să se ducă la Isac, tatăl său, în țara Canaanului.

[19]Pe când Laban era dus să-și tundă oile, Rahela a furat *terafimii* tatălui ei, [20]iar Iacob l-a înșelat pe Laban arameul, căci nu-i dăduse de veste că fuge, [21]și a fugit – el și cu tot ce avea. S-a sculat și a trecut Râul și s-a îndreptat către muntele Gileadului.

[22]A treia zi i s-a dat de veste lui Laban că Iacob a fugit. [23]Atunci [Laban] și-a luat cu sine frații, și l-a urmărit cale de șapte zile, și l-a ajuns în muntele Gileadului. [24]Dumnezeu însă a venit la Laban arameul în visul nopții, și i-a spus: „Păzește-te, nu cumva să vorbești cu Iacob nici de bine, nici de rău!"

[25]Și Laban l-a ajuns pe Iacob; Iacob își înfipsese cortul în munte, iar Laban și-a înfipt [cortul] cu frații săi în muntele Galaadului. [26]Și Laban i-a spus lui Iacob: „Ce ai făcut? M-ai înșelat și le-ai mânat pe fiicele mele ca și când ar fi fost luate în robie cu sabia. [27]De ce ai fugit pe ascuns și m-ai înșelat și nu mi-ai dat de veste? Te-aș fi lăsat să pleci cu veselie și cu cântece, cu timpane și liră. [28]Dar nu m-ai lăsat [nici măcar] să-mi sărut fiii și fiicele. Nebunește te-ai purtat! [29]Îmi stă în putere să vă fac rău, dar Dumnezeul tatălui vostru mi-a spus aseară, zicând: «Păzește-te să vorbești cu Iacob fie de bine, fie de rău!» [30]Acum, negreșit ai plecat pentru că tânjeai după casa tatălui tău. Dar de ce mi-ai furat dumnezeii?“ [31]Și Iacob a răspuns și i-a spus lui Laban: „Pentru că m-am temut! Căci ziceam: nu cumva să le smulgi pe fiicele tale de la mine. [32]Dar la oricine vei afla dumnezeii tăi, acela nu va mai trăi! În fața fraților noștri, cercetează [și vezi] ce este al tău la mine și ia-ți-l!“ Iacob însă nu știa că Rahela îi furase.

[33]Și Laban a intrat în cortul lui Iacob, în cortul Liei și în cortul celor două slujnice și nu a aflat [*terafimii*]. Și a ieșit din cortul Liei și a intrat în cortul Rahelei. [34]Rahela însă luase *terafimii* și îi pusese în samarul cămilei și ședea deasupra lor. Laban a scotocit tot cortul, dar nu i-a aflat. [35]Și ea i-a spus tatălui său: „Să nu se aprindă [mânia] în ochii stăpânului meu că nu pot să mă scol în fața ta, fiindcă mi-a sosit rânduiala femeilor!“ Așadar a căutat, dar n-a aflat *terafimii*.

[36]Atunci Iacob s-a aprins [de mânie] și s-a luat la ceartă cu Laban. Și Iacob i-a răspuns, și i-a spus lui Laban: „Care este nelegiuirea mea? Care este păcatul meu de m-ai urmărit? [37]De ai scotocit [prin] toate lucrurile mele... Ce ai găsit din toate lucrurile casei tale? Pune-l aici în fața fraților mei și a fraților tăi! Să judece ei între noi amândoi! [38]Acești douăzeci de ani eu [i-am stat] cu tine. Oile tale și caprele tale n-au lepădat, și nici din berbecii turmei tale n-am mâncat; [39]pe cea sfâșiată de fiare nu ți-am

adus-o, ci eu însumi am purtat paguba; din mâna mea ai cerut
ce se fura ziua și ce se fura noaptea; [40]eram mistuit de arșiță ziua, iar gerul [mă mistuia] noaptea și fugea somnul de la ochii
mei. [41]Astfel mi-au fost cei douăzeci de ani în casa ta. Ți-am slujit paisprezece ani pentru cele două fiice ale tale, și [încă] șase
ani pentru turma ta și mi-ai schimbat de zece ori simbria. [42]Dacă
n-ar fi fost cu mine Dumnezeul părintelui meu – Dumnezeul
lui Avraham și Frica-lui-Isac –, acum m-ai fi trimis cu mâna
goală. [Dar] Dumnezeu a văzut necazul meu și truda palmelor
mele și a făcut judecată aseară."

[43]Și Laban a răspuns și i-a spus lui Iacob: „Fiicele acestea
sunt fiicele mele, fiii aceștia sunt fiii mei, turma aceasta este
turma mea și tot ce vezi este al meu. Așadar, ce să fac astăzi pentru aceste fiice ale mele ori pentru fiii lor pe care i-au născut?
[44]Acum deci, hai să facem un legământ, eu și tu, ca să fie mărturie între mine și tine." [45]Atunci Iacob a luat o piatră și a pus-o
stâlp.

[46]Și Iacob le-a spus fraților săi: „Adunați pietre!" Și au luat
pietre și au făcut o movilă și au mâncat acolo pe movilă. [47]Laban
a chemat-o Iegar-Sahaduta, iar Iacob a chemat-o Galeed. [48]Și
Laban a spus: „Movila aceasta este astăzi mărturie între mine și
tine!" De aceea i s-a pus numele Galeed [49]și Mițpa, pentru că a
spus: „Să vegheze Domnul între mine și tine când nu ne vom
mai vedea! [50]Dacă-mi vei asupri fiicele și dacă-ți vei lua femei
afară de fiicele mele, nu-i nimeni cu noi, [însă] vezi că Dumnezeu va fi martor între mine și tine!" [51]Și Laban i-a spus lui Iacob:
„Iată movila aceasta și iată stâlpul pe care l-am ridicat între
mine și tine! [52]Mărturie să fie movila aceasta și mărturie să fie
stâlpul, că nici eu nu voi trece de movila aceasta către tine și că
nici tu nu vei trece de movila aceasta și de stâlpul acesta către
mine, pentru vreun rău. [53]Dumnezeul lui Avraham și Dumnezeul
lui Nahor – dumnezeii părinților lor – ei să judece între noi!"
Și Iacob s-a jurat pe Frica-lui-Isac, tatăl său.

54Și Iacob a adus o jertfă în munte și i-a chemat pe frații săi
să mănânce, și au mâncat și au înnoptat în munte.

32

1Laban s-a sculat dis-de-dimineață, și-a sărutat nepoții și fiicele
și i-a binecuvântat, apoi a plecat și s-a întors la locul său; 2iar
Iacob s-a dus în calea sa și l-au întâmpinat îngerii lui Dumne-
zeu. 3Când i-a văzut, Iacob a spus: „Aceasta este tabăra lui Dum-
nezeu!“ Și a chemat numele locului aceluia Mahanaim.

4Iacob a trimis soli înaintea sa, către Esau, fratele său, în
ținutul Seir, câmpia Edomului, 5și le-a poruncit, zicând: „Așa
să-i spuneți stăpânului meu, lui Esau: «Așa zice robul tău Iacob:
Am locuit vremelnic cu Laban și am zăbovit până acum. 6Am
[agonisit] boi și asini, turme, robi și roabe și am trimis să dea
de veste stăpânului meu, ca să aflu trecere în ochii tăi.»“

7Și solii s-au întors la Iacob, zicând: „Ne-am dus la fratele
tău, la Esau; vine și el în întâmpinarea ta, și patru sute de băr-
bați sunt cu el.“ 8Iacob s-a temut mult și s-a tulburat; și a împăr-
țit poporul care era cu el, turma, și cireada, și cămilele, în două
tabere, 9căci spunea: „Dacă vine Esau către o tabără și o lovește,
atunci tabăra rămasă va afla scăpare!“

10Și Iacob a spus: „Dumnezeul tatălui meu Avraham și Dum-
nezeul tatălui meu Isac! Doamne, care mi-ai spus: «Întoarce-te
în țara ta și în locul nașterii tale și îți voi face bine!», 11nu sunt
vrednic de toate semnele de bunăvoință și de toată credincioșia
pe care le-ai arătat robului tău, căci am trecut Iordanul acesta
numai cu toiagul, iar acum am ajuns să fiu două tabere. 12Izbă-
vește-mă din mâna fratelui meu, din mâna lui Esau, căci eu mă
tem ca nu cumva să vină și să mă lovească [pe mine], pe mame
și pe fii. 13Dar Tu ai spus: «Cu adevărat îți voi face bine și voi
face seminția ta precum nisipul mării, ce nu poate fi numărat
de mult ce este.»“

14Și a înnoptat acolo în noaptea aceea; și a luat din ce avea
la îndemână un dar pentru Esau, fratele său: 15două sute de
capre, douăzeci de țapi, două sute de oi și douăzeci de berbeci,
16treizeci de cămile care alăptau și puii lor, patruzeci de vaci și
zece tauri, douăzeci de măgărițe și zece măgari. 17Și le-a dat în
mâna slujitorilor săi, turmă cu turmă, deoparte. Și le-a spus slu-
jitorilor săi: „Treceți înaintea mea și lăsați o depărtare între tur-
mă și turmă!“ 18Și i-a poruncit celui din frunte, zicând: „Când
te va întâlni Esau, fratele meu, și te va întreba, zicând: «Al cui
ești tu și încotro te duci și ale cui sunt acestea dinaintea ta?»
19atunci să-i spui: «Ale robului tău, ale lui Iacob; este un dar
trimis stăpânului meu, lui Esau; și, iată, el însuși [vine] în urma
noastră!»“ 20Și i-a poruncit și celui de-al doilea și celui de-al
treilea și tuturor celor care mergeau în urma turmelor, zicând:
„După cuvântul acesta să vorbiți către Esau când îl veți întâlni!
21Și să-i spuneți: «Iată, și robul tău Iacob [vine] în urma noastră»“.
Căci spunea: „Îl voi îmbuna cu darul ce merge înaintea mea, iar
la urmă îi voi vedea fața, poate mă va primi cu îngăduință.“
22Astfel darul a trecut înaintea sa, iar el a rămas în noaptea aceea
în tabără.

23S-a sculat în noaptea aceea și le-a luat pe cele două neveste
ale sale și pe cele două slujnice, și pe cei unsprezece copii ai săi
și a trecut vadul Iaboqului. 24Iar după ce i-a luat și i-a trecut pârâul,
a trecut și averea sa. 25Și Iacob a rămas singur și Cineva s-a
luptat cu el până la ridicarea zorilor 26și, văzând că nu-l poate
[birui], [Acela] l-a atins peste încheietura șoldului încât i s-a scrân-
tit încheietura șoldului lui Iacob pe când se lupta cu el. 27Apoi
[Acela] a spus: „Lasă-mă să plec, căci s-au ridicat zorile!“ Dar
[Iacob] a spus: „Nu te voi lăsa să pleci până ce nu mă vei bine-
cuvânta!“ 28[Acela] i-a spus: „Care este numele tău?“ El a răs-
puns: „Iacob“. 29Și [Acela] a spus: „Nu se va mai chema numele
tău Iacob, ci Israel, căci te-ai luptat cu Dumnezeu și cu oamenii

și ai biruit!" 30Atunci Iacob l-a întrebat și a zis: „Spune-mi, rogu-te, numele tău!" Iar [Acela] a spus: „De ce întrebi de numele meu?" Și l-a binecuvântat acolo. 31Și Iacob a chemat numele locului aceluia Peniel, căci [spunea]: „Am văzut pe Dumnezeu față către față și am scăpat viu!" 32Soarele răsărea asupra lui când a trecut de Peniel, iar el șchiopăta din șold. 33De aceea fiii lui Israel nu mănâncă vâna de la încheietura șoldului până astăzi, căci [Acela] l-a atins pe Iacob la încheietura șoldului, la vână.

33

1Și Iacob, ridicându-și ochii, a privit și, iată, Esau venea și patru sute de bărbați împreună cu el. Atunci a împărțit copiii între Lia, Rahela și cele două slujnice, 2punându-le pe slujnice și pe copiii lor în frunte, pe Lia și pe copiii ei pe urmă, iar pe Rahela și pe Iosif la urmă [de tot]. 3El însuși a trecut în fața lor și s-a plecat până la pământ de șapte ori până s-a apropiat de fratele său.

4Esau a alergat în întâmpinarea lui, și l-a îmbrățișat, și a căzut pe grumazul lui, și l-a sărutat, și au plâns. 5Și, ridicându-și ochii, [Esau] a văzut femeile și copiii, și a zis: „Cine sunt aceștia care sunt cu tine?" Și [Iacob] a spus: „Sunt copiii cu care Dumnezeu l-a miluit pe robul tău!" 6Și slujnicele s-au apropiat, ele și copiii lor, și i s-au plecat și ele. 7Apoi s-a apropiat și Lia cu copiii ei și i s-au plecat, iar la urmă s-au apropiat Iosif cu Rahela și i s-au plecat.

8Și [Esau] a spus: „Ce este cu toată tabăra aceasta a ta pe care am întâlnit-o?" [Iacob] a spus: „Ca să aflu trecere în ochii stăpânului meu!" 9Dar [Esau] a spus: „Eu am multe, frate, ce este al tău să fie al tău!" 10Iacob însă a spus: „Nu, rogu-te, dacă am aflat trecere în ochii tăi, ia darul meu din mâna mea, pentru că am văzut fața ta ca și cum aș vedea fața lui Dumnezeu și tu m-ai primit cu plăcere. 11Ia, rogu-te, binecuvântarea mea ce ți-a fost

adusă, căci Dumnezeu m-a miluit și am de toate!" Și a stăruit pe lângă el, iar el a primit.

12Și [Esau] a spus: „Să pornim și să mergem, iar eu voi merge înaintea ta." 13Și [Iacob] i-a spus: „Stăpânul meu știe că odraslele sunt firave și am în seama mea turme și cirezi care alăptează; [numai] o singură zi [dacă] le vor mâna tare, ar muri toată turma. 14Să treacă, deci, stăpânul meu înaintea robului său, iar eu voi călători încet, la pas cu animalele dinaintea mea și în pasul copiiilor, până când voi ajunge la stăpânul meu în Seir." 15Esau a spus: „Atunci să las cu tine [o parte] din poporul care este cu mine!" Dar [Iacob] a spus: „Pentru ce? [Îmi e de ajuns] să aflu trecere în ochii stăpânului meu!"

16Și Esau s-a întors în ziua aceea în calea sa, către Seir. 17Iar Iacob a pornit spre Succot, și-a zidit casă, iar pentru vitele sale a făcut colibe; de aceea a chemat numele locului aceluia Succot.

18Venind din Padan-Aram, Iacob a ajuns în pace la cetatea lui Sichem, care este în țara Canaanului, și și-a pus tabăra în fața cetății. 19Bucata de țarină unde își întinsese cortul a cumpărat-o din mâna fiilor lui Hamor, tatăl lui Sichem, cu o sută de qesite. 20Și a ridicat acolo un altar, și l-a chemat El-Elohe-Israel.

34

1Dina, fiica Liei, pe care i-o născuse lui Iacob, a ieșit să se vadă cu fiicele ținutului [aceluia]. 2Și văzând-o Sichem, fiul lui Hamor heveul, mai-marele ținutului, a luat-o și s-a culcat cu ea și a umilit-o. 3Dar sufletul i s-a lipit de Dina, fiica lui Iacob, și el s-a îndrăgostit de tânără și a vorbit după inima tinerei. 4Astfel, Sichem i-a spus lui Hamor, tatăl său, zicând: „Ia-mi-o pe copila aceasta de nevastă!"

5Iacob însă auzise că [acela] o pângărise pe Dina, fiica sa, dar, pentru că fiii săi erau cu vitele sale la câmp, Iacob a tăcut până la venirea lor. 6Și Hamor, tatăl lui Sichem, a ieșit la Iacob ca să

vorbească cu el. 7Fiii lui Iacob tocmai veniseră de la câmp, când au auzit [ce se întâmplase]. Bărbații s-au mâhnit și s-au aprins de mânie foarte [mult], căci acela făcuse o ticăloșie în Israel culcându-se cu fiica lui Iacob – așa ceva nu se face.

8Și Hamor a vorbit cu ei, zicând: „Lui Sichem, fiul meu, i s-a legat sufletul de fiica voastră; dați-i-o, rogu-vă, de nevastă. 9Și încuscriți-vă cu noi: pe fiicele voastre dați-ni-le nouă, iar pe fiicele noastre luați-le pentru voi 10și locuiți cu noi; țara vă va sta înainte, așezați-vă, umblați în voie prin ea și dobândiți în ea [moșii]." 11Iar Sichem a spus tatălui și fraților ei: „Vreau să aflu trecere în ochii voștri și ce-mi veți spune vă voi da! 12Sporiți-mi oricât prețul și darul, iar eu vă voi da precum îmi veți spune; numai dați-mi tânăra de nevastă!"

13Fiii lui Iacob au răspuns lui Sichem și lui Hamor, tatăl lui, și au grăit cu vicleșug – pentru că [Sichem] o pângărise pe Dina, sora lor – 14și le-au spus: „Nu putem să facem lucrul acesta, să o dăm pe sora noastră unui bărbat care are prepuț, căci ar fi o rușine pentru noi. 15Numai în acest fel ne vom învoi cu voi, dacă veți fi ca noi: să fie tăiați împrejur toți cei de parte bărbătească ai voștri. 16Atunci vă vom da pe fiicele noastre, iar pe fiicele voastre le vom lua pentru noi și vom locui cu voi și vom ajunge un singur popor. 17Iar dacă nu ascultați de noi să fiți tăiați împrejur, ne vom lua fiica și ne vom duce".

18Cuvintele lor au fost bune în ochii lui Hamor și în ochii lui Sichem, fiul lui Hamor. 19Tânărul n-a zăbovit să îndeplinească lucrul, căci o plăcea pe fiica lui Iacob; iar el era cel mai de seamă din toată casa tatălui său. 20Deci Hamor și Sichem, fiul său, s-au dus la poarta cetății lor și au vorbit bărbaților cetății lor, zicând: 21„Oamenii aceștia sunt pașnici cu noi. Să se așeze în țară și să umble [în voie] prin ea; țara, iată, este întinsă și într-o parte, și-n alta înaintea lor. Pe fiicele lor ni le vom lua de neveste, iar pe fiicele noastre le vom da lor! 22Dar numai în acest fel se vor învoi

oamenii aceștia să se așeze cu noi și să ajungem un singur popor: să fie tăiat împrejur tot cel de parte bărbătească dintre noi, precum sunt ei tăiați împrejur. [23]Vitele lor și averile lor și toate dobitoacele lor nu vor fi oare ale noastre? Numai să ne învoim cu ei și se vor așeza cu noi!"

[24]Toți cei care ieșeau la poarta cetății lui i-au ascultat pe Hamor și pe Sichem, fiul său. Și au fost tăiați împrejur toți cei de parte bărbătească, toți cei care ieșeau la poarta cetății lui.

[25]A treia zi, când ei erau în dureri, cei doi fii ai lui Iacob, Simeon și Levi, frații Dinei, și-au luat fiecare sabia și au intrat fără opreliște în cetate și i-au ucis pe toți cei de parte bărbătească. [26]I-au ucis și pe Hamor și pe Sichem, fiul său, cu ascuțișul sabiei, au luat-o pe Dina din casa lui Sichem și au ieșit. [27]Fiii lui Iacob au venit asupra celor străpunși și au jefuit cetatea, pentru că o pângăriseră pe sora lor. [28]Turmele lor, și cirezile lor, și măgarii lor, și ce era în cetate și ce era pe câmp, [tot] au luat, [29]tot avutul lor; și pe toți pruncii, și pe femeile lor i-au luat prinși, și au jefuit [chiar] și tot ce era prin case.

[30]Și Iacob le-a spus lui Simeon și lui Levi: „Mare necaz mi-ați pricinuit, făcându-mă urât printre locuitorii țării, printre canaaniți și printre pereziți; eu am oameni puțini la număr, iar dacă se vor aduna împotriva mea și mă vor lovi, voi fi nimicit, eu și casa mea." [31]Dar ei au spus: „Să se poarte oare cu sora noastră de parcă ar fi o desfrânată?"

35

[1]Dumnezeu i-a spus lui Iacob: „Scoală-te, suie-te la Bet-El și așază-te acolo; și fă acolo un altar Dumnezeului care ți s-a arătat când fugeai de la fața lui Esau, fratele tău!" [2]Și Iacob a spus casei sale și tuturor celor care erau cu el: „Îndepărtați dumnezeii străini care sunt în mijlocul vostru, curățiți-vă și schimbați-vă hainele! [3]Și să ne sculăm și să ne suim la Bet-El și voi face acolo un altar

Dumnezeului care mi-a răspuns în ziua necazului meu și a fost
cu mine în calea în care am umblat!“ 4Atunci i-au dat lui Iacob
toți dumnezeii străini care erau în mâna lor și cerceii care erau
în urechile lor, iar Iacob i-a ascuns sub stejarul care este lângă
Sichem. 5Și au pornit [la drum]; și groaza lui Dumnezeu a fost
peste cetățile care erau de jur împrejurul lor și [canaaniții] nu
i-au urmărit pe fiii lui Iacob.

6Și Iacob a ajuns – el și tot poporul care era cu el – la [cetatea]
Luz, adică Bet-El, care este în țara Canaanului. 7Acolo a zidit
un altar și a chemat locul acela El-Bet-El, căci acolo i se descoperise
Dumnezeu când fugea de la fața fratelui său.

8Și Debora, doica Rebecăi, a murit, și a fost înmormântată
mai jos de Bet-El, sub stejar; și a chemat numele lui Alon-Bacut.

9Dumnezeu i s-a arătat iarăși lui Iacob la venirea din Padan-
Aram și l-a binecuvântat. 10Și Dumnezeu i-a spus: „Numele tău
este Iacob; nu se va mai chema numele tău Iacob, ci Israel va fi
numele tău!“ Și i-a pus numele Israel. 11Și Dumnezeu i-a spus:
„Eu sunt Dumnezeul Atotputernic. Fii rodnic și înmulțește-te!
Un neam și o adunare de neamuri vor fi din tine, și regi din
coapsele tale vor ieși! 12Țara pe care i-am dat-o lui Avraham și
lui Isac, ție ți-o voi da; și seminției tale de după tine îi voi da țara.“
13Apoi Dumnezeu s-a înălțat de la el din locul unde vorbise cu
el. 14Iar Iacob a ridicat un stâlp în locul unde [Dumnezeu] vorbise
cu el, un stâlp de piatră, și a turnat peste el o libație și a
vărsat peste el untdelemn. 15Și Iacob a pus locului unde [Dumnezeu]
vorbise cu el numele Bet-El.

16Și au pornit din Bet-El; iar când mai era doar o bucată de
drum până să ajungă la Efrata, Rahela a născut, dar s-a chinuit
să nască. 17Când Rahela se chinuia să nască, moașa i-a spus: „Nu
te teme, căci ai încă un fiu!“ 18Iar când ea își dădea sufletul, căci
trăgea să moară, i-a pus numele Ben-Oni; dar tatăl său l-a chemat
Beniamin. 19Rahela a murit, și a fost înmormântată pe drumul

spre Efrata, adică Betleem. [20]Și Iacob a ridicat un stâlp pe mormântul ei; acela este Stâlpul mormântului Rahelei, până astăzi.

[21]Israel a pornit [la drum] și a întins cortul dincolo de Migdal-Eder. [22]Când Israel locuia în țara aceea, Ruben s-a dus și s-a culcat cu Bilha, țiitoarea tatălui său; iar Israel a aflat.

Fiii lui Iacob au fost doisprezece: [23]Fiii Liei: întâiul-născut al lui Iacob, Ruben; și Simeon, Levi, Iuda, Isahar și Zabulon. [24]Fiii Rahelei: Iosif și Beniamin. [25]Iar fiii Bilhăi, slujnica Rahelei: Dan și Neftali. [26]Iar fiii Zilpei, slujnica Liei: Gad și Așer. Aceștia sunt fiii lui Iacob care i s-au născut în Padan-Aram.

[27]Și Iacob a venit la Isac, tatăl său, la Mamre, [în] Qiriat-Arba – adică Hebron –, unde Avraham și Isac au locuit vremelnic. [28]Zilele lui Isac au fost o sută optzeci de ani. [29]Și Isac și-a dat ultima suflare și a murit și s-a adăugat la poporul său, bătrân și îndestulat de zile; și l-au înmormântat Esau și Iacob, fiii săi.

36

[1]Aceștia sunt urmașii lui Esau, adică Edom.

[2]Esau și-a luat femei dintre fiicele Canaanului: pe Ada, fiica lui Elon hititul, și pe Oholibama, fiica lui Ana, fiica lui Țivon hivitul, [3]și pe Basemat, fiica lui Ismael și sora lui Nebaiot. [4]Ada i l-a născut lui Esau pe Elifaz, Basemat l-a născut pe Reuel, [5]iar Oholibama i-a născut pe Ieuș, pe Ialam și pe Qorah. Aceștia sunt fiii lui Esau, care i s-au născut în țara Canaanului.

[6]Esau și-a luat femeile, și fiii, și fiicele, și toate sufletele din casa sa, și vitele și toate dobitoacele și toate averile pe care le agonisise în țara Canaan, și a plecat de la fața lui Iacob, fratele său, într-o [altă] țară, [7]căci averile lor erau prea multe ca să locuiască împreună, iar țara pribegiilor lor nu-i mai putea încăpea din cauza vitelor lor. [8]Esau s-a așezat în muntele Seir; Esau este totuna cu Edom.

9Aceștia sunt urmașii lui Esau, strămoșul edomiților, în
muntele Seir.
10Acestea sunt numele fiilor lui Esau: Elifaz, fiul Adei, ne-
vasta lui Esau, Reuel, fiul lui Basemat, nevasta lui Esau. 11Fiii lui
Elifaz au fost: Teman, Omar, Țefo, și Gatam, și Qenaz. 12Timna
era o țiitoare a lui Elifaz, fiul lui Esau, și i l-a născut lui Elifaz
pe Amalec. Aceștia sunt fiii Adei, nevasta lui Esau. 13Și aceștia
sunt fiii lui Reuel: Nahat și Zerah, Șama și Miza. Aceștia sunt
fiii lui Basemat, nevasta lui Esau. 14Și aceștia sunt fiii Oholi-
bamei, fiica lui Ana, fiica lui Țivon, nevasta lui Esau: ea i-a năs-
cut lui Esau pe Ieuș, pe Ialam și pe Qorah.
15Acestea sunt căpeteniile fiilor lui Esau. Fiii lui Elifaz, în-
tâiul-născut al lui Esau: căpetenia Teman, căpetenia Omar, căpe-
tenia Țefo, căpetenia Qenaz, 16căpetenia Qorah, căpetenia Gatam,
căpetenia Amalec; acestea au fost căpeteniile lui Elifaz în țara
Edomului; aceștia sunt fiii Adei. 17Și aceștia sunt fiii lui Reuel,
fiul lui Esau: căpetenia Nahat, căpetenia Zerah, căpetenia Șama,
căpetenia Miza; acestea sunt căpeteniile lui Reuel în țara Edo-
mului; aceștia sunt fiii lui Basemat, nevasta lui Esau. 18Și aceștia
sunt fiii Oholibamei, nevasta lui Esau: căpetenia Ieuș, căpetenia
Ialam, căpetenia Qorah; acestea sunt căpeteniile Oholibamei,
fiica lui Ana, și nevasta lui Esau. 19Aceștia sunt fiii lui Esau, adică
Edom, și acestea sunt căpeteniile lor.
20Aceștia sunt fiii lui Seir horitul, locuitorii țării: Lotan, Șoval,
Țivon, Ana, 21Dișon, Ețer și Dișan; acestea sunt căpeteniile
horiților, fiii lui Seir, în țara Edomului. 22Fiii lui Lotan sunt Hori
și Hemam, iar sora lui Lotan este Timna. 23Aceștia sunt fiii lui
Șoval: Alwan, Manahat, Eval, Șefo și Onam. 24Aceștia sunt fiii
lui Țivon: Aia și Ana – acel Ana care a aflat izvoarele calde din
pustiu, pe când păstorea asinii lui Țivon, tatăl său. 25Aceștia sunt
fiii lui Ana: Dișon; iar Oholibama este fiica lui Ana. 26Aceștia
sunt fiii lui Dișon: Hemdan, Eșban, Itran și Cheran. 27Aceștia sunt

fiii lui Eţer: Bilhan, Zaawan şi Aqan. [28]Iar aceştia sunt fiii lui Dişan: Uţ şi Aran.

[29]Acestea sunt căpeteniile horiţilor: căpetenia Lotan, căpetenia Şobal, căpetenia Ţibon, căpetenia Ana, [30]căpetenia Dişon, căpetenia Eţer, căpetenia Dişan; acestea sunt căpeteniile horiţilor, după căpeteniile lor în ţara Seir.

[31]Aceştia sunt regii care au domnit în ţara Edomului, înainte să domnească vreun rege peste fiii lui Israel. [32]Bela, fiul lui Beor, a domnit în Edom, iar numele cetăţii sale era Dinhaba. [33]Bela a murit; şi Iobab, fiul lui Zerah din Boţra a domnit în locul lui. [34]Iovav a murit; şi Huşam din ţinutul temaniţilor a domnit în locul lui. [35]Huşam a murit; şi Hadad, fiul lui Bedad, a domnit în locul lui. El l-a înfrânt pe Midian în şesul Moabului, iar numele cetăţii lui era Awit. [36]Hadad a murit; şi Samla din Masreqa a domnit în locul lui. [37]Samla a murit; şi Saul din Rehobot-Hanahar a domnit în locul lui. [38]Saul a murit; şi Baal-Hanan, fiul lui Ahbor, a domnit în locul lui. [39]Baal-Hanan, fiul lui Ahbor, a murit; şi Hadar a domnit în locul lui; numele cetăţii lui era Pau, iar numele femeii lui era Mehetavel, fiica lui Matred, fiica lui Me-Zahab.

[40]Acestea sunt numele căpeteniilor lui Esau, după familiile lor, după locurile lor şi pe numele lor: căpetenia Timna, căpetenia Alwa, căpetenia Ietet, [41]căpetenia Oholibama, căpetenia Ela, căpetenia Pinon, [42]căpetenia Qenaz, căpetenia Teman, căpetenia Mivţar, [43]căpetenia Magdiel, căpetenia Iram; acestea sunt căpeteniile lui Edom, după aşezările lor în ţara stăpânirii lor. Acesta este Esau, strămoşul edomiţilor.

37

[1]Iacob s-a aşezat în ţara pribegiilor tatălui său, în ţara Canaanului.

[2]Aceasta este [istoria] urmaşilor lui Iacob.

Pe când Iosif era de șaptesprezece ani, păstorea turmele împreună cu frații săi, fiind slujitor împreună cu fiii Bilhăi și cu fiii Zilpei, femeile tatălui său. Iosif aducea tatălui lor zvonuri rele despre ei. [3]Israel îl iubea pe Iosif mai mult decât pe toți fiii săi, căci el era fiul bătrâneților sale, și îi făcuse o tunică aleasă. [4]Frații săi, văzând că pe el îl iubea tatăl lor mai mult decât pe ei toți, au început să-l urască și nu puteau să-i vorbească pașnic.

[5]Iosif a visat un vis și l-a povestit fraților săi, iar ei l-au urât și mai mult. [6]Le-a spus: „Ascultați, rogu-vă, visul pe care l-am visat! [7]Se făcea că noi legam snopi în mijlocul câmpului și, iată, snopul meu s-a ridicat și a stat drept, și, iată, snopii voștri l-au înconjurat și s-au plecat înaintea snopului meu.“ [8]Frații săi i-au spus: „Vei domni tu cumva peste noi? Doar nu vei stăpâni tu peste noi!“ Și l-au urât și mai mult din pricina viselor sale și din pricina cuvintelor sale.

[9][Iosif] a mai visat un alt vis și l-a povestit fraților săi. El le-a spus: „Iarăși am visat un vis: se făcea că soarele și luna și unsprezece stele mi se plecau înainte.“ [10]Când l-a povestit tatălui său și fraților săi, tatăl său l-a mustrat și i-a spus: „Ce înseamnă visul acesta pe care l-ai visat? Vom veni cumva eu și mama ta și frații tăi să ne plecăm ție până la pământ?“ [11]Și frații lui îl pizmuiau, dar tatăl lui păstra în minte întâmplarea.

[12]Odată, frații lui s-au dus să păstorească turmele tatălui lor la Sichem. [13]Israel i-a spus lui Iosif: „Oare nu păstoresc frații tăi la Sichem? Vino să te trimit la ei!“ El i-a răspuns: „Iată-mă!“ [14]Atunci [Israel] i-a spus: „Du-te, rogu-te, și vezi dacă sunt bine frații tăi și dacă sunt bine turmele și adu-mi de veste.“ Deci l-a trimis din valea Hebronului și el a sosit la Sichem. [15]Și un bărbat l-a găsit: iată că rătăcea pe câmp. Bărbatul l-a întrebat, zicând: „Ce cauți?“ [16]El a spus: „Pe frații mei îi caut. Spune-mi, rogu-te, unde păstoresc ei?“ [17]Iar bărbatul i-a spus: „Au plecat de aici, căci i-am auzit când ziceau: «Să mergem la Dotan!»“ și Iosif s-a dus după frații săi și i-a găsit la Dotan.

18Iar ei, văzându-l de departe, înainte să se apropie de ei, au
uneltit să-l omoare. 19Și au zis unul către altul: „Uite că vine cel
cu visele. 20Acum deci, haideți să-l ucidem și să-l aruncăm
într-unul din puțuri și vom spune că l-a mâncat o fiară și vom
vedea ce se va alege de visele lui.“ 21Dar Ruben a auzit și l-a
izbăvit din mâna lor, spunând: „Să nu-i luăm viața!“ 22Ruben le-a
[mai] spus: „Nu vărsați sânge! Aruncați-l în puțul acesta care
este în pustiu, dar mâna să n-o ridicați asupra lui“ – ca să-l
izbăvească din mâna lor și să-l ducă înapoi tatălui lui.

23Astfel, când Iosif a sosit la frații săi, ei l-au dezbrăcat pe
Iosif de tunica sa – tunica cea aleasă care era pe el –, 24și l-au
luat și l-au aruncat în puț, iar puțul era gol; nu era apă în el.
25Apoi s-au așezat să mănânce; și, ridicându-și ochii, au privit
și, iată, o caravană de ismaeliți venea din Galaad, cu cămilele lor
purtând mirodenii, balsam și mir, mergând să le ducă în Egipt.
26Iuda a spus către frații săi: „Ce câștig avem noi de-l omorâm
pe fratele nostru și de-i ascundem sângele? 27Haideți să-l vin-
dem ismaeliților, iar mâinile noastre să nu fie asupra lui, căci
el este fratele nostru și carnea noastră.“ Și frații săi l-au ascultat:
28când negustorii midianiți au trecut pe acolo, l-au tras și l-au
ridicat pe Iosif din puț și l-au vândut pe Iosif ismaeliților pentru
douăzeci de arginți, iar aceia l-au dus pe Iosif în Egipt.

29Ruben s-a întors la puț, dar iată, Iosif nu mai era în puț!
Atunci și-a sfâșiat veșmintele, 30s-a întors spre frații săi și a spus:
„Copilul nu mai este! Eu... eu unde să mă duc?“ 31Atunci ei au
luat tunica lui Iosif și, înjunghiind un țap, au înmuiat tunica
în sânge. 32Și au trimis tunica aleasă, au dus-o tatălui lor și au
spus: „Asta am găsit. Cercetează, rugămu-te, dacă este tunica
fiului tău sau nu.“ 33Iar el a cercetat-o și a spus: „Este tunica fiului
meu! O fiară l-a mâncat. Iosif a fost sfâșiat în bucăți!“ 34Atunci
Iacob și-a sfâșiat hainele, și-a încins coapsele cu sac și l-a jelit pe
fiul său multe zile. 35Și toți fiii săi și toate fiicele sale s-au ridicat

să-l mângâie, dar n-a vrut să se mângâie; și a spus: „Jelind voi coborî la fiul meu în Lăcașul morților!“ Și tatăl său îl plângea.
36Iar midianiții l-au vândut în Egipt lui Potifar, un dregător al lui Faraon, comandantul gărzilor.

38

1În vremea aceea Iuda a coborât de la frații săi și s-a aciuat la un adulamit al cărui nume era Hira. 2Acolo, Iuda a văzut-o pe fiica unui canaanit al cărui nume era Șua, a luat-o și a intrat la ea, 3iar ea a zămislit și a născut un fiu, și el i-a pus numele Er. 4Ea a zămislit iarăși și a născut un fiu, și ea i-a pus numele Onan. 5Și iarăși a mai [zămislit] și a născut un fiu și ea i-a pus numele Șela; [Iuda] era în Keziv, când ea l-a născut.

6Iuda i-a luat femeie lui Er, întâiul său născut, și numele ei era Tamar. 7Însă Er, întâiul-născut al lui Iuda, a fost rău în ochii Domnului și Domnul l-a omorât. 8Atunci Iuda i-a spus lui Onan: „Intră la femeia fratelui tău și fă-ți datoria de cumnat și ridică urmaș fratelui tău.“ 9Însă Onan, știind că nu al lui va fi urmașul, când intra la femeia fratelui său, lepăda [sămânța] pe pământ, ca să nu dea urmaș fratelui său. 10A fost un lucru rău în ochii Domnului ceea ce făcea el, și l-a omorât [Domnul] și pe el. 11Atunci Iuda i-a spus Tamarei, nora sa: „Stai văduvă în casa tatălui tău până va crește Șela, fiul meu“, căci își spunea: „Nu cumva să moară și el ca frații săi“. Și Tamar s-a dus să locuiască în casa tatălui ei.

12Au trecut multe zile și a murit fiica lui Șua, femeia lui Iuda. După ce s-a mângâiat, Iuda s-a suit la Timna, la cei care îi tundeau turmele, el și Hira, tovarășul său adulamit. 13Tamarei i s-a dat de veste, zicându-i-se: „Iată, socrul tău se suie la Timna la tunsul turmelor sale.“ 14Atunci a îndepărtat veșmintele văduviei sale de pe ea, s-a acoperit cu un văl, s-a înfășurat și s-a așezat la

intrarea Enaimului, care este pe drumul spre Timna, căci văzuse că Șela crescuse, dar ea nu-i fusese dată de femeie. [15]Iuda a văzut-o, dar a socotit că este o desfrânată, căci își acoperise fața. [16]Și s-a abătut pe la ea, la drum, și i-a spus: „Lasă-mă să intru la tine!", căci nu știa că este nora sa. Ea a spus: „Ce-mi vei da ca să intri la mine?" [17]Și el a spus: „Eu însumi îți voi trimite un ied din turmă"; dar ea a zis: „Cum ar fi să-mi dai chezășie ceva până îl vei trimite?" [18]Atunci el a spus: „Ce chezășie să-ți dau?" Iar ea a zis: „Pecetea ta, șnurul tău și toiagul tău, care este în mâna ta." El i le-a dat, a intrat la ea și ea a zămislit de la el. [19]Apoi ea s-a ridicat, a plecat, a îndepărtat vălul de pe ea și și-a pus veșmintele văduviei sale.

[20]Iuda a trimis iedul prin tovarășul său adulamit, ca să ia chezășia de la femeie, dar nu a găsit-o. [21]Și i-a întrebat pe oamenii locului, zicând: „Unde este prostituata, aceea de la Enaim, de pe drum?" Iar ei au zis: „Nu a fost aici nici o prostituată!" [22]Apoi s-a întors la Iuda și a spus: „Nu am găsit-o și chiar și oamenii locului spun: «Nu a fost aici nici o prostituată!»" [23]Iar Iuda a spus: „Să și le țină pentru ea, numai să nu ajungem de ocară; iată, am trimis iedul acesta, dar tu n-ai găsit-o."

[24]După aproape trei luni, i s-a dat de veste lui Iuda, zicându-i-se: „Tamara, nora ta, s-a desfrânat și iată că a și zămislit din desfrânare." Iuda a spus: „Scoateți-o afară ca să fie arsă!" [25]Pe când era scoasă afară, ea a trimis să i se spună socrului său: „De la un bărbat căruia îi aparțin acestea am zămislit eu." Și a zis: „Cercetează, rogu-te, ale cui sunt pecetea, șnurul și toiagul acestea!" [26]Iuda le-a cercetat și a spus: „Ea are mai multă dreptate decât mine, căci nu i-am dat-o lui Șela, fiul meu." Și nu a mai cunoscut-o iarăși.

[27]Și i-a venit vremea să nască și, iată, erau gemeni în pântecele ei. [28]Iar pe când năștea, unul a dat mâna, moașa a apucat-o și i-a legat la mână un fir stacojiu, zicând: „Acesta a ieșit întâi."

[29]Dar și-a tras înapoi mâna și, iată, a ieșit fratele său, iar ea a zis: „Ce spărtură ți-ai mai făcut!“ și i s-a pus numele Fares. [30]Pe urmă a ieșit fratele său, care avea la mână firul stacojiu; și i s-a pus numele Zara.

39

[1]Așadar Iosif a fost coborât în Egipt, și Potifar, un dregător al lui Faraon, comandantul gărzilor, un egiptean, l-a cumpărat de la ismaeliții care-l coborâseră acolo. [2]Domnul era cu Iosif; el era om de ispravă și a rămas în casa stăpânului său, egipteanul. [3]Stăpânul său a văzut că Domnul era cu el și că, în tot ce făcea el, Domnul îi dădea izbândă. [4]Și Iosif a aflat trecere în ochii lui și îi slujea îndeaproape; el l-a rânduit peste casa sa și tot ce avea a dat în mâna lui. [5]De când îl rânduise peste casa sa și peste tot ce avea, Domnul binecuvântase casa egipteanului datorită lui Iosif, încât binecuvântarea Domnului era peste tot ce avea el în casă și pe câmp. [6]Așadar, acela a lăsat tot ce avea pe mâna lui Iosif, și nu știa, avându-l pe el alături, de nimic în afară de pâinea pe care o mânca.

Iosif însă era frumos la statură și frumos la vedere, și, [7]după aceste întâmplări, femeia stăpânului său a pus ochii pe Iosif și i-a spus: „Culcă-te cu mine!“ [8]El n-a vrut și i-a spus femeii stăpânului său: „Iată, stăpânul meu nu știe, avându-mă pe mine alături, de nimic din casă, și tot ce are a dat în mâna mea. [9]Nu este nimeni mai mare decât mine în casa aceasta și de la nimic nu m-a oprit în afară de tine, pentru că ești femeia lui. Cum să fac răul acesta mare și să păcătuiesc împotriva lui Dumnezeu?“ [10]Și ea îi vorbea lui Iosif zi de zi, dar el nu-i dădea ascultare să se culce lângă ea ca să fie cu ea.

[11]Și a fost [așa]: într-o zi, când el a intrat în casă să-și facă lucrul, și nimeni dintre ai casei nu era înlăuntru, [12]ea l-a apucat de veșmânt, zicând: „Culcă-te cu mine!“ El însă, lăsându-și veș-

mântul în mâna ei și fugind, a ieșit afară. 13Când ea a văzut că
el și-a lăsat veșmântul în mâna ei și a fugit afară, 14i-a chemat
pe oamenii casei sale și le-a spus: „Priviți! Ne-a adus un evreu
să ne batjocorească! El a venit la mine ca să se culce cu mine, dar
eu am strigat cu glas mare. 15Când a auzit că mi-am ridicat gla-
sul și am strigat, și-a lăsat veșmântul lângă mine și, fugind, a
ieșit afară."

16Și a pus veșmântul lui lângă ea până a sosit stăpânul lui
acasă, 17și i-a grăit aceleași lucruri, zicând: „Robul evreu pe care
ni l-ai adus a venit la mine să mă batjocorească, 18dar când
mi-am ridicat glasul și am strigat, și-a lăsat veșmântul lângă
mine și a fugit afară." 19Când stăpânul lui a auzit cuvintele pe
care i le-a spus femeia sa, zicând: „Astfel de lucruri mi-a făcut
slujitorul tău", s-a aprins de mânie.

20Stăpânul lui Iosif l-a luat și l-a aruncat în temniță – locul
în care erau închiși întemnițații regelui; și el a rămas acolo, în
temniță. 21Dar Domnul era cu Iosif, și-a revărsat spre el bună-
voința și i-a dat trecere în ochii căpeteniei temniței. 22Și căpe-
tenia temniței i-a dat în mâna lui Iosif pe toți cei închiși în temniță;
și tot ce se făcea acolo el făcea. 23Căpetenia temniței nu vedea
de nimic din cele date în mâna lui [Iosif], pentru că Domnul era
cu el și, în tot ce făcea, Domnul îi dădea izbândă.

40

1După aceste întâmplări, paharnicul și pitarul regelui Egiptului
au greșit împotriva stăpânului lor, regele Egiptului. 2Și Faraon
s-a mâniat pe cei doi dregători ai săi, pe mai-marele pahar-
nicilor și pe mai-marele pitarilor. 3Și i-a pus sub pază în casa
căpeteniei gărzilor, în temniță – locul unde era închis Iosif. 4Căpe-
tenia gărzilor l-a rânduit pe Iosif pe lângă ei, iar el le slujea; ei
au rămas o vreme sub pază.

5Și au visat amândoi câte un vis, în aceeași noapte, fiecare vis cu tâlcuirea lui, atât paharnicul, cât și pitarul regelui Egiptului, care erau închiși în temniță. 6Iosif a venit la ei dimineața, s-a uitat la ei și i-a văzut abătuți. 7Și i-a întrebat pe dregătorii lui Faraon care erau cu el, sub pază în casa stăpânului său, zicând: „Pentru ce sunt fețele voastre posomorâte astăzi?" 8Iar ei i-au spus: „Am visat un vis și nu este cine să-l tâlcuiască." Iosif le-a spus: „Oare nu la Dumnezeu sunt tâlcuirile? Rogu-vă, povestiți-mi!"

9Mai-marele paharnicilor i-a povestit lui Iosif visul său și i-a zis: „În visul meu se făcea că era o viță-de-vie în fața mea, 10și pe viță, trei mlădițe; pe când înmugurea, i s-a și înălțat floarea și îndată ciorchinii ei au scos struguri copți. 11Pocalul lui Faraon era în mâna mea și am luat strugurii, i-am stors în pocalul lui Faraon și am pus pocalul în palma lui Faraon." 12Iosif i-a spus: „Aceasta este tălmăcirea lui: cele trei mlădițe sunt trei zile; 13în trei zile Faraon îți va înălța capul și te va întoarce la cele dinainte, și vei pune pocalul lui Faraon în mâna lui, după rânduiala dintâi, când erai paharnicul lui. 14Iar dacă îți vei aduce aminte de mine că am fost cu tine, când îți va fi bine, arată-mi, rogu-te, bunăvoință și pomenește-i de mine lui Faraon și scoate-mă din casa aceasta, 15căci de fapt am fost răpit din țara evreilor, și nici aici nu am făcut nimic ca să mă arunce în groapă."

16Când mai-marele pitarilor a văzut că tâlcuise de bine, i-a zis lui Iosif: „Și la mine în vis se făcea că erau trei coșuri cu turte alese pe capul meu. 17În coșul cel mai de sus erau din toate cele pe care le mănâncă Faraon făcute de pitar, iar păsările le ciuguleau din coș, de pe capul meu." 18Atunci Iosif a răspuns și a zis: „Aceasta este tâlcuirea lui: cele trei coșuri sunt trei zile; 19în trei zile Faron îți va înălța capul de pe umeri, te va spânzura pe lemn, iar păsările îți vor ciuguli carnea de pe tine."

20Și a fost [așa]: a treia zi a fost ziua de naștere a lui Faraon și le-a făcut ospăț tuturor slujitorilor săi și a înălțat capul mai-marelui paharnicilor și capul mai-marelui pitarilor în mijlocul

slujitorilor săi. 21L-a întors pe mai-marele paharnicilor la dregătoria lui de paharnic și el a pus pocalul în palma lui Faraon, 22iar pe mai-marele pitarilor l-a spânzurat, precum le tâlcuise lor Iosif. 23Dar mai-marele paharnicilor nu și-a adus aminte de Iosif; îl uitase.

41

1La capătul a doi ani de zile, Faraon a avut un vis: se făcea că stătea lângă Râu 2și iată că din Râu au ieșit șapte vaci, frumoase la vedere și grase la trup, și pășteau în stufăriș. 3Și, iată, în urma lor alte șapte vaci, urâte la vedere și slabe la trup, au ieșit din Râu și stăteau lângă vacile [dintâi], pe malul Râului. 4Iar vacile urâte la vedere și slabe la trup le-au mâncat pe cele șapte vaci frumoase la vedere și grase; atunci Faraon s-a trezit.

5El a adormit și a visat a doua oară: se făcea că șapte spice, grase și frumoase, creșteau pe un singur pai. 6Și, iată, alte șapte spice, slabe și pârjolite de vântul de la răsărit, încolțeau în urma lor. 7Iar spicele cele slabe le-au înghițit pe cele șapte spice grase și pline; atunci Faraon s-a trezit și, iată, fusese un vis.

8Dimineața, duhul său era tulburat, și a trimis să-i cheme pe toți magii și pe toți înțelepții Egiptului. Faraon le-a povestit visul său, dar nu era nimeni care să-l tâlcuiască pentru Faraon. 9Atunci mai-marele paharnicilor i-a vorbit lui Faraon, zicând: „De greșelile mele îmi aduc aminte astăzi. 10Faraon s-a mâniat pe slujitorii săi și m-a pus sub pază în casa căpeteniei gărzilor, pe mine și pe mai-marele pitarilor. 11Atunci noi am visat câte un vis, în aceeași noapte, eu și el, fiecare am visat câte un vis, cu tâlcuirea lui. 12Dar acolo, cu noi, era un tânăr evreu, slujitor al căpeteniei gărzilor; cum i-am povestit, el ne-a și tâlcuit visele, fiecăruia după visul lui i-a tâlcuit. 13Și a fost precum ne-a tâlcuit; așa s-a întâmplat: eu am fost întors la cele dinainte, iar acela a fost spânzurat."

[14]Așadar, Faraon a trimis să-l cheme pe Iosif și l-au scos grabnic din groapă, iar el s-a bărbierit, și-a schimbat hainele și a intrat la Faraon. [15]Iar Faraon i-a spus lui Iosif: „Un vis am visat și nu este nimeni care să-l tâlcuiască, dar am auzit despre tine spunându-se că de îndată ce auzi un vis îl și tâlcuiești." [16]Iosif i-a răspuns lui Faraon, zicând: „Nu eu: Dumnezeu îi va da lui Faraon un răspuns prielnic."

[17]Atunci Faraon i-a grăit lui Iosif: „În visul meu se făcea că stăteam pe malul Râului [18]și iată că din Râu au ieșit șapte vaci, grase la trup și frumoase la statură, și pășteau în stufăriș. [19]Și, iată, în urma lor alte șapte vaci, slabe și foarte urâte la statură și sfrijite la trup, au ieșit – nu am văzut în toată țara Egiptului ca ele de urâte. [20]Iar vacile cele sfrijite și urâte le-au mâncat pe cele șapte vaci grase dintâi. [21]După ce au intrat în pântecele lor, nu se cunoștea că le intraseră în pântece, iar înfățișarea lor era [la fel de] urâtă precum la început; atunci m-am trezit. [22]Apoi am văzut în visul meu: se făcea că șapte spice, pline și frumoase, creșteau pe un singur pai; [23]și, iată, alte șapte spice, uscate, slabe și pârjolite de vântul de la răsărit, au încolțit în urma lor. [24]Iar spicele cele slabe le-au înghițit pe cele șapte spice frumoase. Le-am spus magilor, dar nu a fost nimeni care să mi-l deslușească."

[25]Iosif i-a spus lui Faraon: „Visul lui Faraon este unul singur: Dumnezeu i-a vestit lui Faraon ce are să facă. [26]Cele șapte vaci frumoase sunt șapte ani și cele șapte spice frumoase sunt șapte ani. Acesta este un singur vis. [27]Cele șapte vaci sfrijite și urâte, care s-au ridicat în urma lor, sunt șapte ani și cele șapte spice seci și uscate de vântul de la răsărit vor fi șapte ani de foamete. [28]Acesta este cuvântul pe care i l-am grăit lui Faraon: Dumnezeu i-a arătat lui Faraon ce are să facă.

[29]Iată, vin șapte ani de mare belșug în toată țara Egiptului, [30]dar șapte ani de foamete se vor ridica în urma lor, încât tot belșugul va fi uitat în țara Egiptului. Foametea va mistui țara, [31]și

nu se va mai cunoaște belșugul în țară din pricina foametei aceleia de după el, căci ea va fi foarte grea. 32Iar faptul că visul i s-a arătat lui Faraon de două ori înseamnă că lucrul este hotărât de Dumnezeu, și Dumnezeu se grăbește să-l facă.

33Iar acum, Faraon să caute un bărbat cu judecată și înțelept și să-l pună peste țara Egiptului. 34Faraon să facă [așa]: să rânduiască supraveghetori peste țară și să ia a cincea parte din [rodul] țării Egiptului în cei șapte ani de belșug. 35Ei să adune toate bucatele din acești ani buni care vin, și să strângă grâul sub mâna lui Faraon, [ca să fie] bucate în cetăți, și să îl păzească. 36Bucatele vor fi provizie pentru țară în cei șapte ani de foamete care vor fi în țara Egiptului, ca țara să nu piară de foamete."

37Cuvântul acesta a fost bun în ochii lui Faraon și în ochii tuturor slujitorilor lui. 38Și Faraon a spus slujitorilor săi: „Oare vom găsi [altul] ca acesta, un bărbat în care să fie Duhul lui Dumnezeu?" 39Deci Faraon i-a spus lui Iosif: „De vreme ce Dumnezeu ți-a făcut cunoscute toate acestea, nu este un altul cu judecată și înțelept ca tine. 40Tu vei fi peste casa mea și tot poporul meu se va supune gurii tale; doar cu tronul voi fi mai mare decât tine." 41Apoi Faraon i-a spus lui Iosif: „Vezi, te pun peste toată țara Egiptului!" 42Și Faraon și-a scos inelul cu pecete de la mână și l-a pus la mâna lui Iosif, l-a îmbrăcat în veșminte de in subțire și i-a pus un colan de aur la gât, 43și l-a urcat în al doilea car al său și strigau înaintea lui: „*Abrek!*" Astfel l-a pus peste toată țara Egiptului. 44Apoi Faraon i-a spus lui Iosif: „Eu sunt Faraon! Fără tine nimeni nu-și va mișca mâna sau piciorul în toată țara Egiptului." 45Faraon i-a pus lui Iosif numele Țafnat-Paneah și i-a dat-o de nevastă pe Asnat, fiica lui Poti-Fera, preotul din On. Apoi Iosif a cutreierat țara Egiptului.

46Iosif era de treizeci de ani când s-a înfățișat înaintea lui Faraon, regele Egiptului.

Și Iosif a ieșit dinaintea lui Faraon și a străbătut toată țara Egiptului. 47Țara a făcut rod din plin în cei șapte ani de belșug.

48Și a strâns toate bucatele acelor șapte ani care au fost în țara
Egiptului și a pus bucatele în cetăți; bucatele ogoarelor dimpre-
jurul fiecărei cetăți le-a pus înlăuntrul ei. 49Și Iosif a strâns grâu
cât nisipul mării, foarte mult, până a încetat să-l socotească,
fiindcă era fără măsură.

50Înainte să vină anii de foamete, lui Iosif i s-au născut doi
fii, pe care i-a născut Asnat, fiica lui Poti-Fera, preotul din On.
51Iosif i-a pus celui întâi-născut numele Manase, căci [și-a spus]:
„Dumnezeu m-a ajutat să uit de tot necazul meu și de toată casa
tatălui meu." 52Iar celui de-al doilea i-a pus numele Efraim, căci
[și-a spus]: „Dumnezeu m-a făcut roditor în țara suferinței mele."

53Cei șapte ani de belșug care fuseseră în țara Egiptului au
trecut 54și au început să vină cei șapte ani de foamete, precum
spusese Iosif. Și era foamete în toate țările, dar în toată țara Egip-
tului era pâine. 55Apoi a flămânzit toată țara Egiptului, poporul
a strigat la Faraon pentru pâine, iar Faraon le-a spus tuturor egip-
tenilor: „Duceți-vă la Iosif. Ceea ce vă spune el, aceea să faceți!"
56Când foametea era pe fața întregului pământ, Iosif a deschis
tot ce aveau și a vândut grâu egiptenilor, dar foametea se întețea
în țara Egiptului. 57Tot pământul venea în Egipt să cumpere
grâne de la Iosif, căci foametea era grea pe tot pământul.

42

1Iacob a văzut că este grâu în Egipt. Atunci Iacob le-a spus fiilor
săi: „De ce vă uitați unii la alții?" 2Și le-a spus: „Iată, am auzit
că este grâu în Egipt. Coborâți într-acolo și cumpărați-ne grâu
de acolo, ca să rămânem în viață și să nu murim." 3Au coborât
așadar frații lui Iosif – zece [dintre ei] – să cumpere grâu din
Egipt, 4dar pe Beniamin, fratele lui Iosif, Iacob nu l-a trimis cu
frații săi, căci spunea: „Nu cumva să i se întâmple vreo neno-
rocire!"

5Fiii lui Israel au mers laolaltă cu cei veniți să cumpere grâu,
căci era foamete în țara Canaanului. 6Iar Iosif era cârmuitor
peste țară; el era cel care vindea grâu întregului popor al țării.
Frații lui Iosif au venit și i s-au plecat cu fața până la pământ.
7Când Iosif i-a văzut pe frații săi, i-a recunoscut, dar s-a purtat
cu ei ca un străin și le-a vorbit aspru, și le-a zis: „De unde veniți?"
Ei au spus: „Din țara Canaanului, să cumpărăm bucate." 8Iosif
și-a recunoscut frații, dar ei nu l-au recunoscut. 9Atunci Iosif
și-a adus aminte de visele pe care le visase despre ei și le-a spus:
„Iscoade sunteți! Ca să vedeți slăbiciunea țării ați venit!" 10Ei
i-au zis: „Nu, stăpâne, ci robii tăi au venit să cumpere bucate!
11Noi toți suntem fiii unui singur bărbat; suntem [oameni] cin-
stiți; robii tăi nu sunt iscoade!" 12Dar el le-a spus: „Nu, ci slăbi-
ciunea țării ați venit să o vedeți!" 13Ei au zis: „Robii tăi sunt
doisprezece frați; suntem fiii unui singur bărbat din țara Cana-
anului; iată, cel [mai] mic este acum cu tatăl nostru, iar unul
nu mai este." 14Iosif le-a spus: „Este întocmai cum v-am spus,
zicând: «Iscoade sunteți!» 15Astfel veți fi încercați: pe viața lui
Faraon, nu veți ieși din [locul] acesta decât dacă va veni fratele
vostru cel mic aici. 16Trimiteți pe unul dintre voi să-l ia pe fra-
tele vostru. Voi însă veți fi legați și cuvintele voastre vor fi încer-
cate, dacă este adevărul cu voi; iar dacă nu, pe viața lui Faraon,
iscoade sunteți!" 17Și i-a pus trei zile sub pază.
18A treia zi, Iosif le-a spus: „Faceți aceasta ca să rămâneți în
viață, [căci] eu mă tem de Dumnezeu. 19Dacă voi sunteți [oameni]
cinstiți, un frate al vostru să fie legat în locul în care sunteți
închiși, iar voi mergeți, duceți grâu pentru foametea din casele
voastre, 20și aduceți-l la mine pe fratele vostru cel mic; astfel
cuvintele voastre se vor adeveri și nu veți muri." Și au făcut așa.
21Și ziceau unul către altul: „Într-adevăr noi suntem vinovați
pentru fratele nostru, căci am văzut necazul sufletului lui când
ne cerea milă, și nu l-am ascultat. De aceea a venit peste noi

necazul acesta." [22]Iar Ruben le-a răspuns, zicând: „Nu vă spuneam eu: «Nu vă faceți păcat cu copilul», dar nu m-ați ascultat, și iată, [ni] se cere socoteală pentru sângele lui." [23]Ei însă nu știau că Iosif îi asculta, căci un tălmaci era între ei. [24]El s-a dat deoparte dinaintea lor și a plâns. Apoi s-a întors la ei, le-a vorbit și l-a luat dintre ei pe Simeon și l-a legat sub privirile lor. [25]Și Iosif a poruncit să le umple desagii cu grâu, să-i pună la loc fiecăruia argintul în sac și să le dea merinde pentru drum; și le-a făcut așa. [26]Apoi ei și-au pus grâul pe asinii lor și au plecat de acolo.

[27]La locul de înnoptat, unul și-a deschis sacul ca să dea nutreț asinului său, și-a văzut argintul, care, iată, era la gura sacului său, [28]și le-a spus fraților săi: „Argintul meu a fost pus la loc. Tocmai ce am dat de el în sacul meu." Atunci le-a sărit inima și s-au întors unul către altul tremurând și zicând: „Ce ne-a făcut Dumnezeu?"

[29]Când au ajuns la Iacob, tatăl lor, în țara Canaanului, i-au povestit tot ce li se întâmplase, zicând: [30]„Omul [care este] stăpânul țării a vorbit aspru cu noi, ne-a luat drept iscoade ale țării, [31]însă i-am spus: «Noi suntem [oameni] cinstiți, nu suntem iscoade! [32]Noi suntem doisprezece frați, fii ai tatălui nostru; unul nu mai este, iar cel mic este acum cu tatăl nostru în țara Canaanului.» [33]Atunci omul [care este] stăpânul țării ne-a spus: «Așa voi ști că voi sunteți cinstiți: lăsați cu mine un frate al vostru, iar voi luați [grâu] pentru foametea din casele voastre și mergeți, [34]și aduceți-l la mine pe fratele vostru cel mic; astfel voi ști că nu sunteți iscoade, ci [oameni] cinstiți; pe fratele vostru vi-l voi da și veți putea umbla în voie prin țară.»"

[35]Și a fost [așa]: ei își deșertau sacii și, iată, fiecare își avea punga cu argint în sacul său. Când și-au văzut pungile cu argint, ei și tatăl lor s-au înfricoșat. [36]Și Iacob, tatăl lor, le-a spus: „M-ați lăsat fără copii! Iosif nu mai este, Simeon nu mai este, iar pe Beniamin mi-l luați. Împotriva mea sunt toate acestea!" [37]Atunci

Ruben i-a spus tatălui său, zicând: „Pe cei doi fii ai mei să-i omori, dacă nu ți-l voi aduce. Dă-l pe mâna mea și ți-l voi aduce eu înapoi!“ [38]El însă a spus: „Fiul meu nu va coborî cu voi, căci fratele lui a murit, iar el este singurul rămas; dacă i se va întâmpla vreo nenorocire pe drumul pe care mergeți, îmi veți coborî cărunțețea cu mâhnire în Lăcașul morților.“

43

[1]Dar foametea era grea în țară. [2]Și a fost [așa]: când au terminat de mâncat grâul pe care-l aduseseră din Egipt, tatăl lor le-a zis: „Întoarceți-vă și cumpărați-ne niște bucate.“ [3]Dar Iuda i-a spus: „Omul ne-a prevenit cu strășnicie, zicând: «Nu-mi veți vedea fața, dacă fratele vostru nu este cu voi!» [4]Dacă tu îl trimiți pe fratele nostru împreună cu noi, vom coborî și îți vom cumpăra bucate; [5]iar dacă nu îl trimiți, nu vom coborî, căci omul ne-a spus: «Nu-mi veți vedea fața, dacă fratele vostru nu este cu voi!»“

[6]Israel a zis: „De ce mi-ați făcut rău spunând acelui om că mai aveți un frate?“ [7]Ei au spus: „Omul ne-a întrebat stăruitor despre noi și despre rudele noastre, zicând: «Oare este tatăl vostru încă în viață? Mai aveți vreun frate?», iar noi i-am răspuns pe potriva acestor cuvinte. De unde era să știm că ne va zice: «Coborâți-l pe fratele vostru!»?“

[8]Atunci Iuda i-a spus lui Israel, tatăl său: „Trimite-l pe tânăr cu mine și ne vom ridica și vom merge ca să rămânem în viață și să nu murim nici noi, nici tu și nici pruncii noștri. [9]Eu însumi mă pun chezaș pentru el; din mâna mea să-l ceri. Dacă nu-l voi aduce la tine și nu-l voi așeza în fața ta, să fiu cu păcat împotriva ta în toate zilele. [10]Că de n-am fi zăbovit, până acum ne-am fi întors a doua oară.“ [11]Israel, tatăl lor, le-a spus: „Dacă e să fie așa, atunci aceasta să faceți: luați din bunătățile țării în desagii voștri și duceți acelui om un dar – puțin balsam și puțină miere,

mirodenii și mir, fistic și migdale; [12]argint de două ori mai mult să luați în mâna voastră; argintul înapoiat la gura sacilor voștri duceți-l înapoi în mâna voastră: poate că a fost o greșeală; [13]și pe fratele vostru luați-l, ridicați-vă și întoarceți-vă la omul acela. [14]Dumnezeul Atotputernic să vă dea îndurare înaintea acelui om, ca să vi-l elibereze pe celălalt frate al vostru și pe Beniamin. Iar eu, dacă voi fi lipsit de copii, lipsit să fiu."

[15]Așadar, oamenii au luat darul acesta, au luat de două ori mai mult argint în mâna lor și pe Beniamin, s-au sculat și au coborât în Egipt, și au stat în fața lui Iosif. [16]Când Iosif l-a văzut cu ei pe Beniamin, i-a spus celui care era peste casa sa: „Adu-i pe oamenii [aceștia] în casă, înjunghie o vită și gătește-o, căci cu mine vor mânca oamenii [aceștia] la amiază." [17]Și omul a făcut așa cum a spus Iosif, și i-a adus pe oameni în casă la Iosif. [18]Iar bărbații s-au înfricoșat pentru că erau duși în casa lui Iosif și au zis: „Din pricina argintului înapoiat în sacii noștri la început suntem noi duși ca el să vină val-vârtej și să se prăvălească asupra noastră și să ne ia pe noi robi și pe asinii noștri."

[19]Și s-au apropiat de omul care era peste casa lui Iosif și i-au vorbit la intrarea în casă, [20]și au zis: „Îngăduie, stăpâne: întâia oară noi am coborât ca să cumpărăm bucate. [21]Și a fost [așa]: când am sosit la locul de înnoptat, ne-am deschis sacii și, iată, argintul fiecăruia era la gura sacului său – argintul nostru la [întreaga] lui greutate, dar l-am adus înapoi în mâna noastră; [22]și alt argint am adus în mâna noastră, ca să cumpărăm bucate. Nu știm cine a pus argintul în sacii noștri." [23]El însă le-a spus: „Fiți pe pace! Nu vă temeți! Dumnezeul vostru și Dumnezeul tatălui vostru v-a pus comoară în sacii voștri; argintul vostru a ajuns la mine." Și l-a scos pe Simeon la ei.

[24]Omul i-a dus în casa lui Iosif, le-a dat apă să-și spele picioarele, și le-a dat nutreț asinilor lor. [25]Iar ei au pregătit darul până când a venit Iosif, la amiază, căci auziseră că vor sta la masă acolo.

[26]Când Iosif a venit acasă, ei i-au adus darul care era în mâna lor, în casă, și i s-au plecat până la pământ. [27]El i-a întrebat de sănătate și a spus: „Este sănătos bătrânul vostru tată despre care mi-ați spus? Oare este el încă în viață?“ [28]Iar ei au spus: „Este sănătos robul tău, tatăl nostru. Încă este în viață.“ Și au îngenuncheat și s-au plecat [la pământ].

[29]Ridicându-și ochii, [Iosif] l-a văzut pe Beniamin, fratele său, fiul mamei sale, și a zis: „Acesta este fratele vostru cel mic despre care mi-ați spus?“ Apoi a spus: „Dumnezeu să te miluiască, fiule!“ [30]Atunci Iosif a plecat în grabă, pentru că i se răscoleau rărunchii de duioșie pentru fratele său, și căuta să plângă, și a mers în odaie și a plâns acolo. [31]Apoi și-a spălat fața, a ieșit și, stăpânindu-se, a spus: „Puneți mâncarea!“ [32]Și lui i-au pus mâncare deoparte, iar lor deoparte; și egiptenilor care mâncau cu el [tot] deoparte, căci egiptenii nu pot să mănânce mâncare împreună cu evreii, fiindcă aceasta este urâciune pentru egipteni. [33]Ei s-au așezat în fața lui, de la cel întâi-născut, după dreptul lui de întâi-născut, la cel [mai] mic, după tinerețea lui; și oamenii priveau uimiți unul la altul. [34]Le-a făcut parte din bucatele din fața sa, iar partea lui Beniamin era de cinci ori mai mare decât ale tuturor celorlalți. Și au băut și s-au îmbătat împreună cu el.

44

[1]Și i-a poruncit celui care era [mai mare] peste casa sa, zicând: „Umple sacii oamenilor cu bucate după cât pot duce, și pune argintul fiecăruia la gura sacului lui, [2]iar cupa mea, cupa de argint, pune-o la gura sacului celui mai mic [și pune] și argintul pentru grâul lui.“ Și a făcut după cuvântul lui Iosif, pe care-l grăise. [3]De cum s-a luminat de dimineață, oamenii au fost lăsați să plece, ei și asinii lor. [4]Ieșind ei din cetate, nu se depărtaseră, iar Iosif i-a spus celui care era peste casa sa: „Scoală-te, urmărește-i

pe oamenii [aceia], iar când îi vei ajunge, să le spui: «De ce ați răsplătit binele cu rău? 5Oare nu este aceasta [cupa] din care bea stăpânul meu și cu care ghicește? Ați făcut rău ceea ce ați făcut.»"

6Acela i-a ajuns din urmă și le-a spus aceste cuvinte, 7iar ei i-au răspuns: „Pentru ce grăiește stăpânul meu cuvinte ca acestea? Departe de robii tăi să facă un lucru ca acesta! 8Iată, [chiar și] argintul pe care l-am găsit la gura sacilor noștri ți l-am adus înapoi din țara Canaanului; deci cum să furăm argint sau aur din casa stăpânului tău? 9Acela dintre robii tăi la care va fi găsită, să moară! Iar noi să ajungem robi stăpânului meu." 10Și el a zis: „Atunci bine, să fie după cuvintele voastre: cel la care va fi găsită îmi va fi rob, dar voi veți fi nevinovați."

11Atunci ei s-au grăbit să-și coboare fiecare sacul la pământ, și fiecare și-a deschis sacul, 12iar [acela] a căutat începând cu cel [mai] mare și isprăvind cu cel [mai] mic; și cupa a fost găsită în sacul lui Beniamin. 13Atunci ei și-au sfâșiat hainele, și-a încărcat fiecare asinul și s-au întors în cetate.

14Iuda și frații săi au venit la casa lui Iosif, când el încă era acolo, și au căzut la pământ înaintea lui. 15Iosif le-a zis: „Ce este fapta aceasta pe care ați făcut-o? Oare nu știați că un om ca mine poate să ghicească?" 16Iar Iuda a spus: „Ce să spunem stăpânului meu? Ce să grăim și cum să ne îndreptățim? Dumnezeu a vădit fărădelegea robilor tăi! Iată-ne, robi ai domnului meu suntem și noi, și cel la care s-a găsit cupa." 17Dar [Iosif] a zis: „Departe de mine să fac [una ca] aceasta! Omul în mâna căruia s-a găsit cupa, acela îmi va fi rob, iar voi suiți-vă în pace la tatăl vostru."

18Atunci Iuda s-a apropiat de el și a zis: „Stăpânul meu, îngăduie-i robului tău să grăiască un cuvânt în auzul stăpânului meu, și să nu se aprindă mânia ta asupra robului tău, căci tu ești precum Faraon. 19Stăpânul meu i-a întrebat pe robii săi, zicând: «[Mai] aveți tată sau vreun frate?» 20Iar noi i-am răspuns stăpânului meu: «Avem un tată bătrân și un [frate] mai mic, copil al bătrâneților lui; fratele acestuia a murit și a rămas el singur de

la mama sa, iar tatăl său îl iubește.» [21]Și tu le-ai spus robilor tăi:
«Aduceți-l la mine ca să-l văd cu ochii mei». [22]Iar noi i-am zis
stăpânului meu: «Băiatul nu poate să-și părăsească tatăl, căci
dacă-l va părăsi, [tatăl] va muri.» [23]Și tu le-ai zis robilor tăi: «Dacă
fratele vostru cel mic nu va coborî cu voi, nu-mi veți mai vedea
fața.» [24]Iar când ne-am suit la robul tău, tatăl meu, i-am pove-
stit lui cuvintele stăpânului meu. [25]Astfel, când tatăl nostru a
zis: «Întoarceți-vă și cumpărați-ne niște bucate!» [26]noi am spus:
«Nu putem să coborâm! [Numai] dacă fratele nostru cel mic
este cu noi, vom coborî; căci nu vom putea să vedem fața acelui
om, dacă fratele nostru cel mic nu este cu noi.» [27]Atunci robul
tău, tatăl meu, ne-a zis: «Voi știți că doi [copii] mi-a născut ne-
vasta mea. [28]Unul s-a dus de la mine, iar eu am zis: 'De bună
seamă a fost sfâșiat în bucăți' și nu l-am mai văzut până acum.
[29]Dacă îl veți lua și pe acesta de la fața mea, și i se va întâmpla
vreo nenorocire, îmi veți coborî cărunțețea cu mâhnire în Lăca-
șul morților.» [30]Și acum, dacă mă duc la robul tău, tatăl meu,
fără ca băiatul să fie cu noi – și sufletul [tată]lui este legat de
sufletul lui –, [31]când va vedea că băiatul nu mai este, va muri;
iar robii tăi vor coborî cărunțețea robului tău, tatăl nostru, cu
mâhnire, în Lăcașul morților. [32]Căci robul tău s-a pus chezaș
pentru băiat la tatăl meu, zicând: «Dacă nu ți-l voi aduce, să fiu
cu păcat împotriva tatălui meu în toate zilele.» [33]Deci acum să
rămână robul tău în locul băiatului, rob la stăpânul meu, iar
băiatul să se suie cu frații săi. [34]Căci cum mă voi sui la tatăl meu,
fără ca băiatul să fie cu mine? Să nu văd răul care s-ar abate
asupra tatălui meu!"

45

[1]Iosif nu s-a putut stăpâni față de toți cei care stăteau înaintea
sa, și a strigat: „Scoateți-i afară de la mine pe toți!" Și nu a mai
rămas nimeni cu el, când Iosif s-a făcut cunoscut fraților săi.

[2]Și a plâns în hohote de au auzit egiptenii și a auzit casa lui Faraon.

[3]Iosif le-a zis fraților săi: „Eu sunt Iosif! Oare mai este în viață tatăl meu?“ Frații lui însă n-au putut să-i răspundă, căci erau înspăimântați în fața lui.

[4]Și Iosif a spus fraților săi: „Apropiați-vă de mine!“, iar ei s-au apropiat. Și a zis: „Eu sunt Iosif, fratele vostru, pe care l-ați vândut în Egipt. [5]Acum nu fiți întristați și să nu se ivească [îngrijorare] în ochii voștri că m-ați vândut aici, fiindcă Dumnezeu m-a trimis înaintea voastră ca să vă păstreze în viață; [6]căci iată, de doi ani este foamete în țară, și încă cinci ani mai sunt în care nu va fi nici arat, nici secerat, [7]iar Dumnezeu m-a trimis înaintea voastră, ca să vă păstreze o rămășiță pe pământ și să vă țină în viață spre mare izbăvire. [8]Așadar, nu voi m-ați trimis aici, ci Dumnezeu; și m-a pus tată pentru Faraon, stăpân peste toată casa lui și cârmuitor peste toată țara Egiptului. [9]Suiți-vă degrabă la tatăl meu și spuneți-i: «Așa zice fiul tău, Iosif: ‘Dumnezeu m-a pus stăpân peste tot Egiptul. Coboară la mine, nu mai sta! [10]Vei locui în ținutul Goșen și vei fi aproape de mine, tu, fiii tăi și fiii fiilor tăi, turmele tale și cirezile tale, și tot ce ai. [11]Și te voi sprijini acolo – căci mai sunt încă cinci ani de foamete –, ca nu cumva să sărăcești, tu și casa ta, și tot ceea ce este al tău.’» [12]Iată, ochii voștri văd – [ca] și ochii fratelui meu, Beniamin – că gura mea este cea care vă vorbește! [13]Deci, povestiți-i tatălui meu toată slava mea din Egipt și tot ce ați văzut; și aduceți-l degrabă pe tatăl meu aici.“

[14]Apoi a căzut pe grumazul lui Beniamin, fratele său, și a plâns, iar Beniamin a plâns [și el] pe grumazul lui. [15]Și i-a sărutat pe toți frații săi și a plâns cu ei, iar apoi frații săi au vorbit cu el.

[16]Vestea s-a auzit în casa lui Faraon și se zicea: „Au venit frații lui Iosif.“ Ea a fost bună în ochii lui Faraon și în ochii sluji-

torilor lui. [17]Și Faraon i-a zis lui Iosif: „Spune fraților tăi: «Aceasta să o faceți: încărcați-vă dobitoacele [cu bucate], și duceți-vă degrabă în țara Canaanului; [18]și luați-vă tatăl și familiile voastre și veniți la mine. Și eu vă voi da ce e mai bun din țara Egiptului și veți mânca grăsimea pământului.» [19]Iar ție ți s-a poruncit [să le spui]: «Aceasta să faceți: luați căruțe din țara Egiptului pentru pruncii voștri și pentru femeile voastre, și suiți-l [în căruță] pe tatăl vostru și veniți. [20]Și să nu vă pară rău de lucrurile voastre, pentru că ce e mai bun din toată țara Egiptului va fi al vostru.»"

[21]Fiii lui Israel au făcut așa, iar Iosif le-a dat căruțe, potrivit poruncii lui Faraon, și le-a dat merinde pentru drum. [22]Fiecăruia din ei i-a dat haine de schimb, dar lui Beniamin i-a dat trei sute de [sicli de] argint și cinci haine de schimb. [23]Tatălui său i-a trimis, de asemenea, zece asini încărcați cu ce e mai bun în Egipt și zece măgărițe încărcate cu grâu, pâine și merinde de drum pentru tatăl său. [24]Apoi le-a dat drumul fraților săi și ei au plecat. Și le-a zis: „Să nu vă certați pe drum!"

[25]Ei s-au suit din Egipt și au venit în țara Canaanului, la Iacob, tatăl lor, [26]și i-au povestit, zicând: „Iosif este încă în viață!" și că el este cârmuitor peste toată țara Egiptului. Dar inima i-a rămas amorțită, căci nu i-a crezut. [27]Când însă ei i-au grăit toate cuvintele lui Iosif, pe care acela le grăise lor, și când a văzut căruțele pe care Iosif i le trimisese ca să-l aducă, duhul lui Iacob, tatăl lor, s-a înviorat. [28]Și Israel a spus: „Destul! Fiul meu Iosif este încă în viață. Mă duc să-l văd înainte să mor."

46

[1]Așadar, Israel a pornit [la drum] împreună cu tot ce avea, și a ajuns la Beer-Șeba, și a adus jertfe Dumnezeului tatălui său, Isac.

[2]Și Dumnezeu i-a spus lui Israel în vedeniile nopții: „Iacobe! Iacobe!" Iar el a zis: „Iată-mă!" [3]Și [El] a spus: „Eu sunt Dumnezeu,

Dumnezeul tatălui tău! Nu te teme să cobori în Egipt, căci un
neam mare te voi face acolo. 4Eu voi coborî cu tine în Egipt, și tot
Eu te voi sui [înapoi], iar Iosif își va pune mâna peste ochii tăi."
5Apoi Iacob s-a sculat din Beer-Șeba. Fiii lui Israel l-au suit
pe Iacob, tatăl lor, pe pruncii lor și pe femeile lor, în căruțele pe
care Faraon le trimisese ca să-l aducă, 6și-au luat vitele și avu-
tul pe care le agonisiseră în țara Canaanului și au venit în
Egipt – Iacob și toată seminția sa împreună cu el: 7fiii lui și fiii
fiilor lui, fiicele lui și fiicele fiilor lui; toată seminția lui a adus-o
cu el în Egipt.
8Acestea sunt numele fiilor lui Israel care au intrat în Egipt:
Iacob și fiii săi; întâiul-născut al lui Iacob: Ruben.
9Fiii lui Ruben: Enoh, Palu, Hețron și Carmi. 10Fiii lui Simeon:
Iemuel, Iamin, Ohad, Iachin și Țohar; și Saul, fiul canaanitei.
11Fiii lui Levi: Gherșon, Qehat și Merari. 12Fiii lui Iuda: Er, Onan,
Șela, Fares, Zara; Er și Onan au murit în țara Canaanului, iar
fiii lui Fares sunt Hețron și Hamul. 13Fiii lui Isahar: Tola, Puwwa,
Iov și Șimron. 14Fiii lui Zabulon: Sered, Elon și Iahleel. 15Aceștia
sunt fiii Liei, pe care i-a născut lui Iacob în Padan-Aram, pre-
cum și pe Dina, fiica lui [Iacob]; toate sufletele – fiii săi și fiicele
sale – erau treizeci și trei.
16Fiii lui Gad: Țifion, Hagghi, Șuni, Ețbon, Eri, Arodi și Areli.
17Fiii lui Așer: Imna,Ișva,Ișvi, Beria și Serah, sora lor; iar fiii lui
Beria [sunt] Hever și Malchiel. 18Aceștia sunt fiii Zilpei, pe care
Laban i-o dăduse Liei, fiica lui. Pe aceștia i-a născut ea lui Iacob;
șaisprezece suflete.
19Fiii Rahelei, nevasta lui Iacob: Iosif și Beniamin. 20Lui Iosif
i s-au născut, în țara Egiptului, cei pe care i i-a născut Asnat, fiica
lui Poti-Fera, preotul din On – Manase și Efraim. 21Fiii lui
Beniamin: Bela, Becher, Așbel, Ghera, Naaman, Ehi, Roș, Mupim,
Hupim și Ard. 22Aceștia sunt fiii Rahelei, care i s-au născut lui
Iacob; toate sufletele erau paisprezece.

[23]Fiii lui Dan: Hușim. [24]Fiii lui Neftali: Iahțeel, Guni, Iețer și Șilem. [25]Aceștia sunt fiii Bilhei, pe care Laban i-o dăduse Rahelei, fiica lui. Pe aceștia i-a născut ea lui Iacob; toate sufletele erau șapte.

[26]Toate sufletele lui Iacob care au intrat în Egipt, și care ieșiseră din coapsele sale – în afară de femeile fiilor lui Iacob – erau șaizeci și șase de suflete. [27]Fiii lui Iosif care i s-au născut în Egipt erau două suflete. Toate sufletele casei lui Iacob care au intrat în Egipt erau șaptezeci.

[28]Iar pe Iuda [Iacob] l-a trimis înaintea sa la Iosif, ca să i se înfățișeze în Goșen, iar ei au ajuns în ținutul Goșen. [29]Atunci Iosif și-a pregătit carul și s-a suit în întâmpinarea lui Israel, tatăl său, în Goșen; și, arătându-i-se, a căzut pe grumazul lui și a plâns mult pe grumazul lui. [30]Și Israel i-a spus lui Iosif: „Acum pot să mor, după ce ți-am văzut fața, că ești încă în viață!" [31]Iosif le-a zis fraților săi și casei tatălui său: „Mă sui să-i dau de veste lui Faraon, și să-i spun: «Frații mei și casa tatălui meu, care erau în țara Canaanului, au venit la mine. [32]Oamenii sunt păstori de turme, sunt crescători de vite, și și-au adus turmele și cirezile, și toate averile lor.» [33]Deci când Faraon vă va chema și vă va întreba: «Care este îndeletnicirea voastră?», [34]voi să-i spuneți: «Crescători de vite sunt robii tăi, din tinerețile noastre și până acum, și noi, și părinții noștri», ca [să vă lase] să vă așezați în ținutul Goșen, căci toți păstorii de turme sunt urâciune pentru egipteni."

47

[1]Apoi Iosif a intrat și i-a dat de veste lui Faraon, zicând: „Tatăl meu și frații mei, [cu] turmele lor și cirezile lor și [cu] toate averile lor, au venit din țara Canaanului, și iată-i în ținutul Goșen!" [2]Și dintre frații săi a luat cinci oameni dintre cei mai

buni și i-a înfățișat lui Faraon. 3Faraon le-a zis fraților lui: „Care este îndeletnicirea voastră?“ Iar ei i-au spus lui Faraon: „Păstori de turme sunt robii tăi, și noi, și părinții noștri.“ 4Și i-au spus lui Faraon: „Am venit să locuim o vreme în țară, fiindcă nu [mai] este pășune pentru turmele robilor tăi, căci foametea este grea în țara Canaanului. Deci acum, rugămu-te, lasă-i pe robii tăi să se așeze în ținutul Goșen!“ 5Iar Faraon i-a spus lui Iosif, zicând: „Tatăl tău și frații tăi au venit la tine. 6Țara Egiptului este în fața ta. Așază-i pe tatăl tău și pe frații tăi în partea cea mai bună a țării! Să se așeze în ținutul Goșen! Și dacă știi că sunt printre ei oameni pricepuți, pune-i mai-mari peste vitele mele.“

7Și Iosif l-a adus pe Iacob, tatăl său, și i l-a înfățișat lui Faraon, iar Iacob l-a binecuvântat pe Faraon. 8Și Faraon i-a zis lui Iacob: „Câte sunt zilele anilor vieții tale?“ 9Iacob i-a zis lui Faraon: „Zilele anilor pribegiei mele sunt o sută treizeci de ani. Puține și rele au fost zilele anilor vieții mele, și n-au ajuns zilele anilor vieții părinților mei, în zilele pribegiei lor.“ 10Și Iacob l-a binecuvântat pe Faraon, și a ieșit de la fața lui Faraon. 11Iosif i-a așezat pe Iacob, tatăl său, și pe frații săi, și le-a dat moșie în țara Egiptului, în partea cea mai bună a țării, în ținutul Rameses, precum poruncise Faraon. 12Și Iosif i-a sprijinit pe tatăl său, și pe frații săi, și toată casa tatălui său, cu pâine după numărul pruncilor.

13Însă pâine nu mai era în tot pământul, căci foametea era foarte grea: și țara Egiptului și țara Canaanului sufereau din pricina foametei. 14Iosif a adunat tot argintul care se găsea în țara Egiptului și în țara Canaanului [luat] pe grâul pe care îl cumpărau ei. Și Iosif a dus argintul în casa lui Faraon. 15Când s-a terminat argintul din țara Egiptului și din țara Canaanului, toți egiptenii au venit la Iosif, zicând: „Dă-ne pâine! De ce să murim în fața ta? Pentru că argintul [ni] s-a sfârșit...“ 16Iosif a zis: „Dați vitele, iar eu vă voi da [pâine] pe vitele voastre, dacă argintul s-a sfârșit!“ 17Și ei și-au adus vitele la Iosif, iar Iosif le-a dat pâine

pe cai, pe turme și pe cirezi, și pe asini; le-a dat pâine pe toate
vitele lor în anul acela. [18]Însă, sfârșindu-se anul acela, au venit
la el în anul următor, și i-au spus: „Nu vom ascunde de stăpânul
meu că argintul s-a sfârșit, iar dobitoacele sunt la stăpânul meu.
Nu au mai rămas în fața stăpânului meu decât trupurile noastre
și pământurile noastre. [19]De ce să murim sub ochii tăi, și noi, și
pământurile noastre? Cumpără-ne pe noi și pământurile noastre
pe pâine, și atunci noi și pământurile noastre vom fi robi ai lui
Faraon. Dă-ne sămânță ca să rămânem în viață și să nu murim,
iar pământul să nu rămână pârloagă." [20]Deci Iosif a cumpărat
pentru Faraon tot pământul Egiptului, pentru că fiecare egip-
tean și-a vândut țarina, căci foametea era puternică asupra lor.
Și [tot] pământul a ajuns al lui Faraon, [21]iar pe popor l-a mutat
în cetăți, de la un capăt al hotarului Egiptului la celălalt. [22]Nu-
mai pământul preoților nu l-a cumpărat, căci preoții aveau por-
ție [rânduită] de la Faraon, și se hrăneau cu porția lor pe care
le-o dădea Faraon. De aceea nu și-au vândut țarinile. [23]Și Iosif
a spus poporului: „Iată, astăzi v-am cumpărat pe voi și pămân-
turile voastre pentru Faraon, și iată sămânță pentru voi ca să
însămânțați pământul. [24]La [vremea] roadelor, să dați a cincea
[parte] lui Faraon, iar [celelalte] patru să fie ale voastre, ca să-
mânță pentru țarină, ca bucate pentru voi și pentru cei din
casele voastre, și ca să vă hrăniți pruncii." [25]Iar ei au zis: „Ne-ai
scăpat viața! Să aflăm trecere în ochii stăpânului meu și să-i fim
robi lui Faraon!" [26]Și Iosif a pus aceasta ca rânduială, [ce dăinuie]
până în ziua de azi, peste pământul Egiptului: Faraon [să ia] a
cincea parte; numai pământul preoților nu era al lui Faraon.

[27]Astfel Israel s-a așezat în țara Egiptului, în ținutul Goșen.
Și au dobândit moșii în el, au fost rodnici și s-au înmulțit foarte.
[28]Și a trăit Iacob șaptesprezece ani în țara Egiptului. Și au fost
zilele lui Iacob, anii vieții lui, o sută patruzeci și șapte de ani.

29Și când i s-au apropiat zilele lui Israel ca să moară, l-a chemat
pe Iosif, fiul său, și i-a spus: „Dacă am aflat trecere în ochii tăi,
pune-ți mâna sub coapsa mea și arată-mi bunăvoință și credin-
cioșie. Să nu mă înmormântezi, rogu-te, în Egipt! 30Ci, când mă
voi culca cu părinții mei, să mă scoți din Egipt și să mă înmor-
mântezi în mormântul lor.“ Iar el a zis: „Voi face după cuvântul
tău!“ 31Și [Iacob] a spus: „Jură-mi!“, iar el i s-a jurat. Și Israel s-a
închinat din vârful patului.

48

1Și a fost [așa]: după aceste întâmplări, i s-a spus lui Iosif: „Iată,
tatăl tău este bolnav!“ El i-a luat cu el pe cei doi fii ai săi, pe
Manase și pe Efraim. 2Și i s-a dat de veste lui Iacob, și i s-a zis:
„Iată, fiul tău Iosif a venit la tine!“ Atunci Israel și-a adunat
puterile și s-a așezat pe pat.

3Și Iacob i-a spus lui Iosif: „Dumnezeul Atotputernic mi s-a
arătat la Luz, în țara Canaanului, m-a binecuvântat, 4și mi-a zis:
«Iată, te voi face roditor și te voi înmulți și te voi face o adunare
de popoare. Și voi da țara aceasta seminției tale după tine ca
stăpânire veșnică.» 5Și acum, cei doi fii ai tăi care ți s-au născut
în țara Egiptului, până să vin la tine în Egipt, sunt ai mei; Efraim
și Manase vor fi ai mei, ca Ruben și Simeon. 6Iar urmașii tăi, care
ți se vor naște după ei, ai tăi vor fi; după numele fraților lor vor
fi chemați întru moștenirea lor. 7Cât despre mine, când veneam
din Padan, Rahela a murit pe drum, lângă mine, în țara Canaanu-
lui, când mai era doar o bucată de drum până să ajung la Efrata,
și am înmormântat-o acolo în drum spre Efrata (adică Betleem).“

8Când i-a văzut pe fiii lui Iosif, Israel a zis: „Cine sunt aceștia?“
9Iar Iosif i-a spus tatălui său: „Ei sunt fiii mei pe care mi i-a dat
Dumnezeu aici.“ [Israel] a zis: „Adu-i, rogu-te, la mine ca să-i bine-
cuvântez.“ 10Însă ochii lui Israel erau îngreunați de bătrânețe și

nu putea să vadă. [Iosif] i-a apropiat de el, iar [Israel] i-a sărutat
și i-a îmbrățișat. 11Și Israel i-a spus lui Iosif: „Nu credeam că o
să-ți mai văd fața, dar, iată, Dumnezeu mi-a dat să-ți văd și
urmașii." 12Iosif i-a îndepărtat de lângă genunchii lui [Israel], și
s-a plecat cu fața la pământ. 13Apoi Iosif i-a luat pe cei doi, pe
Efraim în dreapta sa, spre stânga lui Israel, și pe Manase în stân-
ga sa, spre dreapta lui Israel; și i-a apropiat de el. 14Israel și-a întins
dreapta și a pus-o pe capul lui Efraim – el era cel mic – și stânga
pe capul lui Manase, încrucișându-și mâinile, deși Manase era
întâiul-născut. 15Și l-a binecuvântat pe Iosif, și a spus:

„Dumnezeul înaintea căruia au umblat părinții mei, Avra-
ham și Isac,
Dumnezeul care m-a păstorit de când sunt până în ziua
aceasta,
16îngerul care m-a izbăvit de tot răul, să-i binecuvânteze pe
tinerii aceștia.
Întru ei să fie chemat numele meu și numele părinților mei,
Avraham și Isac,
și să se înmulțească în mijlocul Țării!"

17Iosif a văzut că tatăl său și-a pus mâna dreaptă pe capul lui
Efraim, ceea ce a fost rău în ochii săi. Și a apucat mâna tatălui
său ca s-o îndepărteze de pe capul lui Efraim [și s-o pună] pe capul
lui Manase. 18Și Iosif i-a spus tatălui său: „Nu așa, tată, căci acesta
este întâiul-născut; pune-ți dreapta pe capul lui!" 19Tatăl său
însă n-a vrut; și a zis: „Știu, fiul meu, știu! Și el va ajunge un
popor; și el va fi mare. Dar fratele lui cel mic va fi mai mare
decât el, și semințiа lui va ajunge o mulțime de neamuri." 20Și
i-a binecuvântat în ziua aceea, zicând:

„Prin tine va binecuvânta Israel, zicând:
«Să te facă Dumnezeu ca Efraim și ca Manase!»"

Și l-a pus pe Efraim înaintea lui Manase.

21Israel i-a zis lui Iosif: „Iată, eu mor! Dar Dumnezeu va fi cu
voi și vă va întoarce în țara părinților voștri, 22iar eu ți-am dat

un muncel mai mult decât fraților tăi, pe care l-am luat din
mâna amoriților cu sabia și cu arcul meu."

49

[1]Iacob i-a chemat pe fiii săi și a zis:
„Adunați-vă ca să vă dau de veste
ce vă va întâmpina în zilele ce vin!
[2]Strângeți-vă și ascultați, fii ai lui Iacob!
Ascultați-l pe Israel, tatăl vostru!

[3]Ruben, întâiul meu născut ești tu,
puterea mea și pârga bărbăției mele.
Întâietate în semeție și întâietate în tărie.
[4]Ca apa de năvalnic – să nu fii tu întâiul,
căci te-ai suit în culcușurile tatălui tău,
atunci le-ai pângărit; în așternutul meu s-a suit!

[5]Simeon și Levi sunt frați.
Unelte de silnicie sunt uneltirile lor.
[6]În sfatul lor de taină să nu intre sufletul meu,
cu adunarea lor să nu se unească slava mea,
căci în mânia lor au ucis oameni
și cu vrerea lor au schilodit boi.
[7]Blestemată să fie mânia lor, că e nemiloasă,
și furia lor, că e crudă.
Îi voi împărți în Iacob
și îi voi împrăștia în Israel!

[8]Iuda, pe tine te vor lăuda frații tăi,
mâna ta va fi în ceafa dușmanilor tăi,
se vor pleca ție fiii tatălui tău.
[9]Pui de leu, Iuda!

De pe pradă, fiule, te-ai ridicat.
S-a ghemuit, s-a culcat ca un leu,
ca o leoaică. Cine-l va scula?
[10]Toiag nu se va îndepărta de la Iuda,
nici sceptru dintre picioarele lui,
până când va veni *Șilo*,
și a lui va fi ascultarea popoarelor.
[11]El își leagă asinul de vița-de-vie,
și de aleasă vie mânzul asinei sale.
Își spală în vin veșmântul său,
și în sânge de struguri mantia sa.
[12]Ochii lui sunt mai întunecați decât vinul,
iar dinții mai albi decât laptele.

[13]Zabulon la țărmul mării va locui;
el va fi liman pentru corăbii,
iar hotarul lui va fi înspre Sidon.

[14]Isahar, un asin ciolănos;
tolănit printre samare.
[15]Văzut-a că odihna-i bună,
și că pământu-i plăcut...
Plecatu-și-a umărul să care,
făcutu-s-a rob de corvezi.

[16]Dan judeca-va poporul său,
ca unul dintre triburile lui Israel.
[17]Dan va fi șarpe pe drum,
vipera de pe cărare
ce mușcă copitele calului,
ca să cadă călărețul lui pe spate.

BCU "LUCIAN BLAGA" UNIVERSITY LIBRARY

[18]Spre mântuirea ta nădăjduit-am, Doamne!
[19]Gad – o ceată se va năpusti asupra lui,
dar el se va năpusti spre călcâi.

[20]Din Așer – grasă fi-va pâinea lui,
iar el va da alese bucate regești.

[21]Neftali fi-va căprioară slobodă!
El, care rostește cuvinte dragi.

[22]Vie mănoasă este Iosif,
vie mănoasă lângă izvor.
Mlădițele ei se cațără pe ziduri.
[23]L-au amărât, l-au săgetat
și i-au purtat dușmănie arcașii.
[24]Dar neclintit a stat arcul său,
iar brațele sale și-au căpătat agerimea,
din mâinile Celui Puternic al lui Iacob.
De acolo este Păstorul, Stânca lui Israel.
[25]De la Dumnezeul tatălui tău, care te va ajuta,
și de la Cel Atotputernic, care te va binecuvânta
cu binecuvântările cerului de sus,
cu binecuvântările adâncului tupilat dedesubt,
cu binecuvântările sânilor și ale pântecelui.
[26]Binecuvântările tatălui tău
sunt mai puternice decât binecuvântările strămoșilor mei,
până la dorirea colinelor veșnice.
Să fie peste capul lui Iosif
și pe creștetul celui pus deoparte dintre frații săi.

[27]Beniamin va fi un lup ce sfâșie:
dimineața va înfuleca prada,
iar seara va împărți vânatul."

BCU IAȘI UNIVERSITY LIBRARY

[28]Toate acestea sunt triburile lui Israel, douăsprezece, și aceasta le-a grăit tatăl lor, și i-a binecuvântat – pe fiecare după binecuvântarea lui l-a binecuvântat.

[29]Și le-a poruncit, și le-a zis: „Eu mă adaug la poporul meu. Înmormântați-mă cu părinții mei în peștera care este în țarina lui Efron hititul, [30]în peștera din țarina Macpela care este în fața lui Mamre, în țara Canaanului, și pe care Avraham a cumpărat-o de la Efron hititul, ca loc de înmormântare. [31]Acolo i-au înmormântat pe Avraham și pe Sara, nevasta lui; acolo i-au înmormântat pe Isac și pe Rebeca, nevasta lui; și acolo am înmormântat-o eu pe Lia. [32]Țarina, cu peștera care este în ea, este moșie cumpărată de la fiii lui Het."

[33]Când Iacob a isprăvit să le dea porunci fiilor săi, și-a tras picioarele pe pat, și-a dat ultima suflare și s-a adăugat la poporul său.

50

[1]Atunci Iosif a căzut pe fața tatălui său, a plâns pe el și l-a sărutat. [2]Apoi Iosif le-a poruncit slujitorilor săi – vracilor – să-l îmbălsămeze pe tatăl său, iar vracii l-au îmbălsămat pe Israel. [3]Și i s-au împlinit patruzeci de zile, căci așa se împlinesc zilele îmbălsămării; și egiptenii l-au plâns șaptezeci de zile. [4]Iar când au trecut zilele plângerii lui, Iosif a grăit casei lui Faraon, zicând: „Dacă am aflat trecere în ochii voștri, vorbiți, rogu-vă, în auzul lui Faraon, zicând: [5]«Tatăl meu m-a pus să jur, zicând: 'Iată, eu mor. În mormântul meu pe care mi l-am săpat în țara Canaanului, acolo să mă îngropi.' Deci acum lasă-mă să mă sui ca să-mi înmormântez tatăl; apoi mă voi întoarce.»" [6]Faraon a zis: „Suie-te și îngroapă-ți tatăl, precum te-a pus să juri."

[7]Și Iosif s-a suit ca să-și înmormânteze tatăl, și s-au suit cu el toți slujitorii lui Faraon, bătrânii casei lui și toți bătrânii țării Egiptului, [8]toată casa lui Iosif, frații săi și casa tatălui său –

numai pe copiii lor, turmele lor și cirezile lor le-au lăsat în ținutul Goșen; 9s-au suit cu el și care și călăreți. Și tabăra a fost foarte mare.

10Când au ajuns la Goren-Atad, care este dincolo de Iordan, s-au jelit acolo cu jelanie foarte mare și grea; și [Iosif] a făcut tatălui său tânguire de șapte zile. 11Văzând tânguirea din Goren-Atad, locuitorii ținutului, canaaniții, au zis: „Tânguire grea este aceasta la egipteni!" De aceea i s-a pus [acelui loc], care este dincolo de Iordan, numele Avel Mițraim.

12Fiii lui [Iacob] i-au făcut precum le poruncise el: 13fiii lui l-au dus în țara Canaanului și l-au înmormântat în peștera din țarina Macpela care este în fața lui Mamre și pe care Avraham o cumpărase, ca loc de înmormântare, de la Efron hititul.

14Apoi Iosif, după ce l-a înmormântat pe tatăl său, s-a întors în Egipt, el și frații săi și toți cei care se suiseră cu el ca să-l înmormânteze pe tatăl său.

15Frații lui Iosif însă, văzând că tatăl lor a murit, au spus: „Poate că Iosif ne va purta dușmănie și ne va întoarce tot răul pe care i l-am făcut." 16Și i-au trimis [vorbă] lui Iosif, zicând: „Tatăl tău a poruncit înaintea morții lui, zicând: 17«Așa să-i spuneți lui Iosif: 'Iartă, rogu-te, nelegiuirea fraților tăi și păcatul lor, căci rău ți-au făcut.'» Deci acum iartă, rugămu-te, nelegiuirea robilor Dumnezeului tatălui tău." Și Iosif a început să plângă când îi vorbeau.

18Apoi s-au dus și frații lui, au căzut înaintea lui, și au zis: „Iată-ne, suntem robii tăi!" 19Însă Iosif le-a spus: „Nu vă temeți! Oare în locul lui Dumnezeu sunt eu? 20Deși voi ați gândit rău împotriva mea, Dumnezeu a gândit spre bine, ca să lucreze astăzi să țină în viață un popor numeros. 21Deci acum nu vă temeți! Eu vă voi sprijini pe voi și pe pruncii voștri." Și i-a mângâiat și le-a vorbit pe inima lor.

22 Și Iosif a locuit în Egipt, el și casa tatălui său. Și a trăit Iosif
o sută zece ani. 23 Și Iosif i-a văzut lui Efraim fiii până la a treia
generație; de asemenea, fiii lui Machir, fiul lui Manase, s-au
născut pe genunchii lui Iosif.

24 Și Iosif le-a spus fraților săi: „Eu mor. Dumnezeu însă o
să vă cerceteze negreșit și o să vă suie din țara aceasta în țara
despre care El s-a jurat lui Avraham, lui Isac și lui Iacob." 25 Și
Iosif i-a pus pe fiii lui Israel să jure, zicând: „Dumnezeu o să vă
cerceteze negreșit; atunci să suiți oasele mele de aici!" 26 Și Iosif
a murit când era de o sută zece ani, și l-au îmbălsămat și a fost
pus într-un sarcofag în Egipt.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

NOTE

CAPITOLUL 1

1:1–3 Potrivit unei tradiții de traducere care vine încă din Antichitate (vezi *e.g.* LXX), fiecare verset din acest pasaj constituie o propoziție autonomă („La început Dumnezeu a creat cerurile și pământul" etc.). Totuși, structura sintactică specială din aceste trei versete face posibilă o interpretare alternativă, care câștigă tot mai mult teren în cercetarea de specialitate (vezi A. Niccacci, 1990, pp. 37–38): cele trei versete reprezintă o frază ce are ca propoziție principală v. 3 („Dumnezeu a spus: «Să fie lumină!»"). Din acest motiv, am adoptat și noi în traducere această perspectivă asupra pasajului. Deja Ibn Ezra (sec. XI d.H.) considera principală propoziția din 1:2, în timp ce 1:1 era văzută drept o circumstanțială.

1:1 „La început": în ebraică termenul *rē'šīṯ* desemnează mai degrabă o perioadă de timp decât un punct inițial. ◆ „cerurile", în TM la plural: LXX are singularul. ◆ „a creat": în Biblie, termenul *bārā'* îl are ca subiect pe Dumnezeu, spre deosebire de *'āśāʰ*, „a face", care poate fi atribuit și omului. Ideea creării din nimic este formulată ca atare abia în perioada elenistică (2 Mac 7:28), dar în contextul de față ea ar putea fi întrezărită în exprimările metaforice. ◆ „Dumnezeu": în ebraică *'Elōhīm* (formă de plural) poate fi folosit și în context politeist, referitor la zei. În Biblia ebraică, atunci când termenul *'Elōhīm* se referă la Dumnezeul

unic, el se acordă cu un verb (sau adjectiv) la singular, ca aici. Forma lui pare a fi la origine un plural de la *'elōah*, denumire generică a divinității atestată de cele mai multe ori în cartea Iov, dar și în Tora, în așa-numita „Cântare a lui Moise" (Deut 32:12.17). ◆ „cerurile și pământul": sinecdocă pentru întreg cosmosul. În exegeza elenistică (de ex. la Philon din Alexandria) apare, sub influență platoniciană, ideea că termenul „ceruri" denumește și ființele spirituale, îngerii, despre a căror creare textul biblic nu spune nimic. ◆ „cerurile" (*šāmayim*): aparent, termenul are formă de dual, dar în realitate este un plural, care ar putea sugera credința în existența mai multor ceruri (*cf.* și expresia „cerurile cerurilor" din Ne 9:6; Ps 68:34; 115:16). Am optat pentru traducerea prin plural, pentru că în română „ceruri" sugerează o realitate teologică (*cf.* în engleză *heaven*, prin opoziție cu *sky*).

1:2 Versetul descrie starea în care se găsea pământul, imediat după ce a fost creat. S-a sugerat o apropiere de cosmogonia egipteană de la Hermopolis, care nu trebuie să surprindă, dacă ținem cont de mentalul comun din Orientul Apropiat Antic; Bibliei îi este însă specific faptul că stihiile sunt demitizate, așezate la locul lor de realități create. ◆ „deșert și pustietate" (*tōhū wāḇōhū*): LXX are *aóratos kaì akataskeúastos*, „nevăzut și neorânduit". Din anumite contexte deducem că *tōhū* desemnează pustiul sau stepa (*cf.* Deut 32:10), ținutul în care „se cufundă" caravanele (Iov 6:18). Prin extensie, termenul a ajuns să facă referire la orice spațiu pustiu. De remarcat că în a doua parte a cărții lui Isaia *tōhū* este pus în paralel cu „nimic" (*'ayin* sau *'epes* – Is 40:17.23; 41:29) sau cu „în zadar" (*lᵉrīq* și *heḇel* – Is 49:4). *Bōhū* nu apare niciodată singur, ci îl însoțește pe *tōhū* (*cf.* Is 34:11; Ier 4:23). ◆ „Duhul lui Dumnezeu": ebr. *rūaḥ*, „suflare", „vânt", „respirație"; cu referire la Dumnezeu, denumește uneori puterea dătătoare de viață a Creatorului, iar alteori puterea divină care ia în stăpânire o persoană învestită cu o misiune (judecător, profet, Unsul etc.).

◆ „se purta": verbul *RḤP* la forma intensivă (*piel*) sugerează zborul „planat" al unei păsări (*cf.* Deut 32:11). Acest sens este cunoscut și de Vasile al Cezareei, căruia îi fusese explicat de un cărturar sirian (*Omilii la Hexaemeron* 2:6).

1:3 „A spus": încă de la început, voința creatoare a lui Dumnezeu se manifestă prin cuvântul său. Împlinirea acestei voințe e subliniată de refrenul „și a fost..." ◆ „lumină": lumina este prima realitate a cărei creare este relatată mai amplu.

1:4 „Bună": în întregul poem al creației, LXX echivalează ebr. *ṭōḇ* prin *kalós*, „frumos", „bun", „plăcut". Acest sens apare în câteva texte (*cf.* Ex 2:2; Jud 15:2), dar în ebraică sfera semantică a cuvântului este mai largă, cuprinzând și sensul de „potrivit", „adecvat", ca și în română. Repetarea acestei expresii, devenită laitmotiv teologic, sugerează că Dumnezeu privește cu drag la lumea pe care a creat-o, și care nu conține nimic rău. Răul nu își are originea în Dumnezeu. ◆ „a despărțit": verbul *BDL* la forma factitivă (*hifil*) este folosit pentru a prezenta caracterul „ordonat" al lumii create. În prima relatare a creației, din Geneză 1, se vorbește de două asemenea separări făcute de Dumnezeu: lumina de întuneric (vv. 4 și 14) și apele de deasupra tăriei de cele de dedesubt (vv. 6–7).

1:5 „A fost seară, și a fost dimineață": ziua începea la asfințit (vezi expresia *bēʸn hāʿarbāyim*, lit. „între seri", din Ex 12:6). Lumina este cea care reglementează timpul. ◆ „ziua întâi": sau „o zi" (ca în LXX); totuși, numeralul *ʾeḥāḏ* poate avea și sens ordinal (*cf.* Gen 4:19).

1:6 „Tărie": termenul *rāqîaʿ* desemnează în alt context o „boltă" (Iez 1:22–23.25–26; 10:1). Verbul *RQʿ* la forma intensivă (*piel*) înseamnă „a bate (metale) cu ciocanul" (*cf.* Ex 39:3; Num 17:3–4). Din anumite texte poetice rezultă că, în viziunea omului antic, pământul era așezat pe stâlpi (1 Sam 2:8; Iov 9:6; Ps 75:4), iar cerul era „firmament", adică o substanță tare, desfășurată

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

deasupra pământului. Dacă în Geneză 1 cerul apare ca o boltă (*rāqīa'*), în alte texte este asemănat cu un cort (Is 40:22), cu o perdea (Ps 104:2) sau cu un sul de carte care poate fi înfășurat (Is 34:4). Dat fiind că aceste descrieri se întâlnesc în texte poetice, este greu de stabilit cât de mult erau prezente în mentalul omului de rând imaginile enumerate mai sus. ◆ LXX adaugă „Și a fost așa".

1:7 „Apele care erau deasupra tăriei": anticii credeau că dincolo de cer se întind „apele de sus" (Ps 104:3), din care apa cade sub formă de ploaie prin „ferestrele" cerului (*cf.* Gen 7:11; 2 Rg 7:2.19). În Psalmi găsim aluzii la „foișorul ceresc" al lui Dumnezeu: în viziunea poetului, bârnele locuinței divine sunt așezate pe ape.

1:8 Între „ceruri" și „a fost seară", LXX are în plus „Și a văzut Dumnezeu că era bine".

1:9 „Loc": LXX are *synagōgḗ*, „adunare". ◆ După „și a fost așa", LXX are în plus: „și s-a strâns apa de sub cer în adunările ei (lit. „lor") și s-a văzut uscatul".

1:10 „A văzut că este bine": expresia constituie un refren (vv. 12, 18, 21) ce culminează, în v. 31, cu „a văzut toate câte făcuse și, iată, erau foarte bune". Formula subliniază iubirea lui Dumnezeu față de creația sa.

1:11 „Să odrăslească": la cuvântul lui Dumnezeu, pământul, asemenea apei (*cf.* v. 20), dobândește capacitatea de a susține viața. În alte texte pământul pare chiar personificat: își deschide gura ca să înghită (Gen 4:11; Num 16:32) sau îi vomită pe păcătoși (Lev 18:28; 20:22). ◆ „iarbă": cu sensul mai larg de „plante". ◆ După „să dea sămânță", LXX are în plus „după soi și după asemănare". ◆ TM nu are conjuncție între „sămânță" și „pom", dar PenS are „sămânță și pom".

1:12 „După soiul ei": LXX are „după soi și după asemănare".

1:14 „Luminători": soarele, luna și stelele nu sunt menționate cu numele lor, din rațiuni polemice. Prezentându-i ca

simpli „luminători", autorul biblic critică în mod indirect practicile idolatre ale celor care aduc cinstire aștrilor. (Se știe că în zona Mesopotamiei erau venerați zeul-soare Șamaș, zeul-lună Sin și zeița Ișter, reprezentată de Luceafăr). Geneza 2:1 sugerează că soarele, luna și stelele fac parte din alaiul de ființe cerești al lui Dumnezeu, numit generic „oștirea cerească". ◆ „să fie semne": poemul „preoțesc" al creației din Geneză 1 îi reduce pe membrii oștirii cerești la statutul de „luminători" și de „semne" calendaristice. ◆ După „tăria cerului" PenS și LXX au în plus „spre luminarea pământului".

1:16 „Cârmuire": unii cercetători văd aici singura relicvă dintr-un statut divin al „oștirii cerești" (din care făceau parte și aștrii), estompată suficient de mult prin contextul care prezintă soarele și luna ca simpli luminători. O personificare interesantă a soarelui apare în Ps 19:5b–7: soarele are cort în ceruri, răsare ca un mire și aleargă ca un viteaz de la un capăt la altul al cerului.

1:20 „Să mișune apele de ființe vii" (lit. „să mișune apele de mișunătoare, ființă vie" – plural colectiv): ca și pământul în v. 11, apele sunt „gazdă" pentru ființe vii. LXX și Vulg. au „apele să scoată la iveală târâtoare cu suflete vii". La sfârșitul versetului, LXX are în plus „și a fost așa". ◆ „ființe vii": ebr. *nepeš ḥayyāʰ*, lit. „suflet viu". Inițial *nepeš* desemna „gâtlejul", „grumazul" (Is 5:14; Ps 105:18), dar prin extensie a ajuns să desemneze forța vitală. În concepția sacerdotală, *nepeš* e strâns legat de sânge (Gen 9:4–5; Lev 17:11.14; Deut 12:23).

1:21 „Balaurii cei mari": primele ființe create de Dumnezeu sunt balaurii (*tannînim*), lucru deloc surprinzător dacă ținem cont de faptul că Behemot și Leviatan, doi reprezentanți ai monștrilor primordiali, corespund acestui profil. De pildă, despre Behemot se spune că este „începutul lucrării lui Dumnezeu" (Iov 40:19). Termenul *tannîn* poate însemna, în funcție de context, „șarpe" (Ex 7:9–10.12, *cf.* Ex 4:3; Deut 32:33) sau „crocodil"

(Iez 29:3; 32:2), dar în principal îl desemnează pe monstrul primordial, pe care Domnul l-a spintecat cu sabia sa în vremurile de început (Is 27:1; 51:9) și pe care apoi l-a pus sub pază (Iov 7:12). Monstrul este numit Leviatan sau Rahab, iar în unele texte apare chiar la plural (Ps 74:13–14; 148:7). Toate acestea sunt vestigii ale unui mit arhaic despre cosmogonie: divinitatea crea lumea după ce ucidea un balaur, simbol al haosului. Biblia ebraică nu mai păstrează esența politeistă a mitului, numit de istoricii religiei „lupta cu haosul" (*Chaoskampf*), ci doar metafore literare inspirate din mit. Mitul este alteori comutat în metaforă istorică: cu Leviatanul este identificat faraonul din Egipt, care va fi lovit de Domnul. Relatarea creației îi menționează pe balauri (la plural), dar îi deposedează de orice statut mitic: ei sunt simple făpturi, chiar dacă se bucură de prioritate în ordinea creației.

1:22 „Le-a binecuvântat": binecuvântarea în mentalitatea biblică denumește o rostire creatoare prin care Dumnezeu conferă putere de viață, rodnicie, belșug. În cazul de față animalele marine și zburătoarele sunt binecuvântate, primind astfel stăpânirea asupra spațiului lor vital: mări și, respectiv, tăria cerului, spre deosebire de animalele terestre, care nu primesc binecuvântare, probabil pentru că spațiul lor se suprapune cu cel al omului, singurul care va primi binecuvântarea. ◆ „Fiți rodnice": LXX are *auxánesthe*, „creșteți"; la fel la v. 28.

1:24 „Dobitoace" (lit. „dobitoc", plural generic): ebr. *bᵉhēmāʰ* se referă în special la animalele domestice. S-ar putea sugera prin aceasta că unele animale au fost dintotdeauna menite să fie în slujba omului.

1:26 Aici începe istorisirea despre crearea omului. Spre deosebire de relatările similare din Mesopotamia, în care se vorbește despre crearea unor populații întregi prin amestecul dintre lut și sângele unui zeu rebel ucis, Geneza vorbește doar de crearea omului, ca bărbat și femeie. Tot în Mesopotamia crearea

omului este rezultatul unor conflicte dintre zei (teomahie), iar zeul suprem încearcă prin acest act creator să restabilească ordinea din creație și să supună forțele haosului; dimpotrivă, în Geneză Dumnezeu îl creează pe om într-o acțiune controlată, lipsită de conflict. ◆ „Să facem... nostru": surprinde pluralul folosit (verbul *na'aśeh*, sufixele pronominale de persoana I plural *-nū*). În exegeza iudaică se consideră că autorul biblic a folosit pluralul pentru a-i include pe îngeri. Totuși, îngerii nu apar menționați în pericopă. În exegeza creștină pasajul a fost interpretat ca o anticipare a revelării Sfintei Treimi. ◆ „după chipul nostru, după asemănarea noastră": PenS, LXX și Vulg. au „...nostru *și* după...". În ebraică prepozițiile sunt totuși diferite: *bᵉṣalmēnū kiḏmūṯēnū*, lit. „în chipul nostru, după asemănarea noastră". Acestea sunt folosite însă interșanjabil la Gen 5:3: *biḏmūṯō kᵉṣalmō*, lit. „în asemănarea sa, după chipul său". „Asemănarea" (ebr. *dᵉmūṯ*) atenuează sensul „chipului" (ebr. *ṣelem*), evitând o interpretare materială sau o identificare simplistă antropomorfă. Expresia a cunoscut interpretări multiple: omul este compatibil cu Dumnezeu, având minte și voință liberă; Creatorul îi încredințează cârmuirea creației. Față de Egipt, unde doar faraonul avea „chipul" zeului, crearea după chipul lui Dumnezeu înseamnă „democratizarea" la nivelul întregii umanități a unui privilegiu eminamente regal. De asemenea, conceptul conține și o polemică împotriva zeilor cu chip de animale din Egipt; în mentalul biblic, doar omul este „asemănător" lui Dumnezeu, nu și animalele. În lumea Orientului Apropiat Antic, chipul unui idol funcționa ca o imagine vizibilă a esenței zeității reprezentate, adică prin chipul zeului reprezentat se credea că acela lucrează și își duce la bun sfârșit planurile. În Biblie este interzisă orice reprezentare plastică a divinității, tocmai pentru evitarea idolatriei. Expresia „chip și asemănare" este atestată și în inscripțiile aramaice de la Sefire (lângă Alep) din sec. VIII î.H., ceea ce ar putea indica faptul că ele constituiau

o formulă fixă. ◆ În loc de „peste tot pământul", care într-un fel întrerupe enumerarea, Syr. are „peste toate fiarele câmpului".

1:27 „Bărbat și femeie i-a creat": lit. „parte bărbătească și parte femeiască i-a creat": textul folosește aici termenii generici ebr. *zāḵār* și *nᵉqēḇāʰ*, iar pronumele obiect este la plural: Dumnezeu i-a creat de la început pe cei doi diferiți, egali și complementari.

1:28 „I-a binecuvântat": dintre ființele terestre, doar omul primește binecuvântarea, pentru că doar lui i se încredințează stăpânirea asupra spațiului pământesc (*dominium terrae*). ◆ „Fiți rodnici": LXX are „creșteți"; la fel Vulg. Este prima oară când Dumnezeu se adresează direct, acordându-i omului statutul de interlocutor. ◆ După „păsările cerului", în LXX finalul versetului este: „și peste toate dobitoacele și peste tot pământul și peste toate târâtoarele de pe pământ".

1:29–30 Toate făpturile au fost create vegetariene: omului i se dau ca hrană plantele cu semințe – legumele și fructele, iar animalelor, plantele verzi. Consumul de carne a fost acceptat de către Dumnezeu abia după potop (Gen 9:3). După apocrifa *1 Enoh* 7:4–5 consumul de carne a fost provocat de apetitul pantagruelic al uriașilor născuți din legătura îngerilor veghetori cu femeile oamenilor. În orice caz, vremurile din urmă vor readuce vegetarianismul inițial (*cf.* Is 11:6–9; 65:25).

CAPITOLUL 2

2:1 „Oștirea", ebr. *ṣāḇāʾ*: LXX are *kósmos*, „ordine", „(bună) rânduială"; „univers"; „podoabă". Cel mai probabil, întrucât nu există o oștire a pământului, „oștirea lor" se referă totuși la „oștirea cerului", mai ales că „cer" este plural în ebraică. În context politeist, „oștirea cerurilor" (*ṣᵉḇaʾ haṣṣāmayim*) desemnează panteonul (2 Rg 21:3), dar pentru mentalul monoteist ea constituie

alaiul de ființe cerești, în fruntea cărora Domnul stă ca un conducător militar. În 1 Rg 22:19–21 profetul Mica (Miheia), fiul lui Imla, îl vede pe Domnul șezând pe un tron și toată oștirea cerească stând de-a dreapta și de-a stânga lui. Imaginea sugerează un consiliu de război, iar un membru al oștirii cerești, un duh, înaintează o propunere care va fi acceptată. În alte texte se spune că din oștirea cerească fac parte și aștrii (soarele, luna și stelele – vezi Deut 4:19; 17:3). În textul de față, o menționare atât de discretă a oștirii cerești s-ar datora reticenței în a-i accentua importanța, de teama implicațiilor politeiste.

2:2 „(A isprăvit) în ziua a șaptea": PenS și LXX au „...în ziua a șasea", poate pentru a se evita sugestia că Dumnezeu a mai lucrat ceva în ziua a șaptea. ◆ „s-a odihnit": verbul *ŠBT* constituie aici un joc de cuvinte cu *šabbāṯ* „sabat", „zi de odihnă".

2:3 „A sfințit-o", ebr. *qiddēš* înseamnă „a pune deoparte (pentru Dumnezeu)"; ebr. *qāḏōš* (echivalat de obicei prin „sfânt") se referă în sens strict la Dumnezeu, cel „cu totul diferit", „transcendent", iar prin extensie, la ceea ce e pus deoparte pentru El. Sfințirea zilei a șaptea înseamnă consacrarea zilei de odihnă. După Exod 20:8–11, păzind sabatul, omul îl poate imita pe Dumnezeu, sfințind ca și Acesta ziua de odihnă. Deși sacralitatea zilei de odihnă pare să derive din istoria creației, porunca respectării ei a fost dată abia pe Sinai, lui Moise (Ex 20), după ce în prealabil fiii lui Israel cunoscuseră că mana nu cade din cer în ziua de odihnă (Ex 16:22–27). Interesant este faptul că nu găsim nici o paralelă în lumea Orientului Apropiat Antic cu privire la împărțirea timpului în perioade de șapte zile. ◆ „A săvârșit-o", lit. „a creat-o spre facere": se presupune că cele două verbe alcătuiesc o hendiadă (exprimarea unei singure noțiuni prin intermediul a două imagini paralele) care ar însemna „a făcut-o în mod creator" sau „a făcut-o creând" (*cf.* NET, n. *ad loc.*). ◆ LXX are „începuse să le facă" – Philon: Dumnezeu nu încetează să creeze (*cf. Leg* 1, 5–7).

2:4 „Obârșiile": ebr. *tōlēḏōṯ*, „nașteri", „zămisliri", „origini", „urmași", „genealogii", „istorii". LXX are „cartea nașterii". Traduse prin *genéseis* în LXX, aceste genealogii au dat și numele cărții în greacă, Geneza. Inițial ele erau simple liste genealogice, dar sensul a evoluat înspre „istorii", prin asocierea cu narațiuni. Ocurența de aici surprinde, fiind singura în care termenul *tōlēḏōṯ* se aplică nu unei genealogii umane, ci zilelor creației, văzute ca o succesiune de generații pornind de la „cerurile și pământul" din v. 1. ◆ „În ziua în care": aici începe o a doua relatare a creației (vezi *Introducere*), cu accent mai mare asupra condiției umane. ◆ „Domnul Dumnezeu": LXX are „Dumnezeu"; la fel la vv. 5, 7, 9, 21, 22. În TM este *YHWH 'Elōhīm*, un nume compus, prescurtare a sintagmei „Domnul, Dumnezeul lui Israel" (*YHWH 'Elōhē' Yiśrā'ēl*), atestat astfel doar în această relatare a creației. Aici, Dumnezeu (*YHWH 'Elōhīm*) nu „creează" (*bārā'*) prin simpla rostire, ci „plăsmuiește" (*yāṣar*) ca un meșteșugar (2:7), insuflând suflet viu în omul făcut din lut sau construind o femeie din coasta omului.

2:5 „Ploaie pe pământ": în capitolul 1, pământul este înfățișat ca „deșert și pustietate" și învăluit în întunericul (v. 1) ce precedă crearea luminii de către Dumnezeu în v. 2; pământul rodește abia după ce apare lumina, se despart apele de sub tărie de cele de deasupra tăriei și apare uscatul. Totul era dezordine și lucrurile trebuiau orânduite. În capitolul 2, în schimb, autorul este preocupat mai ales de starea pământului și de cauza nerodirii lui, care nu mai este lipsa luminii, ca în cap. 1, ci lipsa ploii și faptul că nu era încă nimeni care să-l lucreze. Cele două variante sunt complementare. Tabloul din capitolul 2 are analogii într-un text sumerian despre creație, descoperit la Nippur, în care se spune că pământul nu era încă udat prin deschizăturile terestre, nimic nu creștea și nici o brazdă nu fusese făcută pe el.

2:6 „Abur": ebr. *'ēd* , cuvânt rar, care înseamnă și „ceață". LXX are „izvor", dar în ocurența paralelă din Iov 36:27 are „nor". Unii presupun că ar fi vorba mai degrabă de apa freatică, bazându-se pe un cuvânt akkadian înrudit (*cf. e.g.* NET, n. *ad loc.*). În concepția sumeriană (mitul lui Enki și Ninhursag), exista un râu primordial subteran cu brațe ramificate care putea țâșni prin deschizăturile pământului.

2:7 „L-a plămădit": ebr. *wayyīṣer* (*yāṣar*, „a plăsmui", „a da formă") îl arată pe Dumnezeu ca un olar (*yōṣēr*) care își modelează vasele din lut. Pentru rabini, verbul indica și prezența în om a unei porniri bune (*yeṣer ṭōḇ*) și a unei porniri rele (*yeṣer ra'*) (*T.bab. Berakhot* 61a). ◆ „l-a plămădit pe om, țărână din pământ": în TM este un joc de cuvinte între *'āḏām* „om" și *'aḏāmāʰ* „pământ", care sugerează că omul provine din pământ. Deși faptul nu apare aici direct, jocul de cuvinte este mai amplu: sânge (*dam*), roșu (*'āḏōm*), piele (*'āḏām* Os 11:4) și pământ (*'aḏāmāʰ*, dar și *'āḏām* în Zah 9:1). Țărâna sau, mai exact, „praful" (*'āpār*) exprimă foarte bine caracterul efemer și nestatornic al omului. Crearea omului din țărână este un laitmotiv în lumea Orientului Apropiat Antic. În *Genesis Rabbah* 14:7, unii rabini înțelegeau *'oper* „tânăr" (*cf.* Cânt 2:9) în loc de *'āpār*, de unde deduceau că omul a fost creat în floarea vârstei, ca la 20 de ani. ◆ „în nări": LXX are „în față". Într-adevăr *'appayim*, la dual, desemnează atât cele două nări (*cf.* la sg. Gen 24:47), cât și fața (Gen 3:19). ◆ „suflarea de viață": suflarea (*nᵉšāmāʰ*), asociată în alte contexte (Gen 7:22) cu „duhul" (*rūaḥ*), este aici asociată „sufletului" (*nepeš*). În Qoh 12:7, ceea ce i-a dat Dumnezeu omului este „duhul" (*rūaḥ*), fără de care omul se întoarce iarăși în țărână. ◆ „ființă vie": lit. „suflet viu".

2:8 „O grădină în Eden": grădina este numită în alte texte „grădina Edenului" (Iez 36:35; Ioel 2:3), „grădina Domnului" (Gen 13:10; Is 51:3), „grădina lui Dumnezeu" (Iez 28:13; 31:8–9) sau chiar, pe scurt, Eden (Is 51:3; Iez 28:13; 31:9). LXX redă

„grădină" printr-un termen de origine persană, *parádeisos*, care însemna „parc îngrădit". În slavonă este redat prin *rai*, de unde și cuvântul românesc. Edenul pare aici a fi o regiune, undeva în Mesopotamia, pentru că este udat de un râu care se desparte în patru capete, două dintre acestea fiind Tigrul și Eufratul. Autorul biblic nu oferă o localizare mai precisă, poate chiar intenționat, pentru a păstra aura de mister. Unii cercetători au încercat să identifice Edenul cu Dilmun din textele mesopotamiene, care desemna insula Bahrein (și, mai extins, estul Arabiei). După o ipoteză mai plauzibilă, susținută printre alții de epigrafistul A. Lemaire, Edenul ar fi regiunea de la curbura Eufratului, din Siria de astăzi, care între sec. X-IX era un mic regat arameu, Bit-Adini, menționat și în Vechiul Testament ca Bet-Eden (Am 1:5), înglobat ulterior în Imperiul Asirian. Alți cercetători au apropiat cuvântul ebraic *ʿēḏen* de termeni similari din akkadiană și ugaritică însemnând „câmpie", „stepă". Talmudul (*T.bab. Erubin* 19a) menționează trei posibile locuri pentru grădina Edenului: Israel (caz în care porțile grădinii ar fi la Bet Șean), Arabia și Mesopotamia (caz în care porțile ar fi în Damasc). În *Pirqe de-Rabbi Eliezer* 20, este preferată prima variantă, dar aici porțile grădinii sunt lângă Muntele Moria, adică la Ierusalim. În literatura rabinică, grădina Edenului desemnează locul unde vor ajunge drepții după moarte (*T.bab. Berakhot* 16b, 28b). Noul Testament nu menționează Edenul ca grădină primordială, dar face referire la „paradis" (2 Cor 12:4; Luca 23:43; Apoc 2:7). ◆ „la răsărit": rabinii au înțeles *miqqeḏem* cu sensul de „mai de dinainte" și au tras de aici concluzia că grădina Edenului este unul dintre cele șapte lucruri create de Dumnezeu mai înainte de a începe crearea lumii: Tora, pocăința, grădina Edenului, Gheena, Tronul slavei, sanctuarul și numele lui Mesia (*T.bab. Pesahim* 54a; *Nedarim* 39b).

2:9 În capitolele 2 și 3 se face referire la doi pomi: pomul vieții și pomul cunoașterii binelui și răului. Tema biblică a celor

doi pomi se va fi constituit în mai multe etape. În vreme ce „pomul vieții" apare și în alte culturi orientale, „pomul cunoașterii binelui și răului" e specific Bibliei; poate de aici și o anume oscilație în exprimare: pomul vieții e situat în „mijlocul grădinii" (2:9), iar cel de-al doilea e situat în același loc (3:3); în capitolul 3 nu se vorbește decât de un singur pom (vv. 3.6.11.12.17), numit în 3:3 „pomul din mijlocul grădinii" și în 3:11 „pomul din care îți poruncisem să nu mănânci". Cu apelativul de „pomul vieții" el nu apare decât în introducere (2:9) și în concluzie (3:22–24). E posibil, așadar, ca la început povestirea să nu vorbească decât de un singur pom, care nu purta nici un nume (cf. cap 3); în textul nostru, însă, cei doi pomi sunt asociați nu doar spațial, ci mai ales teologic: amândoi țin de condiția divină. ◆ „Pomul vieții": în Israelul antic, în Epoca Fierului II B (900–700), el apare în reprezentări grafice de tip palmier, de sine stătător (de pildă într-un sigiliu descoperit la Ghezer) sau între sfincși (în două sigilii de sec. VIII î.H., descoperite la Meghiddo). În Samaria au fost descoperite sculpturi în fildeș în care pomul vieții e flancat de heruvimi (vezi GGG § 138). Textul biblic nu dă alte detalii despre pomul vieții, dar unele scrieri iudaice și-l imaginează ca un palmier (finic sau curmal); în *1 Enoh* 24–25 se precizează că mireasma lui o întrecea pe a tuturor arborilor. ◆ „pomul cunoașterii binelui și răului": LXX are „pomul pentru a ști ce se poate cunoaște despre bine și rău". „A mânca din pomul cunoașterii binelui și răului" simbolizează năzuința omului de a se face egal cu Dumnezeu: în sensul „tare" al verbului „a cunoaște", numai Dumnezeu cunoaște (= este) binele, iar ce i se opune este răul. Omul „mănâncă" din acest pom când încearcă să se pună pe sine criteriu al binelui și răului. În alte contexte se vorbește despre „a cunoaște" sau „a auzi" binele și răul; cele două expresii îl descriu pe omul caracterizat de maturitate și discernământ (Deut 1:39; 2 Sam 14:17; Is 7:15–16). În *1 Enoh* 32 pomul cunoașterii

împrumută trăsături de la mai mulți arbori: la înălțime este asemenea unui pin, la frunze, asemenea roșcovului; fructele lui, foarte înmiresmate, seamănă cu ciorchinii de strugure. Rabinii au propus mai multe posibile identificări: cu vița-de-vie, cu spicul de grâu sau cu smochinul (*T.bab. Berakhot* 40a; *Gen. Rab.* 15:7). În spațiul creștin, în special în cel sirian, a fost identificat cu smochinul (Efrem Sirul, *Comentariu la Diatessaron* 15:20; Chirilonas, *Despre Zaheu*). În spațiul latin, unii l-au identificat cu mărul, pentru că *malus* înseamnă deopotrivă (cu diferența deosebirii de cantitate a vocalei a) „măr (pomul)" și „rău (adj.)".

2:11 „Pișon": nu mai apare în alte pasaje biblice. După Iosif Flaviu (*Ant. iud.* 1:38) este fluviul Gange din India. În *Genesis Rabbah* este însă Babilonul (16:4). ◆ „Havila": apare ca o regiune aproape de Egipt (Gen 10:7; 25:18; 1 Sam 15:7) sau în Somalia, fiind asociată cu Ofirul (Gen 10:29). Rabinii o localizează în Babilonia, iar aurul îl interpretează alegoric ca referindu-se la bogăția de învățătură a Torei (*Gen. Rab.* 16:4). Babilonia va fi centrul unei renașteri naționale în perioada exilică, ba chiar și în perioadele următoare: acolo s-a format una dintre tradițiile de bază ale Talmudului.

2:12 „Bdeliu" (ebr. *bᵉḏolaḥ*) și piatră de „onix" (ebr. *šoham*): sensurile termenilor nu sunt sigure: LXX are *ánthrax*, „cărbune", „rubin închis la culoare?" și *ho líthos ho prásinos*, „piatra cea verzuie".

2:13 „Ghihon": este numele unui izvor situat pe latura de SE a Ierusalimului, singurul de altfel din cetate (în timpul regilor Iezechia sau Manase, s-a construit un tunel care ducea apa izvorului până în bazinul Siloamului). La Iosif Flaviu (*Ant. iud.* 1:39), este identificat cu Nilul, deși acesta apare frecvent în Biblia ebraică, însă niciodată cu acest nume, ci cu acela de Ieor („râul", de la un termen egiptean). Identificarea este sprijinită însă de

„țara Cuș", pe care se spune că o înconjoară. În *Gen. Rab.* 16:4, Ghihon este Media. ◆ „Cuș": este Etiopia (*cf.* LXX) sau Nubia. Pentru antici, era la marginea lumii cunoscute, pentru că nu se știa de unde izvorăște Nilul. Mai degrabă țării Cuș i se potrivește bogăția de aur, foarte apreciat de egipteni.

2:14 „Tigru... Eufrat": numite în ebraică *Ḥiddeqel* și, respectiv, *Pᵉrāt*. Ele aveau în Antichitate un curs complet separat, deși în prezent se unesc înainte de a se vărsa în Golful Persic. După *Gen. Rab.* 16:4, Hiddeqel este Grecia, iar Perat este Edomul, dar interpretarea este pur alegorică. ◆ „Așur": Asiria ca țară sau cetatea Așur (Assur). După *Gen. Rab.* 16:4, ar fi vorba de Roma. ◆ Întreg pasajul (vv. 10–14) sugerează că este vorba de o geografie străveche (specifică unui cadru plasat *in illo tempore*) ale cărei contururi nu se mai suprapun decât parțial peste cele din epoca scrierii cărții. Autorul biblic prezintă un Râu primordial, din care izvorăsc toate râurile lumii cunoscute. Într-adevăr, lumea dinainte de păcat se caracterizează prin unitate și puritate, spre deosebire de starea fragmentată de după cădere.

2:15 „Pe om": LXX are „pe omul pe care îl plăsmuise". ◆ „s-o lucreze și s-o păzească" (cu sensul „s-o îngrijească"): munca face parte din condiția umană încă din Paradis; ea devine însă trudnică (muncă în sens etimologic, *i.e.* „caznă", „chin") după apariția păcatului în lume (3:17).

2:16 „A poruncit": aici apare pentru prima dată verbul ebr. *ṭāwāh*; potrivit Scripturii, relația dintre om și Dumnezeu stă de la bun început sub semnul poruncii, de care omul trebuie să asculte. Aici însă „porunca" implică o permisiune largă și o interdicție. Unii comentatori (J. Wellhausen) opinau că în rai ar fi fost chiar vorba de un legământ. ◆ „omului": LXX are, pentru prima oară, „Adam" și continuă astfel; în TM, s-ar putea considera că „Adam" apare ca nume propriu în 3:17 (deoarece vocalizarea arată că nu e însoțit de articol), dar mai sigur se poate interpreta astfel în 4:25 sau abia în cap. 5.

2:17 „Să nu mănânci... vei mânca... vei muri": LXX are verbele la plural.

2:18 „Nu este bine": în Vechiul Testament, modelul de viață îl reprezintă căsătoria și familia. Nu există un curent monahal ca mai târziu în creștinism. Doar profetul Ieremia a primit de la Dumnezeu poruncă să nu se căsătorească (Ier 16), dar aceasta ca un semn pentru contemporani spre a sugera suferințele iminente ale exilului babilonian. ◆ „îi voi face": LXX are „să-i facem" (paralel cu 1:26). ◆ „ajutor", ebr. *'ezer*: nu este vorba de un statut inferior bărbatului, pentru că în mentalul biblic ajutorul vine în general de la cineva superior, de pildă de la Dumnezeu (Ex 18:4; Deut 33:7.26.29; Ps 20:3; 33:20; 70:6; 89:20; 115:9–11; 121:1 etc.). ◆ „pe potriva lui": expresia ebraică *k^enegdō* sugerează o reciprocitate și o compatibilitate între bărbat și femeie.

2:21 „Somn adânc": ebr. *tardēmā^h*, „toropeală", „letargie", termenul apare rar și marchează o intervenție divină deosebită. În Geneză 15:12; Iov 4:13; 33:15 termenul este asociat vedeniilor de noapte provocate de Dumnezeu, dar în Isaia 29:10, în sens diametral opus, cu starea de letargie spirituală provocată de Dumnezeu în mințile celor care i se împotrivesc. LXX are *éxtasis*, „uluire", „transă", „extaz". Rabinii însă erau de părere că somnul lui Adam nu putea fi considerat asemănător extazului profetic (*Gen. Rab.* 17:5). ◆ „una din coastele lui": întrucât omul respiră atât timp cât este în viață, iar în acest proces întreg toracele i se mișcă într-o anumită cadență, coasta simbolizează viața. Femeia va fi numită „mama tuturor celor vii" (Gen 3:20), dar acolo se face o asociere între numele ei și „viață" (*cf.* nota la 3:20). Unii rabini credeau că omul primordial era androgin (*T.bab. Berakhot* 61a; *Erubin* 18a) și că prin crearea femeii a fost separat în cele două sexe. Variau însă opiniile despre semnificația coastei. De pildă, în *Genesis Rabbah* 18:2 coasta simbolizează supunerea, ea fiind mereu aproape acoperită, chiar și când bărbatul rămâne

dezbrăcat. Altminteri, dacă ar fi fost creată din cap, femeia ar fi fost semeață; dacă ar fi fost creată din ochi, ar fi fost cochetă; din ureche, ar fi tras cu urechea; din gură, ar fi fost bârfitoare; din inimă, ar fi fost geloasă; din mână, ar fi fost înclinată spre furtișag; din picior, ar fi fost umblăreață... ◆ „a închis... la locul ei": unii rabini citeau *taḥtennāʰ* „în locul lor" și considerau că Dumnezeu a luat o coastă situată între alte două (*Gen. Rab.* 17:6).

2:22 „A zidit": vb. *wayyiḇen* (de la *bānāh*) sugerează clădirea unei case. În Ugarit, verbul înrudit *BNY* este folosit și în legătură cu procrearea zeilor de către zeul El (CAD II, 81). Unii rabini înțelegeau prin *wayyiḇen* „i-a aranjat părul", pentru că, într-adevăr, în localitățile de lângă mare verbul înseamnă „a împleti părul", „a coafa" (*T.bab. Berakhot* 61a). Nu se putea ca femeia să-i fie prezentată bărbatului decât cu întreg șarmul ei.

2:23 „Aceasta este os din oasele mele și carne din carnea mea": este așa-numita „formulă de înrudire". Apare și în Gen 29:14, Jud 9:2 pentru a exprima relația de înrudire dintre persoane. În cazul de față ea are sens chiar la propriu, nu numai la figurat. ◆ „femeie... bărbat": ebr. *'iṣṣāʰ*... *'īṣ*. Chiar dacă strict filologic *'iṣṣāʰ* și *'īṣ* nu au legătură unul cu celălalt (primul provine de la radicalul *'NT*, pe când celălalt de la *'ṢṢ*), pronunția lor asemănătoare este folosită aici pentru a crea un joc de cuvinte. Primul om ajunge să vorbească numai atunci când are ca interlocutor un alt om. Astfel, primul discurs omenesc, un poem despre nume, începe cu pronumele demonstrativ *zō't* („aceasta") și se încheie, într-o *inclusio* retorică, prin același cuvânt.

2:24 „Va lăsa bărbatul pe tatăl său...": unii comentatori moderni s-au întrebat dacă nu este cumva vorba de o realitate socială diferită de mentalul ebraic, anume căsătoria de tip *bināʾ*, atestată la arabii preislamici, în care soțul vine în cortul soției, și nu invers. ◆ „vor fi un singur trup": trupul sau, mai exact, „carnea" (*bāśār*) poate reprezenta prin metonimie întreaga persoană

(*cf.* expresia *kol bāśār* lit. „tot trupul", cu sensul de „toți", aplicat atât oamenilor, cât și animalelor). Se sugerează că relația dintre bărbat și femeie este atât de strânsă, încât cei doi devin ca o singură persoană. Dacă în pasajul de față autorul a avut însă în vedere chiar sensul de trup, ar putea fi o aluzie la relațiile sexuale. În orice caz, modelul promovat este, în mod suprinzător pentru o societate în care exista poligamia, unul monogam: legătura dintre *un* bărbat și *o* femeie. Primul poligam va fi Lameh (Gen 4:19), după cădere, descendent din neamul blestemat al lui Cain; tot el apare și ca primul om care exacerbează violența.

CAPITOLUL 3

Conținutul capitolului are un puternic caracter etiologic (gr. *aitiología* înseamnă prezentarea cauzelor), oferind explicații pentru o gamă cuprinzătoare de realități din sfera umanului: angoasa omului în relația cu Dumnezeu, apariția rușinii și a fricii, spaima care ne încearcă la vederea șerpilor, originea chinurilor facerii, dezechilibrul și asimetria relației dintre sexe, munca istovitoare necesară câștigării traiului, necesitatea folosirii hainelor. Explicațiile „etiologice" vizează și realități importante pentru omul antic, aflat frecvent în contact cu natura ostilă: modul bizar în care se deplasează șarpele și tenacitatea vegetației potrivnice omului.

3:1 „Șarpele": strămoșul șerpilor se confruntă acum (desigur din perspectiva simbolică a acestei narațiuni biblice) cu strămoșul oamenilor. În acest text, aspectul fascinant-malefic, alunecos, insidios al șarpelui îl face apt să simbolizeze, demitizat, forțele ostile omului, care îl ademenesc spre răzvrătire. După unii, mobilul intervenției șarpelui ar fi fost dorința de a-i submina omului conducerea asupra tuturor animalelor, pentru a rămâne el cel mai iscusit; gelozia ca mobil al subminării conducătorului

paradisiac apare și în Iez 31:9, unde cedrul falnic din grădina lui Dumnezeu este obiectul invidiei celorlalți copaci. Faptul că șarpele vorbește arată că suntem încă *in illo tempore*. Șarpele ajunge să fie identificat explicit cu Satana abia în literatura intertestamentară (Sol 2:24). În Noul Testament asocierea dintre Satana și șarpe se întâlnește în Evanghelia după Luca. După întoarcerea celor șaptezeci de ucenici, cărora li se dăduse putere să calce „peste șerpi, peste scorpioni și peste toată puterea Vrăjmașului" (*cf.* Ps 90:13 LXX), Isus declară că l-a văzut pe Satana căzând ca un fulger din cer (Luca 10:18). Identificarea este făcută în termeni și mai clari în ultima carte din NT, Apocalipsa, scriere care prezintă aruncarea pe pământ a „șarpelui străvechi", numit și „balaurul cel mare", Diavolul și Satana, „cel care duce întreaga lume în rătăcire" (Apoc 12:9; *cf.* 20:2). În *1 Enoh* 69:6 șarpele care a amăgit-o pe Eva era demonul Gaderel, iar în *Pirqe de-Rabbi Eliezer* 13 se numea Samael. ◆ „dibaci", ebr. *'ārūm*, „iscusit", „dibaci": s-a remarcat că formează un joc de cuvinte cu *'ēyrom*, „gol" de la 2:25 și 3:7. Cu toată dibăcia lui, șarpele va trece printr-o spectaculoasă răsturnare de statut, căreia autorul biblic îi dă o colorătură amar-ironică: cea mai iscusită fiară a câmpului ajunge blestemată (*'ārur*) între toate celelalte creaturi din regnul său. Șiretenia șarpelui se va întoarce, neașteptat, împotriva lui. LXX are *phrónimos*, care este în general conotat pozitiv. Rabinii vedeau în șarpe un fel de rege al animalelor (*Gen. Rab.* 20:5). Șarpele este asociat cu dibăcia și în Noul Testament – *cf.* Mat 10:16 „fiți chibzuiți (*phrónimoi*) ca șerpii". ◆ „Fiarele câmpului": LXX are „fiarele de pe pământ". ◆ „El i-a spus femeii": prezența unui șarpe vorbitor nu constituie un aspect ieșit din comun pentru autorul cărții *Jubileelor* (cca 160–140 î.H.), fiindcă, după el, înainte de cădere toate animalele erau cuvântătoare și foloseau „un singur grai și o singură limbă". Dar în ziua când Adam a fost izgonit, toate creaturile au devenit necuvântătoare

(*Iub* 3:28–29). Ideea este preluată și de istoricul Iosif Flaviu, care presupune că ispitirea pusă în act de șarpe a avut ca resort invidia. Pedeapsa căzută asupra ispititorului s-a tradus într-o dublă pierdere: cea a picioarelor și cea a graiului. Singurul câștig dobândit de șarpe rămâne veninul de sub limbă, pe care îl va folosi pentru a-i ataca pe oameni, a căror izgonire o provocase (*Antichități iudaice*, I 40–51). Pentru filozoful iudeu Philon din Alexandria (sec. I d.H.), șarpele vorbitor, „simbol al plăcerii", ilustrează perfect caracterul vocal al filozofiei epicureice, pe care filozoful o supune unei critici necruțătoare. După cum șarpele se târăște pe pântece, tot astfel iubitorul de plăceri este sortit să urmeze imboldurile stomacului, a cărui sațietate stârnește și alimentează plăcerile sexuale (*De opificio*, 157–163).

3:3 „Pomului care este în mijlocul grădinii": în mod surprinzător pomul cunoașterii binelui și răului apare în mijlocul grădinii, deși în Geneză 2:9 se spunea aceasta despre pomul vieții (vezi nota la 2:9). Unii comentatori creștini (Grigore de Nyssa, Maxim Mărturisitorul, Nichita Stithatul) presupun că cei doi pomi vor fi fost foarte apropiați sau chiar identici. ◆ „și să nu vă atingeți de el": Eva adaugă la interdicția divină pe aceea privind atingerea fructului, punându-și astfel limite pe care nu este în stare să le respecte, fapt ce anticipează și chiar încurajează comiterea păcatului originar: atingând fructul și văzând că nu se întâmplă nimic, ea îndrăznește să și muște din el (*cf. Gen. Rab.* 19:3). Obsesia interdicției nu poate fi combătută decât prin moderație. În fond, chiar și Legea a fost dată tot din pricina neputinței oamenilor de a respecta legea firii (*cf.* Rom 7:4–25).

3:4 Pentru a înfrânge rezistența femeii, șarpele aruncă în balanță trei argumente îmbietoare: posibilitatea unei cunoașteri superioare („vi se vor deschide ochii"), depășirea condiției umane („veți fi ca Dumnezeu") și dobândirea autonomiei morale („veți cunoaște binele și răul").

3:5 „Vi se vor deschide ochii": în mod ironic, promisiunea șarpelui se împlinește („li s-au deschis ochii"), dar în alt sens decât cel scontat: cei doi descoperă că sunt goi și caută să-și acopere goliciunea. ◆ „ca Dumnezeu, cunoscând": în context s-ar putea înțelege și „ca niște dumnezei care cunosc"; LXX are pluralul „dumnezei" (*theoi*). Numai Dumnezeu „cunoaște" binele și răul, în sensul că El *este* binele, iar contrariul este rău. Păcatul originar ar fi tentativa omului de a decide el singur ce este bine și ce este rău. În finalul capitolului, Dumnezeu însuși afirmă (ironic?): „Omul a ajuns ca unul din Noi, cunoscând binele și răul" (Gen 3:22). Urmarea este că accesul omului către pomul vieții este restricționat.

3:6 „A dat și bărbatului ei": *Gen. Rab.* 19:5 speculează în mod original prezența conjuncției „și" (*gam*): Eva a dat și animalelor din fructul oprit, astfel că și acestea au participat la căderea omului; singura care și-a păstrat nemurirea, fiindcă nu a mâncat din fructul oprit, a fost pasărea phoenix. Și în Noul Testament, căderea omului a implicat căderea întregului cosmos (Rom 8:20). ◆ „și el a mâncat": PenS și LXX au „și au mâncat".

3:8 „Umbla": plimbarea lui Dumnezeu prin rai ar putea sugera familiaritatea omului cu Dumnezeu specifică stării paradisiace. Unii rabini vedeau totuși aici o primă retragere a prezenței divine (*šᵉḵīnāʰ*) dincolo de primul cer: în istoria primordială ei disting șapte asemenea retrageri tot mai departe: după păcatul lui Cain – dincolo de al doilea cer; după generația lui Enoș – dincolo de al treilea cer; după generația nimicită de potop – dincolo de al patrulea; după amestecul limbilor – dincolo de al cincilea; după sodomiți – dincolo de al șaselea; după egiptenii din vremea lui Avraham – dincolo de al șaptelea. Începând cu Avraham și până la Moise, prezența divină se apropie iarăși de pământ (*Gen. Rab.* 19:7). ◆ „în adierea zilei": LXX are „spre seară".

3:9 „Unde ești?": LXX are „Adame, unde ești?". Dezvăluirea păcatului săvârșit de om se face treptat, prin intermediul întrebărilor pe care le pune Dumnezeu. Pedagogia divină cere ca lui Adam să i se acorde un „spațiu comunicațional" favorabil recunoașterii vinovăției. Maniera în care personajele pasează responsabilitatea de la unul la altul întărește impresia că bărbatul și femeia sunt imaturi, necopți, copilăroși.

3:10 „L-am auzit în grădină": LXX are „l-am auzit când te plimbai în grădină".

3:11 „Pomul din care îți poruncisem să nu mănânci": LXX are lit. „pomul din care ți-am poruncit ca numai din acesta să nu mănânci".

3:14 „Blestemat ești tu": în ebraică, joc de cuvinte între *'ārūr*, „blestemat" și *'ārūm*, „dibaci", de la 3:1 (vezi și nota). Sentințele par a fi date în ordinea gravității faptelor: cel mai vinovat este șarpele, singura ființă blestemată în mod direct și fără drept de apel, condamnată să-și „târască zilele" la propriu și să „mănânce țărână" (Gen. 3:14). De remarcat că numai acest simbol al răului e blestemat de Dumnezeu; omul nu e blestemat. ◆ În tradiția rabinică, șarpele este cel mai blestemat dintre animale, de șapte ori mai mult decât animalele domestice, care, la rândul lor, sunt de șapte ori mai blestemate decât cele sălbatice, ca dovadă că sunt supuse omului, pe când acelea au rămas libere. Pentru rabini dovada în favoarea acestei gradații o constituia presupusa perioadă de gestație a șerpilor (șapte ani), cea mai îndelungată din regnul animal, comparabilă doar cu „gestația" de șapte ani a smochinului alb (*T.bab. Bekhorot* 8a-b). Solzii șarpelui ar reprezenta un fel de lepră, ca urmare a blestemului (*Gen. Rab.* 20:4). ◆ „pe pântece": LXX are „pe piept și pe pântece". Unii rabini credeau că până la ispitire șarpele avea picioare și stătea drept ca trestia sau ca omul; alții îl imaginau ca o cămilă. După blestemarea sa de către Dumnezeu, îngerii slujitori i-au tăiat mâinile și

picioarele, iar urletul său s-a auzit de la un capăt la altul al pământului (*Gen. Rab.* 19:1; 20:5).

3:15 „Ea îți va zdrobi capul": în ebraică pronumele este la masculin, acordat cu *zera'*, „sămânță", care e de genul masculin. În LXX *spérma*, „sămânță", este de genul neutru, dar pronumele (*autós*) este masculin. Vulg. are *semen* (neutru), dar pronumele, *ipsa*, la feminin, se referă la „femeie". Pasajul avea să fie interpretat ca o făgăduință mesianică. Formularea din Vulg. (lat. *ipsa conteret caput tuum*, „ea îți va zdrobi capul") a făcut carieră îndelungată în spațiul catolic, fiind folosită ca argument pentru articularea unei mariologii în cadrul căreia doctrina Neprihănitei Zămisliri devine punct important de credință. ◆ „zdrobi ... prinde": după unele interpretări este același verb (ebr. *šūp*, „a zdrobi"), după altele ar fi vorba de două verbe diferite: ebr. *šūp*, „a zdrobi", respectiv ebr. *šā'ap*, „a prinde", „a călca pe". Indiferent cum interpretăm al doilea verb, raportul de forțe între cele două părți este net în defavoarea șarpelui. LXX are *tēréō*, „a păndi", în ambele ocurențe.

3:16 În cazul femeii, schimbarea are în vedere dubla ei vocație, de mamă, respectiv soție. Maternitatea înseamnă travaliu („în durere vei naște fii"), iar relația cu tovarășul de viață capătă o încărcătură conflictuală puternică. ◆ „Chinul sarcinii", lit. „chinul și sarcina" – poate fi considerată o hendiadă. LXX are „chinurile și suspinul". ◆ „către bărbatul tău va fi dorința ta": ebr. *t'šūqāh*, folosit și în Gen 4:7, este ambiguu și nu putem spune cu certitudine dacă denumește, eufemistic, instinctul sexual (*cf.* Cânt 7:11) sau, dimpotrivă, „voința de putere", dorința și străduința femeii de a relativiza și submina autoritatea bărbatului.

3:17 „Din pomul": LXX are „din singurul pom", ca la 3:11. ◆ „Din pricina ta", ebr. *ba'abūreḵā*: LXX are „în muncile tale", poate conform cu celălalt sens al ebr. *'abūr*, „lucrare". De remarcat că Dumnezeu blestemă (*'ārūr*) numai șarpele și pământul, nu pe Adam și pe Eva.

3:19 „Țărână": ebr. *'āpār*, „praf", „pulbere": LXX are „pământ". La sfârșitul existenței sale, omul este sortit să se întoarcă în țărână, „materia" din care a fost plămădit.

3:20 „Eva": ebr. *ḥawwāh*, „viață". Aici LXX traduce numele: *Zōḗ*; în schimb, la 4:1, numele e redat după ebr.: *Eua*. Pe lângă similaritatea fonetică dintre *ḥawwāʰ* („Eva") și *ḥāyāh* („a trăi"), s-au sugerat și alte explicații onomastice, una fiind asemănarea izbitoare dintre numele Eva și cuvântul aramaic pentru „șarpe" (*ḥewyā'* sau *ḥiwyā'*). Totuși textul biblic însuși explică numele: „mama tuturor celor vii".

3:21 „Tunici de piele": luată strict literal, sintagma ar putea sugera că, din compasiune față de neamul omenesc, Dumnezeu ar fi sacrificat niște animale (primul sacrificiu!) ca să-i îmbrace pe oameni. Pentru unii Părinți ai Bisericii (*e.g.* Maxim Mărturisitorul), „tunicile de piele" ar reprezenta de fapt corporalitatea actuală, diferită de corpul spiritual pe care l-ar fi avut oamenii în Eden. După unii rabini, hainele nu erau de piele, ci de lână, după alții – de in. Important este că Tora se deschide cu un act de milostivire din partea lui Dumnezeu (*T.bab.* Sotah 14a). Unele manuscrise biblice (de ex. sulul împăratului Severus, citat și în *Genesis Rabbati*) aveau: „tunici de lumină" (având *'ōr* „lumină" în loc de *'ōr* „piele").

3:22 Versetul ne introduce în sfatul de taină prin care Dumnezeu face „bilanțul" situației și propune o măsură preventivă: pentru ca omul căzut să nu mănânce din pomul vieții, la intrarea în Eden sunt așezați heruvimii și o sabie învăpăiată. Providența divină limitează astfel întinderea răului de sorginte umană: altminteri, înveșnicirea omului măcinat de morbul răului ar fi sinonimă cu osândirea la un iad perpetuu.

3:23 „Grădina Edenului": LXX are „grădina desfătării"; la fel la v. 24. ◆ „ca să lucreze pământul din care fusese luat": etiologia din acest verset sintetizează paradoxul și ironia condiției

umane: omul (*'ādām*) este expulzat din grădină și pus să lucreze pământul (*'aḏāmāʰ*) din care a fost luat.

3:24 „La răsărit de": ebr. *miqqeḏem* poate însemna și „în fața", așa cum a fost înțeles de LXX și de Vulg. ◆ „heruvimii": prezența surprinzătoare a articolului hotărât presupune o familiarizare prealabilă a destinatarului cu aceștia; în credințele Orientului Apropiat Antic, heruvimii erau ființe cerești, sfincși (cap de om, trup de leu și aripi de vultur), care făceau parte din alaiul divinității. Apar în numeroase reprezentări plastice din zonă; de ex. templul de la Ain Dara, de lângă Alep, contemporan cu cel al lui Solomon, are o întreagă fațadă cu heruvimi și lei. În Israelul antic, în Samaria, s-au găsit două modele concomitente de reprezentare: unul egiptean, cu proporțiile măsurate ale artei egiptene, și altul sirian, cu stilizări specifice acestui spațiu cultural. Însuși numele, ebr. *kᵉrūḇ* (pl. *-īm*), trimite la akkadianul *karibu*. Funcția de bază a heruvimilor era aceea de protejare a spațiului sacru, dar și de vehicule ale prezenței divine. În Biblie, în locul cel mai sfânt al sanctuarului mobil, și apoi al templului, se află chivotul legământului, al cărui capac este străjuit de doi heruvimi (Ex 25:10–22; 1 Regi 6:23–28 etc.); Domnul șade pe heruvimi ca pe un tron (1 Sam 4:4; 2 Sam 6:2; 2 Rg 19:15 etc.) sau chiar călărește pe un heruvim (Ps 18:11). Abia mai târziu ei apar drept o categorie angelică (*1 Enoh* 61:10; *Cântecele jertfei de sabat* de la Qumran). Deja din vremea lui Iosif Flaviu nu se mai știa cum arătaseră figurile de heruvimi din Templu. Imaginea de copilași înaripați grăsuți (așa-numiții *putti*) e inspirată din mitologia greco-romană și nu are nimic de-a face cu imagologia biblică. ◆ „(și) flacăra sabiei rotitoare": Syr și Rași (marele comentator evreu al Bibliei, din sec. XII) au „lama sabiei...", iar LXX, lit. „înflăcărata sabie rotitoare": ar putea fi vorba la origine tot de o „ființă" cerească, o sabie vie de foc. Abia mai târziu tradiția exegetică unifică imaginea în „heruvimul cu sabie de foc".

CAPITOLUL 4

4:1 „A cunoscut-o": verbul *yāda'* denumește cunoașterea intimă; în anumite contexte, chiar relația sexuală. ◆ „am dobândit", ebr. *qānāh*, „a achiziționa"; unii consideră însă că aici este vorba de un verb omonim cu sensul de „a crea" (de ex. Gen 14:19, unde LXX are *ktízō*, „a întemeia"). Oricum, în ebr. el constituie un joc de cuvinte, o etimologie populară a numelui noului născut, ebr. *Qayin*. Numele său înseamnă „fierar", ceea ce se reflectă și în cel al urmașului său, Tubal-Qain, cel despre care se spune că a inventat tehnica prelucrării metalelor (*tubal* înseamnă „prelucrător de metale" în sumeriană și akkadiană). Ar putea fi vorba de o etiologie despre originea tribului cheniților: se explica astfel de ce erau rătăcitori și nu s-au integrat în poporul Israel. Având în vedere că soția lui Moise era chenită, iar sanctuarul din Dan își revendica originea de la Moise, prin Gherșom (vezi Jud 18:30), ar putea fi vorba și de o narațiune menită să respingă pretențiile preoției din Dan (1 Rg 12:28–31), întrucât strămoșul lor matern era un om blestemat. ◆ „prin (Domnul)": ebr. *'et*, „cu" a fost interpretat aici fie instrumental („cu ajutorul", „prin intermediul", cum înțelege și LXX), fie asociativ („împreună cu", „alături de"), Eva considerându-se asociată lucrării creatoare a lui Dumnezeu.

4:2 „Abel": numele său, *hebel*, înseamnă „abur", „boare" și, de aici, „zădărnicie". Probabil e un nume-simbol, aluzie la viața lui curmată prematur.

4:3–5 „Prinos": TM are același termen, *minḥāh*, atât pentru cele aduse de Cain, cât și pentru cele aduse de Abel. LXX diferențiază, numind *thysía* (termenul generic) ofranda lui Cain și *dōron*, „dar" pe cea a lui Abel. Textul nu justifică explicit preferința divină: abia Epistola către evrei (11:4) formulează o motivație: Abel a oferit, prin credință, ce avea mai bun. Contextul

din Geneză oferă unele sugestii: Abel a oferit din „întâii născuți ai turmei sale", însă nici despre ofranda lui Cain nu se spune că n-ar fi fost bună. Dumnezeu se va fi uitat la inima omului, adică la intenția cu care cei doi frați și-au oferit fiecare jertfa („a căutat Domnul către Abel și către prinosul lui..."). E și o primă manifestare a „paradoxului divin": aici mezinul e preferat întâiului-născut; tema va fi recurentă în întreaga Biblie.

4:4 „Domnul": LXX are „Dumnezeu"; la fel la v. 9.

4:5 „Cain s-a aprins cumplit de mânie": LXX are „l-a întristat cumplit pe Cain". Aceeași diferență la v. 6. ◆ „i s-a posomorât fața": lit. „i-a căzut fața".

4:6 „Domnul": LXX are „Domnul Dumnezeu". La fel la vv. 15, 26.

4:7 „Nu este primit?": lit. „nu este ridicare?" ◆ În LXX versetul (dificil și în TM) este: „Dacă ai adus jertfa cum trebuie, dar n-ai împărțit-o cum trebuie, oare n-ai păcătuit? Liniștește-te! El se va întoarce către tine, iar tu îl vei stăpâni." – ar fi deci vorba de o greșeală rituală. ◆ „pândește": vb. *rāḇaṣ* sugerează un animal tolănit, care stă la pândă. O dificultate în plus este faptul că ebr. *ḥaṭṭāṯ*, „păcat" este feminin, iar participiul *robēṣ* este masculin! În Mesopotamia *rabiṣu* era și numele unui demon. Important este că păcatul nu poate să intre în casa sufletului dacă omul nu-i deschide. ◆ „tu să-l stăpânești": omul are suficientă forță să reziste păcatului, având voință liberă.

4:8 În TM nu apar cuvintele spuse de Cain lui Abel (eroare de copist?), însă ele apar în PenS și în versiunile vechi: LXX, Syr., Vulg. ◆ „l-a ucis": consecințele păcatului primordial se adâncesc și se extind (4:9).

4:11 „Blestemat": acum, potrivit textului biblic, este blestemat pentru prima dată un om. Faptul că Dumnezeu a blestemat un om nu când acesta i-a încălcat porunca, ci când și-a ucis (con)fratele arată că El pune mai mult preț pe chipul său din

semenii omului. Dacă binecuvântarea este asociată în multe cazuri cu un dar sau cu o făgăduință, blestemul înseamnă expulzare și izolare. ◆ „de pe (pământul)": ebr. *min* poate indica separarea (Cain este alungat și devine rătăcitor) sau agentul („blestemat de către pământul"), atunci pământul, solul (ebr. *'aḏāmāʰ*) se va răzbuna pe el; după alții, prepoziția *min* ar avea aici valoare comparativă: „mai blestemat decât pământul" (*cf.* blestemul inițial asupra pământului în Gen 3:17).

4:12 „Rodul său", lit. „vlaga sa". ◆ „Fugar și pribeag": LXX are „gemând și tremurând"; la fel la v. 14. Exilul, pedeapsa lui Cain, amintește de izgonirea lui Adam din rai. Autorul primului fratricid este însă blestemat (adică izgonit) de pe (sau „de către", vezi nota de mai sus) pământul care a primit sângele lui Abel.

4:13 „Pedeapsa": ebr. *'awōn* înseamnă și „vină", sens pentru care au optat atât LXX, cât și multe traduceri moderne. ◆ „ca s-o pot purta" (lit. „de purtat/pentru purtare"): LXX are „pentru a fi iertat".

4:14 „Iată... voi fi...": LXX are „Dacă... voi fi...".

4:15 „De șapte ori va fi răzbunat": LXX are „șapte răzbunări va descătușa/va achita". ◆ „un semn": Nu se precizează despre ce semn e vorba. Dacă „ipoteza chenită" e valabilă (vezi nota la 4:1), atunci era un tatuaj sau o tunsoare specifică tribului cheniților. Se poate deduce din text că Dumnezeu nu vrea pedeapsa cu moartea, nici chiar pentru ucigaș.

4:16 „Nod": cei care localizează Edenul la curbura Eufratului, identificându-l cu Bit-Adini, văd în Nod (LXX *Naid*) o posibilă referire la țara Nairi din textele asiriene, situată între Tigru și lacul Van. Pentru aceasta se presupune confuzia între literele D și R, atestată de altfel și în alte cazuri în lectura Bibliei ebraice. Dar poate fi și un nume simbolic, „rătăcire". ◆ „la răsărit de Eden": v. nota la 3:24.

4:17–22 Există o corespondență surprinzătoare între numele din Geneza 4:17–18.21 ([Adam] – Cain – Enoh – Irad – Mehuiael – Metușael – Lameh – Tubal-Qain) și Geneza 5:3–31 (Adam – ... – Enoș [înseamnă „om", ca și Adam] – Qenan – Mahalalel – Iered – Enoh – Metușelah – Lameh). Unele nume sunt așadar identice (Enoh, Lameh), altele asemănătoare (Qain/Tubal-Qain/Qenan, Irad/Iered, Mehuiael/Mahalalel, Metușael/Metușelah), iar altele identice ca sens (Adam/Enoș). Probabil că inițial a fost o singură listă de nume, atribuită însă deopotrivă urmașilor lui Cain și urmașilor lui Șet.

4:17 „El zidea o cetate": Cain, primul constructor de cetăți, este totodată primul ucigaș, o posibilă reflectare a unei mentalități arhaice antiurbane. După ce a pierdut paradisul primit de la Dumnezeu, omul încearcă să-și creeze prin tehnică propriul paradis terestru.

4:19 „Și-a luat două femei": Lameh e primul bărbat poligam. Deloc întâmplător poate, este și primul care exacerbează răzbunarea.

4:21 „Strămoșul tuturor celor care mânuiesc": LXX are „cel care a inventat/a învățat [oamenii]" ◆ „Lira și fluierul" (un instrument cu coarde și unul de suflat): LXX are două instrumente cu coarde: *psaltêrion* („harfă"/„liră") și *kíthara* („ceteră/alăută").

4:22 „Făuritorul tuturor uneltelor de aramă și de fier": în LXX el este „lucrător cu ciocanul în aramă și fier". O legendă ebraică (*haggadah*) explică numele lui Tubal-Qain prin faptul că acesta a perfecționat (*tibbᶜl*) armele folosite de oameni pentru a perpetua păcatul lui Cain (*Gen. Rab.* 23:3) ◆ „Naama": Numele Naama este asociat cu cântecul (ebr. N'M), lucru ce pare firesc, dacă ne gândim că Iubal, fratele ei, este și creatorul primului instrument muzical. S-ar spune că ea cânta, iar el o acompania. După *Gen. Rab.* 23:3, Naama va deveni soția lui Noe, fiind așadar cea prin care se păstrează neamul lui Cain.

4:24 Cântarea trufașă și amenințătoare a lui Lameh arată intensificarea violenței în omenire. ◆ În LXX textul versetului este lit: „pentru că de șapte ori a fost luată răzbunare de la Cain (*i.e.* a fost pedepsit), de la Lamech însă, de șaptezeci de ori șapte", ceea ce s-a interpretat fie în sensul că acesta din urmă va fi pedepsit mult mai grav, fie că răzbunarea/pedeapsa se va întinde pe 490 de generații (*cf.* LXX NEC, n. *ad loc.*). Acest poem prezintă paralelismul specific poeziei ebraice. Primul stih își are corespondentul semantic în al doilea stih. În plus, atunci când apare un număr în primul stih, acesta în general este mărit în stihul următor (ex. „șapte" și „șaptezeci și șapte"). „De șaptezeci de ori câte șapte" poate semnifica, pe de altă parte, și „la nesfârșit" (*cf.* Mat 18:22).

4:25 „...pe femeia sa și ea a născut...": LXX are „pe femeia sa, Eva, și ea, zămislind, a născut...". ◆ „Șet... mi-a dat": joc de cuvinte între *Șet* și ebr. *šāṯ* („a acorda", „a da").

4:26 „Atunci a început să fie chemat numele Domnului": chemarea numelui Domnului presupune o acțiune cultică: rugăciune, jertfă (vezi Gen 12:8). Mențiunea că oamenii au început să cheme numele Domnului de pe vremea lui Enoș contrastează cu revelarea de la Sinai, mult mai târzie, a Numelui divin (Ex 3:15; 6:3), fapt explicat de critica istorică prin ipoteza tradițiilor multiple care au stat la baza alcătuirii textului biblic. ◆ LXX are „acesta a nădăjduit să cheme numele Domnului Dumnezeu."

CAPITOLUL 5

Numele din Geneză 5 ale urmașilor lui Șet prezintă asemănări izbitoare cu cele ale urmașilor lui Cain din Geneză 4 (vezi nota la 4:17–22). Toți urmașii lui Șet trăiesc foarte mult, dar între TM, PenS și LXX există unele deosebiri cu privire la vârsta când li s-au născut fiii. Rezultă astfel două sisteme cronologice

diferite. Sistematizarea informațiilor din TM (până la concluzia din Ex 12:40–41) duce la un total de 2666 de ani de la crearea lumii până la ieșirea din Egipt, ceea ce, în opinia multor cercetători, ar putea reprezenta ⅔ dintr-un întreg, indicând trecerea a 4000 de ani până la resfințirea Templului din vremea macabeilor (hașmoneilor), în 164 î.H. Această redactare ar data așadar din sec. II î.H. Sistemul cronologic din LXX este probabil mai vechi, întrucât în mod obișnuit matusalemicii dobândesc urmași la vârste de peste 100 de ani. Totuși, există o neconcordanță cronologică: după LXX, Matusalem mai trăiește 14 ani după potop, pe când în TM el moare chiar la potop (vezi nota la 5:26).

5:1 „Cartea urmașilor": sintagma denumește o genealogie sau istorie a neamului, consemnată în scris pe un suport material (tăbliță de lut, papirus, sulurile Torei). Același sens și în expresia *bíblos genéseōs*, „cartea nașterii" din Matei 1:1.

5:3 „După asemănarea sa, după chipul său": în TM apar, în ordine inversă, termenii de la crearea omului (1:26); LXX, care avea acolo *eikṓn* „chip" și *homóiōsis* „asemănare", are aici *idéa*, „formă", „aspect", și *eikṓn*.

5:5 „Nouă sute treizeci de ani": ca să împace această informație despre vârsta lui Adam cu Gen 2:17 („în ziua când vei mânca din el vei muri"), rabinii au conchis că Dumnezeu l-a lăsat într-adevăr pe Adam să trăiască o zi, dar, cum o zi la Dumnezeu este ca o mie de ani (Ps 90:4), Adam a trăit o mie de ani, fără șaptezeci, pe care i-a „dat" fiilor săi (Ps 90:10) (*Gen. Rab.* 19:8).

5:6 „O sută cinci ani": LXX are „două sute cinci ani". ◆ „Enoș": numele său înseamnă „om", fiind analog cu „Adam".

5:7 „Opt sute șapte ani": LXX are „șapte sute șapte ani". În final, Șet trăiește la fel (912 ani) după ambele tradiții textuale.

5:9 „Nouăzeci de ani": LXX are „o sută nouăzeci de ani".

5:10 „Opt sute cincisprezece ani": LXX are „șapte sute cincisprezece ani".

5:11 În final, la fel ca Șet, și Enoș trăiește același număr de ani (905) după ambele tradiții textuale.

5:12 „Șaptezeci de ani": LXX are „o sută șaptezeci de ani".

5:13 „Opt sute patruzeci": LXX are „șapte sute patruzeci". Iarăși numărul total de ani este același.

5:15 „Șaizeci și cinci de ani": LXX are „o sută șaizeci și cinci".

5:16 „Opt sute treizeci de ani": LXX are „șapte sute treizeci". Este aceeași situație ca în cazurile precedente.

5:21 „Șaizeci și cinci de ani": LXX are „o sută șaizeci și cinci".

5:22 „Trei sute de ani: LXX are „două sute de ani". Numărul final de ani concordă.

5:24 „Și Enoh a umblat cu Dumnezeu": verbul *hālaḵ* („a umbla") este folosit la forma reflexivă – *yiṯhallēḵ* („se preumbla"), întocmai cum apare în Geneză atunci când se descrie plimbarea lui Dumnezeu prin grădina raiului. Expresia „a umbla cu Dumnezeu" desemnează purtarea omului după voința lui Dumnezeu. ◆ Enoh este a șaptea generație de la Adam, la fel ca al șaptelea rege mesopotamian Enmeduranki, dinainte de potop, care este ridicat în fața zeilor Șamaș și Adad, unde primește darul înțelepciunii. De remarcat că Șamaș este zeul soarelui, iar Enoh trăiește 365 de ani, cât un an solar. Tradiția iudaică este polarizată în privința lui Enoh. Pe de o parte, se afirmă că Enoh nu a cunoscut moartea, ca de altfel și profetul Ilie (2 Rg 2). Scrierea apocrifă *1 Enoh* dezvoltă tema ascensiunii cerești și descrie descoperirile de care s-a învrednicit protagonistul; *Targumul Onqelos* spune că Dumnezeu nu l-a lăsat să moară, iar *Pseudo-Ionatan* afirmă chiar că Enoh s-a înălțat la cer (firmament) în fața Domnului, fiind identificat cu Metatron. Pe de altă parte, *Genesis Rabbah* 25:1 interpretează secvența „nu a mai fost" fie în sensul că Enoh nu s-a mai aflat scris în cartea celor drepți, ci în cartea celor păcătoși, fie că a murit ca un om obișnuit. În tradiția creștină (Pseudo-Hippolit, *Despre sfârșitul lumii* 21; Oecumenius,

Comentariu la Apocalipsă 11:3–6), Enoh a fost uneori identificat cu unul dintre cei doi martori care vor fi uciși de Fiară (Apoc 11:3–12), celălalt fiind Ilie.

5:25 „O sută optzeci și șapte": LXX are „o sută șaizeci și șapte".

5:26 „Șapte sute optzeci și doi de ani": LXX are „opt sute doi". Matusalem trăiește același număr de ani în ambele tradiții, dar LXX conține o neconcordanță cronologică. După TM, cei 782 de ani se scurg în felul următor: la 182 Lameh îl are ca fiu pe Noe, iar la 600 de ani Noe supraviețuiește potopului. Ar rezulta că Matusalem moare chiar la potop. Dar LXX, cu cei 802 ani, îl face pe Matusalem să supraviețuiască potopului 14 ani: la 188 de ani Lameh îl are ca fiu pe Noe, la 600 de ani Noe trăiește evenimentul potopului, dar rămân 14 ani până la 802. După tradiția rabinilor, care urma, evident, cronologia textului ebraic, Matusalem moare înainte de declanșarea potopului: cele șapte zile din Gen 7:4.11 ar reprezenta doliul pentru el.

5:28 „O sută optzeci și doi de ani": LXX are „o sută optzeci și opt". Vezi discuția de la nota 5:26.

5:29 „Noe": ebr. *Nōaḥ* evocă, din punct de vedere fonetic, verbul *nāḥam* („a mângâia", „a consola"). Este însă plauzibilă și opinia unor comentatori care au considerat *yᶜnaḥamēnū* (de la *NḤM*) „ne va mângâia" drept coruperea lui *yenīḥēnū* (de la *NWḤ*) „ne va odihni", pentru a face legătura dintre numele Noe (*Nōaḥ*) și referirea la „truda mâinilor". Această opinie este susținută și de LXX: *dianapáusei* „ne va odihni". Rabinii legau mai degrabă numele lui Noe de „mireasma" (*nīḥoaḥ*) jertfelor din Geneză 8:21. ◆ „truda mâinilor noastre": ebr. *ʿiṣṣābōn*, „trudă" apare numai de trei ori în TM: prima dată în legătură cu Eva, a doua oară cu Adam și ultima dată cu referire la Noe. În rest, formula consacrată este „*lucrarea* mâinilor noastre".

5:30 „Cinci sute nouăzeci și cinci": LXX are „cinci sute șaizeci și cinci". Oricum, Lameh moare înainte de potop: după TM, cu doar cinci ani, dar cu 35 după LXX.

5:31 „Șapte sute șaptezeci și șapte de ani": LXX are „șapte sute cincizeci și trei". Este singurul caz în care numărul final de ani ai vieții unui matusalemic nu este același în TM și LXX.

5:32 „Era de cinci sute de ani când i s-au născut Sem, Ham și Iafet": lucru imposibil după logica internă a textului. Noe avea o singură soție (Gen 6:18), care, evident, nu putea naște trei copii în același an decât dacă aceștia erau tripleți. Cronologia internă a istoriei lui Noe mai are asemenea incongruențe (vezi nota la 9:29). Pe de altă parte, nu trebuie să căutăm în istoria primordială o logică strictă.

CAPITOLUL 6

6:1 „Oamenii": ebr. *hā'āḏām*, „omul", singular cu valoare colectivă.

6:2 „Fiii lui Dumnezeu": sensul expresiei ebr. *bᵉnēy 'Elōhīm* ridică semne de întrebare. În varianta *bᵉnēy 'ēlīm* îi desemnează pe membrii sfatului divin sau ai curții cerești (Ps 29:1; 89:7). În Iov 38:7 sunt puși în paralel cu stelele, ceea ce ar putea ține la origine de un fenomen întâlnit în Siro-Palestina, și anume „astralizarea" curții cerești. În fine, în Iov 1:6; 2:1, „fiii lui Dumnezeu" sunt curteni cerești, dar printre ei apare și Satan. În *1 Enoh* 6, aceste personaje din Geneză 6 sunt identificate cu îngerii veghetori, „fiii cerului", care cad în păcat prin legături trupești cu femeile pământene. Interpretarea este susținută și de unii dintre părinții Bisericii și scriitorii creștini (Tertulian, Iustin Martirul, Irineu de Lyon). Ulterior s-a impus o altă interpretare, mai moralizatoare: „fiii lui Dumnezeu" ar fi oamenii virtuoși sau de vază, care cad seduși de patimi. Targumurile *Onqelos* și

Pseudo-Ionatan redau sintagma prin *bᵉnēy rabrᵉbayā'*, „fiii celor puternici/celor aleși", pe când Targumul *Neofiti* are „fiii judecătorilor" (dar și „îngeri"). Această a doua interpretare s-a impus și în creștinism: lansată de Iuliu Africanul, a fost preferată de părinții Bisericii din perioada de aur (*cf.* Ioan Hrisostom, *Omilii la Facere*). Pasajul are în mod cert o încărcătură arhaică și amintește de miturile Olimpului și de semizei. E.A. Speiser a emis ipoteza că atât aceste povestiri semitice, cât și cele grecești ar avea o sursă comună, anume tradițiile hitite din Asia Mică. ◆ „fiicele omului": acestea sunt puse în contrast cu „fiii lui Dumnezeu". Ele sunt la fel de „plăcute" la vedere ca fructul pomului cunoașterii binelui și răului (Gen 3:6).

6:3 „Domnul": LXX are „Domnul Dumnezeu"; la fel la vv. 5, 8; 7:1 etc. ◆ „Duhul meu": după mentalul biblic, sufletul (*nepeș*) îi aparține omului, dar viața pe care o are sufletul vine ca un principiu vital de la duhul sau suflarea lui Dumnezeu (*cf.* Gen 2:7). După Qoh 12:7, la moarte duhul se întoarce la Dumnezeu, care l-a dat. ◆ „va rămâne": în original, un *hapax legomenon*: *yāḏōn*, formă de imperfect a unui verb reconstituibil sub forma *dān* la perfect, al cărui sens, pe baza contextului, ar putea fi „a rămâne" (după cum au înțeles și traducătorii antici: LXX *katameínēi*, Vulg. *permanebit*, Syr. *te'mar*). ◆ „nu va rămâne pururea în om": afirmație surprinzătoare, de parcă abia acum omul ar pierde nemurirea, nu ca urmare a încălcării poruncii legate de pomul cunoașterii. ◆ „de bună seamă, trup": ebr. *bᵉ-śaggam hū' bāśār*; o interpretare a acestei formule presupune că prepoziția *bᵉ-* este urmată de pronumele relativ *śe-*, într-o variantă mai rar atestată (*śa-*), urmată, la rândul ei, de particula *gam*; chiar și în interiorul acestei opțiuni traducerile reflectă două interpretări diferite ale particulei *gam*: prima, atribuindu-i sensul cel mai frecvent: „de asemenea"; cea de a doua, rolul, mai rar, de particulă de emfază (*e.g.* NKJV: „for he is *indeed* flesh"). BHS

semnalează, însă, faptul că numeroase manuscrise atestă vocalizarea *bᵉ-ṣaggām*, care implică o segmentare și o lectură diferite: prepoziția *bᵉ-* ar preceda infinitivul construct al verbului *ṣāgag* („a rătăci"„a greși"), *ṣaq/ṣagg-*, urmat de pronumele afix de pers. III plural masculin *-ām*, astfel încât traducerea formulei ar fi „prin aceea că/din pricina faptului că greșesc", iar propoziția nominală *hūʾ bāśār* ar fi independentă. „Trupul" are aici o conotație peiorativă, spre deosebire de Geneză 2:24. ◆ „o sută douăzeci de ani": totuși, 120 nu devine o limită insurmontabilă. Chiar și după potop, descendenții lui Sem au vârste matusalemice (Gen 11:10–26). Să însemne aceasta că Sem și descendenții săi nu au fost atinși de hotărârea divină, ci s-au învrednicit de o binecuvântată excepție? De asemenea, și patriarhii depășesc vârsta de 120 de ani: Avraham – 175 de ani (Gen 25:7), Isac – 180 de ani (Gen 35:28), Iacob – 147 de ani (Gen 47:28). În mod neașteptat, Iosif trăiește sub vârsta maximă, atingând doar 110 ani (Gen 50:26), ceea ce ar sugera redactarea târzie a istoriei lui Iosif. Singurul care atinge limita, fără să o depășească, este Moise (Deut 34:7).

6:4 „Nefilimii": termenul ebraic *nᵉpilīm* pare să vină de la *NPL* „a cădea"; s-ar putea, de aceea, traduce prin „cei căzuți". LXX redă prin „uriași", pornind probabil de la cealaltă ocurență din Biblia ebraică, Numeri 13:33, în care se arată că iscoadele trimise de către Moise în Canaan văd acolo *nefilimi*, fii ai lui Anaq, a căror statură impresionantă este sugerată de comparația cu fiii lui Israel, care pe lângă ei păreau niște lăcuste. O altă posibilă influență asupra redării prin „uriași" ar fi mitul vârstelor omenirii, reprezentat de exemplu de Hesiod în *Munci și zile*: giganții aparțin vârstei de bronz, sunt dominați deopotrivă de *hýbris* (abuz violent) și de *díkē* (cinste și măsură); în final, mor în luptă, răpunându-se unii pe alții. Nefilimii par identificați și cu *rᵉpaʾīm*, „sufletele morților", în special ale eroilor morți din

vechime (Deut 3:11). Rabinii observă că li se dau șapte nume diferite: nefilimi, emimi, refaimi, gibborimi, zamzumimi, anaqimi și awimi (*Gen. Rab.* 26:7). În orice caz, tradiția din Numeri 13:33 nu pare să presupună potopul, de vreme ce spune că nefilimii nu au dispărut. ◆ „dar și după aceea": precizarea constituie probabil o glosă a unui redactor care a dorit să împace tradiția potrivit căreia toate ființele au pierit la potop cu tradiția despre rămășița nefilimilor în Canaan (Num 13:33; *cf.* Deut 3:11). Rabinii vor recurge la soluții insolite: după *Pirqe de-Rabbi Eliezer* 23, Og, regele Bașanului, unul dintre nefilimi, a supraviețuit potopului stând pe streașina arcei lui Noe și fiind hrănit de Noe printr-o spărtură. ◆ „intrau": R. Alter observă că, din cele trei expresii folosite pentru relațiile sexuale: „a cunoaște", „a se culca cu", „a intra la", aceasta din urmă este rezervată pentru intimitatea cu o femeie cu care bărbatul n-a mai avut relații sexuale, fie că-i este soție legitimă sau nu. ◆ „vitejii cei de odinioară, oameni cu faimă" (lit. „oamenii numelui"): nefilimii par identificați cu „vitejii" (*gibborīm*) din vechime, adică eroii de legendă. Ei apar însă în context negativ, pentru că tradițiile despre cucerirea Canaanului de către israeliți vor devaloriza aceste legende vechi: eroii sunt identificați ca fiind regii preisraeliți ai Canaanului, pe care fiii lui Israel îi nimicesc. „Nume" (*šēm*) apare aici, indirect, asociat unor personaje negative, ca și în Geneză 11:4.

6:5 „Toată plăsmuirea gândurilor din inima lui era doar răutate": LXX are „tot omul cugetă în inima lui cu dinadinsul la cele rele". ◆„toată plăsmuirea": ebr. *yēṣer* ajunge să fie un concept important în antropologia rabinică, fiind adesea prezentat ca impuls sau înclinație care îl împinge pe om spre păcat. Unii rabini au vorbit despre „pornirea bună" (*yēṣer ṭoḇ*) și „pornirea rea" (*yēṣer ra'*): în anumite situații ale vieții predomină cea bună, în altele, cea rea, dar și aceasta poate fi valorificată pozitiv (*Gen. Rab.* 9:7). Caracterul omului ar fi determinat de pornirea

dominantă din el: impulsul bun îl guvernează pe omul drept (Ps 109:22), iar impulsul rău îl guvernează pe cel rău (Ps 36:1), iar cele două împreună îi guvernează pe oamenii obișnuiți (*T.bab. Ber.* 61B).

6:6 „Domnului i-a părut rău": este un joc de cuvinte între mângâierea pe care o va aduce Noe (vb. *NḤM* la forma intensivă [*piel*]) și părerea de rău pe care o simte Dumnezeu (același vb. *NḤM* la reflexiv [*nifal*], care reapare și în Gen 6:7). Este o exprimare antropomorfică. LXX, care de obicei îl traduce pe *NḤM* prin *metanoéō*, „a se căi" sau *metamélomai*, „a-i părea rău", nu folosește aici nici unul dintre acestea, evitând să spună despre Dumnezeu că s-ar putea răzgândi. ◆ „s-a mâhnit în inima sa": rabinii credeau că Dumnezeu a jelit șapte zile înainte să aducă potopul (*Gen. Rab.* 27:4). LXX are *dienoéthē*, „a chibzuit".

6:7 „Domnul": LXX are „Dumnezeu" ◆ „voi șterge", ebr. *'emḥeh*: rădăcina *MḤH* are sensul de „a șterge prin spălare" ◆ „până la dobitoc, la târâtoare și la pasărea cerului": nu transpare foarte clar din text de ce trebuie nimicite și animalele. Rabinii presupuneau că și animalele mâncaseră din pomul cunoașterii. În Noul Testament (Rom. 8:20) se spune că toată creația a fost supusă deșertăciunii (și, implicit, stricăciunii) din cauza omului (vezi nota la 3:6).

6:8 „Aflase bunăvoință", ebr. *māṣā' ḥēn*: majoritatea traducerilor redau prin „aflase trecere" sau „aflase har", sau „a câștigat bunăvoința", ceea ce presupune existența unei stări morale deosebite a persoanei respective, un merit. Este prima ocurență din Vechiul Testament a acestei expresii de un bogat și adânc simbolism teologic ce aproape nu are echivalent perfect în nici o altă limbă.

6:9 „Istoria lui Noe": în ebr. *tōl'ḏōṯ* – vezi nota la 2:4. ◆ „drept", ebr. *ṣaddīq*: este prima dată când apare în Biblia ebraică acest termen polisemantic. El înseamnă, înainte de toate, „corect",

„adevărat", chiar despre lucruri sau fapte (Is 41:26). Opus „ticălosului" sau „nelegiuitului" (*rāṣā'*), înseamnă „cinstit", cel găsit nevinovat în fața judecătorului și care respectă legile. În plan religios, este cel care îl cinstește pe Dumnezeu și împlinește Legea. Același sens este exprimat la Iov 1:1, însă în termeni diferiți (*tām*, „întreg", „deplin", „desăvârșit" și *yāṣār*, „drept", „nepărtinitor"), Iov nefiind evreu. Dreptatea lui Noe se manifestă cel mai bine prin cinstirea divinității cu aducere de jertfe. Rabinii au avut atitudini ambivalente față de Noe. Pentru unii, Noe era drept doar în comparație cu generația stricată de dinainte de potop, el neputându-se compara cu Avraham, Samuel și Moise. După alții, însă, Noe era pe deplin drept (*T.bab. Sanhedrin* 108a; *Gen. Rab.* 28:8; 30:9–10) ◆ „desăvârșit", ebr. *tāmīm*: termenul are conotația de „fără cusur" și este folosit în literatura preoțească pentru descrierea animalelor de jertfă aduse lui Dumnezeu (Ex 12:5; Lev 1:3.10; 3:1.6) și la Iezechiel în textele care vorbesc despre cultul de la Templu (Iez 43:22–23; 45:18; 46:4.13) ◆ „între cei din vremea sa", ebr. *bᵉ-ḏōrōṯāw*: termenul *dōr* desemnează, în general, o generație, un ciclu de existență, de unde rezultă o oarecare dificultate de interpretare a formei de plural întâlnite în acest context. Așa se explică și abordările diferite ale traducerilor: unele optează pentru literalitate (Vulg. *iustus atque perfectus... in generationibus suis*, Syr. *ṭaddīq wᵉ-ṯammīm bᵉ-ḏāraw[hy]* etc.), iar altele pentru echivalarea cu singularul (LXX – *díkaios, téleios... en tē̜ geneā̜ autoũ*). O posibilă explicație a pluralului în acest caz ar putea consta în intenția de a atribui lui *dōrōt* un sens metonimic; în acest caz, el ar desemna nu generația în sine, ci pe cei care îi aparțin. ◆ „cu Dumnezeu umbla Noe": topica ebraică subliniază devotamentul religios al lui Noe, punând accentul pe faptul că personajul are o relație specială cu Dumnezeu. Același lucru se spune și despre Enoh (Gen 5:24), pe care Dumnezeu l-a strămutat de pe pământ. Comparând expresia de aici

cu modul în care i se adresează Dumnezeu lui Avraham („umblă înaintea mea" Gen 17:1), rabinii considerau că Avraham era mai matur spiritual decât Noe. ◆ LXX are aici „lui Dumnezeu i-a fost plăcut Noe".

6:11–12 „Pământul se stricase...": repetarea de trei ori a verbului *șāḥat* indică o degradare totală, consecință a păcatului oamenilor. După rabini (*Gen. Rab.* 28:8), stricăciunea cuprinsese întregul pământ, încât animalele domestice se împreunau cu cele sălbatice (câinele cu lupul, păsările de curte cu păunul), iar pământul nu mai rodea potrivit legilor firii (în loc de grâu, producea iarbă).

6:11 „...plin de silnicie", ebr. *ḥāmās*, termen polisemantic („violență", „nedreptate"), de unde și echivalările diverse din traduceri: LXX *adikía*, „nedreptate"/„fărădelege"; Vulg. *iniquitas*, Syr. *'awlā* „nedreptate"; traducerile moderne au, de obicei, termenul pentru „violență".

6:12 „Dumnezeu": LXX are „Domnul Dumnezeu". ◆ „Tot trupul": ebr. *bāśār* (lit. „carne") e echivalat literal în numeroase traduceri (LXX *sárx*, Vulg. *caro*, Syr. *bᵉsar*); în expresia de aici, *kol bāśār* se referă la totalitatea ființelor vii, oameni și animale (*cf.* 6:17.19).

6:13 „Sfârșitul", ebr. *qēṣ*: LXX are *kairós*, „timpul potrivit".

6:14 „Arcă": nu este folosit termenul marinăresc obișnuit pentru „corabie" (*'oniyyāʰ*), ci *tēḇāʰ*, folosit în episodul salvării lui Moise (Ex 2:3.5) pentru coșul de papură, ceea ce ar sugera rolul special al „arcei" de a izbăvi. În LXX este utilizat tot un termen neobișnuit, *kibōtós*, care va fi folosit în special pentru chivotul sfânt (Ex 25:10 etc.), iar în latină, *arca*, de unde și termenul românesc. ◆ „(din lemn de) *gofer*": termenul este un *hapax legomenon* (nu mai apare în alt text biblic) și nu se cunoaște ce fel de lemn ar desemna. Unele traduceri propun, de convenință, „chiparos" (NRSV, NET, EÜ). Tradiția rabinică are „cedru"

(Targumurile *Onqelos* și *Pseudo-Ionatan*; *T.bab. Sanhedrin* 108b; *Gen. Rab.* 30:7; 31:8). LXX renunță total la identificarea unei specii; are *xýla tetrágōna*, „lemne în patru muchii (scânduri?)", ca și Vulg. *lignea laevigata*, „lemne rindeluite". ◆ „cu încăperi": ebr. *qinnīm*, lit. „cuiburi". În TM nu se precizează numărul lor. Potrivit Targumului *Pseudo-Ionatan*, arca avea câte 150 de încăperi pe o latură lungă și 36 pe lățime, 10 cămări pentru provizii la mijloc și câte cinci camere de depozitare de o parte și de alta. După unii rabini, arca avea 330 de încăperi, dispuse de-a lungul a două coridoare. După alții, avea în total 900 de încăperi, dispuse de-a lungul a trei coridoare (*Gen. Rab.* 31:11). ◆ „s-o dai cu smoală": la fel a fost pregătit coșul de papură al lui Moise (Ex 2:3).

6:15 „Coți": un „cot", care este o unitate de măsură pentru lungime nestandardizată, fiind de fapt lungimea brațului, adică distanța dintre cot și vârful degetelor, are între 45 și 48,3 cm. Unitățile de măsură numite „palmă" (formată din 4 degete) și „cot" sunt atestate peste tot în zona Orientului Apropiat Antic și a Mediteranei încă din perioada paleoliticului. Lungimea corabiei ar fi așadar de aprox. 135 m, lățimea de 23, iar înălțimea de 14 m.

6:16 „Fereastră": termenul ebraic *ṭohar*, de altfel un *hapax legomenon*, poate veni de la rădăcina *ṬHR* (paralelă cu *ZHR*) „a străluci", caz în care ar însemna „fereastră" (NASB, NAB, JPS, NJPS), sau poate fi înrudit cu akk. *ṭēru* „spate" și ar însemna atunci „acoperiș" (RSV, NRSV, ESV, NET, BJ, TOB, EÜ, ZürB), probabil în două ape, spre deosebire de *gāg* „acoperișul plat". Rabinii cunoșteau prima variantă (cea legată de vb. „a străluci"), dar considerau că nu e vorba de fereastră, ci de o piatră prețioasă adusă de la râul Pișon, care lumina arca în interior (Targumul *Pseudo-Ionatan*, *T.bab. Sanhedrin* 108b; *Gen. Rab.* 31:11). ◆ „să o închei": ebr. *t'ḵalennāʰ*, formă de imperfect a verbului *killāh* („a încheia"), de forma *piel*, aici, în mod atipic, fără geminarea

lui *l*; diferențele de interpretare apar când trebuie identificat substantivul la care se referă pronumele de persoana a III-a singular feminin, afixat verbului: unele traduceri îl leagă de *ṭōhar*, altele de *tēḇāʰ*, „arcă". Syr. reflectă această ultimă opțiune; la fel și LXX: „să închei arca și să o acoperi până la un cot deasupra". Vulg. nu manifestă o opțiune clară în acest sens (*fenestram in arca facies et in cubito consummabis summitatem*), „partea de sus" (*summitas*) putând fi atât a ferestrei, cât și a arcei. După unii rabini, acoperișul era curbat ca un coviltir, cu curbura de un cot (*Gen. Rab.* 31:11). Mai probabil, arca va fi avut forma unei prisme triunghiulare, dacă acoperișul era țuguiat (vezi explicația pentru „fereastră"). ◆ „cu [trei caturi]: jos, la mijloc și sus"; text dificil: termenii care înseamnă „inferior, al doilea și al treilea" apar la plural. Tradițiile rabinice despre dispunerea etajelor diferă. După o tradiție, puntea de jos era destinată gunoiului, cea de mijloc animalelor, iar cea de sus oamenilor (*T.bab. Sanhedrin* 108b); după altă tradiție, puntea de jos era pentru gunoi, dar la mijloc stăteau oamenii și animalele curate, iar pe puntea de sus animalele necurate; în fine, după altă tradiție, jos stăteau animalele necurate, la mijloc oamenii și animalele curate, iar sus gunoiul (*Gen. Rab.* 31:11).

6:17 „Potopul – ape asupra pământului": ebr. *ʾeṯ-hammabbūl mayim ʿal hāʾāreṣ*; unele traduceri implică „potopul" și „apa" într-o sintagmă de tip „potopul apelor"; totuși, întrucât *mabbūl* este articulat, funcția lui *mayim* este de apoziție (cum interpretează și LXX: *tòn kataklysmòn hýdōr*); este un fel de glosă, care explică ce înseamnă „potopul": „ape asupra pământului". În românește „potop" a intrat din slavonă. În Biblia ebraică există și altă denumire: *mēy Noaḥ* „apele lui Noe" (Is 54:9), care apare de două ori, ceea ce ar putea sugera că era mai cunoscută decât *mabbūl*, care necesită glosă explicativă. Ebr. *mabbūl* desemnează un eveniment unic, la fel ca și akk. *abūbu*. Unicitatea lui *mabbūl* se observă în

Geneză 7:11: apa provine atât din adâncul pământului, cât și din cer (vezi nota). Termenul *mabbūl* mai apare în Psalmul 29:10, poate în paralel cu „apele" și „apele multe" din 29:3. Aici însă pare mai degrabă că desemnează apele nesfârșite de dincolo de cer, unde Domnul își are foișorul (Ps 104:3). ◆ În Orientul Apropiat antic, tradiții privitoare la Potop s-au transmis și în documentele extrabiblice. Epopeea lui Ghilgameș este probabil cea mai cunoscută scriere care menționează acest episod. Codul lui Hammurabi păstrează și el o aluzie la Potop în partea finală a documentului, rezervată blestemelor invocate asupra celor care ar căuta să șteargă amintirea ilustrului legislator: Adad, cunoscut din alte surse ca „Zeul Furtunii", este rugat să facă ținutul eventualilor uzurpatori precum „dealurile pustiite rămase în urma Potopului" (COS 2.131, p. 352). ◆ „duh de viață": ebr. *ruaḥ ḥayyīm*. De remarcat că și despre animale se spune aici (*cf.* Gen 7:15) că au „duh", nu doar despre oameni.

6:18 „Voi statornici legământul meu cu tine": acum apare pentru prima dată un termen-cheie din teologia biblică, „legământul" (ebr. *bᵉrīṯ*). De obicei, el înseamnă pecetluirea (eventual în scris) a unor făgăduințe reciproce; altfel spus, este un tratat sau un contract între două părți. Atâta timp cât făgăduințele sunt respectate, legământul dăinuie. Totuși, există în Biblia ebraică și legăminte în care obligația din partea omului nu mai este evidențiată, încălcarea poruncilor nu atrage după sine desfacerea legământului, iar acesta pare un dar făcut de Dumnezeu. Aici Dumnezeu are inițiativa legământului și nu sunt precizate obligațiile care îi revin lui Noe. Dacă însă în 6:18 legământul îl vizează doar pe Noe, în Geneză 9:9–10 sfera lui se lărgește și ajunge să cuprindă toate ființele din arcă.

6:19 „Din tot ce este viu, din tot trupul (ebr. *baśar*)": LXX are „din toate dobitoacele și din toate târâtoarele și din toate fiarele". ◆ „[Câte] două din fiecare... parte bărbătească și parte

femeiască": potrivit acestui pasaj, Noe ia din fiecare animal câte o pereche, mascul și femelă. Alte pasaje din narațiunea potopului par să contrazică acest fapt, indicând că Noe a luat din animalele curate câte șapte perechi (7:2–3).

6:20 „Păsări... dobitoace... târâtoare": sunt trecute cu vederea „fiarele câmpului", adică animalele sălbatice. Ele apar însă în 7:14. ◆ „ca să rămână în viață": LXX are „ca să se hrănească împreună cu tine, parte bărbătească și parte femeiască".

6:21 „Merindele": potrivit unor rabini, Noe a luat doar smochine uscate ca hrană pentru toate animalele. Alții erau de părere că eroul biblic trebuie să fi luat furaje potrivite (*Gen. Rab.* 31:14). Nu se precizează nimic despre hrana animalelor carnivore...

6:22 Prin structură, fraza amintește de aplicarea instrucțiunilor divine la ridicarea Cortului Sfânt de către Moise și Aaron.

CAPITOLUL 7

7:2–3 Spre deosebire de 6:19–20, aici sunt menționate doar animalele domestice, diferențiate în curate și necurate (*cf.* Lev 11; Deut 14), și păsările. Motivul ar fi că jertfele se puteau aduce doar dintre animalele domestice.

7:2 „Câte șapte [perechi]", ebr. *šiḇʿāh šiḇʿāh*, lit. „șapte șapte": având în vedere că expresia similară *šᵉnayim šᵉnayim* este înțeleasă „câte două" (nu două „perechi") în 7:9.15, este posibil ca și aici să nu fie vorba de șapte perechi, ci de șapte exemplare. Cele două variante ale Potopului, sacerdotală (P) și iahvistă (J) diferă între ele. Conform tradiției P, în arcă intră câte o pereche din fiecare specie, fără a se face distincție între curat și necurat. Cealaltă tradiție, în schimb, menționează șapte perechi de animale curate, plus una din cele necurate, având în vedere că va fi nevoie de ele pentru jertfă (*cf.* 8:20), după cum observă deja

Abraham ibn Ezra (sec. XII d.H.). ◆ „parte bărbătească și parte femeiască": lit. „bărbat și femeia lui", termeni identici cu cei folosiți referitor la ființe umane; în traduceri apar aici termenii generici (LXX *ársen kaì thēly*, Vulg. *masculum et feminam*, Syr. *deḵrē wᵉ-neqbāṯā*).

7:3 După „...parte femeiască" LXX are în plus „iar dintre păsările necurate, câte două, parte bărbătească și parte femeiască".

7:4 „Peste șapte zile": cele șapte zile (*cf.* 7:10) nu par să țină de o cronologie strictă (vezi nota 7:11), ci mai degrabă au în narațiune o funcție stilistică, de separare a acțiunilor (*cf.* 8:10.12). După rabini, cele șapte zile reprezintă fie jelirea lui Dumnezeu pentru lumea pe care urma să o nimicească (*Gen. Rab.* 27:4; 32:7), fie jelirea pentru Matusalem, bărbat drept, care a murit nu în timpul potopului, ci chiar înainte (*T.bab. Sanhedrin* 108b; *Gen. Rab.* 32:7). ◆ „patruzeci de zile și patruzeci de nopți": patruzeci marchează în mentalitatea biblică o perioadă plenară. Moise postește patruzeci de zile și patruzeci de nopți înainte de primirea Legii (Deut 9), la fel Hristos în Noul Testament (Mt 4:2 și par.). Patruzeci de ani a durat călătoria poporului evreu prin pustie după ieșirea din Egipt. Tot patruzeci de ani durează domniile regilor David și Solomon, când monarhia era încă unită. Informațiile privitoare la durata potopului au fost puse de unii cercetători în legătură cu sursele literare diverse care ar intra în alcătuirea textului biblic. De pildă, cele 40 de zile (Gen 7:4.12.17) ar proveni din tradiția J, iar cele 150 de zile (7:24; 8:3) s-ar datora tradiției P. Totuși, la o privire mai atentă, textul biblic în forma lui actuală nu conține contradicții: 40 de zile a plouat (7:12), iar 150 de zile au crescut apele (7:24). S-ar putea deduce astfel că cele 40 de zile sunt parte din cele 150. ◆ „ființele": ebr. *yᵉqūm* (de la rădăcina *QWM*, având sensurile de „a sta în picioare", „a se ridica", sau chiar, mai abstract, „a exista"),

desemnând ansamblul ființelor vii. ◆ LXX încearcă o traducere literală, *exanástasis*, lit. „ridicare". La fel la v. 23, unde are *anástēma*.

7:5 „a făcut... întocmai": după unii rabini, Noe mai întâi i-a îndemnat la pocăință pe oameni, dar nu a fost ascultat (*T.bab. Sanhedrin* 108a-b). După *Gen. Rab.* 30:7, Noe a plantat timp de 120 de ani cedrii pe care i-a tăiat ca să-și pregătească materialul pentru arcă. Celor care îl întrebau, le răspundea prevenindu-i de venirea potopului, dar nu a fost crezut. După alte tradiții, ridicarea arcei a durat 52 de ani (*Pirqe de-Rabbi Eliezer* 23) sau cinci ani (*Sefer ha-Yaşar*). Și într-o tradiție creștină orientală se spune că Noe i-a anunțat pe oameni despre venirea potopului bătând de trei ori pe zi într-o toacă de lemn de *eșkar* (sic!) cu un ciocănel din același material (Pseudo-Efrem Sirul, *Peștera comorilor* 14b col. 1).

7:8 „dobitoace... păsări... tot ce se târăște...": aceleași categorii care apar și în Geneză 6:20 (vezi nota *ad loc.*).

7:11 „A șaptesprezecea": LXX are „a douăzeci și șaptea"; la fel la 8:4. ◆ Pentru a rezuma istoria biblică a potopului: el ar fi început în ziua a 17-a din luna a doua, anul 600 de la nașterea lui Noe (Gen 7:11); arca s-ar fi oprit pe munții Ararat exact după cinci luni (8:4); vârfurile munților s-ar fi arătat în prima zi a lunii a zecea a anului 600 (8:5); apele ar fi secat în prima zi a lunii întâi din anul următor, iar Noe ar fi ridicat acoperișul arcei (8:13); pământul s-ar fi uscat complet în ziua a 27-a a lunii a doua din anul 601 și Noe ar fi părăsit arca (8:14.18). LXX oferă o cronologie puțin modificată, care s-ar putea să fie mai veche și mai coerentă: începutul potopului în ziua a 27-a din luna a doua, anul 600, oprirea pe Ararat exact după cinci luni, deci în ziua a 27-a, luna a șaptea, încât uscarea apelor ar avea loc la exact un an de la începutul potopului. Așadar, doar după LXX potopul durează exact un an. După ambele tradiții însă, secarea apelor

(începutul uscării) are loc în prima zi a lunii întâi, marcând un nou început. Rabinii știau de tradiția duratei de un an a potopului, dar încercau să rezolve diferența între ziua a 17-a și ziua a 27-a considerând că cele 11 zile reprezintă decalajul dintre ciclul solar și ciclul lunar (*Gen. Rab.* 33:7). ◆ „au izbucnit": țâșnirea apelor din adâncul primordial este un contrapunct la a doua zi a creației, atunci când a fost creat un firmament care să separe apele de sus de cele de jos. Cosmogonia biblică și sfârșitul lumii sunt astfel două fețe ale aceleiași monede (*cf.* Ier 4:23–26, unde este descrisă o întoarcere la haosul originar). ◆ „izvoarele adâncului celui mare... zăgazurile cerului": apa potopului provine pe de o parte din adânc (*t'hōm*), iar pe de altă parte din apele situate dincolo de firmament (*cf.* Gen 1:7). În mentalul antic, apa din adânc ieșea oricum în mod obișnuit prin fântâni și izvoare (așa se explica prezența acestor ape în condițiile în care nu exista ideea de pânză freatică), dar acum izvoarele nu mai curg natural, ci „izbucnesc" sub presiune mare. De asemenea, omul antic considera că apa ploilor provine din rezerva situată dincolo de firmament, dar acum „zăgazurile" (mai exact *'arūbbōṯ* „orificiile", „deschizăturile") sunt deschise cu totul, iar apa se revarsă torențial.

7:12 „patruzeci de zile și patruzeci de nopți": vezi nota la 7:4.

7:13 „au intrat": după unii rabini, Noe a rămas sceptic față de venirea potopului și a intrat în arcă abia când apa i-a ajuns la glezne (*Gen. Rab.* 32:6).

7:14 „toate fiarele...": animalele ar fi venit singure în arcă (*Gen. Rab.* 32:8) sau mânate de îngerii protectori ai fiecărei specii (*Pirqe de-Rabbi Eliezer* 23). După *T.bab. Sanhedrin* 108a, arca nu primea înăuntrul ei decât animalele care nu fuseseră afectate de cădere.

7:16 „Domnul a închis [arca] în urma lui": acest gest sugerează, antropomorfizat, purtarea de grijă din partea divinității. Lui

Dumnezeu îi revine ultima pregătire a arcei înainte de confruntarea cu apele potopului.

7:18 „Plutea": lit. „mergea".

7:20 „Munții": LXX are „munții cei înalți". Faptul că toți munții de sub cer au fost acoperiți arată că potopul este înțeles ca fiind universal, nu local. Totuși, după unii rabini, potopul nu ar fi cuprins pământul lui Israel (*Gen. Rab.* 33:6; *Pirqe de-Rabbi Eliezer* 23). Și samaritenii credeau, se pare, că potopul nu le-a acoperit muntele lor sfânt, Garizim (*Gen. Rab.* 32:10).

7:21 „Tot trupul... și toți oamenii", ebr. *kol-bāśār hārōmēś 'al-hā'āreṭ bā-'ōp ū-ḇabbᵉhēmāʰ ū-ḥaḥayyāʰ ū-ḇᵉ-ḵol-haṣṣereṭ haṣṣōrēṭ 'al-hā'āreṭ wᵉ-ḵōl hā'āḏām* (lit. „toată carnea care se mișcă/se târăște pe pământ, *în* zburătoare și *în* dobitoc și *în* vietate și *în* toate târâtoarele care mișună pe pământ și tot omul"); în acest pasaj prepoziția *bᵉ-* (scrisă cu caractere aldine) are probabil rolul de a introduce subcategoriile (v. Gesenius, pp. 97–98) din care este alcătuit ansamblul ființelor vii desemnat de termenul *bāśār*; în context, acesta nu desemnează și oamenii, având în vedere că sintagma *kōl hā'āḏām* este coordonată cu *kol bāśār*. LXX are aici în general sintagme genitivale („tot trupul [...] păsărilor și al dobitoacelor [...] și tot omul); Vulg. are în toate aceste cazuri sintagme genitivale (*omnis caro quae movebatur super terram volucrum animantium bestiarum omniumque reptilium quae reptant super terram universi homines*, „tot trupul care se mișca pe pământ al zburătoarelor...").

7:22 „Suflare de duh de viață" (*nišmaṯ rūaḥ ḥayyīm*) este o expresie neobișnuită. Ceva similar apare în 2 Samuel 22:16 (*nišmaṯ rūaḥ*), evocând o imagine antropomorfică a lui Dumnezeu pe câmpul de luptă. Alăturarea celor două cuvinte este menită să intensifice o anumită trăsătură psiho-somatică, în cazul de față suflarea ca sinecdocă a vieții. ◆ LXX are „suflare de viață" și nu adaugă „în nări".

7:24 „O sută cincizeci de zile": aceeași durată este amintită și în 8:3.

CAPITOLUL 8

8:1 După „și de toate dobitoacele", LXX are în plus „și de toate păsările și de toate târâtoarele".

8:4 „Munții Ararat", ebr. *hārēy 'ărārāṭ*: expresia trebuie înțeleasă fie ca un plural distributiv, fie ca un singular nedefinit, „unul dintre munții din Ararat". „Ararat" este străvechiul Urartu, regiunea muntoasă din Armenia (azi estul Turciei) împotriva căreia au dus campanii militare regii asirieni în mileniul I î.H. (2 Rg 19:37; Is 37:38). În încercarea de a identifica exact locul din acest lanț muntos unde s-a așezat arca, tradiția iudaică timpurie propune muntele Lubar (*Jubilee* 5:28; 7:1). Targumul *Onqelos* are aici „Munții Kardu" (Kurdistan sau Armenia), *Neofiti*, *Pseudo-Ionatan* și Syr.: „Kardun".

8:5 „(Până în luna a zecea;) într-a zecea [lună], în prima [zi]": LXX interpretează „a zecea" inclusiv, deci are „iar în luna a unsprezecea, în prima zi..."

8:7 În LXX versetul este: „și a trimis corbul ca să vadă dacă s-a potolit apa, iar [acesta], ieșind, nu s-a mai întors până când nu s-a uscat apa pe pământ". ✦ „s-a tot dus și s-a tot întors": corbul pare să dea rotocoale neîntrerupt până la scăderea apelor potopului. Potrivit unor rabini, corbul s-ar fi certat cu Noe. Practica trimiterii unei păsări în încercarea de a afla uscatul le era cunoscută marinarilor de cursă lungă din Antichitate. Acest detaliu își are corespondent și în legenda potopului din Epopeea lui Ghilgameș.

8:8 „De la el": pentru rabini era o dovadă că oamenii stăteau în arcă alături de animalele curate precum porumbelul.

8:11 „Proaspăt ruptă": LXX are „o rămurică". După unii rabini, ramura de măslin era de pe Muntele Măslinilor, pentru

că țara lui Israel nu fusese afectată de potop. După alții, porumbelul ar fi adus-o chiar din grădina Edenului (*Gen. Rab.* 33:6; *Pirqe de-Rabbi Eliezer* 23).

8:13 „În al șase sute unulea an": LXX adaugă clarificarea „din viața lui Noe".

8:14 „Luna a doua...": conform cu 7:11, potopul a început în anul 600, luna a doua, ziua a șaptesprezecea a vieții lui Noe și s-a terminat în anul 601, luna a doua, ziua a douăzeci și șaptea, după cum ne spune v. 14. Prin urmare, potopul ar fi durat douăsprezece luni și unsprezece zile, exact cât are un an solar, adică 365 de zile.

8:17 Vezi Gen 7:21. ◆ „de tot felul": lit. „din tot trupul". ◆ „să mișune pe pământ" nu apare în LXX. ◆ „să fie rodnice și să se înmulțească": LXX are „fiți rodnici și înmulțiți-vă". Prin aceste cuvinte se reînnoiește binecuvântarea din Gen 1:22, de data aceasta însă pentru toate animalele, indiferent de spațiul pe care îl ocupă (Gen 1:28 limita binecuvântarea la om).

8:19 „Mișună": lit. „se târăsc", LXX are „se mișcă".

8:20 „Domnului": LXX are „lui Dumnezeu". ◆ „altar": aici este prima menționare a unui altar în Vechiul Testament, semn al recunoștinței lui Noe față de Dumnezeu pentru că l-a salvat din potop. ◆ „arderi-de-tot": arderea-de-tot (în limbaj specializat, „holocaust") este probabil cel mai vechi și mai frecvent tip de jertfă din Vechiul Testament.

8:21 „Domnul a mirosit...": La fel ca eroul din mitologia mesopotamiană, Noe aduce o jertfă după încetarea potopului. Dumnezeu se bucură de mirosul jertfei, dar relatarea monoteistă a Bibliei ebraice nu spune în nici un fel că El ar gusta din jertfă. În schimb, tradiția mesopotamiană afirmă că zeii depind de aceste jertfe ale oamenilor, ceea ce explică faptul că se năpustesc „ca muștele" asupra sacrificiilor post-diluviene. ◆ „Domnul și-a spus în inima sa": ecou al afirmației din 6:6, „Domnul [...] s-a

mâhnit în inima sa"; acolo hotăra să trimită potopul, în vreme ce aici, deși constată înclinarea omului spre rău, decide să nu nimicească întreaga creație din pricina acestuia. ◆ „din pricina omului": LXX are „din pricina faptelor oamenilor".

8:22 „(Vara și) iarna": ebr. *ḥōreṗ* poate desemna atât toamna, cât și o perioadă a anului care include toamna și iarna; traducerile reflectă polisemia termenului: LXX *éar* („primăvară"), Vulg. *hiemps* („iarnă"), Syr. *saṯwā* („iarnă"). Majoritatea traducerilor moderne au „iarna".

CAPITOLUL 9

9:1–7 Primul discurs postdiluvian al lui Dumnezeu afirmă solidaritatea omului cu restul regnului animal, astfel încât acest prim legământ este făcut cu toate creaturile, nu doar cu omul. Dar, de acum înainte, acesta nu doar le stăpânește, ci le inspiră și teamă. Omul primește dezlegarea de a se hrăni și cu carne, dar nu și cu sângele din ea: sângele reprezintă viața și de aceea îi aparține numai lui Dumnezeu.

9:1 La sfârșitul versetului LXX are în plus „și stăpâniți-l".

9:3 „Tot ce mișcă": ebr. *kol-remeś*; termenul *remeś* este frecvent utilizat cu sensul de „târâtoare", însă într-un context precum cel de față are, evident, sensul de „animal". LXX și Syr. îl echivalează literal: *herpetón*, respectiv *raḥšā* – trebuie însă menționat că *herpetón* poate desemna și animalele în ansamblul lor, prin opoziție cu omul; Vulg. recurge la o formulă perifrastică: *omne quod movetur.* ◆ „iarba verde": lit. „verdeața ierbii".

9:4 „Cu viața ei, sângele ei", ebr. *bᵉ-napṣō ḏāmō*: sintagma, fiind dificil de echivalat întocmai, a fost tradusă variat: LXX are *en haímati psychēs*, lit. „în sângele sufletului/vieții", inversând raportul de determinare dintre cei doi termeni; în Vulg. nu este echivalat decât un singur element al structurii, *dām*: *carnem cum sanguine non comedetis*, „carne cu sânge să nu mâncați", probabil

considerând redundantă formularea din original; în Syr. formularea (*besrā*) *da-b^{e}-napšēh d^{e}mēh*, „(carnea) în al cărei suflet este sângele său" indică faptul că traducătorul a considerat formula din original o subordonată relativă (fără pronume relativ) care determină substantivul *bāśār*.

9:5 „Sângele vostru, al vieții voastre", ebr. *'eṯ-dimḵem l^{e}-napṣōṯēyḵem*: LXX are *tò hyméteron haîma tôn psychôn hymôn*, „sângele vostru al sufletelor voastre"; o abordare similară în Vulg.: *sanguinem... animarum vestrarum* și în Syr.: *demḵōn d^{e}-napšāṯḵōn*. ◆ „(precum și din mâna omului,) din mâna fiecărui frate (voi cere sufletul omului)", ebr. (*ū-miyyaḏ hā'āḏām*) *miyyaḏ 'īš 'āḥīw* (*'eḏrōš 'eṯ-nepeš hā'āḏām*): pun problemă aici, pe de o parte, relația sintactică dintre substantivul *'īš*, „om", „bărbat", și substantivul cu pronume afix *'āḥīw*, „fratele lui" și, pe de alta, interpretarea pronumelui afixat acestuia din urmă; unii au considerat că *'īš* și *'āḥīw* sunt coordonate asindetic, astfel încât în limbile-țintă s-a recurs la conjuncții coordonatoare: *e.g.* Vulg. (*de manu hominis*) *de manu viri et fratris eius* (*requiram animam hominis*), „...din mâna omului și fratelui său". LXX omite pronumele: *kaì ek cheirós anthrópou adelphoû ekzētḗsō tḕn psychḕn toû anthrópou*, „și din mâna omului frate voi cere sufletul omului", care nu echivalează pronumele afix. În traducerea de față am presupus că *'īš* are aici sensul slab, „fiecare".

9:6 „Celui care varsă sângele omului, de om i se va vărsa sângele": joc de cuvinte între *dam* („sânge") și *'ādām* („om") și chiasm de tip ABC–C'B'A'. Poate fi vorba despre un precept al legii talionului (pedeapsă proporțională cu fapta) sau de o constatare, rod al experienței. ◆ „l-a făcut": LXX are „l-am făcut".

9:7 „Înmulțiți-vă pe el": limbajul amintește de Geneză 1:28, căci viața normală este reluată după Potop ca o nouă creație.

9:10 „Pasăre, dobitoc...": vezi n. la Geneză 7:21. ◆ „toate cele ce ies din arcă", lit. „dintre/de la toate cele ce ies din arcă"): vezi

Geneză 6:2; 7:22. Textul LXX se oprește aici. ◆ „toate... până și orice fiară a pământului": lit. „dintre/de la toate... la toată fiara pământului". Diferențele dintre traducerile acestei sintagme țin de identificarea sensului prepoziției *l*ᵉ- (în context: „până la"/„până și").

9:12 „Și Dumnezeu a spus": această formulă, care apare deja în v. 8, este reluată tocmai pentru a întări promisiunea făcută anterior. Dumnezeu pune curcubeul ca semn de aducere aminte a legământului, de fapt nu pentru El însuși, ci pentru om.

9:13 „Curcubeu": ebr. *qešet*, lit. „arc". LXX are *tóxon*, „arc", deși limba greacă are un termen specific pentru „curcubeu" (*îris*). „Arcul" războinic devine aici semn de pace.

9:16 „Din tot ce este pe pământ": lit. „din tot trupul de pe pământ".

9:19 „Și din aceștia s-a[u] răspândit [oamenii pe] tot pământul": lit. „și din aceștia *s-a răspândit* tot pământul": folosirea metonimică a „pământului" nu este păstrată în traduceri: LXX și Syr. pun verbul la plural, referindu-se implicit la oameni („din ei s-au răspândit pe tot pământul"), Vulg. recurge la o explicitare (*et ab his disseminatum est omne hominum genus super universam terram*, „și din aceștia s-a răspândit tot neamul omenesc pe tot pământul").

9:20–27 Nu este clar cu ce-l ofensează Ham pe Noe, deși simpla privire a goliciunii tatălui ar fi fost un delict; aici însă apare pentru prima dată o referire la istoria lui Israel. Ham, vinovatul *de facto*, este înlocuit în blestem, fără nici o explicație, cu fiul său Canaan, astfel încât pare că mobilul întregii povestiri este acela de a justifica statutul inferior al canaaniților în raport cu descendenții lui Șem, adică israeliții. Incidentul care are loc între Noe și Ham amintește de legenda lui Zeus care-l emasculează sau îl violează pe tatăl său, Cronos. Ultima supoziție

pare mai veridică, întrucât în ethosul ebraic „a vedea goliciunea cuiva" înseamnă a avea relații sexuale cu acea persoană. Mai mult, evreii îi acuzau pe canaaniți de lascivitate (vezi siluirea Dinei, Gen 34). Este posibil însă ca simpla vedere a goliciunii tatălui să fie un tabú, prin urmare Ham se face vinovat prin simplul fapt că nu și-a întors privirea.

9:20 „Noe a început să lucreze pământul și...": lit. „A început Noe, omul pământului, și...".

9:21 „Înlăuntrul cortului său": LXX are „în casa lui".

9:25 „Blestemat să fie...": acestea sunt primele cuvinte rostite de Noe în Vechiul Testament. Până acum doar s-a vorbit despre el la persoana a treia ◆ „Rob al robilor": LXX are *oikétēs*, „sclav/slugă în casă".

9:26–27 „Să-i facă Dumnezeu loc lui Iafet", ebr. *yapt 'elōhīm l^e-yepet*: joc de cuvinte între numele personajului și verbul *yapt* (factitiv de la vb. *pātāh*, „a deschide"). Sem e considerat strămoșul popoarelor semitice; Dumnezeu locuiește „în corturile lui Sem", dar este loc și pentru alte popoare! ◆ „iar Canaan să le fie rob": ar însemna că, în cadrul formulei blestemului lui Noe la adresa lui Canaan, dacă în primul verset sunt menționați ambii frați cărora ar trebui să le fie rob Canaan, în următoarele două versete este reluat blestemul în relație cu fiecare frate în parte. ◆ „corturile": LXX are „casele".

CAPITOLUL 10

10:1–31 Această relatare este unică în Orientul Antic, întrucât, deși este structurată ca genealogie, face o panoramă a zonelor culturale cunoscute pe atunci, de la Grecia și Creta la Asia Mică și Iran, prin Mesopotamia, Peninsula Arabă și N-V Africii. Unii cercetători consideră că în acest pasaj autorul biblic oferă o explicație pentru multitudinea limbilor din vremea sa. Desigur,

această diversitate culturală și lingvistică nu presupune o intervenție divină specială, ca în relatarea despre construirea Turnului Babel. Pasajul îmbină mai multe tradiții (de ex., descendenții lui Cuș la v. 7 – legați de zona africană și de Peninsula Arabă – și la v. 8, de Mesopotamia), iar termenii prezentați ca antroponime sunt cunoscuți de fapt ca etnonime sau toponime (de ex. Mițraim este numele Egiptului, Cuș, al Nubiei etc.).

10:2 „Iafet": descendenții lui Iafet sunt popoare indo-europene. Nu pare să existe totuși nici o legătură între Iafet și numele unui titan din mitologia greacă, Iapetos. Interesant este că Iafet are șapte fii și șapte nepoți. ◆ „Gomer": trimite la cimerieni, numiți de asirieni *Gimirray*, triburi indo-europene care au pătruns din stepele Rusiei în Cappadocia și apoi, la finalul sec. VIII, în Armenia. ◆ „Magog": din akk. *mat Gugi* „țara lui Gyges", rege în Lydia (685–652 î.H.). „Gog din Magog" (Gyges din Lydia) devine ulterior un personaj eshatologic în Iezechiel 38–39 (*cf.* Apoc 20:8). ◆ „Madai": trimite la Media, în akk. *Madaia*. Mezii sunt menționați prima dată de către asirieni în 836 î.H. în timpul domniei lui Salmanasar III. ◆ „Iavan" trimite la Ionia, ținutul locuit de greci în Asia Mică; în vechea persă *Yaunā*. (După „Iavan", LXX are în plus „Elisa".) ◆ „Tubal": numit de asirieni *Tabāl*, ținut din Asia Mică (la nord de Cilicia), al cărui rege s-a aflat la un moment dat sub suzeranitate asiriană. ◆ „Meșech": populație din Caucaz, în akk. *Muṣku*. Împreună cu frigienii formează un popor al cărui cel mai cunoscut rege este Midas, cel intrat în legendă, care devine aliat al asirienilor. ◆ „Tiras": identificați cu *Turuṣa*, un popor al mării cu care s-au confruntat egiptenii în sec. XIII î.H., numiți de greci *Tyrsēnoi*, care ar putea fi etruscii (lat. *Etrusci*); alții îi identifică pe „Tiras" cu tracii.

10:3 „Așkenaz" trimite la populațiile scitice, menționate de asirieni cu termenul akk. *Aṣkuza*. Și sciții au venit din stepele Rusiei, i-au alungat pe cimerieni, iar în sec. VII s-au așezat în Media. Numele a fost preluat în Evul Mediu pentru a-i denumi

pe evreii din Europa Centrală și de Est. ◆ „Rifat": în 1 Cronici 1:6 apare ca Difat (confuzia între literele ebraice R și D este frecventă în texte, fiindcă cele două semne grafice sunt asemănătoare). Nu poate fi identificat cu precizie. ◆ „Togarma" apare și în Iezechiel 19:4 și 38:6, unde se referă la o cetate din Asia Mică, la nord de Carchemiș, pe care asirienii și hitiții o numeau *Tegarama*.

10:4 „Elișa": insula Cipru, numită în sursele akkadiene și hitite *Alașiya*. ◆ „Tarșiș" se referă aici, probabil, la cetatea Tars de pe coasta de sud a actualei Turcii, care apare în sursele asiriene din timpul lui Asarhadon ca *Tarsisu*. În Noul Testament, Tarsul Ciliciei este cunoscut ca orașul de baștină al Apostolului Pavel. ◆ Numele *kittīm* și *dōḏānīm*, având formă de plural, par a se referi direct la popoare, și nu la „strămoșul" acestora, ca în celelalte cazuri. *Kittīm* se referă la Cipru, de la localitatea Kittion (azi Larnaca). Astfel, insula Cipru ar apărea de două ori în același verset, dar sub nume diferite. Cel de-al doilea nume apare aici ca *dōḏānīm*, dar în 1 Cronici 1:7 apare *rōḏānīm*, referindu-se, după unii, la insula Rhodos. Alții preferă însă varianta *dōḏānīm*, pe care o raportează la țara Danuna, menționată în arhiva de la El Amarna. *D-n-n* este unul dintre popoarele mării care au invadat Egiptul în timpul lui Ramses III. Ar putea fi vorba de aceeași denumire ca homericul Danaioi, nume dat generic grecilor, sau ca asirianul *Yadnana*, folosit pentru insula Cipru începând cu Sargon II. În fine, alți autori care preferă tot varianta cu D o apropie de Dodona, sanctuarul cu cel mai vechi oracol din cultura elenă. LXX le tratează ca etnonime: *Kítioi* și *Rhódioi*; alte traduceri le socotesc antroponime: Vulg. *Cetthim*, *Dodanim*; Syr. *kāttīm*, *dūdanīm*.

10:5 „S-au despărțit ostroavele neamurilor": formulă metonimică, similară cu cea din Geneză 9:19. După unii „s-au despărțit" = „s-au constituit deoparte", după alții = „s-au ramificat".

10:6 „Cuș": Etiopia sau Nubia. Este pusă înaintea Egiptului, ceea ce ar reflecta situația politică din dinastia XXV etiopiană (760–656 î.H.), când nubienii din regatul Napata cuceresc Egiptul. ◆ „Mițraim": numele obișnuit al Egiptului în Biblia ebraică reflectă denumirea de *Mușru* dată de asirieni. Forma de dual (în *-ayim*) ar putea sugera statutul dual al Egiptului, împărțit istoric în Egiptul de Jos și Egiptul de Sus. ◆ „Put": probabil nu este totuna cu țara Punt (probabil coasta Somaliei), destinația celebrei expediții la care a participat regina egipteană Hatșepsut în secolul XV î.H. Apare în Naum 3:9, alături de Libia, dar altfel este necunoscută. ◆ „Canaan": Este surprinzătoare enumerarea canaaniților printre hamiți, pentru că ar fi fost normal ca ei să apară printre semiți. Probabil se încearcă o ținere la distanță a canaaniților de neamul binecuvântat al lui Sem, dar pe de altă parte se subliniază și realitatea politică, aceea că țara Canaanului era sub suzeranitate egipteană.

10:7 „Seva": sabeeni, aici forma apare cu *sameh* (=s), dar la finalul versetului mai apare o dată cu *șin* (=ș). Sunt un neam arab, din sudul Peninsulei Arabe. Regina din Saba l-a vizitat pe regele Solomon la Ierusalim și a rămas uimită de înțelepciunea acestuia. ◆ „Havila": regiunea apare menționată și la descrierea Edenului (vezi nota la Gen 2:11). ◆ „Savta... Savteha": foarte probabil în cazul primului și aproape sigur în cel de-al doilea caz, avem de-a face cu numele a doi faraoni egipteni din dinastia XXV etiopiană: Șabaka (721–707 î.H.) și, respectiv, Șabteka (707–690 î.H.). Ei apar indicați foarte corect ca descendenți din Cuș (Etiopia sau Nubia). ◆ „Raama": trib arab, care apare ca neam de negustori și în Iezechiel 27:22, alături de sabeeni. ◆ „Șeva": o altă ortografiere pentru sabeeni. ◆ „Dedan": trib arab din Hijaz, din jurul oazei El-'Ula. Trebuie observat că Șeva și Dedan apar și ca descendenți din Avraham prin Chetura, mai exact ca fii ai lui Iocșan (Gen 25:3; 1 Cron 1:32).

10:8 „Nimrod" apare ca întemeietorul unei ocupații omenești arhetipale – vânătoarea –, dar și ca întemeietorul unui imperiu mesopotamian. Unii l-au identificat cu primul cuceritor asirian al Babiloniei, Tukulti-Ninurta I (sec. XIII î.H.).

10:10 „Babel": cetatea Babilon, pe malul Eufratului. Numele *babil(a)*, care nu pare a fi nici sumerian, nici akkadian, este redat de sumerieni drept KA.DINGIR, „poarta zeului", iar de semiți *bab ili*, cu același sens. ◆ „Ereh": Uruk (azi Warka). ◆ „Acad": cetatea Aggade sau Akkade (localizare necunoscută), capitală a Imperiului Akkadian (aprox. 2290–2200 î.H.). De la numele cetății vine și denumirea limbii akkadiene. ◆ „Calne": nu apare nici o cetate cu acest nume; probabil este un termen corupt de la *kullānāh* „toate". ◆ „Șinear": reprezintă Sumerul, adică regiunea Babilonia. Nu este menționat ca atare în sursele mesopotamiene, ci în cele egiptene și hitite (*Sangar*, *Șanḫar*) pentru dinastia casită din Babilon. De altfel, *Samḫarû* este numele unui trib casit.

10:11 „Din acel ținut a ieșit Așur", ebr. *min-hā'āreṣ hahī' yāṣā' 'aṣṣūr*: respectând literalitatea textului, LXX, Vulg. și Syr. îl tratează pe *'aṣṣūr* ca antroponim și, sintactic, ca subiect. Totuși, majoritatea traducerilor moderne consideră că subiectul ar fi aici Nimrod, iar Așur, un toponim complement de loc („Din acel ținut a ieșit spre Așur/Asiria"). Cetatea Așur (azi Qal'at Șerqat, pe fluviul Tigru, la confluența cu Micul Zab) a dat numele și țării Așur (Asiria), fiind deopotrivă și numele principalului zeu al asirienilor. ◆ „Nineve" (*nīnᵉwēh*): cetatea Ninive – astăzi Kouyunjik și Nabi Yunus (= „profetul Iona" în arabă), lângă Mosul; în akk. *Ninua*. A devenit capitală a Asiriei din timpul lui Sennacherib. ◆ Rehovot Ir: după unii este vorba de un toponim, după alții, este o sintagmă formată dintr-un toponim și un nume comun (*'īr*, „cetate"): LXX are „cetatea Rooboth", la fel Syr. Cea mai plauzibilă este însă varianta din Vulg., care traduce ambii

termeni: *plateas civitatis*, „străzile (largi)/piețele cetății". Ar fi vorba, așadar, de un cartier al unei cetăți, Ninive sau Așur. ◆ „Calah": ebr. *kālaḥ*; se poate presupune că forma propriu-zisă, non-pauzală a acestui nume este **kelaḥ*, însă el apare numai în poziție pauzală. Este identificată cu cetatea Kalḫu (azi Nimrud), capitală asiriană între 870 și 706 î.H., adică din vremea lui Assurnasirpal II până sub domnia lui Sargon II, care mută capitala la Dur-Șarrukin.

10:21 „Tatăl... lui Ever": Sem este prezentat ca strămoșul evreilor. ◆ „Fratele mai mare al lui Iafet": ebr. *'aḫī yepeṯ haggāḏōl* poate fi înțeles în două feluri: *haggāḏōl*, „cel mare", se poate referi la Iafet (de ex. LXX are *adelphõ¡ Iapheth toũ meízonos*, „fratele lui Iafet cel mai mare") sau la „fratele" (Vulg. *fratre Iapheth maiore*).

10:24 „Ever": acesta este tatăl eponim al evreilor (*'iḫrīm*). În majoritatea cazurilor *'ēḫer* înseamnă însă „de cealaltă parte" (a râului). Vezi și nota la 14:13.

10:25 „Peleg... s-a împărțit": joc de cuvinte în original între antroponimul *peleg* și verbul *pālag*, „a împărți" (aici la forma *nifal*, *niplag*).

10:26 „Ierah". în TM vocalizat *yāraḥ*, formă pauzală, vezi nota la 10:11. Traducătorii preferă forma care poate fi reconstituită, „Ierah", întrucât există substantivul comun corespunzător, cu sensul de „lună" (astrul).

10:28 „Oval" nu apare în LXX.

CAPITOLUL 11

11:1–9 Povestirea despre Turnul Babel îi va fi fost inspirată autorului biblic de întâlnirea cu civilizația cosmopolită mesopotamiană, unde templele zeilor aveau forma unui trunchi de piramidă (zigurat). Se vede o anumită atitudine polemică față

de civilizația urbană și față de încrederea exagerată a oamenilor în tehnologie. Ebraicul *bālal* („a amesteca") formează un joc de cuvinte cu akkadianul *Babel*, care înseamnă „poarta zeului".

11:1 „Limbă": ebr. *śāpāh*, lit. „buză", care apare deseori în sensul de „vorbire".

11:3 „Să le ardem bine": ebr. *niśrepāh li-śerēpāh*, lit. „să le ardem spre/până la ardere", exprimare uzuală cu valoare intensivă. LXX are *optḗsōmen autàs pyrí*, „să le ardem cu foc", la fel Vulg. *coquamus eos igni*, și Syr. *nawqeḏ 'ennên bᵉ-nūrā*.

11:4 „Să ne zidim... un turn cu vârful în cer și să ne facem un nume": trufia omului de a ajunge până la cer prin puterile proprii, deși acesta îi fusese închis în urma păcatului (Gen 3:23–24), precum și pretenția de a-și asigura renumele, câtă vreme numai Dumnezeu îl poate dărui pe cel autentic (Gen 12:2), au ca rezultat blocarea comunicării dintre oameni.

11:9 „Babel... a încurcat", ebr. *bāḇel... bālal*: joc de cuvinte între toponimul Babel (care înseamnă „poarta zeului", dar e și numele Babilonului, cetatea vrăjmașă) și verbul *bālal*, „a încurca". LXX transpune acest joc inventând un toponim, *Sýnchysis*, corespunzător verbului *synchéō*, „a amesteca", „a învălmăși".

11:10–32 Începând de aici se continuă genealogia strămoșilor, întreruptă la 5:32 de istorisirea Potopului. Este un mod de a face legătura între timpurile primordiale și epoca patriarhilor. S-a remarcat că sunt zece generații de la Șem la Avram (vv. 10–26), cum tot atâtea sunt de la Adam la Noe. Așa cum primele zece se încheie cu un tată care are trei fii (Noe și ai săi), tot astfel următoarele zece generații post-diluviene sfârșesc cu Terah, tatăl lui Avram, Nahor și Haran. Moshe Weinfeld a observat că numărul de ani de la nașterea fiului lui Șem la migrarea lui Avraham spre Canaan este de 365 (*apud* Alter, *ad loc.*). Începând cu v. 27 este înfățișată mai detaliat familia lui Avram, cu amănunte ce pregătesc începutul *ex abrupto* al cap. 12.

11:11–25 După „i s-au născut fii și fiice", LXX are în plus, de fiecare dată, „și a murit".

11:12–13 Genealogia diferă în LXX: „și a trăit Arfaxad o sută treizeci și cinci de ani și l-a zămislit pe Cainan. Și a trăit Arfaxad, după ce l-a zămislit pe Cainan, încă patru sute treizeci de ani, a zămislit fii și fiice și a murit. Și a trăit Cainan o sută treizeci de ani și l-a zămislit pe Sala; și a mai trăit Cainan, după ce l-a zămislit pe Sala, încă trei sute treizeci de ani, a zămislit fii și fiice și a murit."

11:14–15 „Treizeci de ani... patru sute trei ani": LXX are „o sută treizeci de ani... trei sute treizeci de ani". În general, în tot acest pasaj cifrele diferă între TM și LXX.

11:28 „În fața lui Terah", ebr. *'al-pᵉnēy teraḥ*; în timp ce LXX traduce literal *enṓpion Thara*, „în fața lui Thara", Syr explicitează: *bᵉ-ḥayyay tar(r)āḥ*, „în viața/în timpul vieții lui Terah"; între acestea se situează Vulg.: *ante Thare*, „înaintea lui/înainte de Th." ◆ „Urul caldeilor": oraș străvechi, leagăn de civilizație, înfloritor pe tot parcursul mileniului II î.H., situat la cca 200 km sud de Babilon. LXX are „în țara haldeilor". La fel la v. 31.

11:31 „Au ieșit împreună": ebr. *wayyēṣᵉ'ū 'ittām*, lit. „au ieșit împreună cu ei"; BHS presupune că formula ar putea fi citită în două moduri: (1) cu verbul *yāṣā'*, „a ieși", la forma de imperfect singular (**wayyēṣē'*), astfel încât actantul să fie doar Terah, cel care apare în verset ca inițiatorul deplasării, iar pronumele afix să îi desemneze pe cei pe care „i-a luat" cu el – lectură reflectată de Syr.: *wa-nᵉpaq 'ammᵉhōn*, „și a ieșit cu ei"; (2) fie cu verbul tot la imperfect singular, însă cu o vocalizare diferită care să presupună forma cauzativă (*hifil*) a verbului, iar particula care-i urmează să fie cea omonimă, de acuzativ, deci „și i-a scos pe ei", lectură reflectată de LXX (*kaì exḗgagen autoús*) și de Vulg. (*et eduxit eos*). ◆ Toponimul Haran (*Ḥārān*) denumește regiunea din bucla Eufratului aflată azi în Turcia la granița cu Siria și cu Irakul.

Numele nu este identic cu antroponimul Haran (*Hārān*) – consoana inițială a toponimului este spiranta faringală surdă *ḥ*, iar consoana inițială a antroponimului este spiranta glotală surdă *h*. ◆ „din Urul caldeilor... până la Haran": încercare de a împăca două tradiții privitoare la locul de baștină al lui Avram.

CAPITOLUL 12

Istoria patriarhilor (12:1–50:26)

12:1–9 Se enunță deja câteva teme fundamentale, care vor străbate întreg textul biblic: alegerea divină, chemarea și făgăduința, concentrate aici asupra lui Avram, care va fi „părintele celor care cred". Dumnezeu îi făgăduiește o țară, o semințe și binecuvântarea sa.

12:1 „Pleacă": ebr. *leḵ-l^eḵā*, expresie emfatică de îndemn cu accentuarea adresantului. ◆ „ținutul tău de baștină" (*mōleḏeṯ*): LXX are „neamul tău" (*syngéneia*).

12:2 „Vei fi binecuvântare", ebr. *we-hyē b^erāḵā^h*: de fapt, verbul „a fi" este aici la imperativ; el a fost echivalat fie literal, ca în Syr. (*wa-h^ewī b^erīḵ*), fie cu viitorul, ca în LXX (*kaì ésē eulogētós*, „și vei fi binecuvântat") și în Vulg. (*erisque benedictus*). ◆ Se observă că, după un șir de blesteme, istoria omenirii cunoaște un punct de cotitură odată cu Avram, cel care este binecuvântat de Domnul (*cf.* de ex. Alter, n. *ad loc.*).

12:6 După „a străbătut țara" LXX are în plus „în lungimea ei". ◆ „Sihem": centrul unui mic regat la jumătatea mileniului II, unde exista deja un sanctuar. Tot aici avea să se desfășoare ceremonia de reînnoire a Legământului de către cele douăsprezece triburi (Iosua cap. 24). ◆ „până la stejarul lui More", ebr. *ʿaḏ ʾēlōn mōreh*: nu există consens asupra sensului ebr. *ʾēlōn*: „stejar", „terebint" sau „alt copac înalt"; ebr. *mōreh* înseamnă „învățător": s-a presupus că ar fi fost inițial un vechi sanctuar canaanit, unde

se primea și învățătură. LXX are *epì tèn drỹn tèn hypsēlḗn*, „la stejarul *cel înalt*", ceea ce presupune un alt termen în original (BHS, în cea de-a 15-a ediție, propune termenul *mārōm*, „înălțime", ortografiat defectiv); Vulg. (*usque ad convallem Inlustrem*) traduce interpretat al doilea membru al sintagmei (am putea presupune că reflectă o lectură similară celei a LXX, în care termenului echivalat de aceasta cu „înalt" îi este atribuit un sens figurat).

12:7–8 „Un altar": în peregrinările sale prin Țara făgăduită, Avram ridică din loc în loc câte un altar (12:8 – Betel; 13:18 – Hebron; 21:33 – Beer-Șeba; 22:14 – Moria) și invocă „numele Domnului": ebr. *ṣēm YHWH* (potrivit cu Exod 3:14–15, beneficiarul primei revelări a Numelui este Moise). De fiecare dată Domnul îi răspunde lui Avram prin confirmarea și îmbogățirea făgăduinței.

12:9 „Miazăzi": în acest context, ca și în altele, termenul *negeḇ* desemnează atât „sudul" ca punct cardinal, cât și zona de sud a Canaanului, Neghev-ul; „canaanocentrismul" geografiei biblice se reflectă și în alte vocabule, precum și în modul de utilizare a acestora – v. utilizarea verbului *'ālāh* („a urca") pentru a desemna deplasarea spre Canaan (de ex. 13:1 „Avram a urcat din Egipt") și a lui *yāraḏ* („a coborî") pentru a desemna părăsirea acestei regiuni (de ex. Gen 12:10), desemnarea „vestului" prin substantivul *yām*, „mare", pentru că Marea Mediterană se situează la vest de Canaan (de ex. Gen 12:8 *miyyām* „dinspre *mare*", *i.e.* „la apus"). ◆ „spre miazăzi": LXX are „în pustiu".

12:10–20 Povestea soției-soră apare de trei ori în Geneză (aici, în cap. 20 și în cap. 26:1–12 – despre Isac și Rebeca). Dar numai în această relatare pământul exilului este Egiptul, iar stăpânul este faraonul, și tot aici este menționat pericolul uciderii lui Avram de către localnici din cauza femeii lui. Aceasta este cea mai veche și mai compactă dintre toate cele trei relatări. Patriarhul

nu este idealizat, dar, în ciuda greșelilor lui, fidelitatea lui Dumnezeu nu se dezminte: Avram e mustrat, dar salvat. S-a presupus și că ar putea fi vorba de una și aceeași întâmplare, provenită din surse diferite, caz în care probabil redactorul a hotărât păstrarea ambelor variante.

12:20 La sfârșitul versetului, LXX are în plus: „Și Lot era cu ei."

CAPITOLUL 13

13:1 „Neghev": v. nota la 12:9.

13:3 „Din loc în loc, de la Neghev": LXX are „de unde venise, spre/în pustiu".

13:7 „Pe atunci locuiau...": informație suplimentară menită să explice de ce nu încăpeau la un loc turmele celor doi; reia ca un laitmotiv informația de la 12:6.

13:8–9 „Frați": în multe limbi vechi, termenul are o semnificație largă, denumind orice fel de rude apropiate. ◆ Generozitatea lui Avram, aproape de neînțeles pentru mentalitatea tribală, duce la întărirea făgăduinței divine.

13:10 „Câmpia Iordanului": ebr. *kikkār* (lit. „cerc") *hayyardēn*. LXX are „împrejurimea Iordanului". ◆ „Țoar": orășel la S-E de Marea Moartă. Numele este important fiindcă acolo se va refugia Lot fugind din Sodoma (19:23).

13:12 „(În cetățile) Câmpiei": LXX are „(într-o cetate) din împrejurimi" (probabil echivalând literal ebr. *kikkār*, *cf.* 13:10).

13:17 „De-a lungul și de-a latul ei": a măsura cu pasul perimetrul unei proprietăți era un ritual obișnuit în Orientul Mijlociu pentru a confirma luarea în posesie a acesteia.

13:18 „Stejarii lui Mamre": ebr. *'ēlōnēy mamrē'*: la 3 km nord de Hebron se mai văd încă ruinele unui vechi sanctuar. Locul avea să constituie o referință în istoria lui Avram. ◆ Hebronul, despre care în Numeri 13:22 se spune că fusese construit cu șapte ani înaintea Țoanului din Egipt (= cetatea Tanis, a cărei

reconstruire a fost datată de arheologi pe la 1700 î.H.), va juca un rol important în istoria patriarhilor (acolo se află și mormintele lor) și apoi în istoria regelui David.

CAPITOLUL 14

14:1–16 Implicarea lui Avram într-un război mai complex (chiar dacă reperele istorice sunt imposibil de reconstituit) are drept scop situarea patriarhului în cadrul istoriei universale.

14:1 „Regele Goimului", ebr. *melek gōyīm*: în context, *gōyīm* apare ca un toponim sau ca un etnonim, dar unii l-au interpretat ca nume comun: „neamuri" (= populații străine); LXX traduce prin *basileùs ethnōn*, „regele neamurilor"; Vulg., prin *rex Gentium*, în timp ce Syr. îl echivalează cu un etnonim destul de diferit fonetic, ceea ce implică fie existența unei lecțiuni diferite de cea a TM, fie o conjectură a traducătorului/-ilor (*malkā d^{e}-ḡel(l)āyē*): *Thesaurus Syriacus* afirmă că acest etnonim i-ar putea desemna pe locuitorii Gilanului, o zonă din Nordul Iranului actual, întinsă pe o parte a litoralului sudic al Mării Caspice.

14:2 „Au făcut război": dificultatea sintactică a acestui pasaj constă în faptul că nu apare un actant explicit al verbului *'āśū*, „au făcut", acesta fiind reprezentat, cel mai probabil, de „regii" ale căror domnii au fost luate drept reper cronologic al evenimentelor; traducerile oferă soluții diverse: LXX pune ca reper cronologic doar primul nume propriu, celelalte figurând ca actanți ai verbului *epoíēsan*, „au făcut"; Vulg. tratează toate numele proprii ca actanți ai verbului, optând, pentru aceasta, să nu echivaleze sintagma genitivală: *factum est autem in illo tempore ut Amrafel rex Sennaar et Arioch rex [...] et Chodorlahomor rex [...] et Thadal [...] inirent bellum.*

14:3 „Valea Sidim", ebr. *'ēmeq haśśiddīm*: traducerile antice interpretează *śiddīm* ca nume comun: LXX – *hē pháranx hē halukḗ*, „valea cea sărată", Vulg. – *vallis Silvestris* „valea împădurită",

Syr. – *ʿumqā da-sᵉḏōmāyē*, „valea sodomiților". ◆ „Marea Sărată": multe traduceri moderne o echivalează cu Marea Moartă; ar putea fi doar partea de sud a acesteia; actuala Mare Moartă e rezultatul unei prăbușiri tectonice ulterioare (vezi, de ex., BJ, n. *ad loc.*).

14:5 „Refaimi"... „zuzimi": ebr. *rᵉp̄āʾīm... zūzīm*; termenii apar aici ca etnonime; în alte părți, însă, sunt descriși ca „uriași" (de ex. Deut 2:10–11); după unii, ar putea desemna grupuri etnice renumite pentru statura neobișnuit de mare a membrilor lor. De altfel, LXX traduce cu *gígantes*, respectiv *éthnē ischyrá*, „neamuri puternice", iar Syr. cu *ga(n)bārē* – „puternici", „viteji", „eroi", „giganți", respectiv *ʿaššīnē*, „puternici". Același lucru ar putea fi valabil pentru „emimi". Vezi și nota la 6:4. ◆ „la Ham", ebr. *bᵉ-hām*: LXX, Vulg. și Syr. presupun o vocalizare diferită de cea a TM pentru scheletul consonantic *BHM*, și anume **bāhem* (prepoziția *bᵉ-* + pronumele afix de persoana a III-a masculin plural), „în ei", „cu (tot cu) ei": LXX are *háma autoîs*, „împreună cu ei", Vulg. – *cum eis* „cu ei". ◆ „Șave-Qiriataim", ebr. *šāwē qiryāṯayim*; al doilea element al acestui toponim, forma de dual a substantivului *qiryāʰ*, „oraș", „cetate", este echivalată în LXX prin substantivul comun *pólis*, cu același sens.

14:6 „El-Paran": primul element al acestei structuri, *ʾēl*, care ca nume comun desemnează un arbore de esență tare, stejar sau terebint, este tradus ca atare de LXX și Syr.: (*héōs*) *tēs teremínthou tēs Pharan*, respectiv *ʿḏammā lᵉ-ḇeṯmᵉṯā dᵉ-pārān*, „până la stejarul/terebintul din Paran".

14:7 „En-Mișpat", ebr. *ʿēyn mišpāṭ*: LXX traduce ambele elemente ale toponimului: „izvorul judecății", iar Vulg., doar pe primul: „izvorul Mesfat". ◆ „toată câmpia amalecitului", ebr. *ʾeṯ-kol- śᵉḏēh hāʿamālēqī*; în loc de *śᵉḏē*, LXX și Syr. vor fi citit *śārē* (de la *śar*, „căpetenie"): *pántas toùs árchontas Amalēk*, „toate căpeteniile lui Amalec", *kul rêšānē da-ʿmālqāyē*, „toate căpeteniile

amaleciților". ◆ Cetățile menționate, chiar dacă nu toate au fost identificate cu certitudine, se află în Transiordania, pe „calea regelui" (Num 20:17), dintre Siria și Egipt.

14:10 „era toată numai puțuri de smoală": lit. „era puțuri-puțuri de smoală"; LXX transpune literal, *phréata phréata aspháltou*.

14:11 „Toate averile" (ebr. *kol-rᵉḵuș*): LXX are *tèn híppon pāsan*, „toți caii" (singular fem. cu valoare colectivă), probabil în urma unei vocalizări diferite – *reḵeș* – a scheletului consonantic *RKŞ*. Totuși, în versetul următor, același cuvânt ebraic este echivalat de LXX prin *aposkeué*, „avere", „bunuri": s-ar putea ca traducătorii să fi considerat că, în cazul celor două orașe, captura a constat în cai, pe când Lot a fost capturat cu întreaga sa avere (aceeași interpretare și la vv. 14:16. 21).

14:13 „Avram evreul", ebr. *'aḇrām hā'iḇrī*: termenul *'iḇrī* este înțeles și tradus, în general, în acest context ca etnonim (Vulg. *Hebraeus*, Syr. *'eḇrāyā*); LXX, însă, îl interpretează ca adjectiv derivat de la substantivul *'ēḇer*, „regiune/ținut de dincolo" (de la *'āḇar*, „a trece"), traducându-l prin *perátēs*, „care vine de dincolo", „imigrant". Numai aici întâlnim această caracterizare etnică a lui Avram. Adjectivul apare, de obicei, doar în gura (sau în mintea) unor străini (*cf.* Gen 39:14). Unii cercetători (Bottero, Greenberg, Albright, Kline ș.a.) au dezbătut posibila legătură între *'iḇrī* și termenul cuneiform înrudit *ḫab/piru* (*ḫabiru/apiru*), însă dovezile în favoarea legăturii sunt insuficiente (Astour, Beitzel). Așa-numiții *ḫabiru/apiru* erau foarte cunoscuți în lumea Orientului Apropiat Antic începând cu mileniul III î.H., iar cel mai probabil cuvântul desemnează o categorie socială, și nu un grup etnic. Ei constituiau de obicei clasa periferică din societățile vechi, alcătuită din mercenari, sclavi străini și chiar jefuitori. Nu erau o populație nomadă sau beduină, ci erau stabiliți în țările lor, deși aveau o mobilitate sporită. *Ḫabiru* sunt amintiți mai ales ca războinici faimoși în Tăblițele din Alalakh (sec. XVIII–XVII î.H.) și

pe statuia lui Idrimi (sec. XV î.H.). Aici descrierea i se potrivește și lui Avram, pentru că el este un străin față de societatea canaanită și se pregătește de război contra regelui Sodomei.

14:14 „I-a scos": ebr. *wayyāreq*, formă rară de la *RWQ* „a fi gol(it)". Ar însemna deci „i-a făcut să iasă". PenS are un verb *diq*, care ar însemna „a mobiliza", ceea ce ar putea corecta și forma din TM (confuzia între literele *dalet* și *reș* fiind foarte frecventă). LXX are „a numărat". ◆ „încercați": nu apare în LXX. ◆ „trei sute optsprezece": numărul acesta va face istorie în diversele comentarii. *Epistola lui Barnabas* (9.8) și Clement al Alexandriei (*Strom.* 6.278–280) folosesc gematria pentru a explica numărul celor 318 slujitori ai lui Avram ca o asociere simbolică dintre cruce (τ=300) și forma abreviată a numelui Isus (Iη=18). Mai târziu unii au remarcat că tot 318 Părinți au fost prezenți și la Sinodul de la Niceea (325 d.H.).

14:15 „S-au împărțit (lit. „a împărțit") [...] împotriva lor": LXX are „a căzut asupra lor". ◆ „la miazănoapte": ebr. *miśśᵉmōʾl* poate însemna „spre nord", dar și „la stânga", după cum a echivalat LXX.

14:18 „Melchisedec" (ebr. *Malkī-ṭedeq*, lit. „regele meu e dreptate"): figură misterioasă, acest rege al Șalemului (Ierusalimul?), care e și preot, avea să devină în timp o prefigurare a lui Mesia (Ps 110:4; Evrei 5).

14:19 „Binecuvântat fie Avram de către Dumnezeul Preaînalt", ebr. *bārūḵ ʾaḇrām lᵉ-ʾēl ʿelyōn*: de obicei marcă a dativului, prepoziția *lᵉ-* este în unele contexte marcă a agentului, a „autorului" acțiunii (ca, de pildă, în multe titluri de psalmi). LXX și Vulg. au aici „dativul autorului" (*eulogēménos Abram tõ$_i$ Theõ$_i$ tõ$_i$ hypsístō$_i$*; *benedictus Abram Deo excelso*).

14:22 „Domnul, Dumnezeul Preaînalt": în adresarea către Melchisedec, Avram îl identifică pe *ʾēl ʿelyōn*, „Dumnezeul Preaînalt" (numele zeului canaanit al cerului) cu *YHWH*, „Domnul",

ca fiind una și aceeași divinitate. Numele *'ēl 'elyōn* va mai fi folosit de Balaam, în Num 24:16; în Psalmi apare ca nume divin în paralelism poetic cu *YHWH* (de ex. 18:14; 21:8 etc.).

14:24 „Nimic pentru mine", ebr. *bil'ādạy*, lit. „afară de mine".

CAPITOLUL 15

15:1 „A fost cuvântul Domnului către Avram": formulare specifică scrierilor profetice. Avram apare ca primul profet (Gen 20:7), iar *mahazeh*, „vedenie", este o experiență de tip profetic. ◆ „Nu te teme": apare pentru prima oară acest cuvânt de îmbărbătare pe care Dumnezeu îl adresează omului foarte adesea în Biblie pentru a-i da un sentiment de liniște și încredere. Formula introduce comunicarea unei descoperiri divine, a unui oracol.

15:2 „Stăpâne Doamne": ebr. *'ạdōnāy YHWH*: LXX are *déspota*, „stăpâne". ◆ „fără să am copii", lit. „gol", „despuiat". ◆ „și moștenitorul casei mele este Eliezer damaschinul", ebr. *ū-ḇen-meśeq bēyṯī hū' dammeśeq 'ĕlī'ezer*, lit. „și fiul posesiei casei mele este Damasc Eliezer"; enunț care are parte de interpretări diverse: *meśeq* este un *hapax*, pentru care s-a presupus sensul de „proprietate", „posesie"; el formează un joc de cuvinte aproximativ cu *dammeśeq*, numele orașului Damasc, a cărui relație cu numele personajului este neclară sintactic. Unii au presupus înaintea lui elipsa substantivului *bēn*, „fiu", sintagma devenind astfel „fiul Damascului, Eliezer", i.e. „damaschinul Eliezer"/„Eliezer din Damasc". LXX consideră că *meśeq* este nume propriu și i-l atribuie unei presupuse slujnice a lui Avram; de altfel, și *dammeśeq* este înțeles tot ca antroponim: „iar fiul lui Masek, slujitoarea mea din casă, este acest Damaskos Eliezer"; Vulg. îl interpretează pe *meśeq* ca *procurator* (aici, „administrator"): „iar fiul administratorului casei mele este acest Damascus Eliezer/este acesta, Damascus Eliezer").

15:4 „Va ieși din măruntaiele tale": LXX are „va ieși din tine".

15:6 „Domnul", ebr. *YHWH*: LXX are „Dumnezeu". La fel la v. 7. ◆ „Iar [Domnul] i-a socotit aceasta ca dreptate": agentul este subînțeles. LXX pune verbul la pasiv impersonal („pasivul divin"): *kai elogísthē autō̧ eis dikaiosýnēn*, „și i s-a socotit [aceasta] ca dreptate"; la fel și Vulg. – *et reputatum est ei ad iustitiam.*

15:7–19 Legământul lui Dumnezeu cu Avram. „Eu sunt Domnul care te-am scos...": există atestată în Orientul Apropiat Antic (Imperiul Neoasirian) o formularistică a convențiilor încheiate între două părți (de obicei, un învingător și un învins, un „suzeran" și un „vasal" etc.). Ea cuprinde o serie de elemente: identitatea inițiatorului și faptele făcute deja în favoarea celuilalt, angajamentul lui de a-și asuma în continuare aceeași atitudine; stipularea obligațiilor celeilalte părți; invocarea divinității ca martor și garant, prin săvârșirea unor ritualuri specifice; enumerarea consecințelor fidelității/infidelității față de angajamentele luate; măsuri pentru reamintirea periodică a celor convenite. În stabilirea unei relații speciale (legământ) cu omul, Dumnezeu folosește imaginea convenției/pactului/alianței: aceasta are, evident, dezavantaje, dată fiind distanța ontologică dintre „parteneri", dar are avantajul esențial de a reflecta o relație interpersonală.

15:9–10 Astfel de ritualuri, în care cele două părți contractante pășesc printre jumătățile unor animale sacrificate, sunt atestate atât în Orient, cât și în Grecia. Spre deosebire de ceremonialul obișnuit între oameni, aici numai Domnul, simbolizat de „un cuptor fumegând și o văpaie de foc" (v. 17), trece printre jumătăți, deoarece numai a lui este această inițiativă liberă, gratuită, mântuitoare.

15:11 „Păsările de pradă... asupra leșurilor": LXX are „Păsări... asupra trupurilor lor spintecate". ◆ „le-a alungat", ebr. *yaṣēḇ* (de la *NṢB*): LXX are „s-a așezat cu ele", probabil atribuind această formă verbului *YṢB* „a se așeza".

15:12 „Somn adânc": ebr. *tardēmāʰ*, același cuvânt folosit în Geneză, atunci când Dumnezeu l-a adormit pe Adam pentru a o crea pe Eva (vezi și nota la 2:21). ◆ „Groază și negură mare", ebr. *ʾēymāʰ ḥaṣēḵāʰ gᶜḏōlāʰ*; LXX echivalează substantivul rar atestat *ḥaṣēḵāʰ* cu un adjectiv: *phóbos skoteinòs mégas*, „spaimă întunecată mare"; la fel Vulg. – *horror magnus et tenebrosus*, „spaimă mare și întunecată".

15:13 „Și îi vor sluji [pe locuitori], iar ei îi vor împila": lit. „și îi vor sluji și îi vor împila"; actanții acestor două verbe sunt evident diferiți, primul fiind „semința" lui Avram, iar al doilea – locuitorii pământului în care „semința" lui Avram va fi „pribeagă": este evident vorba despre robia din Egipt. LXX uniformizează raporturile sintactice ale verbelor echivalându-l pe primul cu o perifrază având sensul de „a înrobi" – „îi vor înrobi, îi vor prigoni și îi vor umili"; Vulg. la fel – *et subicient eos servituti et adfligent*, „și îi vor supune robiei și [îi] vor împila".

15:17 „Întuneric adânc": LXX are „flacără". ◆ „cuptor": ebr. *ṯannūr* trebuie înțeles în lumina culturii materiale a Epocii Fierului. Săpăturile efectuate la Megiddo au dat la iveală „cuptoare" rudimentare, sub forma unui disc bombat, așezat pe niște pietre între care se făcea focul. Lipiile erau coapte pe partea convexă, orientată în sus (Noth, 1962, p. 146).

15:18 „I-am dat": Moshe Weinfeld observă că, pentru prima dată, făgăduința divină (*cf.* 12:1–3; 12:7; 13:14–17; 15:4–5) este făcută la perfect, ca și cum ea ar fi fost deja împlinită (*apud* Alter, 2004, n. *ad loc.*).

15:21 După „canaanit", LXX are în plus „hiviți" (*Euaíous*).

CAPITOLUL 16

16:1 „Slujnică": ebr. *ṣipḥāʰ*, termen familiar, cu nuanță depreciativă, spre deosebire de sinonimul său *ʾāmāʰ*, folosit mai ales în documente administrative.

16:2 „Voi dobândi copii": lit. „mă voi zidi/voi fi zidită; LXX are „ca tu să ai copii". În documente juridice din zona Mesopotamiei este atestată posibilitatea ca o soție infertilă să fie înlocuită de o slujnică în raportul cu bărbatul ei, copiii rezultați fiind apoi socotiți ai soției (*cf.* și Gen 30:1–6 și 9–13).

16:5 „Nedreptatea ce mi se face să fie asupra ta", lit. „nedreptatea mea asupra ta"; acest enunț nominal este echivalat diferit de traduceri, în funcție de calitatea declarativă sau dezideративă pe care i-o atribuie: LXX și Vulg. reflectă prima opțiune (*adikoũmai ek soũ*, „sunt nedreptățită din pricina ta"; *inique agis contra me*, „acționezi nedrept împotriva mea"), însă multe din traducerile moderne interpretează enunțul ca dorință.

16:7 „Îngerul Domnului": prima apariție a unui înger (ebr. *mal'aḵ*) în Geneză. În context se presupune că solul Domnului are o înfățișare umană. De remarcat că îngerul Domnului ajunge să fie echivalat în v. 13 cu însuși Domnul. ◆ „La un izvor", ebr. *'al-'ēyn hammayim*, lit. „la izvorul de apă"; LXX traduce literal (*epì tẽs pēgẽs toũ hýdatos*).

16:11 „Și îi vei pune numele Ismael, căci Domnul a auzit asuprirea ta: ebr. *wᵉ-qārāʾṯ šᵉmō yiṣmāʿ ēl kī-šāmaʿ yhwh 'el-'onyēḵ* – joc de cuvinte etiologic pe baza verbului *šāmaʿ*, „a auzi".

16:12 „Măgar sălbatic printre oameni": ebr. *pere' 'āḏām* (lit. „măgar sălbatic – om"); LXX interpretează ca *ágroikos ánthrōpos*, „om necioplit"; Vulg. are *ferus homo*, „om sălbatic"). ◆ „dinaintea tuturor fraților": E.A. Speiser afirmă că expresia sugerează sfidare. Ișmael se așază ca un ghimpe, „în ciuda" rudelor sale.

16:13 „Tu ești El-Roi": ebr. *'attāh 'ēl ro'ī*, lit. „Tu ești Dumnezeul Viziunii mele", formulă misterioasă: traducerile antice presupun o vocalizare diferită de cea masoretică (*rō'ī* – participiu + pronume de pers. I): LXX – *Sỳ ho theòs ho epidṓn me*, „Tu [ești] Dumnezeu care m-a văzut"; Vulg. *Tu Deus qui vidisti me*, „Tu [ești] Dumnezeu care m-ai văzut"; Syr. are, însă, *'a(n)t (h)ū*

'alāhā bᵉ-ḥezwā, lit. „Tu ești Dumnezeu *în* viziune". ◆ „Oare cum de mai văd după ce l-am văzut pe [El-]Roi?": ebr. *ha-ḡam halōm rā'īṯī 'aḥarēy rō'ī*; expresie dificilă, posibil coruptă în TM; BHS propune aici o emendare – substituirea lui *halōm* cu *'elōhīm* și adăugarea lui *wā-'eḥī* („și am trăit"/„am rămas în viață"); astfel sensul ar fi: „oare într-adevăr/chiar pe Dumnezeu l-am văzut și am mai trăit după viziune?". O altă problemă în TM este faptul că verbul tranzitiv *rā'īṯī* nu are obiect direct, iar soluțiile adoptate de traduceri sunt variate: Vulg. îl consideră pe *'aḥarēy* drept substantiv cu sensul de „cele din spate": *profecto hic vidi posteriora videntis me* (lit. „într-adevăr aici am văzut cele din spate ale celui care mă vede"), în timp ce Syr. îi adaugă verbului un complement intern: *hā 'āp ḥezwā ḥᵉzêṯ men bāṯar da-ḥᵉzān(y)* („iată, chiar și o viziune am văzut după ce m-a văzut"). Nu este unanimitate nici în privința caracterului interogativ al enunțului, particula interogativă *ha-* nefiind tradusă în Vulg. și Syr. LXX oferă aici o versiune întrucâtva excentrică atât în raport cu TM, cât și cu alte traduceri: *kaì gàr enópion eïdon ophthénta moi* („căci l-am văzut în față pe Cel ce mi s-a arătat").

16:14 „Fântâna s-a chemat", ebr. *qārā' labbᵉ'ēr*, lit. „a chemat fântâna", „i-a spus fântânii": pasiv impersonal (vezi și nota la Gen 11:9); LXX are însă *ekálesen tò phréar*, ca și Vulg. *appellavit puteum illum*, unde echivalările literale ale lui *qārā'* sugerează că subiectul ar fi Hagar (Syr., prin forma de feminin singular a verbului, o identifică fără echivoc pe Hagar ca actant: *qᵉrāṯ lᵉ-ḇērā hāy*). ◆ „Beer-Lahai-Roi"; ebr. *bᵉ'ēr laḥay rō'ī*: în cazul acestei formule, tranșarea dilemei reprezentate de analiza și sensul lui *rō'ī* (formă pauzală a lui *rᵉ'ī*, „viziune", care în acest caz ar avea vocala lungă ō, sau participiul activ *rō'e* al verbului *rā'ā*, „a vedea", afixat cu pronumele de persoana I singular) este facilitată de faptul că *rō'ī*, în calitate de apoziție a lui *ḥay* („viu"), trebuie să fie și el definit, iar această condiție nu o poate îndeplini

decât în calitate de participiu cu pronume afix; acesta pare a fi raționamentul din spatele versiunilor Vulg. (*puteum Viventis et videntis me* – „fântâna Celui care trăiește și mă vede") și Syr. (*bērā dᵉ-ḥayyā da-ḥᶜzān(y)* – „fântâna celui viu care m-a văzut"); LXX oferă, ca și în echivalarea enunțului din Geneză 16:13, o versiune greu de conciliat cu TM (*Phréar hoũ enṓpion eĩdon* – „Izvorul Celui pe care l-am văzut în față"), însă potrivită în context.

CAPITOLUL 17

17:1 „Dumnezeul Atotputernic", ebr. *'Ēl Šadday*: sensul termenului *šadday* este incert. Am adoptat soluția celor mai multe traduceri moderne, inspirate în special de Vulg., care are *omnipotens* (pe care îl va fi dedus de la o rădăcină *ŠDD*, care sugerează forță, violență). Unii îl înțeleg ca derivat de la akk. *šadû*, „munte", deci ar fi „Dumnezeul din munte", iar alții – de la ebr. *śāḏēh*, „câmp", deci „Dumnezeul din câmpie". Ar putea fi vorba de un nume divin adus de patriarhi din Mesopotamia (vezi BJ, nota *ad loc.*). LXX, și aici, și în alte locuri (Gen 28:3; 35:11, Ex 6:3 etc.), se mulțumește să folosească numele generic *theós*, „Dumnezeu" (aici, *ho theós sou*, „Dumnezeul tău"), fără ca aceasta să fie singura opțiune – vezi de ex. Iezechiel 10:5 – *hōs phōnḕ theoũ Saddai*, „ca glasul lui Dumnezeu Saddai". ◆ „Umblă în fața mea și fii desăvârșit": LXX are „Fii plăcut (*euaréstei*) în fața mea și fii fără cusur" (*ámemptos*).

17:3–15 Legământul lui Dumnezeu cu Avram este organizat în trei unități distincte: făgăduirea unei odrasle și a pământului, porunca circumciziei și făgăduința privind maternitatea Sarei.

17:5 „Căci te voi face tatăl unei mulțimi de neamuri": acordarea sau, precum în cazul de față, schimbarea unui nume este însoțită, de regulă, de o explicație etiologică etimologizantă (vezi, de ex., Gen 16:11); aici, formula menită să furnizeze expli-

cația schimbării numelui lui Avram (*kī 'aḇ-hamōn gōyim nᵉṯattīḵā*, lit. „căci tatăl unei mulțimi de neamuri te-am făcut"), pe lângă o oarecare similitudine de ordin fonetic între *'aḇrāhām* și *'aḇ-hamōn*, nu pare să conțină o reală etimologie.

17:10 „Să fie tăiat împrejur tot cel de parte bărbătească": circumcizia era practicată de popoarele vest-semitice și de tagma preoțească din Egipt (basorelieful din Karnak). Întrucât aceasta privește organul genital, ea poate fi asociată și cu fecunditatea, ca dar al divinității.

17:14 „Cel de parte bărbătească netăiat împrejur,... sufletul acela să fie tăiat": lit. „și un necircumcis de parte bărbătească, care nu este circumcis (LXX adaugă „în ziua a opta"),... se va tăia sufletul acela..."); un anacolut care este preluat ca atare în traduceri: de ex. Vulg. *masculus... delebitur anima illa...* ◆ „din neamul său", ebr. *mē-'ammeyhā*, lit. „din popoarele sale"; formei de plural a lui *'am* („popor"), însoțit de un substantiv la genitiv sau de un pronume având drept referent un unic individ, Gesenius îi atribuie sensul de „neamuri", „rude"; așa înțelege și LXX (*ek toũ génous autẽs*, „din neamul său").

17:15 Schimbarea numelui femeii lui Avraham din Sarai (*śāray*) în Sara (*śārāʰ*), spre deosebire de schimbarea numelui lui Avraham însuși (Gen 17:5), nu este însoțită de o explicație etimologico-etiologică; se consideră că noul nume ar fi forma de feminin a ebr. *śar*, „conducător", „prinț".

17:16 „O voi binecuvânta... și regi de popoare vor fi din ea": tot acest pasaj se referă la Sara, toate formele pronominale și verbale fiind la feminin; în LXX, Vulg. și Syr., ele sunt la masculin, referindu-se deci la fiul Sarei, menționat în primul hemistih, iar promisiunile lui Dumnezeu îl privesc direct pe acesta (concordanța celor trei versiuni sugerează existența unei lecțiuni diferite de cea a TM în acest punct, însă Targumul sprijină TM).

17:17 „Și a râs": ebr. *yiṣḥāq*, de la verbul *ṣāḥaq*, formează un joc de cuvinte cu numele lui Isac din v. 19.

17:19 „Ci Sara, nevasta ta, îți va naște un fiu": particula ebr. *'aḇāl*, care introduce acest enunț, poate avea valoare afirmativă („într-adevăr") sau adversativă („dar", „ci"). ◆ „Isac": o explicație de ordin etimologic (poate și etiologic) a numelui *yiṣḥāq* este prezentă în textul biblic mai mult implicit: atât Avraham, cât și Sara, la aflarea veștii că vor avea un fiu, râd, considerând că sunt prea bătrâni pentru a avea un copil (Gen 17:17; 18:12).

17:20 „Căpetenii", ebr. *n'śi'im*: Vulg. are *duces*, Syr. are *rawr'ḇīn*, cu același sens. LXX însă are *éthnē*, „neamuri", dar la 25:16, într-un context similar, are *árchontes*, „căpetenii".

17:27 „Au fost tăiați împrejur împreună cu el": LXX are „i-a tăiat împrejur".

CAPITOLUL 18

18:1 „Domnul": LXX are „Dumnezeu". La fel la v. 19 etc.

18:3 „Stăpâne": în original *'aḏōnāy* („Domnul meu" sau „Stăpânul meu"). Deși sunt trei bărbați (18:2.4.22), Avraham li se adresează ca și cum ar fi unul (18:1.3.33), trecerea de la plural la singular fiind explicată fie dintr-o perspectivă teologică, fie din punct de vedere narativ (autorul relatează, la persoana a III-a, despre trei personaje, în timp ce Avraham pare să perceapă numai unul). În creștinism prezența celor trei este văzută ca o manifestare a Sfintei Treimi (Origen, *Hom. Gen.* 4.1–2; *Comm. Cant.* 2.8.8.; Ilarie de Poitiers, *Trin.* 4.25; Ambrozie, *Spir.* 2; Chiril al Alexandriei, *Contra Iulianum* 1.26; Augustin, *Civ.* 16.29; Maxim Mărturisitorul, *Thal.* 28; *Troița* lui Andrei Rubliov, reprezentarea canonică a Sfintei Treimi în iconografia ortodoxă). Philon din Alexandria (*Abr.* 24.121) vede aici o viziune a lui Dumnezeu însoțit de cele două Puteri: creatoare (*theós*) și stăpânitoare (*kýrios*). Iustin Martirul consideră vizita o manifestare a Cuvântului lui Dumnezeu înconjurat de cei doi îngeri (*Dialogul cu*

Trifon 56–59). În tradiția rabinică, Dumnezeu îi trimite pe îngerii săi la Avraham pentru a-i alina suferința, la trei zile după circumcizie, când durerea atinge punctul maxim. Cei trei oaspeți de taină ar fi îngerii Mihail, Gabriel și Rafael (*T.bab. Yoma* 37a; *T.bab. BM* 86b; *Gen. Rab.* 48.10, 50.2). De remarcat că în comentariile iudaice se pune accentul pe vestea cea bună a nașterii lui Isac, în timp ce creștinii insistă asupra ospitalității (*philoxenía*) lui Avraham, exemplu de urmat pentru fiecare (*cf.* Evr 13:2).

18:4 „Spălați-vă picioarele": LXX are „să vi se spele picioarele". ◆ „odihniți-vă": LXX are „răcoriți-vă".

18:6 „Trei măsuri de făină": o măsură (*s'ā*^{h}) de făină era egală cu aproximativ 7 kg. Dacă socotim și vițelul, laptele și untul, constatăm că Avraham pregătește un adevărat festin pentru cei trei oaspeți de taină.

18:8 „Caș": deși ebraicul *hem'ā*^{h} este tradus, în cele mai multe versiuni, prin „unt", în realitate este vorba de „caș" sau de „lapte prins". Cum este puțin probabil ca Avraham să le fi dat oaspeților săi „lapte prins" și „lapte", rămâne „cașul" ca alegerea culinară și literară potrivită.

18:9 „I-au spus": LXX are „i-a spus" (la singular).

18:10 „La anul pe vremea aceasta": lit. „când timpul (re)trăiește".

18:12 „După ce m-am trecut, să mai am eu plăcere...": LXX are „Nu mi s-a întâmplat aceasta până acum".

18:13 „Domnul": *YHWH* în TM. Abia acum ni se dezvăluie identitatea oaspetelui de taină al lui Avraham, intuită de patriarh în v. 3. ◆ „Oare chiar voi mai naște acum că am îmbătrânit?": în acest verset avem un indiciu subtil al bunăvoinței divine. În timp ce Sara constată ironic că este prea târziu pentru a mai avea „plăcere" de la bătrânul Avraham, Domnul reține doar că Sara se vede prea bătrână pentru a mai putea avea copii, evitând astfel un potențial conflict între cei doi soți. Comentând acest verset, un rabin din Talmud face elogiul păcii conjugale,

„pentru care Însuși Cel Sfânt, binecuvântat fie El, a făcut o schimbare" (*T. bab. Baba Meți'a* 87a). Rași, vestitul rabin medieval, comentează și el asupra acestei reproduceri eliptice a vorbelor Sarei, care elimină cu discreție referințele la bătrânețea lui Avraham și la plăcerea Sarei.

18:15 „N-am râs!": ebr. *ṭāḥaqtī*, de la rădăcina *ṬḤQ* („a râde"), de unde vine și numele lui Isac (*Yiṭḥāq*).

18:16 După „spre Sodoma", LXX are în plus „și spre Gomora".

18:17 „De Avraham": LXX are „de Avraham, slujitorul meu".

18:19 „Îl cunosc": sensul verbului *yāda'*, în cazul de față, include și ideea de „a alege" (*cf.* Amos 3:2). Dumnezeu, în prestiința sa, l-a ales pe Avraham înainte ca el să se învrednicească de acest lucru. De altfel, în ebraică verbul este urmat de conjuncția *l'ma'an*, cu nuanță finală. ◆ „dreptate și judecată": *ṣ'dāqāh ūmišpāṭ* valori fundamentale ale ethosului iudaic, izvorâte din poruncile divine.

18:20 „Strigătul [împotriva] Sodomei": ebr. *z'ʿāqāh* desemnează adesea, în Profeți și în Psalmi, strigătul de ajutor înălțat spre cer de cei oprimați. ◆ „Sodoma... Gomora": numele în ebr. sunt *S'ḏom... 'Amorāh*, în LXX *Sodoma... Gomorra*.

18:22 „Bărbații": la 19:1 se precizează că este vorba de îngeri. ◆ „Avraham încă stătea înaintea Domnului": O tradiție textuală mai veche are următoarea lecțiune: „și Domnul încă stătea înaintea lui Avraham" (*w' YHWH 'ōdennū 'ōmēd lipnēy 'aḇrāhām*). Scribii au modificat-o (*tiqqun soferim*), mai târziu, pentru a nu crea un caz de „lezmaiestate", de vreme ce „a sta" înaintea cuiva are și sensul de „a fi un slujitor" pentru acea persoană (de ex. 2 Regi 17:1, Ilie etc.), lucru care ar fi absurd în cazul Domnului.

18:23 La sfârșitul versetului, LXX are în plus: „și va fi cel drept precum cel ticălos?".

18:24 „Cincizeci de drepți": concepția despre „drepții lui Dumnezeu", datorită cărora lumea încă mai dăinuie, apare și

la profetul Ieremia (5:1), însă ea capătă un rol mai însemnat în tradiția rabinică, prin ideea celor treizeci și șase de drepți ai lui Dumnezeu. În Vechiul Testament se constată totuși o tranziție graduală de la o responsabilitate colectivă la una individuală, conform căreia fiecare plătește pentru faptele sale.

18:32 „Zece": în tradiția ebraică, zece este numărul minim de bărbați, peste vârsta de 13 ani, pentru constituirea unei sinagogi și pentru oficierea cultului (*minyan*).

CAPITOLUL 19

19:1 „Cei doi îngeri": „oamenii" din capitolul anterior sunt descriși aici drept „îngeri". ◆ „s-a plecat cu fața la pământ": lit. „și-a plecat nările" (*wayyiṣṭaḥū 'appayim*). Purtarea lui Lot față de oaspeții săi tainici nu egalează disponibilitatea lui Avraham față de aceștia: patriarhul îl recunoaște pe Domnul, în timp ce Lot îi vede doar pe însoțitorii Lui; Avraham aleargă în întâmpinarea lor, în vreme ce Lot doar se ridică să-i salute; unchiul său le oferă un adevărat ospăț, iar Lot doar pâine nedospită.

19:2 „Stăpânii mei": deși în aparență Lot folosește același apelativ ca Avraham din 18:3, sensul acestuia este acum de plural, din trei motive: apelativul folosit de Lot este *'aḏōnay*, cu *patah* (*a* scurt), iar nu *'aḏōnāy* cu *qameṣ* (*ā*), rostit de Avraham; cei vizați sunt cei doi îngeri, iar nu Domnul (*YHWH*); verbul *sūrū* („abateți-vă") este și el tot la plural, în acord cu substantivul comun.

19:4 „Oamenii": am tradus *'anāšīm* alternativ prin „oameni", respectiv „bărbați", pentru a face distincție între cele două personaje colective: locuitorii Sodomei și îngerii. ◆ „din toate colțurile": lit. „din capăt[ul cetății]/„din [orice] capăt"; LXX are *háma*, „laolaltă".

19:5 „Ca să-i cunoaștem": *w'nēḏ'āʰ'ōṯām*, în TM. Verbul *yāḏa'* înseamnă „a cunoaște", însă o cunoaștere intimă, care poate

include activitatea sexuală. Păcatul sodomiților nu se reduce doar la homosexualitate, înfierată drept „urâciune" (Lev 8:22), ci și la încălcarea legilor nescrise ale ospitalității. LXX are *syngenṓmetha autoîs*, „să ne împreunăm cu ei".

19:8 „Am două fete...": în scara de valori a civilizației vremii, datoria ospitalității primează asupra răspunderii familiale, mai ales că este vorba doar de fete! ◆ „acoperișului meu": lit. „grinzii mele" (*qōrāṯī*).

19:12 „Ginere": din versetul 8 știm deja că cele două fete ale lui Lot nu cunoșteau bărbat. Rași consideră că „ginerii" (19:14) sunt de fapt logodnicii celor două fecioare ale lui Lot, însă alți comentatori avansează ipoteza existenței altor fete, căsătorite, ale acestuia, care au pierit în cataclism.

19:15 „Ia-o pe femeia ta și pe cele două fiice ale tale care se află aici": LXX completează porunca îngerilor cu îndemnul „și ieși" (*kaì éxelthe*).

19:16 „El zăbovea": LXX are „ei s-au tulburat". ◆ „bărbații": LXX are „îngerii", armonizând cu v. 15.

19:17 „În câmpie": lit. „în cuprinsul cercului" (*bᵉkol hakkikkār*), de la forma ovală a văii Iordanului.

19:18 „Stăpâne": aici apare *'adōnāy* cu *qameṣ*, care poate fi numele divin (scris întotdeauna cu *qameṣ*) sau „stăpânii mei" (plural cu *patah* lungit în *qameṣ* datorită pauzei). Miza teologică ar fi dacă Lot îl recunoaște pe Dumnezeul unic sau se adresează îngerilor la plural. LXX are singularul: *kýrie*, iar Targumul *Onqelos* are și el Tetragrama.

19:19 „Și mare bunăvoință mi-ai arătat": lit. „și ai mărit bunăvoința pe care mi-ai arătat-o". ◆ „ca să rămân în viață": lit. „ca să [mai] fie sufletul meu". ◆ „să mă ajungă": lit. „să se lipească de mine", de la verbul *dāḇaq*, folosit mai ales pentru a caracteriza relația afectivă dintre două persoane (*cf.* Gen 2:24; 34:3) sau chiar legătura dintre om și Dumnezeu (Deut 10:20).

19:20 „Neînsemnată", ebr. *miṭ'ār*: joc de cuvinte cu numele cetății (v. 19:22).

19:21 „Primesc": ebr. *nāsā'tī pāneyḵā*, lit. „ți-am ridicat fața" sau „ți-am arătat bunăvoință" (*cf.* Gen 32:21).

19:22 „Țoar": ebr. *ṣō'ar*, joc de cuvinte cu *miṭ'ār* („mică", „neînsemnată") din versetul 20. Cetatea, aflată la SE de Marea Moartă, a fost distrusă de un cutremur în epoca romană și reconstruită mai târziu. Ea ar fi trebuit să aibă aceeași soartă ca Sodoma și Gomora, dar, potrivit textului biblic, a fost ferită la rugămintea lui Lot.

19:25 „A prăpădit": alte opțiuni de traducere ar fi: „a răsturnat" sau „a răvășit".

19:32 „Ca să păstrăm sămânță": responsabilitatea pentru perpetuarea familiei primează, în mentalul tribal al epocii, asupra altor considerente.

19:37 „Și i-a pus numele Moab": în LXX fraza continuă cu cuvintele fiicei celei mari, care traduce numele: „[el] este din tatăl meu". ◆ Narațiunea despre fiicele lui Lot are și o dimensiune polemică voalată. Conform narațiunii biblice, moabiții – vecinii de la răsărit ai israeliților (regatul Moabului ocupa un teritoriu care în prezent se află în Iordania) – sunt descendenții unui bastard zămislit în urma unei relații incestuoase. Despre conflictul intermitent dintre israeliți și moabiți dau mărturie atât textul biblic (de ex. Num 22–25; Ps 60:8), cât și vestigii arheologice precum Stela lui Meșa (= Piatra Moabită, cca 830), care îl pomenește pe regele Omri. Din pricina rolului nefast jucat de moabiți în istoria biblică, Deuteronomul interzice primirea acestora în comunitatea lui Israel (Deut 23:3–4). Teologia deuteronomistă își găsește însă contrapondere în cartea Rut, o pledoarie în favoarea ideii că o străină (moabită!) nu doar se integrează cu succes în poporul lui Israel, ci devine, printr-o ironie divină, un personaj de referință între ascendenții regelui David (Rut 4:17.22).

19:38 „Și i-a pus numele Ben-Ami": LXX are, traducând numele: „Aman, fiul neamului meu"; evident e vorba de etimologii populare în ambele cazuri.

CAPITOLUL 20

20:1 „Spre ținutul Neghevului": deoarece ebr. *negeḇ* desemnează și sudul, unele versiuni (*e.g.* LXX, Vulg., JPS, Cornilescu 1924) au „țara de la miazăzi".

20:2 În LXX, între „Ea este sora mea!" și „Atunci Abimelec" apare intercalată explicația „căci se temea să spună «Este nevasta mea», ca să nu-l ucidă bărbații din cetate din pricina ei".

20:3 „Căci are soț": ebr. *wᵉhiw' bᵉ'ulat bā'al*, lit. „ea e stăpânită de stăpân".

20:4 „Neam drept": conform mentalității vremii, Abimelec se teme că pedeapsa va cădea asupra întregului său popor. În LXX regele insistă pentru iertarea poporului, adăugând adjectivul „neștiutor" (*agnooũn*) în caracterizarea acestuia (*cf.* 2 Sam 24:17).

20:5 „Mâinilor mele": lit. „palmelor mele".

20:6 „Să păcătuiești împotriva mea": este caracteristic Bibliei faptul că și păcatele referitoare la relațiile interumane (furt, adulter etc.) afectează profund relația cu Dumnezeu (vezi de ex. Ps 51/50:6).

20:7 „Profet": Avraham este primul om numit profet (*nāḇī'*) în Biblie.

20:8 „În auzul lor": lit. „în urechile lor".

20:12 „Și a ajuns nevasta mea": potrivit legislației ulterioare (Lev 18:9), căsătoria între frați vitregi este interzisă. Ambiguitatea cuvântului „soră" (*'ahōt*), care ar putea însemna și soră vitregă, îl scoate aici pe Avraham cu fața curată, însă comentatorii (printre care Nahmanide, numit și Ramban, un faimos rabin din secolul XIII) nu-l scutesc pe patriarh de vina de a-i fi

ascuns lui Abimelec că Sara era, înainte de toate, soția sa. Vezi și nota la Gen 12:10–20.

20:13 „Dumnezeu": Robert Alter (2004, *s.u.*) susține traducerea „zeii", deși *'elōhīm* este îndeobște tradus prin „Dumnezeu", întrucât în cazul de față *'elōhīm* are verbul la plural (*hit'ū*, „m-au făcut să pribegesc"); se presupune că Avraham și-ar fi adaptat discursul la credința politeistă a interlocutorului său. Dar atunci cine este „Stăpânul" (*'adōnāy*) care-i apăruse deja lui Abimelec în vis? (vezi *supra* v. 4).

20:14 La începutul enumerării darurilor lui Abimelec, LXX are în plus: „o mie de didrahme".

20:16 „O mie de arginți": aproximativ 5,712 kg, argintul fiind aici numai o măsură a greutății. ◆ „dezvinovățită": reabilitată sau cu onoarea „reparată". ◆ În LXX versetul este: „Iar Sarrei i-a spus: «Iată, i-am dat o mie de didrahme fratelui tău: acestea îți vor fi spre cinstea feței tale, și pentru toate cele care sunt cu tine, și spune adevărul întreg.»"

20:17 „Slujnicele": ebr. *'āmāh* desemnează o femeie care nu este liberă; ea ar putea fi soție secundară (concubină) pentru stăpânul casei sau soție a unui rob.

20:18 „Domnul închisese cu totul orice pântece din casa lui Abimelec": s-a remarcat că numai aici, dintre cele trei relatări ale episodului soră–frate, apare ideea infertilității; în vechime ea era atribuită preponderent femeii; având însă în vedere faptul că mai sus (20:6) apare o aluzie la o perioadă de impotență a lui Abimelec, Nahmanide vede aici o referire umoristică la impotența masculină (*cf.* Alter, 2004, n. *ad loc.*).

CAPITOLUL 21

21:1 „Domnul a cercetat-o": ebr. *pāqaḏ* este unul din cuvintele-cheie ale Bibliei, desemnând adesea intervenția lui Dumnezeu în istoria oamenilor, fie pentru a pedepsi (de ex. Ex 32:34),

fie mai ales pentru a face un dar, a scoate din necaz, a binecuvânta etc. (vezi de ex. Gen 50:24, Ex 3:16 etc.)

21:6 „Va râde ca mine": ebr. *yiṣḥāq-lī*, joc de cuvinte între numele lui Isac și verbul omonim. Majoritatea traducătorilor traduc expresia prin „va râde ca/cu mine", și nu „va râde de mine", pentru a nu face din Sara un eventual subiect de batjocură. JPS traduce *yiṣḥāq-lī* prin „va râde din pricina mea"/„va râde pe seama mea", păstrând nuanța ironică din Geneză 18:12. Versiunea Cornilescu merge chiar mai departe, înlocuind ironia cu îngrijorarea, atunci când optează pentru expresia „va râde de mine". Dacă însă luăm în considerație râsul firesc al Sarei din prima parte a frazei, atunci și bucuria celor care primesc vestea nașterii lui Isac ar trebui să fie la fel de genuină.

21:7 „I-ar fi vestit": ebr. *millēl*, de la verbul *mālal* („a spune", „a vesti"), care apare doar în textele poetice. LXX are viitorul, „îi va da de veste".

21:8 „A fost înțărcat": copiii erau de obicei înțărcați pe la vârsta de doi-trei ani.

21:9 „Râzând": ebr. *mᵉṣaḥēq*, din nou aluzie la numele lui Isac (*Yiṣḥāq*), însă forma de intensiv (*piel*) a verbului folosită aici tinde mai mult spre sensul de „a râde de", „a-și bate joc". LXX are aici *paízonta*, „jucându-se", precizând și tovarășul de joacă al lui Ismael: „cu Isac, fiul ei".

21:10 „Izgonește-o": gestul Sarei e departe de a fi exemplar, dar grija lui Dumnezeu compensează și răutățile oamenilor (vv. 17–20).

21:12 „Ascultă glasul ei": ebr. *šᵉmaʿ bᵉqōlāh*; acest îndemn divin este socotit de rabini o dovadă că Sara era profetesă (*b. Meg.* 14a), dar el amintește și de obediența, în sens negativ, a lui Adam față de Eva (Gen 3:17).

21:14 „În pustiul Beer-Șebei": LXX traduce toponimul „în pustiu, până la Fântâna jurământului" (*Phréar horkismoũ*).

21:16 „S-a așezat, și-a înălțat glasul și a plâns": LXX are „s-a așezat în fața lui, iar copilul, strigând, plângea", probabil armonizare cu versetul următor.

21:17 După „glasul băiatului", LXX are în plus „din locul unde se afla".

21:19 „O fântână cu apă": LXX are „o fântână cu apă vie".

21:22 „Abimelec și Picol": între cele două personaje, în LXX apare și un al treilea, „Ochozath, vornicelul său de nuntă". La fel la v. 32.

21:23 „Urmașii mei": LXX are „numele meu".

21:25 „Unei fântâni": LXX are pluralul.

21:31 „Beer-Șeba", ebr. *bᵉʾēr šeḇaʿ*: ar putea însemna „Fântâna jurământului" sau „Fântâna celor șapte", întrucât ebr. *šeḇaʿ* amintește atât de cifra șapte, cât și de jurământul celor doi, de unde și o posibilă asociere între solemnitatea jurământului și sacralitatea cifrei șapte. LXX traduce și aici toponimul cu „Fântâna jurământului".

21:32 „Țara filistenilor": mulți remarcă anacronismul sintagmei, dat fiind faptul că invazia filistenilor în Asia Mică a avut loc abia în sec. XII. În plus, Abimelec este un nume semitic.

21:33 „Un tamarisc": LXX are „un ogor". ◆ „a chemat numele Domnului": expresia ebraică *qārāʾ bᵉšēm YHWH* apare frecvent în relatările despre patriarhi, atunci când are loc sfințirea unui altar. Invocarea Numelui Divin, prin rostirea solemnă a acestuia, era punctul culminant al ritualului, deoarece astfel Domnul devenea o prezență efectivă (*cf.* Gen 4:26; 12:8; 13:4).

21:34 „A locuit", ebr. *gār*: lit. „a locuit vremelnic".

CAPITOLUL 22

Cap. 22 este o povestire biblică de un mare dramatism și de o mare încărcătură teologică, cunoscută în tradiția iudaică sub numele de *Aqedah* (legarea), de la verbul *'āqad* („a lega", vezi Gen 22:9). Evreii îl recită cu ocazia sărbătorii *Roș Haṣṣānāʰ*; creștinii însă văd în Isac purtându-și legătura cu vreascuri pe umeri prefigurarea (*týpos*) lui Hristos pe drumul Golgotei. Acest text a inspirat numeroși artiști, dar și filozofi, printre care pe Kirkegaard, cel care-l numește pe Avraham, în *Frică și cutremur*, „cavalerul credinței", o credință izvorâtă dintr-o supunere absolută în fața unei voințe divine care pare să sfideze logica umană.

22:1 „L-a încercat pe Avraham": într-o vreme când tatăl avea drept de viață și de moarte asupra copiilor săi, încercarea se referă de fapt la încredere: Isac era fiul făgăduinței, Dumnezeu l-a dăruit și acum pare a-l lua înapoi!

22:2 „Pe singurul tău [fiu]": LXX are „pe cel iubit"; aceeași echivalare la vv. 12 și 16. ◆ „pleacă", ebr. *leḵ-lᵉḵā:* se reia aici formula din 12:1 cu care patriarhul este chemat de Dumnezeu să plece din țara sa. ◆ „Ținutul Moria" (ebr. *'ereṣ hammoriyyāʰ*): LXX interpretează toponimul ca „ținutul de sus"/„ținutul înalt" (*hē gē hē hypsēlḗ*); cum textul ebraic (*Vorlage*) pe care l-a avut la îndemână Ieronim (sec. IV), atunci când a realizat *Vulgata*, nu era încă vocalizat, el a citit „ținutul Vedeniei" (*terra Visionis*); Symmachus și targumul *Pseudo-Ionatan* au „muntele închinării". PenS are „ținutul Moreh" (*'ereṣ hammōreh*), pe care unii l-au pus în legătură cu toponimul din 12:6 (deși în PenS acesta e scris MWR'), considerând că s-ar referi la muntele Garizim (*cf. CE* 173, suppl., 2015, pp. 12–13). Localizarea geografică a muntelui Moria este încă disputată, deși 2 Cron 3:1 îl asociază cu muntele Templului, unde se află astăzi Domul Stâncii.

22:6 „Cuțitul": lit. „despicătorul" (*hamma'aḵelet*). Probabil era un cuțit din silex, un cuțit sacrificial (ca cel folosit de Țipora

în Ex 4:24, deși acolo este alt termen, *ṭor*), pentru că metalul era privit ca impur în vremea aceea. Cuțitul de metal a intrat în uzul cultic pe scară largă începând cu perioada monarhică timpurie, deși cuțitul de silex a continuat să fie folosit în paralel până cel puțin în perioada hașmoneică, pentru că era mai ieftin și tăia mai bine decât cel de metal. Grecescul *máchaira* folosit aici de LXX are și înțeles de „cuțit cultic" (vezi LSJ). În interpretarea tipologică, Isac este prefigurarea lui Isus pe drumul Golgotei (Origen, *Omilii la Geneză*, VIII.6); în iudaism, Isac devine prototipul martirului evreu, „cel care-și cară crucea pe umăr" (*Gen. Rab.* 56.3).

22:8 „Dumnezeu va vedea" (lit. „D. își va vedea"): ebr. *'elōhīm yir'eʰ llō*, aici cu sensul de „Dumnezeu va purta de grijă". Acesta este laitmotivul întregului capitol, rostul său fiind acela de a ilustra încrederea absolută a lui Avraham în Domnul, încredere care, prin temerea și ascultarea patriarhului față de Dumnezeu, se transformă în credință.

22:12 „Să nu-ți întinzi mâna asupra băiatului": cuvintele îngerului subliniază și faptul că Dumnezeu interzice jertfele omenești, practicate de popoarele din zonă. ◆ „Acum știu că te temi de Dumnezeu, întrucât nu l-ai cruțat pe fiul tău, pe singurul tău [fiu], pentru mine!": în Vechiul Testament, frica de Dumnezeu înseamnă ascultarea de bunăvoie a poruncii Acestuia, așa cum face Avraham atunci când pune voința divină mai presus de dragostea paternă, trecând cu succes a zecea și ultima sa încercare, după tradiția midrașică.

22:13 „În spate": critica textuală propune *'eḥād* („un") în loc de *'aḥār* („după", „în spate") din TM, întemeiată fiind pe alte izvoare (LXX, PenS, Syr. și unele targumuri).

22:14 „*Adonai-yire*": ebr. *YHWH yir'eʰ*, „Domnul vede/va vedea". LXX traduce „Domnul a văzut". ◆ „(În muntele) Domnului se va purta de grijă": în original, *YHWH yērā'eʰ*, nuanța

impersonală sugerând o anumită ambiguitate: „în muntele Domnului se va purta de grijă" sau „în munte, Domnul va purta de grijă". Formele verbale *yir'e*^{h} și *yērā'e*^{h} trimit prin sonoritate la toponimul Moria, munte care în tradiția iudaică este asociat cu muntele Templului, unde credincioșii se înfățișează înaintea Domnului, primind în schimb „purtarea de grijă" a Acestuia (NET, n. *ad loc.*). ◆ LXX are „pe munte Domnul s-a arătat".

22:16 „Rostirea Domnului": ebr. *n*^{e}*um-YHWH*.

22:17 „Poarta": în lumea semitică, poarta (*ṣa'ar*) nu se referea atât la extremitatea propriu-zisă a cetății sau la hotarul acesteia, cât la cel mai important spațiu public, similar fiind agorei grecești sau forului roman. Aici se afla Lot când cei doi îngeri intră în Sodoma și tot aici se întrunește sfatul bătrânilor („poarta poporului") s-o accepte pe Rut, moabita (Rut 4:11). Unii comentatori leagă expresia „a sta la poarta cetății" de exercitarea unei funcții juridice (*cf.* 2 Sam 19:8; Ier 26:10; 38:7; 39:3). Probabil dintr-o sursă semitică (arabă) similară provine și sintagma „Înalta Poartă", prin care se ilustrează atât poziția strategică a Istanbulului, cât și rolul lui politic. LXX are „cetățile".

22:24 „Concubina": ebr. *pīlegeṣ* denumește concubina care, spre deosebire de *'āmā*^{h} (Gen 20:17), nu este roabă.

CAPITOLUL 23

23:1 „O sută douăzeci și șapte de ani (lit. „o sută de ani și douăzeci de ani și șapte ani), [atâția au fost] anii vieții Sarei": insistența neobișnuită și repetarea cu valoare de incluziune constituie un procedeu stilistic întâlnit și în necrologurile lui Avraham și Ismael (Gen 25:7.17).

23:2 „Și Sara a murit în Qiriat-Arba": numele ebraic *Qiryat 'arba'* înseamnă „orașul celor patru". LXX traduce primul element

al numelui – „*cetatea* Arbok" – și adaugă localizarea geografică a cetății „care se află în vale" (*hḗ estin en tōi koilṓmati*).

23:3 „Fiii lui Het": nu este vorba de hitiți, indo-europenii care au creat un întins imperiu în Anatolia, destrămat odată cu înfrângerea lor la Qadeș (1274 î.H.) de către Ramses II, ci mai degrabă de una din populațiile canaanite ale vremii.

23:6 „Căpetenie a lui Dumnezeu": *nᵉśî' 'elōhîm* desemnează nu doar o „căpetenie puternică" sau un șef de trib, așa cum apare în unele traduceri, ci un lider a cărui autoritate provine de la Dumnezeu însuși. ◆ LXX are „rege".

23:8 „Dacă e vrerea sufletelor voastre": lit. „dacă se află cu sufletele voastre".

23:9 „Peștera Macpela": LXX traduce toponimul – „peștera dublă" (cu două încăperi?); la fel la 25:9 etc.

23:10 „În auzul": lit. „în urechile" (*bᵉ'oznēy*). ◆ „La poarta cetății sale": LXX are doar „în cetate".

23:11 „Nu": o lecțiune alternativă la *lō'* („nu") este *lu'* („de vrei", „rogu-te"), după cum apare în Targumul *Pseudo-Ionatan*. ◆ Tripla repetiție a verbului *nāṯan* („a da") este un procedeu retoric menit să genereze o ofertă din partea lui Avraham. ◆ „Nu, domnul meu": LXX are „Fii lângă mine, domnule". ◆ „În fața fiilor poporului meu": LXX are „în fața tuturor concetățenilor mei".

23:13 „Dacă vrei doar să m-asculți": LXX are „fiindcă ești de partea mea, ascultă-mă". ◆ „prețul": lit. „argintul" (*kesep*). ◆ „Primește de la mine": această repetiție nu apare în LXX.

23:15 „Sicli": un siclu (*ṣeqel*) reprezenta 5,712 g, fiind doar o unitate de măsură a greutății în epoca patriarhilor. Moneda omonimă de argint (14,54 g) apare abia în perioada persă. Valoarea este destul de mare, chiar pentru vremurile acelea, fiind de douăzeci de ori prețul unui sclav (Gen 37:28), însă Avraham, aflat într-o poziție inferioară, ca străin, își dă seama că este mai

înțelept să nu se tocmească. ◆ „Domnul meu, ascultă-mă": LXX are „Nu, domnule, am ascultat".

23:16 „După cum era prețul la negustori": „la cursul de schimb al negustorilor" (AYBC, WBC) sau „la prețul curent al pieței" (NICOT). După Speiser, aceasta înseamnă că bunurile oferite la cumpărare erau calculate în funcție de valoarea lor în argint, la vremea respectivă. TEV traduce: „patru sute piese de argint, după standardele de greutate folosite de negustori" (*UBS Handbook Series*). O traducere alternativă ar putea fi: „ce trecea peste [prețul] negustorilor".

23:20 Și astăzi la Hebron se află „mormintele patriarhilor".

CAPITOLUL 24

24:2 „Sub coapsa mea": ebr. *taḥat yᶜrēkī*. Jurământul cu mâna pe organele genitale este atestat și în alte documente antice din zona Orientului Mijlociu. Acest gest consacră anumite hotărâri cu caracter familial, așa cum este și decizia de față a lui Avraham de a-și trimite robul ca petitor pentru fiul său.

24:3 „Fiului meu": LXX precizează „Isac". La fel în v. 7.

24:4 „Rudenia mea": ebr. *mōleḏeṯ*, comunitate familială lărgită (cum ar fi cea compusă din Terah, Avraham și Lot), dar inferioară față de *miṣpāḥāʰ*, „gintă" sau „clan" (de ex. cel al lui Șem), sau față de *ṣeḇeṭ*, „trib". Termenul poate desemna și locul de naștere sau de baștină. Vezi *supra* 10:31; 11:28 și 12:11.

24:7 „Domnul, Dumnezeul cerurilor": LXX are „Domnul, Dumnezeul cerului și Dumnezeul pământului". ◆ „Seminției tale": LXX are „ție... și seminției tale".

24:8 „Să meargă după tine": LXX completează: „să meargă după tine în țara aceasta".

24:10 „Cămile": R. Alter (2004) vede aici un anacronism, dat fiind faptul că folosirea acestor animale apare atestată arheologic

abia câteva secole mai târziu. ◆ „Aram Naharaim": numele înseamnă „Aram al celor două Râuri", regiune din nordul Mesopotamiei. LXX are „Mesopotamia".

24:11 „A lăsat... să se odihnească": lit. „a pus... să îngenuncheze".

24:13 „Izvor": lit. „ochiul [apei]".

24:14 „Voi adăpa și cămilele tale": LXX adaugă „până vor înceta să bea".

24:15 „De vorbit": LXX specifică „în gând".

24:19 „Vor bea pe săturate": lit. „au terminat de băut".

24:20 „Urciorul": *kad* era probabil un vas de lut, cu o capacitate de până la 5 litri, pe care femeile îl purtau fie pe umăr, fie pe cap. ◆ „apoi a alergat iar la fântână să scoată apă": alergarea Rebecăi spre fântână pentru a scoate apă unui străin amintește de graba lui Avraham, din episodul vizitei celor trei oaspeți tainici la stejarii lui Mamre. Evenimentul ar putea sugera și o scenă tipică de logodnă: mirele își întâlnește soția la o fântână, într-o țară străină.

24:21 „Rânduise cu folos": ebr. *hahiṭlīya*, la cauzativ (*hifil*), lit. „făcuse să fie rodnică".

24:22 „Inel pentru nas": LXX are „cercei". La fel la v. 30 și 47.

24:27 „Nu a îndepărtat": lit. „nu a părăsit". ◆ „bunăvoința și adevărul", ebr. *ḥeseḏ we'emeṯ*: alăturare frecvent întâlnită care exprimă dragostea statornică a lui Dumnezeu față de om; ca și *ṣedeq w'ṣālōm* („dreptatea și pacea"), sintagma mai poate descrie, în oglindă, însușirea fundamentală a omului care se teme de Domnul (Ps. 85/84:11). De aceea expresia face parte și din terminologia Legământului. LXX are aici *dikaiosýnē kaì alêtheia*, „dreptate și adevăr", la fel la v. 49.

24:30 Laban își arată lăcomia încă de acum. Mai târziu, nu va ezita să-l înșele pe Iacob, fiul surorii sale, pentru a-și mări averea.

24:31 „Binecuvântatul Domnului": se poate înțelege și „binecuvântat (este/fie) Domnul", după cum apare în LXX.

24:33 „(Până ce nu) voi spune ce am de spus": lit. „voi cuvânta cuvintele mele". LXX traduce fidel: „voi grăi vorbele mele" (*tà rhḗmatá mou*).

24:35 „Și s-a îmbogățit": lit. „și s-a mărit" (*wayyigdāl*).

24:36 „La bătrânețea ei": lit. „după îmbătrânirea ei", LXX și PenS au „după ce *el* a îmbătrânit".

24:38 „Familia mea": ebr. *miṣpaḥtī* („clanul meu" sau „ginta mea"). Se înlocuiește referința geografică din v. 4 cu una comunitară, care trimite la legătura de sânge.

24:40 „Înaintea căruia am umblat": LXX are „înaintea căruia am fost bineplăcut".

24:41 „Jurământul": LXX are la prima ocurență „blestemul", iar la a doua, „jurământul".

24:43 După „izvor", LXX are în plus: „iar fiicele oamenilor din cetate vor ieși să scoată apă". ◆ „tânăra": ebr. *'almāʰ* denumește în general o fată sau o tânără femeie căsătorită dar care încă nu are copii; se referă aici la aceeași Rebeca, fecioara (*bᵉtūlāʰ*) din v. 16.

24:44 „Fiului stăpânului meu": în LXX finalul versetului este „pentru slujitorul său Isac și din aceasta voi ști că te-ai milostivit de stăpânul meu, Avraham".

24:47 Relatarea robului schimbă ordinea în care s-au petrecut lucrurile, întrucât acesta i-a dat mai întâi podoabele și abia mai târziu a întrebat-o de familia ei. În fața auditoriului, el își adaptează însă discursul, favorizând legătura de sânge în raport cu virtuțile personale ale Rebecăi.

24:48 „M-am plecat și m-am închinat": LXX are „fiind mulțumit, m-am închinat". ◆ „calea dreaptă": lit. „calea adevărului". ◆ „s-o pețesc": lit. „s-o iau" (*lāqaḥaṯ*). ◆ „fiica fratelui": Rebeca

este nepoata, iar nu fiica lui Nahor, fratele lui Avraham, așa cum aflăm din versetul anterior.

24:49 „(Bunăvoință și) credincioșie": ebr. *'emeṯ* circumscrie o sferă care cuprinde „fidelitate", „statornicie", „fiabilitate", „credincioșie", „adevăr". Am preferat aici „credincioșie", deoarece contextul sugerează sensul de loialitate a rudelor lui Avraham față de acesta. ◆ „ca s-o apuc la dreapta sau la stânga": sensul ar fi „să știu încotro s-o iau"; se simte însă și o nuanță în plus: dreapta conotând o decizie favorabilă, iar stânga, una potrivnică.

24:50 „Și Betuel": menționarea neașteptată a lui Betuel este o inserție târzie, el fiind deja „adăugat la neamul său" la vremea acestor întâmplări. Rabinul David Qimhi, vestitul comentator provensal din secolul XII, sugerează că bătrânul Betuel lăsase afacerile familiei în mâna fiului său. ◆ „să-ți grăim nici de rău, nici de bine" (lit. „...rău sau bine"): LXX are „să-ți răspundem [cu] un rău la un bine".

24:53 „Podoabe": *k*ᵉ*lī* desemnează „vase" sau obiecte de preț.

24:54 „Lăsați-mă să mă duc": lit. „trimiteți-mă" (*ṣall*ᵉ*ḥunī*).

24:55 „Câteva zile, vreo zece": ebr. *yāmīm 'ō 'āśōr*, lit. „zile sau zece", expresie care nu mai apare în alt loc. După unii comentatori medievali, *yāmīm* poate însemna și un an de zile, iar atunci ar fi vorba aici de zece luni, iar nu de zece zile.

24:57 „Să auzim din gura ei": lit. „să întrebăm gura ei".

24:59 „Pe doica ei": v. 61 amplifică: va fi vorba de „slujnice". ◆ LXX are „și bunurile ei".

24:60 „Poarta": LXX explicitează prin „cetățile".

24:62 „Isac venise dinspre Beer-Lahai-Roi": LXX precizează că patriarhul s-a întors „prin pustie" (*dià tês erḗmou*) la „fântâna viziunii" (*phréar tês horáseōs*), traducerea grecească a toponimului ebraic (vezi și nota la 16:14) – la fel la 25:11; LXX traduce, de asemenea, Neghevul, prin *líba* („miazăzi").

24:63 „Să cugete": ebr. *lāśūaḥ*, infinitivul construct al verbului *śūḥ*, un *hapax legomenon*, a cărui traducere rămâne, până astăzi, o simplă supoziție (după unii ar putea însemna „a medita", după alții, „a se plimba").

24:64 „S-a dat jos": lit. „a căzut" de pe cămilă.

24:65 „S-a acoperit": deși fecioarele evreilor nu purtau văl, exista obiceiul ca mireasa să-l poarte în prezența mirelui.

24:67 Întrucât nu se face nici o mențiune despre Avraham, se poate ca acesta să fi decedat între timp. ◆ „În cortul": LXX are „în casa".

CAPITOLUL 25

25:8 „Și îndestulat": LXX, PenS și Syr. au „și sătul de zile".

25:12 „Urmașii": în original, *tōlᵉdōṯ* („generațiile"), s-a tradus și ca „genealogie", „obârșie" sau „stirpe" etc., în funcție de context, sfera semantică a termenului cuprinzând toate acestea.

25:18 „Așur": Asiria. ◆ „s-a pus": lit. „a căzut" (*nāpāl*), care ar putea fi redat și prin „s-a proptit" sau „s-a înfipt". Versetul reia binecuvântarea îngerului Domnului din Geneză 16:12 (*wᵉ'al-pnēy ḵol-'eḥāw yiśkōn*) adresată lui Ismael, numai că verbul *śāḵan* („a locui") este înlocuit aici cu *nāpāl* („a cădea"). Din contextul acestei binecuvântări, în care Ismael este asemuit cu un „măgar sălbatic", putem deduce că stabilirea acestuia tocmai în fața fraților săi este un act de sfidare, prin care Ismael arată cum anume „mâna lui este împotriva tuturor".

25:20 „Padan-Aram": LXX are „Mesopotamia". ◆ „arameul": LXX are „sirianul": la fel mai jos (de ex. 28:5).

25:21 „S-a rugat": sensul este mai degrabă „a mijlocit", de la verbul *'āṯar*, „a mijloci", „a intercede". ◆ „Domnului... Domnul": LXX are: „Domnului... Dumnezeu".

25:22 „Se bătea": în LXX, „săreau/țopăiau". ◆ „de ce tocmai mie?": ebr. *lāmmā zze^{h} 'ānōḵī*, lit. „de ce aceasta eu". ◆ „și s-a dus să-l întrebe pe Domnul": în targumuri apare glosa: „s-a dus la casa de învățătură a marelui Șem" (= „Marele Nume", metonimie pentru Domnul).

25:23 „Cel mare va sluji celui mic": manifestare a „paradoxului divin" (vezi n. la Gen 4:3–5). Aici se întrezărește viitoarea animozitate dintre israeliți și edomiți.

25:25 „Roșcat": ebr. *'aḏmōnī*, de unde și Edom, nume eponim pentru urmașii lui Esau. O altă explicație o găsim mai jos, în versetul 30, unde Esau primește porecla Edom (*'aḏōm*) de la culoarea fierturii pentru care și-a vândut dreptul de întâi-născut lui Iacob.

25:26 „Iacob": *Ya 'aqōḇ* este un nume teoforic care înseamnă „Domnul veghează" sau „Domnul vine după (= ține spatele)"; dar aici trimite și la incidentul de la naștere: ar fi deci și „cel care apucă de călcâi", de la *'aqēḇ* („călcâi") sau „cel care înșală", dacă luăm în considerație rădăcina comună cu *'āqōḇ* („înșelător", *cf.* Ier 17:9).

25:27 „Vânător iscusit": lit. „om care cunoștea vânatul". ◆ „om la locul lui": ebr. *tām*, „complet", „întreg [la minte]", adică „neîmprăștiat", „integru"; LXX echivalează cu *áplastos*, „neprefăcut", termen care, în tradiția monastică, ajunge să desemneze condiția preliminară a celui care se roagă având „paza minții". ◆ „în corturi": LXX are „în casă".

25:28 „Îi plăcea vânatul lui": lit. „era cu vânatul la gura lui".

25:29 „Iacob fierbea o fiertură": ebr. *wayyāzeḏ nāzīḏ*, construcția poate sugera că Iacob „întindea o cursă culinară"; în mod ironic, vânătorul Esau devine vânat.

25:30 „Să înfulec": de la verbul *lā'aṭ*, „a înghiți pe nerăsuflate", folosit îndeobște în legătură cu animalele; LXX are „să gust".

25:32 „Trag să mor": lit. „mă duc" (*hōlēḵ*).

CAPITOLUL 26

26:1 Menționarea filistenilor în narațiune este anacronică: vezi și nota la 21:32.

26:3 „Toate ținuturile acestea": LXX are „toată țara aceasta". La fel la v. 4.

26:5 „Rânduielile, poruncile, legiuirile și învățăturile mele": în textul ebraic *miṣmartī miṭwōṯay ḥuqqōṯay wᵉtōrōṯāy*. Enumerarea faptelor virtuoase ale lui Avraham ar putea fi o referire la *Aqedah* (Gen 22:15–18). Autorul folosește termeni canonici străini lui Avraham, însă familiari contemporanilor săi. În timp ce unii rabini rezolvă anacronismul susținând că patriarhul împlinise întreaga *Lege* chiar înainte de a fi dată (*m. Qiddushin* 4:14), critica textuală găsește aici dovada că acest text a fost scris după cel care relatează primirea Torei.

26:6–11 Acest fragment reprezintă ultima variantă a povestirii despre patriarhul care încearcă să-și salveze viața prezentând-o pe soția sa drept soră (*cf.* Gen 12:10–20; 20:1–18), și singura în care aceasta nu ajunge în palatul regelui.

26:8 „Se hârjonea": lit. „o făcea să râdă" (*mᵉṣaḥeq*). Probabil Isac se purta cu Rebeca într-un mod care bătea la ochi; „hârjoana" lor nu era lipsită de o anumită componentă erotică.

26:10 „Vinovăție": LXX precizează: „păcat din neștiință" (*ágnoia*).

26:12 „A secerat": lit. „a găsit". ◆ „O sută de măsuri": LXX are „orzul [înmulțit] de o sută de ori".

26:14 „Slugi": lit. „servitorime" (ebr. *ʿabuddāh*). LXX are „ogoare".

26:19 „În vale": LXX oferă și un toponim – „în râpa Gerarei". ◆ „apă vie": ebr. *mayim ḥayyīm*; expresia desemnează apa proaspătă de izvor (*cf.* Cânt 4:15).

26:20 „Zicând: A noastră este apa!": LXX, ca în multe alte cazuri, are discursul indirect – „zicând că a lor este apa". ◆ „Eseq": de la verbul *'āśaq* („a se certa"); LXX va fi citit *'āṣaq* („a nedreptăți") traducându-l prin *adikía*, „nedreptate" .

26:21 În LXX începutul versetului este: „Mutându-se Isac de acolo, a săpat..." ◆ „Sitna" are în ebr. sensul de „împotrivire": LXX traduce toponimul prin *Echthría*, „dușmănie".

26:22 „Ne-a lărgit": ebr. *hirḥīḇ*, forma de *hifil* a verbului *rāḥaḇ*, „a lărgi", de unde și numele fântânii – Rehovot. ◆ LXX traduce și aici toponimul prin *Eurychōría*, „Locul întins".

26:23 „Beer-Șeba": LXX traduce cu *Phréar toũ hórkou*, „Fântâna jurământului".

26:24 „Dumnezeul lui Avraham": este firesc ca pentru o populație tribală divinitatea să fie legată de strămoși, nu de un teritoriu.

26:26–33 Această povestire și cea din cap. 21 sunt socotite de bibliști ca fiind două versiuni diferite ale aceluiași episod biblic.

26:26 „Prietenul": LXX are *nymphagōgós*, „vornicel de nuntă" (*cf.* 21:22).

26:29 „Nu ne-am atins de tine": LXX are „Nu te-am primit cu scârbă". ◆ „și te-am lăsat să pleci": ebr. *wanne'ṣallēḥaḵā*, însemnând „și te-am trimis", variantă mai apropiată de adevărul izgonirii lui Isac din Gherar.

26:31 „I-a petrecut": lit. „i-a trimis".

26:32 „I-au spus: Am dat de apă!": LXX are „Au spus: N-am dat de apă": traducătorii vor fi citit *lo'*, „nu", acolo unde TM are *lō*, „lui".

26:33 „Șiva": ebr. *ṣiḇ'āh*, „șapte"; „jurământ": LXX traduce termenul prin „jurământ", de aceea toponimul apare ca „Fântâna jurământului".

26:34 Elon hititul: în LXX personajul este „heveu".

26:35 „Ele au pricinuit amărăciune lui Isac și Rebecăi": lit. „ele au fost o amărăciune pentru duhul lui Isac și al Rebecăi". Critica textuală atribuie versetele 34–55 sursei P (preoțești), considerându-le prologul fragmentului 27:46–28:9; se oferă un motiv în plus pentru preferința arătată lui Iacob. Căsătoria cu femei străine va fi văzută pe parcurs ca o mare primejdie de cădere în idolatrie, cu consecințe dezastruoase pentru tot poporul (*cf.* de ex. 1 Regi 11:1–13, despre Solomon). ◆ Referința genealogică din 36:2–4 îl menționează pe Ismael ca tată al lui Basemat, iar nu pe Elon. Fiica acestuia din urmă este Ada, iar Iudit lipsește din text. ◆ LXX are „...se certau cu...".

CAPITOLUL 27

27:1–2 Aceste versete introduc scena „patriarhul pe patul de moarte": scene similare apar și în Geneză 49–50; Deuteronom 31–34.

27:1 „Ochilor săi le slăbise vederea": orbirea lui Isac face posibilă viitoarea înșelăciune. Isac, un om care dă prioritate gustului (25:28) și pipăitului (26:8), rămâne fără vedere la bătrânețe. Pe parcursul acestui episod, el se va baza în mod succesiv pe gust, pipăit, miros, ignorând auzul, cel de-al patrulea simț al trupului, care îi rămăsese încă activ, în încercarea de a-l identifica pe fiul său, așa-zis întâi-născut. În tradiția iudaică, auzirea Cuvântului este forma principală de percepere a Revelației. ◆ „fiule", lit. „fiul meu".

27:3 „Ia-ți armele", lit. „ridică-ți armele".

27:4 „Mâncare gustoasă": ebr. *maṭ'ammīm* are (prin pluralul său) un caracter generic, precum românescul „delicatese". ◆ „ca să te binecuvânteze sufletul meu": ebraicul *napṣī* („sufletul meu") funcționează adesea ca un sinonim cu caracter solemn al pronumelui personal de persoana întâi singular („eu"). Am preferat traducerea literală, caracterul solemn al binecuvântării deducându-se din context.

27:5 „Rebeca însă asculta pe când Isac vorbea către Esau": potrivit convenției narațiunii biblice, într-o conversație pot fi numai doi interlocutori (unul dintre ei putând fi un grup de oameni către care o persoană se adresează și care oferă un răspuns colectiv). În lumina acestei convenții, episodul, preponderent dialogic, este structurat în cinci scene (dialoguri): Isac–Esau (27:1–4), Rebeca–Iacob (27:6–13), Iacob-Isac (27:18–29), Isac–Esau (27:31–40), Rebeca–Iacob (27:42–45), urmate de un scurt dialog de tranziție dintre Rebeca și Isac (27:46) și o ultimă scenă dintre Isac și Iacob (acest al șaptelea dialog întinzându-se pe primele patru versete din capitolul următor, respectiv 28:1–4). Primele două dialoguri pun în scenă, în mod contrastant, convorbirile dintre fiecare părinte și fiul său preferat, Isac și Rebeca fiind puși în dialog abia în penultima convorbire. De observat că nu există dialog între cei doi frați sau între Esau și mama sa, Rebeca. În acest pasaj, cuvântul „binecuvântare" (ebr. *bᵉrākāʰ*) este repetat de șapte ori. ◆ „ca să vâneze [ceva] vânat [și] să aducă": LXX are „ca să vâneze [ceva] vânat pentru tatăl său" (*tọ̃ patrì autoũ*), ceea ce ar corespunde, potrivit aparatului critic al BHS, unui ebr. *lᵉʾāḇīw/lᵉʾāḇīhu* (în loc de TM *lᵉhāḇīʾ*); varianta „să aducă", lipsită de complement, nu este tipică pentru ebraica biblică. Totuși, chiar dacă LXX are avantajul unei lecturi complete din punct de vedere sintactic, în continuare în text se va insista în mod repetat pe verbul „a aduce", ca parte esențială a indicațiilor date de Isac lui Esau, fiul său cel mare.

27:6 „Fiul ei": LXX adaugă „cel mic", stabilind astfel o simetrie cu Isac care „l-a chemat pe Esau, fiul său cel mare" (27:1).

27:7 „În fața Domnului": adaosul făcut de Rebeca citându-l pe Isac evidențiază înaintea fiului ei, Iacob, semnificația irevocabilă a binecuvântării pe care ea dorește ca el să o dobândească în detrimentul fratelui său. ◆ „înaintea morții mele", lit. „în fața

morții mele", ebr. *lipnē mōtī*, citat aici de Rebeca, va fi parafrazat în 27:10.

27:8 „Acum": se stabilește în text o simetrie verbală prin folosirea de către Rebeca a acestei expresii (ebr. *wᵉʿattāʰ*) cu care și Isac își începuse instrucțiunile către Esau, fiul său.

27:9 „(Doi iezi) buni", ebr. *ṭōḇīm*, adjectiv pe care traducătorii îl redau atât prin „buni", cât și prin „aleși", sau „tineri". Opțiunea de traducere prin „buni" pare mai potrivită, ținând cont de aria semantică foarte largă a acestui adjectiv. ◆ În LXX, cei doi iezi trebuie să fie în plus și „fragezi" (gr. *hapaloús*).

27:12 „Mă va pipăi": ebr. *māšaš* este folosit și într-un episod ulterior, când Laban „scotocește" (= caută pe bâjbâite) prin cortul Rahelei, în încercarea de a descoperi terafimii furați de fiica sa (31:34). ◆ „voi aduce peste mine blestem, iar nu binecuvântare": prudența lui Iacob vădește faptul că el este deplin conștient de înșelăciunea pe care este îndemnat să o săvârșească.

27:13 „Peste mine [să cadă] blestemul tău, fiule": răspunsul îndrăzneț al Rebecăi este interpretat de către unii comentatori ca o dovadă de fermitate. Dacă se ține cont de faptul că binecuvântările (și blestemele) sunt irevocabile (așa cum se vede în cele ce urmează), aceste cuvinte ale mamei lui Iacob sunt mai ales menite să-l încurajeze pe acesta, să-l determine să riște, în ciuda pericolului demascării la care inevitabil se va expune. Înșelăciunea pusă la cale de Rebeca nu rămâne fără consecințe. În cazul soției lui Isac, justiția se manifestă mai ales pe plan literar: personajul este „retras" din scenă în mod misterios, el nemaijucând nici un rol după cap. 27. Absența oricăror informații despre sfârșitul ei îl face pe cititor să se întrebe dacă nu cumva „blestemul" care vine asupra Rebecăi este intrarea personajului într-un con de umbră și căderea lui în uitare. Într-o cultură care pune un mare accent pe jelirea celui mort, tăcerea autorului biblic cu

privire la moartea și îngroparea Rebecăi constituie echivalentul unei *damnatio memoriae* la nivel literar.

27:18 „S-a dus": LXX, Syr. și Vulg. au „[le-]a adus", fapt ce presupune o diferență de vocalizare: *wayyāba'* (la forma *hifil*), față de TM *wayyāḇō'* (la forma *qal*). ◆ „Cine ești tu, fiule?" este traducerea literală a întrebării lui Isac. Sensul ar fi: „Care dintre fiii mei ești tu?"

27:19 „Sunt eu, Esau, întâiul tău născut": Nahum Sarna observă că naratorul evită să-l numească pe Esau „întâiul născut", folosind în schimb „fratele mai mare" (*apud* Alter, 2004, *ad loc.*). Încercând să-l disculpe pe Iacob, rabinii propun o lectură a versetului cu altă punctuație și intonație, modificând, prin aceasta, sensul frazei: „Eu sunt! Esau este întâiul tău născut" (*Tanh.*, ed. S. Buber, 131). ◆ „scoală, rogu-te, șezi...": abia aici textul indică mai clar starea de sănătate precară a bătrânului Isac: el nu este numai orb, ci și țintuit la pat.

27:24 Particula interogativă nu apare în TM (nici în LXX), caracterul interogativ al cuvintelor lui Isac fiind presupus din context. Ea apare în PenS (ebr. *H'TH*). ◆ „ești tu", lit., „tu acesta": ca în v. 21. ◆ „Eu sunt": spre deosebire de v.19, de această dată Iacob răspunde simplu afirmativ.

27:25 „Din vânatul fiului meu": LXX, Vulg. și Cartea Jubileelor au „din vânatul tău, fiule".

27:26 „Apropie-te și sărută-mă, fiule!": și acest ultim „test" al lui Isac va eșua, „mirosul veșmintelor" lui Esau cu care era îmbrăcat Iacob îl va determina pe tată să-i ofere binecuvântarea.

27:27 „Ogor": PenS, LXX și Vulg. adaugă „îmbelșugat".

27:28–29 Binecuvântarea lui Isac vizează bunăstarea (v. 28) și stăpânirea (v. 29). ◆ „popoare... neamuri": al doilea termen este în ebr. *l'ummīm*, sinonim arhaic al primului termen, *'ammīm*. LXX are „neamuri... căpetenii". ◆ „fraților tăi": TM se referă la întreaga descendență a lui Esau; LXX are însă „fratelui tău".

◆ „fiii mamei tale": LXX are „fiii tatălui tău". ◆ „Cei ce te blestemă să fie blestemați, iar cei ce te binecuvântează să fie binecuvântați!": deși binecuvântarea lui Isac se deosebește de modul uniform în care sunt formulate binecuvântările/făgăduințele patriarhale, această ultimă parte a ei este un ecou al binecuvântării divine asupra lui Avram, din 12:3.

27:30–40 Imediat după binecuvântare, apare și Esau, dar este prea târziu. Binecuvântarea lui Isac este irevocabilă, insistența și implorarea lui Esau aducându-i doar o binecuvântare de alt fel.

27:30 „Pe Iacob": LXX are „pe Iacob, fiul său".

27:32 „Eu sunt fiul tău cel întâi-născut, Esau": spre deosebire de cuvintele lui Iacob (v. 19), dreptul lui Esau este afirmat aici înainte de numele propriu.

27:33 „Și binecuvântat va fi": patriarhii fiind oameni ai lui Dumnezeu, binecuvântările lor au efect precum cuvintele profeților. ◆ Conștientizând că a fost amăgit, Isac nu se mânie, ci constată că aceasta a fost voia lui Dumnezeu, căreia i se și supune (*cf.* vv. 35, 37).

27:35–36 Esau face referire la relatarea din 25:29–34, oferind propria interpretare pentru numele lui Iacob (ebr. *Ya'aqoḇ*). Numele lui *Ya'aqōḇ*, „cel care apucă de călcâi", capătă în limbajul lui Esau o nouă etimologie: „înșelător" (ebr. *'aqōḇ*); vezi și nota la 25:26.

27:36 „Oare pentru că numele...": LXX are „Pe bună dreptate s-a numit..." ◆ „m-a înșelat", lit. „m-a lovit cu călcâiul". Verbul ebr. *'āqab* trimite la cineva care „înșală", care folosește diferite „artificii" pentru a dobândi ceea ce de drept nu i se cuvenea lui, ci altuia. Aceasta este o altă etimologie a numelui lui Iacob, prima fiind dată în 25:26 (vezi și nota). ◆ „[dreptul de] întâi-născut" (ebr. *BKRTY*) și „binecuvântarea" (ebr. *BRKTY*) constituie în ebraică un joc de cuvinte prin permutarea consoanelor *reș* (r) și *kaf* (k), detaliu stilistic ce nu poate fi redat în traducere.

27:37 „Iată, stăpân l-am pus...": LXX așază cuvintele lui Isac într-o frază amplă: „Dacă stăpân l-am făcut pe el... pentru tine ce să fac?"

27:38 După cuvintele lui Esau, LXX are în plus *katanychthéntos dè Isaak*, „atunci Isac fiind străpuns [de părere de rău]/rămânând uluit". ◆ Esau însuși este conștient că binecuvântarea, odată dăruită, nu mai poate fi retrasă, dar nădăjduiește că tatăl său a păstrat una și pentru el.

27:39 Isac este înduplecat să mai rostească o binecuvântare, însă aceasta are mai mult caracterul unei prevestiri. Expresiile din binecuvântarea anterioară sunt folosite aici cu un alt sens. ◆ „de": prepoziția ebraică *min* („de", „de la") este folosită aici de două ori în sens privativ, sens confirmat și de cuvintele lui Isac din v. 37 și din v. 40. Vulg. însă a interpretat-o pozitiv: *in pinguedine terrae et in rore caeli*, „în grăsimea pământului și în roua cerului..."

27:40 „Dar când te vei răzvrăti, vei sfărâma jugul lui de pe grumazul tău": această prevestire trimite la perioada de domnie a regelui Ioram (din Iuda), perioadă în care Edomul s-a eliberat pentru prima dată de sub dominația Regatului de Sud. Subjugat iarăși în vremea regilor Amasia, Uzia și Iotam, Edomul și-a câștigat în sfârșit independența în vremea domniei lui Ahaz. ◆ „te vei răzvrăti", PenS are *t'dr*, „a fi/deveni puternic" (ca și Cartea Jubileelor); LXX are „te vei smulge".

27:41–46 Aceste versete oferă o dublă motivație a plecării lui Iacob din Canaan: fuga de răzbunarea fratelui său și căutarea unei soții din neamul mamei sale.

27:42 „Se mângâie [cu gândul]": LXX are „amenință".

27:43 „Fugi la Laban": LXX are „fugi în Mesopotomia, la Laban".

27:44 „Șezi": cu sensul de „locuiește", „stai". ◆ „câteva zile": ebr. *yāmīm 'aḥādīm* (o scurtă perioadă, puține zile; cu același

sens va fi folosit și în 29:20). Rebeca îl îndeamnă pe fiul ei cel mic să se refugieze pentru puțină vreme la Laban, în Haran, evocarea unei perioade scurte de timp având menirea să-l convingă mai ușor pe Iacob. ◆ „se va îndepărta", lit. „se va întoarce".

27:45 „Până când se va îndepărta de la tine mânia fratelui tău": aceste cuvinte par să fie o explicație, o dezvoltare a ultimei părți a versetului anterior. Unii comentatori consideră că acest segment ar fi fost adăugat în text dintr-o altă sursă. ◆ „într-o singură zi": cu alte cuvinte, Esau, ca ucigaș al fratelui său, ar fi la rându-i omorât de îndată, ca răzbunare a sângelui (vezi 9:6). Unii critici atribuie fragmentul 27:46–28:9 sursei sacerdotale, pe motiv că el contravine logicii povestirii din cap 27. R. Alter contestă această tendință de a identifica orice sursă dramatică din text drept o contradicție ireconciliabilă subestimând resursele artistice ale autorului textului (*cf.* Alter, 2004, *ad loc.*).

27:46 Acest verset face tranziția către 28:1–9. ◆ În LXX nu apare expresia „fiicele lui Het". ◆ „la ce-mi [va mai folosi] viața?": aceste cuvinte, rostite de Rebeca la necaz, își găsesc o analogie în 25:22.

CAPITOLUL 28

28:2 „Du-te": LXX are „fugi". ◆ „Padan-Aram": LXX echivalează adesea toponimul cu „Mesopotamia".

28:3 „Dumnezeul Atotputernic", ebr. *'Ēl Šaddai*: vezi nota la 17:1. LXX are „Dumnezeul meu". ◆ „popoare", ebr. *'ammīm*: LXX are „neamuri" (*éthnē*).

28:4 După „Avraham", LXX precizează „tatăl meu".

28:6 „Padan-Aram" este echivalat aici de LXX prin „Mesopotamia Siriei"; la fel la v. 7. ◆ „îl trimisese": LXX are „a plecat".

28:10 „Beer-Șeba": ca și în alte locuri, LXX traduce toponimul prin „Fântâna jurământului".

28:11 „Apusese": lit. „intrase" ◆ „una din pietre": Raşi crede că Iacob a aşezat piatra lângă capul său, ca o barieră. J.P. Fokkelman observă că piatra devine un simbol personal al lui Iacob: piatra de la căpătâiul său, piatra pe care o ridică de pe fântână şi movila de pietre pe care o înalţă pentru a consfinţi înţelegerea încheiată cu Laban (*cf.* Alter, 2004, *ad loc.*).

28:12 „Scară", ebr. *sullām*, hapax în Biblie: R. Alter (2004) consideră că „scara lui Iacob" trebuie să fi fost o rampă cu trepte, asemănătoare celor de la ziguratele mesopotamiene, nu scara din imaginarul curent ori din iconografie. ◆ „atingea cerul": spre deosebire de turnul Babel, unde atingerea cerului nu se realizează pentru că este o ambiţie trufaşă a omului, scara lui Iacob apare ca o cale pe care Dumnezeu vine la om.

28:13 „Deasupra ei": întrucât ebr. *sullām*, „scară" este masculin, ebr. *'ālāw* poate însemna şi „deasupra lui (Iacob)". ◆ După „Dumnezeul lui Isac", LXX are în plus „Nu te teme".

28:14 „Te vei răspândi": LXX are „se va întinde (*sc.* seminţia)" ◆ „apus": LXX echivalează celălat sens al ebr. *yām*, „mare".

28:15 „Ce ţi-am grăit": LXX are „toate câte ţi le-am spus".

28:16 „Cu adevărat" nu apare în LXX.

28:17 „Casa lui Dumnezeu... poarta cerurilor": pasajul se poate constitui şi ca o aluzie polemică faţă de Babilon şi templul lui (*bab-ilani* = poarta zeilor): adevărata locuinţă a lui Dumnezeu este la poporul său ales.

28:19 „Bet-El": LXX traduce toponimul: „Casa lui Dumnezeu". ◆ „dar... Luz"; ebr. *'ūlām lūz*: LXX pune ca nume propriu *Ulamlus*!

28:20 „A făcut o făgăduinţă": LXX are „a înălţat o rugăciune". ◆ „Dumnezeu": LXX are „Domnul Dumnezeu".

28:21 „Va fi casa lui Dumnezeu": LXX are „va fi pentru mine casa lui Dumnezeu".

CAPITOLUL 29

29:10 „și a rostogolit piatra": puterea herculeeană a lui Iacob amintește de puterea mamei sale, capabilă să care apă pentru zecе cămile însetate. Imaginea unei fecioare care scoate apă din fântână este o indicație de cod despre iminența unei logodne. Iacob, spre deosebire de tatăl său, nu trimite un petitor, ci este prezent el însuși la fântână. Tot el este cel care îndepărtează piatra și scoate apă pentru turmă.

29:17 „Blânzi": acesta ar fi mai degrabă sensul ebr. *rakkōṭ*, iar nu „slabi" sau „fără strălucire", cum apar în multe traduceri. LXX are, însă, *astheneîs*, „slabi". O descriere mai puțin flatantă găsim în Vulg: *lippis (oculis)*, „(cu ochi) urduroși".

29:20 „Câteva zile": aceeași expresie, *yāmīm 'aḥāḏīm*, este folosită de mama lui, Rebeca, atunci când îl trimite la fratele ei (Gen 27:44).

29:26 „Ca să se dea cea mică înaintea celei întâi-născute": Laban este instrumentul unei ironii dramatice, amintindu-i lui Iacob, involuntar desigur, că și el se face vinovat de un lucru similar. Laban se referă la Lia nu ca la „fiica cea mare", ci ca la cea „întâi-născută" (*bᵉḵīrāʰ*), parcă tocmai pentru a atinge coarda sensibilă a lui Iacob. Comentatorii au remarcat că întreaga poveste a schimbării mireselor este în ultimă instanță un mod de a face dreptate: Iacob, înșelătorul, ajunge el însuși înșelat, lipsit de vedere ca tatăl său, care se bizuia doar pe simțul tactil.

29:27 „ți-o vom da...": aici traducerile oscilează, între echivalarea literală și cea cu singularul; unii vor fi interpretat ebr. *nittᵉnāʰ* ca pe un pasiv (*nifal*) la perfect pers. a III-a fem. – „și îți va fi dată și cealaltă".

29:32 „(Ea) i-a pus numele Ruben": de remarcat faptul că, la fel ca la începuturi (Gen 4:1.25), mama este cea care dă numele copilului, spre deosebire de cutuma ulterioară. Toate etimologiile

numelor fiilor lui Iacob sunt improvizații *ad-hoc* ale mamelor sau, altfel spus, etimologii populare. Ebr. *r'ūḇēn* ar însemna „priviți, un fiu!".

29:33 „Simeon": ebr. *ṣim'ōn* e pus în legătură cu verbul *ṣāma'*, „a asculta".

29:34 „Levi": ebr. *lēwī* e pus în legătură cu verbul *lāwāh*, „a lega", „a lipi".

29:35 „Iuda": ebr. *y'hūḏāh* înseamnă „va fi lăudat", de la *yāḏah*, „a lăuda", „a preamări".

CAPITOLUL 30

30:1 „Dă-mi fii, iar de nu, mor!": de obicei în Biblie primele cuvinte rostite de un personaj sunt definitorii pentru caracterizarea acestuia. În cazul Rahelei, nerăbdarea ei are și o nuanță premonitorie, prevestind sfârșitul ei prematur.

30:3 „Să nască pe genunchii mei": formă arhaică de adopție.

30:6 „Dan": Numele este explicat pornind de la verbul *dīn*, „a judeca", „a face dreptate". S-ar putea totuși ca originea să fie alta. Unii istorici (Y. Yadin) îi identifică pe daniți cu Danuna sau Tanaia, popor al mării care apare în textele egiptene începând cu Tuthmosis III și Amenophis III (forma Tanaia), dar și în special sub Ramses III (în forma Danuna). Danuna ar fi legat și de Danaioi, numele obișnuit al grecilor dat de Homer. O țară Danuna apare în sursele hitite și în scrisorile de la El Amarna, situată în Cilicia (SE Turciei). Dacă ipoteza elenă este corectă, atunci daniții ar fi la origine imigranți micenieni, care au fost parte a „popoarelor mării", fiind învinși de egipteni și colonizați în Canaan.

30:8 „Lupte mari și grele am dus": lit. „luptele lui Dumnezeu m-am luptat". ◆ „Neftali", ebr. *Naṗtālī* („lupta mea") este explicat

pornind de la verbul *niptaltī*, „m-am luptat" (formă de *nifal* de la o rădăcină *PTL*).

30:11 „Gad": numele îi este explicat în context prin ebr. *gaḏ*, „noroc". Gadiții sunt un trib din zona Galaadului și a Mișorului (în Transiordania), menționat în stela moabită a regelui Meșa (cca 830 î.H.): „Iar oamenii din Gad trăiau în țara Atarot din vremuri străvechi, iar regele lui Israel a zidit Atarot pentru el". Gadiții devin așadar parte din Israel (regatul nordic) abia când regele israelit Omri le cucerește teritoriul, adică în sec. IX î.H. Odată cu ridicarea monarhiei moabite prin Meșa, teritoriul lor este cucerit de moabiți și populat cu coloniști aduși din alte părți.

30:13 „Așer": în context numele este explicat ca derivând de la *'ōšer* „bucurie". După o ipoteză formulată deja în sec. XIX (Max Müller), Așer ar fi fost menționat în texte egiptene din timpul lui Seti I (1294–1279), înainte așadar de data clasică a exodului din Egipt (cca. 1250 î.H.). Ar însemna atunci că Așer era un trib canaanit care nu a cunoscut exodul, dar a fost ulterior integrat în Israel.

30:14 „Mandragore": rădăcina acestei plante antropomorfe era socotită un afrodiziac. Această calitate este evidențiată în Cântarea Cântărilor printr-un joc de cuvinte între *dūḏā'īm* („mandragora") și *doḏīm* („iubiți").

30:18 „Isahar": numele (ebr. *Yiśśāḵar*) este derivat în context de la *śāḵar* „plată". De altfel, și LXX explică numele: „care înseamnă «(răs)plată»". Întreg numele ar însemna într-adevăr „bărbat al plății" (ebr. *'iš śāḵar*), adică „năimit", „angajat". Tribul Isahar ar fi fost așadar la origine o comunitate de simbriași, așa cum îl prezintă de altfel și Geneza 49:14–15, unde este comparat cu un asin care își pleacă umărul sub povară și se înhamă la corvezi.

30:20 „Mă va cinsti": LXX are „mă va alege/prefera". ◆ „Zabulon": în context numele este pus în legătură cu ebr. *zēḇeḏ*, „dar", termen de origine aramaică, înrudit cu akkad. *zubullū*,

„dar de logodnă", dar și cu ebr. *zāḇal*, „a cinsti" sau, după alții, cu un omonim „a locui", „a rămâne". Sub forma *Zabulanu* apare ca nume de persoană în textele de imprecație egiptene.

30:21 Lipsa unei etimologii pentru Dina nu înseamnă că acest verset provine dintr-o altă sursă, ci doar faptul că Dina nu va fi fondator eponim al vreunui trib.

30:24 „Iosif": ebr. *yōsēp* este pus în legătură aici cu verbul *yāsaṗ*, „a adăuga", dar la versetul anterior pare a fi explicat prin verbul *'āsaṗ*, „a lua".

30:27 „Am cunoscut prin semne": ebr. *nāḥaṣ* înseamnă „a ghici", „a folosi divinația". LXX are *oiōnízomai*, lit. „a ghici după zborul/după strigătul păsărilor". Unii au propus însă, prin analogie cu un verb akkadian asemănător, sensul de „am prosperat". ◆ „datorită ție": LXX are „prin venirea ta".

30:30 „Cu [fiecare] pas al meu", ebr. *l'ragᶜlī*, lit. „pentru piciorul meu", expresie care admite diferite nuanțe de interpretare: „în urma mea", „pe seama mea", „oriunde mergeam" etc.

30:32 „Voi trece... scoțând": Syr. are, de asemenea, un verb la pers. I, urmat de infinitiv absolut; LXX are însă „să treacă toate turmele tale"; unele traduceri moderne interpretează, la fel, că Iacob l-ar invita pe Laban să departajeze turmele, deși nu au sprijin morfologic în TM. Întregul verset este destul de diferit în LXX: lit. „să treacă toate oile tale mâine și desparte de acolo orice oaie brumărie între miei și orice este pestriț sau bălțat între capre să-mi fie plată".

30:33 „Când vei veni": nu apare în LXX. ◆ „să vezi plata": lit. „privitor la plata".

30:35 „Alb": ebr. *lāḇān*, identic cu numele socrului lui Iacob. Iacob, comentează Nahum Sarna, îl învinge pe Laban cu propriile-i arme, cu propria lui culoare (*apud* Alter, 2004, *ad loc.*).

30:37 „Plop": LXX are *styrax*, un nume de copac cu sens necunoscut.

30:38 „Oile și caprele": ebr. *ṣō'n* desemnează turma amestecată, cuprinzând oi și capre.

30:38–42 Yehuda Feliks, specialist în floră și faună, consideră că Iacob ar aplica intuitiv principii genetice de înmulțire a animalelor (*apud* Alter, 2004, *ad loc.*). Folosirea nuielelor cojite pare a fi doar o strategie bazată pe credințe populare, mai ales că aceasta nu este menționată atunci când Iacob le spune soțiilor sale cum și-a dobândit turma.

30:43 După „turme" (care sunt de oi și de capre), LXX are în plus „vite".

CAPITOLUL 31

31:2 „Ca mai înainte": lit. „ca ieri și alaltăieri": semitism.

31:7 „De zece ori": LXX are „cu/de zece miei".

31:8 „Cei bălțați să fie simbria ta... bălțați": LXX are „Cele albe să fie simbria ta... albe".

31:11 „În vis": dacă în capitolul anterior nu se menționează nimic despre modalitatea prin care Dumnezeu i-a dezvăluit lui Iacob procedeul de „inginerie genetică" ce a dus la sporirea animalelor, aici patriarhul le spune soțiilor sale că îngerul lui Dumnezeu i-a descoperit acest lucru într-un vis. Această ambiguitate nu dovedește folosirea unor surse diferite, ci reflectă mai degrabă creativitatea narativă și stilistică a autorului (*cf.* Alter, 2004, *ad loc.*). ◆ în LXX Iacob visează: „țapii și berbecii se urcau pe oile și pe caprele pestrițe, bălțate și cu pete cenușii". Aceeași diferență la v. 12.

31:13 „Dumnezeul [de la] Bet-El": LXX și targumurile explicitează: „Dumnezeul care ți-a apărut la...", iar LXX traduce toponimul: „Locul lui Dumnezeu". La sfârșit, LXX are în plus „iar Eu voi fi cu tine".

31:14 „Parte și moștenire": hendiadă al cărei sens ar fi „parte în moștenire", iar aici „vreo parte".

31:16 „Toată bogăția": LXX are „toată bogăția și slava".

31:19 „Terafimii": figurine de mici dimensiuni reprezentând zeități despre care se considera că asigură bunăstarea familiei. Evident, familia lui Laban nu ajunsese la monoteism!

31:20 „L-a înșelat": lit. „i-a furat inima": în Biblie „inima" metaforizează întreaga interioritate a omului – minte, voință, sentimente; plecarea pe furiș este deci un fel de înșelăciune. LXX are „s-a ascuns". ◆ „Laban arameul": specificarea „arameul" ar sugera aici că Laban este oarecum un străin pentru Iacob.

31:21 „Râul": ebr. *nāhār* e termenul generic, dar adesea se referă la un fluviu anume, în context: aici este Eufratul. ◆ „muntele Gileadului": regiune deluroasă fertilă, la est de Iordan, unde vor avea loc înfruntări între aramei și evrei în perioada regalității (vezi 2 Regi 6–13).

31:23: „Frații": se referă adesea la rudele apropiate.

31:24 În LXX, Dumnezeu îi poruncește lui Laban doar: „nu cumva să-i spui lui Iacob lucruri rele". La fel la v. 29.

31:26 „Mânat": ebr. *nāhag*, verb folosit mai ales despre mânatul animalelor (*cf.* v. 18).

31:27 În LXX versetul începe cu „Dacă mi-ai fi dat de știre, te-aș fi lăsat să pleci..."

31:32 „Acela nu va mai trăi": unii au văzut aici o involuntară prevestire a morții premature a Rahelei.

31:33 „În cortul": LXX are „în casa", iar relatarea e mai amănunțită („a intrat... a ieșit... a intrat...").

31:34 Imaginea Rahelei șezând pe terafimi ar putea reflecta și disprețul autorului monoteist pentru idoli. ◆ „Laban a scotocit tot cortul, dar nu i-a aflat" nu apare în LXX.

31:39 „Pe cea sfâșiată de fiare nu ți-am adus-o": Iacob îi amintește lui Laban că i-a plătit până și pentru animalele sfâșiate de prădători sau furate de hoți, deși cutuma prevedea absolvirea păstorului de responsabilitate în aceste situații.

31:42 „Dumnezeul părintelui meu, Dumnezeul lui Avraham": LXX are doar „Dumnezeul părintelui meu Avraam". ◆ „Frica-lui-Isac": Dumnezeul de care se temea Isac, nume care îl desemnează pe Dumnezeul strămoșului.

31:43 „Este al meu": LXX are „este al meu și al fiicelor mele".

31:44 La sfârșitul versetului, LXX are în plus: „I-a zis: «Iată, nu e nimeni cu noi. Vezi, Dumnezeu este martor între mine și tine»". În TM această completare apare la v. 50.

31:45 „Iacob a luat o piatră": piatra are rol de aducere-aminte, ca și la 28:18; movila de pietre are semnificație politică, marcând granița.

31:46 „Au mâncat": LXX are „au mâncat și au băut". Aceeași diferență la v. 54.

31:47 Se discută dacă Galeed (ebr. *gal'ēḏ*) este identic cu Gilead (ebr. *gil'āḏ*) de la vv. 21, 22, 25 de mai sus. Oricum, *gal'ēḏ* înseamnă „movila mărturiei", la fel ca numele aramaic dat de Laban, *y'gar śāhaḏūtā'*.

31:48–52 LXX pare a avea la bază un original care punea laolaltă ceea ce corespunde cu TM 51a+48b (*cf.* LXX NEC, *ad loc.*), iar împărțirea în versete diferă.

31:49 „Miṭpa": ebr. *miṭpāh*, „post de veghe" este explicat aici prin verbul *yiṭep*, „să vegheze".

31:53 „Ei să judece": verbul este la plural ca pentru două divinități distincte, dar PenS și LXX îl pun la singular, sugerând că e vorba de același Dumnezeu. ◆ „S-a jurat pe Frica-lui-Isac, tatăl său": se consideră că aici Iacob evită să folosească termenul generic pentru divinitate *'elōhīm*, pentru a marca deosebirea de zeitățile lui Laban.

CAPITOLUL 32

32:1 Multe traduceri numerotează acest verset ca 31:55, așadar numerotarea va fi decalată până la sfârșitul cap. 32. ◆ „Nepoții":

ebr. *bēn* înseamnă în sens strict „fiu", dar mai frecvent, în sensul larg, se referă la descendenți în general sau exprimă chiar o relaționare strânsă (de ex. „fiii nunții" = nuntașii).

32:2 Între „în calea sa" și „și l-au întâmpinat", LXX are în plus „și ridicându-și ochii a văzut o tabără a lui Dumnezeu rânduită".

32:3 Mahanaim: LXX traduce cu *Parembolaí*, „taberele". Cuvântul ebraic are însă formă de dual, la care se va face aluzie mai jos (v. 11).

32:5 „Stăpânului meu, lui Esau... robul tău Iacob": atât în oracolul anterior nașterii (25:23), cât și în cuvintele binecuvântării paterne (27:29), Iacob e menit să fie mai-marele, stăpânul, iar Esau să fie sluga lui. Aici însă, din delicatețe sau/și teamă, Iacob inversează ierarhia.

32:8 „Două tabere": Alter observă că un fel de lege a imposibilei împărțiri străbate întreaga istorie a lui Iacob: doi frați luptând pentru o unică binecuvântare, două surori concurând pentru dragostea aceluiași bărbat, două turme, iar acum avutul patriarhului divizat în două tabere (2004, nota *ad loc.*)

32:14 „Dar": ebr. *min'ḥāh* este și un termen din sfera cultului, însemnând „prinos", „jertfă nesângeroasă".

32:21„Îl voi îmbuna": lit. „îi voi îmblânzi/împăca fața". ◆ „Mă va primi cu îngăduință": lit. „îmi va ridica fața", expresie curentă; imaginea este a unuia care îl ridică pe cel care s-a prosternat în fața sa.

32:23 „A trecut vadul Iaboqului": Iaboqul (ebr. *Yabbōq*) este un afluent al Iordanului dinspre est. Iacob vine de la nord, dinspre Gilead, iar Esau, de la sud, din Edom.

32:26 „L-a atins": multe traduceri moderne au „l-a lovit", care ar presupune verbul la forma intensivă (*piel*); aici însă verbul *nāga'* are forma de bază (*qal*), cu sensul „a atins". LXX (*hḗpsato*) și Vulg. (*tetigit*) respectă această nuanță.

32:27 „Lasă-mă să plec, căci s-au ridicat zorile!": limitarea temporală a personajului misterios care s-a luptat cu Iacob a dat naștere mai multor comentarii. Ideea unui duh nocturn care își pierde puterea în zori este un motiv folcloric răspândit. De aceea, Westermann îl consideră un demon. Nahum Sarna, urmând midrașul, îl vede ca pe spiritul tutelar al lui Esau (*apud* Alter, 2004, *ad loc.*). În mistica creștină, scena reprezintă lupta sufletului în rugăciune sau străbătând „noaptea întunecată" a încercării credinței. Punctul culminant al scenei este însă refuzul necunoscutului de a-și dezvălui numele. La v. 29, și mai clar la v. 31, este implicit identificat cu Dumnezeu; în Osea 12:5 se spune însă că era „înger".

32:29 „Israel": cea mai timpurie atestare epigrafică a acestui etnonim se găsește pe stela faraonului Merneptah, succesorul lui Ramses II (din a XIX-a dinastie egipteană). În al cincilea an al domniei sale (plasată de regulă în intervalul 1213–1204), faraonul a ridicat o stelă pentru a-și sărbători triumful asupra triburilor libiene care invadaseră Egiptul. Ultima parte a documentului, lung de 28 de rânduri, menționează rezultatul incursiunilor sale în Levant (Siria-Canaan): „Libia este în prinsoare, Hatti este supus. Canaan este jefuit. Așkelon este luat [ca rob] și Gezer este în prinsoare. Ienoam este una cu pământul. Israel este pustiit; sămânța lui nu mai există. Hurru [=Siria] a ajuns văduvă din pricina Egiptului." Declarația privind nimicirea completă a populației israelite reprezintă o hiperbolă cu rol propagandistic. Cercetătorii nu au ajuns la un consens cu privire la semnificația termenului „sămânță", care ar putea fi luat în sens propriu (*i.e.* „cereale"), nu metaforic. ◆ „Nu se va mai chema numele tău Iacob, ci Israel": Totuși, numele Iacob este folosit în paralel cu Israel, după cum se observă mai ales în paralelismul specific poeziei ebraice (de ex. Deut 32:33) sau unde se insistă că „Israel" se referă la Iacob și la semințiа sa, nu la Regatul din Nord. ◆ „Te-ai luptat

cu Dumnezeu și cu oamenii și ai biruit!": textul etimologizează numele *Yiśrā'ēl* pornind de la verbul *śārāh*, „a lupta", urmat de numele generic pentru divinitate. De obicei, însă, numele teofore care conțin *'ēl* îl au pe acesta ca subiect, nu ca obiect. Sensul ar fi deci „Dumnezeu va lupta", de partea lui Iacob și a seminției sale.

32:31 „Peniel": ebr. *penī'ēl* înseamnă „fața lui Dumnezeu".

32:33 „Vâna": ebr. *gīd* înseamnă „nerv", „tendon", „zgârci". ◆ LXX are *neūron*, „nerv", și adaugă „și l-a amorțit".

CAPITOLUL 33

33:7 „I s-au plecat": plecăciunea de 7 ori era o manifestare de respect comună popoarelor învecinate Israelului, după cum reiese din scrisorile din Amarna și din documentele ugaritice (mil. II î.H.).

33:8 „Tabăra": ebr. *maḥane*^{h} este folosit în mod neașteptat de către Esau, care trebuie să fi aflat de la slujitorii lui Iacob că turmele trimise înaintea sa erau un dar. În acest context, TM reflectă un interesant joc de cuvinte între *mnḥ* („dar") și *mḥnh* („tabără"), cel din urmă reflectând împărțirea de către Iacob a poporului, turmei, cirezii și cămilelor „în două tabere", în încercarea de a preîntâmpina un eventual atac din partea fratelui său (*cf.* Gen 32:8.9.11).

33:11 „Binecuvântarea mea": Iacob, care furase în două rânduri binecuvântarea cuvenită fratelui său, încearcă acum un gest diplomatic (reparator?), menit să restabilească echitatea, oferindu-i un dar pe care îl numește „binecuvântarea sa".

33:12 „Eu voi merge înaintea ta": LXX are *ep'eutheīan*, „pe [drumul] drept", „drept înainte" sau, după unii, „cât mai repede".

33:14 „Animalele": ebr. *m^{e}lā'hā^{h}* înseamnă „lucrare" (*cf.* Gen 2:2.3; 39:11); aici însă redarea prin „animale" este mai potrivită în context.

33:17 „A chemat numele": spre deosebire de situația de la 31:48, aici Iacob poate fi identificat ca actant și deci formula *qārā' šēm* este utilizată cu sens activ; numai KJV face notă discordantă („...the name of the place is called..."). ◆ „Succot": ebr. *sukkōṯ* înseamnă „colibe". LXX are *skēnaí*, „corturi".

33:18 „În pace": ebr. *šālēm* (rădăcina *ŠLM*) a fost înțeles de către LXX ca substantiv propriu, de unde și traducerea: „Iacov a ajuns la Salem, o cetate a lui Sihem" (adoptată și de unele traduceri moderne). PenS are *ŠLWM*, formă adoptată în traducerea de față, ca reflex al rugăciunii lui Iacob din Geneză 28:21.

33:19 „Qesite": ebr. *qᵉšîṭāʰ* desemnează o măsură de greutate sau, mai târziu, o monedă (a cărei valoare nu se cunoaște) sau o unitate pentru schimb în natură: LXX are „miei".

33:20 „L-a chemat El-Elohe-Israel": semnificația atât a numelui, cât și a funcției lui rămâne ambiguă. Unii înțeleg: „l-a chemat pe El [ca] Dumnezeul lui Israel" (Westermann susține că, așezându-se în Canaan, Iacob îl asimilează pe zeul canaanit suprem, El, cu Dumnezeul său unic, Elohim). Alții înțeleg că este un nume dat altarului. După alții, „l-a chemat" = „l-a invocat pe...". LXX are „l-a chemat/invocat pe Dumnezeul lui Israel". Vulg. are „a chemat asupra lui [= asupra altarului] pe preaputernicul Dumnezeu al lui Israel".

CAPITOLUL 34

34:2 „Heveul": LXX are, în *Codex Alexandrinus*, „horeul".

34:3 „S-a îndrăgostit de tânără": oricât de brutală a fost fapta săvârșită, spre deosebire de Tamar, care, după ce a fost violată de Amnon, fratele ei (2 Sam 13:15–17), a fost urâtă de acela, Dina rămâne obiectul pasiunii mistuitoare a lui Sihem, care o dorește de nevastă. ◆ „după inima": LXX are „după gândul".

34:5 „O pângărise": LXX specifică: „fiul lui Emmor o pângărise".

34:7 „Așa ceva nu se face": LXX are „și nu va fi/rămâne așa".

34:10 „Umblați în voie": ebr. *sāḥar* are sensul de bază „a umbla roată", „a umbla de colo-colo", „a cutreiera"; a dezvoltat apoi sensul de „a face negoț", dar pentru momentul narat ar fi anacronic; LXX echivalează acest din urmă sens: *emporeúesthe*. La fel în v. 21.

34:12 „Prețul și darul": ebr. *mōhar* este prețul pe care mirele îl plătește tatălui miresei, iar *mattān* desemnează cadoul făcut miresei.

34:14 După „au spus", LXX precizează: „Simeon și Levi, frații Dinei, fiii Liei".

34:15 După „ne vom învoi", LXX adaugă „și vom locui".

34:26 „Au luat-o pe Dina din casa lui Sihem": textul pare a justifica mânia dezlănțuită a fraților Dinei prin faptul că aceasta era sechestrată în casa „peținorului" (*cf.* Alter, 2004, n. *ad loc.*).

34:29 „Avutul... pruncii": LXX are *sṓmata* (lit. „trupuri")... *aposkeuḗ* (lit. „bagaje și însoțitori"), termeni care au fost interpretați aici ca „slugile/robii ... oamenii/slujitorii".

CAPITOLUL 35

35:2 „Dumnezeii străini": e vorba probabil de zei domestici, asemănători idolilor pe care îi furase Rahela de la Laban (Gen 31:19–34).

35:4 „Cerceii" ar putea fi tot niște simboluri idolatre (*cf.* Jud 8:26) ◆ La sfârșitul versetului, LXX are în plus: „și i-a făcut pierduți până în ziua de azi".

35:5 „Și au pornit": LXX are „Și Israel a plecat de la Sikima".

35:7 „El-Bet-El" ar însemna „Dumnezeul de la Bet-El" (*cf.* 31:13), dar vezi și nota de la 33:20. LXX are doar Bethel; Vulg. are *Domus Dei*, dar N.Vulg. are *Deus Bethel*.

35:8 „Alon-Bacut": LXX, precum și unele Biblii moderne, traduc toponimul: „Stejarul Plângerii".

35:9 După „s-a arătat iarăși lui Iacob", LXX are în plus: „la Luza".

35:11 „Dumnezeul Atotputernic": ebr. *'Ēl Şadday*, vezi nota la 17:1.

35:16 În LXX versetul începe astfel: „Iacob a plecat din Bethel și și-a înfipt cortul dincolo de turnul Gader" (în TM pasajul apare la v. 21). „Turnul" traduce prima parte a toponimului ebr. *Migdal-'Ēder*, pe care Targumul *Pseudo-Ionatan* îl traduce prin „Turnul Turmei". Vezi și nota la 47:8.

35:18 „Ben-Oni": LXX traduce „Fiul chinului meu". „Beniamin", nume de bun augur, înseamnă „Fiul mâinii drepte", fiul predilect.

35:19 „Efrata, adică Betleem": indicația ne arată că textul conține o glosă târzie care încearcă să explice cititorului unde se afla Efrata, deși ea ar fi fost mai potrivită în v. 16, când cetatea este menționată pentru prima oară. Interesant este faptul că harta mozaicată din Madaba, Iordania (sec. VI d.H.), ce conține cea mai veche hartă a Țării Sfinte, separă Efrata de Betleem. La fel, 1 Samuel 10:2 amplasează mormântul Rahelei în teritoriul lui Beniamin, care se află la nord de Ierusalim, prin urmare foarte departe de Betleemul actual, iar Ieremia 31:15 menționează o tradiție potrivit căreia ea a fost înmormântată la Rama, la jumătatea distanței dintre Betel și granița dintre Iuda și Beniamin.

35:22 „Ruben... s-a culcat cu țiitoarea tatălui său": gestul apare ca o tentativă de înstăpânire peste familie și explică de ce Ruben a fost decăzut din dreptul de întâi-născut (Gen 49:3). ◆ La sfârșitul versetului, LXX are în plus: „și i s-a părut un lucru rău".

35:27 „Qiriat-Arba – adică Hebron": LXX are „cetatea din câmpie, adică Hebron, în ținutul Canaanului". Vezi și nota de la 23:2.

CAPITOLUL 36

36 Autorul încheie istorisirea despre Esau printr-o listă de urmași tributară mai multor surse, pe care nu se preocupă să le unifice.

36:2 „(Fiica lui Ana,) fiica lui...": PenS, LXX și Syr. au „fiul lui...", urmând astfel procedeul tradițional al genealogiilor. De altfel și în TM, din v. 36:24 rezultă clar că Ana este un bărbat. Totuși, putem să înțelegem rațiunea din TM: Oholibama este fiica lui Ana și nepoata lui Țivon, termenul „fiică" putând fi folosit în acest sens, la fel cum este și termenul „fiu" în genealogiile bărbaților. Situația se repetă și în 36:14.

36:5 „Ieuș": TM are aici „Ieiș", dar cu indicația că trebuie citit (*qere'*) Ieuș. Alte cinci ocurențe, printre care textul paralel din 1 Cronici 1:35, redau acest nume ca „Ieuș", diferență explicabilă prin frecventa confuzie între *yod* și *waw*.

36:6 „Într-o [altă] țară": PenS și LXX spun că Esau a plecat „din țara Canaan", o formulă mai explicită decât în TM. Syr. precizează încă de aici că este vorba de Seir; acesta va apărea în TM la v. 8. Plecarea în „altă țară" este explicată în TM prin expresia care urmează: „de la fața lui Iacov, fratele său". Pentru a reda această idee cu claritate în românește am recurs la o inversiune. Se pare că Esau era stabilit deja în Seir, în momentul în care Iacob trimite solie la el (Gen 32:3); acolo s-a și întors după ce l-a întâmpinat pe fratele său revenit în Canaan (Gen 33:16). Unii văd aici alăturarea a două tradiții textuale. S-ar putea înțelege și că Esau își stabilise deja cartierul general în Seir, dar turmele și cirezile încă și le mai păștea în Canaan.

36:7 „Pribegiilor lor": ebr. *māgōr* are la bază verbul *gūr*, „a locui ca nou-venit/provizoriu" (de unde și *ger*, „străin", cu nuanța de „stabilit pe lângă altă populație"); termenul mai apare în răspunsul patriarhului Iacob oferit lui Faraon cu referire la

vârsta sa (Gen 47:9), iar expresia „țara pribegiilor lor" apare și în Iezechiel (20:38) cu referire la țara unde iudeii au fost exilați ca urmare a judecății divine. Statutul de „pribeag" reflectă aici atât natura nomadă a ocupației lor, cât și realitatea teologică a unui popor lipsit de patrie, dar care primise făgăduința că va stăpâni cândva Canaanul.

36:14 Vezi nota la 36:2.

36:20 „Seir Horitul": Seir este atât toponim, cât și numele strămoșului triburilor respective. „Horiții" (care nu trebuie identificați neapărat cu „huriții") au ajuns să fie absorbiți de populația edomită.

36:24 „Izvoarele calde" (*yemim*): sensul cuvântului (*hapax legomenon*) este nesigur: Vulg. are *aquae calidae*, iar Syr. are „apă": soluția este preferată de cele mai multe versiuni moderne. LXX îl interpretează ca antroponim: „(l-a găsit) pe Iamin (în pustiu)". PenS are *H'YMYM*, ce pare să se refere la numele uriașilor (emimii), originari din Moab (Gen 14:5; Deut 2:10). Targumurile și tradiția evreiască au interpretat prin „catâri". BHS propune citirea *hammayim*, „apă", rezultată din deplasarea lui *yod* din *HYMM* în *HMYM*.

36:26 „Dișon": TM are aici „Dișan", deși la v. 25 este Dișon, la fel în 1 Cronici 1:41.

CAPITOLUL 37

37–50 Cu excepția cap. 38, întreg pasajul constituie istoria lui Iosif. Ea diferă semnificativ de relatările despre ceilalți patriarhi, intervenția divină este mai puțin explicită, dar mesajul este axat tot pe desfășurarea planului lui Dumnezeu, a cărui Providență se folosește chiar și de faptele rele ale oamenilor spre binele aleșilor săi. S-a spus chiar că această secțiune este un roman pilduitor despre atitudinea dreptului aflat în

diasporă, care dă mărturie despre Dumnezeul său mai ales prin felul de a trăi. Istoria lui Iosif a inspirat, de-a lungul timpului, numeroase opere literare și plastice (de ex., *Iosif și frații săi*, de Thomas Mann).

37:2 „[istoria] urmașilor": ebr. *tol'dōt*, vezi nota la 4:2. ◆ „aducea... zvonuri rele": expresia este echivocă: unii înțeleg că Iosif îi relata tatălui său răutățile rostite de frații săi, iar alții – vorbele rele care circulau despre ei.

37:3 „O tunică aleasă", ebr. *kətōnet passīm* mai apare doar în 2 Samuel 13:19; a fost înțeleasă în mod tradițional ca o haină multicoloră (pestriță). Alții însă consideră că ar fi vorba de o haină cu mâneci lungi, sau împodobită cu broderii, care trăda un statut elevat. Esențialul este că era menită să-l distingă pozitiv față de frații săi – de unde și invidia acestora.

37:4 „Frații săi": PenS și LXX au „fiii săi".

37:5 „A visat un vis": visele lui Iosif sunt doar premonitorii, fără a comporta teofanii, ca la ceilalți patriarhi. ◆ „Iar ei l-au urât și mai mult": lipsește în LXX.

37:9 După „...fraților săi", LXX adaugă „și tatălui său".

37:10 „Când l-a povestit tatălui său și fraților săi": lipsește în LXX.

37:19 „Cel cu visele": lit. „stăpânul viselor", expresie cu sens peiorativ.

37:20 „Puțuri": Termenul *bōr* folosit aici denumește cavitățile naturale din subteranul calcaros al Canaanului. Uneori acestea erau lărgite artificial și li se tencuiau pereții pentru a reține apa de ploaie direcționată spre ele de pe versanții învecinați.

37:21–22 Aici intenția salvatoare este atribuită lui Ruben, întâiul-născut, pe când la vv. 26–27 cel care vrea să evite uciderea lui Iosif este Iuda. Poate fi vorba de două tradiții diferite sau de tendința ce se manifestă frecvent de a evidenția tribul lui Iuda, din care provine David.

37:23 „Tunica lui": nu apare în LXX și PenS; de altfel, în LXX urmează expresia „tunica sa pestriță pe care o avea pe el".

37:25 „Să mănânce": lit. „să mănânce pâine". Termenul „pâine" apare frecvent ca sinecdocă pentru „hrană". ◆ „mirodenii": ebr. *nᵉḵōṯ* poate fi o rășină plăcut mirositoare; LXX are *thymíama*, care denumește o substanță plăcut mirositoare care se arde sau se folosește la îmbălsămare. În general, pentru cele trei mărfuri amintite aici, nici dicționarele, nici traducerile nu oferă echivalări certe.

37:28 „Negustorii midianiți": lit. „bărbați midianiți ce negustoreau". În același verset apar ca „ismaeliți", pentru ca în v. 36 să se revină la „midianiți". După unii comentatori faptul dovedește folosirea a două surse. E posibil însă ca autorul să surprindă în felul acesta perspectiva mai puțin riguroasă a fiilor lui Iacob, pentru care orice negustori care străbăteau pustia erau „ismaeliți". Oricum, termenii sunt folosiți interschimbabil și în Judecători 8:24 cu referire la cei care în capitolele 6 și 7 apăruseră ca „midianiți". (Într-un fel ca „brașovenii" în Evul Mediu românesc.) ◆ „douăzeci de arginți": lit. „douăzeci de sicli de argint", valoarea în argint masiv, pentru că în această perioadă încă nu existau monede. Prețul este regăsit în *Codul lui Hammurabi* cu referire la valoarea despăgubirii pe care proprietarul trebuia să o primească pentru sclavul său mort din vina altora (art. 116, 214, 252). LXX are „douăzeci de galbeni".

37:34 „Și-a încins coapsele cu sac": formă de jale extremă: cel care jelea își lepăda hainele obișnuite și îmbrăca o pânză groasă și aspră; probabil bărbații își acopereau doar mijlocul.

37:35 „Lăcașul morților", ebr. *šᵉʾōl*: înainte de apariția credinței în învierea de apoi, omul biblic și-i imagina pe cei morți într-o lume a umbrelor, lipsiți de cunoaștere sau sentimente.

37:36 „Dregător": termenul *saris* derivă probabil din expresia akkad. *ša rēši*, „cel care este în frunte" sau „cel care este de aju-

tor". În perioada exilică și ulterior, termenul a fost folosit pentru a-i desemna și pe funcționarii de la palat care erau eunuci. Unii dregători, ca Potifar în cazul de față, care nu aveau legătură cu haremul, nu avuseseră parte de un tratament atât de drastic. Oricum, Potifar era căsătorit. ◆ „(comandantul) gărzilor": ebr. *ṭabbāḥ*, de la verbul *ṭāḇaḥ*, „a măcelări", „a ucide", apare atât cu sensul de „măcelar", „bucătar", cât și, la pl., cu acela de „gărzi de corp".

CAPITOLUL 38

38:1 „S-a aciuat": ebr. *nāṭāh* este folosit despre nomazii care își așezau tabăra într-un loc sau în altul, așa cum făcuseră și patriarhii (Gen 12:8; 26:25; 35:21). Același verb este folosit la v. 16 despre Iuda care „s-a abătut" pe la Tamar. ◆ „adulamit": Adullam era o cetate canaanită, la SV de Betleem.

38:2 „(Fiica unui canaanit al cărui nume era) Șua": ebr. *ŠW'* apare în LXX ca *Saua* și e considerat numele femeii canaanene devenite soția lui Iuda. La fel la v. 12, unde TM are „fiica lui Șua", iar LXX are „Saua, soția lui Iuda".

38:3 „El i-a pus numele Er": în LXX subiectul verbului este implicit același cu cel al participiului precedent (*syllaboûsa*, „zămislind"), ca și în celelalte situații (v. 4, 5). PenS are *„ea* i-a pus numele..." După TM s-ar părea că Iuda i-a pus nume doar fiului său întâi-născut. Oricum, la nașterea celui de-al treilea nu era acasă (v. 5).

38:8 „Urmaș": lit. „sămânță". ◆ „Fă-ți datoria de cumnat": ebr. *yabēm* se referă la căsătoria prin levirat. Obligația legală a leviratului era o practică des întâlnită în Orientul antic (*cf.* Deut 25:10).

38:9 „Lepăda": lit. „irosea".

38:12 „Timna": oraș în ținutul muntos al Iudeei, la vest de Betleem.

38:14 „S-a înfășurat", ebr. *tit'allāṭ*: LXX are *ekallōpísato*, „s-a înfrumusețat". ◆ „La intrarea Enaimului": nu apare în Syr. și Vulg.; toponimul „Enaim" (LXX *Ainan*) reprezintă o formă de dual, putând fi tradus prin „Cele două fântâni". Toponimul ar putea trimite aici și la cele două căsătorii ale lui Tamar sau la gemenii pe care avea să-i nască (*cf.* Alter, 2004, *ad loc.*).

38:17 „Ied": se reia motivul iedului sacrificat, al cărui sânge este folosit de frații lui Iosif pentru a-l induce în eroare pe Iacob.

38:18 „Pecetea ta, șnurul tău și toiagul tău": însemnele identității și statutului social ale unui personaj de vază. Pecetea se putea purta pe un inel la deget sau pe un lanț sau șnur la gât. Toiagul era folositor la mers și la păstorit, dar era și un semn distinctiv, putând fi personalizat prin formă, dimensiuni și încrustații. ◆ „șnurul": LXX are „colanul".

38:21 „Prostituata": Hirah, prietenul lui Iuda, folosește *qedēṣāʰ* în loc de *zōnāʰ* („târfă"). În trecut, consensul cercetătorilor era că termenii *qᵉdēṣāʰ* (fem.) și *qādēṣ* (masc.) vizează persoane care practicau așa-numita „prostituție sacră", adică relații sexuale ca parte a cultului adus unui zeu. Aceste presupuse practici ar fi avut la bază concepții asociate „magiei simpatetice", potrivit căreia relația sexuală dintre închinător și o prostituată sacră (atașată prin definiție unui sanctuar) era aducătoare de fertilitate. Într-un studiu devenit clasic, Yamauchi (1973) considera că, deși dovezile actuale sunt fragmentare și într-o oarecare măsură contradictorii, ele converg către ideea că practica prostituției sacre s-a răspândit treptat din Mesopotamia în Palestina, Siria-Fenicia, Cipru, Cythera, Corint, Cartagina și Sicilia. Potrivit cercetărilor lexicografice mai noi (*TDOT*, vol. 12, p. 542; *DCH*, vol. 7, p. 195, *s.u. qādēṣ*), nu există dovezi indubitabile că perechea *qᵉdēṣāʰ*/*qādēṣ* îi denumește pe adepții cultelor care promovau prostituția sacră. În diatribele profeților se face adesea legătura între idolatrie și curvie (*cf.* Osea 4:13–14),

de aceea este posibil ca echivalarea metaforică a unui cult non-yahvist cu prostituția să fi dus treptat la schimbarea valorii semantice a perechii *qedēṣāʰ/qādēṣ*. Așa s-ar explica de ce în contextul de față termenul *qᵉdēṣāʰ* este folosit ca sinonim pentru *zōnāʰ*.

38:24 „Ca să fie arsă": ușurința cu care Iuda pronunță sentința, chiar fără a verifica dovezile, este surprinzătoare.

38:26 „Ea are mai multă dreptate decât mine": lit. „ea este mai dreaptă decât mine"; nu în sens moral, ci în sensul că dorința ei de a lăsa urmaș este îndreptățită.

38:29 „Spărtură": numele Fares, ebr. *Pereṣ* (pauzal *Pāreṣ*), este pus în legătură cu verbul *pāraṣ*, „a străpunge, a ieși printr-o breșă". ◆ „I s-a pus numele": lit. „el i-a pus numele" (*wayyiqrāʾ*), dar PenS are „ea l-a numit", mai verosimil dacă ne gândim că, de obicei, în Biblie femeile sunt cele care dau nume nou-născuților. La fel la v. 30. Și LXX are aici „*ea* [...] i-a pus numele...".

38:30 Zara, ebr. *Zerāḥ* (pauzal *Zāraḥ*) are sensul de „strălucire" (*cf.* Is 60:3); este pus în legătură aici cu „firul stacojiu".

CAPITOLUL 39

39:1 „Comandantul gărzilor": vezi nota la 37:36.

39:2 „De ispravă": lit „de succes", „care izbândea".

39:4 „Îi slujea îndeaproape", ebr. *ṣērēṭ*: LXX are *euēréstei*, „îi era plăcut" ◆ „peste casa sa": unii comentatori cred că îndatoririle lui Iosif se aseamănă cu acelea ale unui dregător egiptean (*iʾmy-r pr*), deși alții spun că totuși nicăieri Iosif nu primește atribuții și titluri caracteristice administrației egiptene. Titlul echivalent egiptean pentru Iosif ar fi trebuit să fie: *iʾmry-r3 pr wr n nb t3.wy*, „dregător-șef al palatului", sau *ḫry pr*, „dregător al casei".

39:6 „Pâinea pe care o mânca": potrivit tradiției rabinice *Gen. Rab.* 86:6, fraza ar fi un eufemism și o referire la soția lui Potifar.

39:7–21: Episodul ispitirii lui Iosif de către femeia lui Potifar își găsește o paralelă în „povestea celor doi frați" din Egipt (sec. XIII î.H.). Acolo, soția lui Anubis încearcă să-l seducă pe tânărul Bata, cumnatul ei. Lezată de faptul că acesta rezistă avansurilor ei, soția îl ponegrește înaintea lui Anubis. În povestea egipteană, Bata, ca și Iosif aici, fuge „ca un leopard" din fața soției lui Anubis. Finalul însă nu este același ca în relatarea biblică, pentru că, în „povestea celor doi frați", Anubis află adevărul, ajunge acasă și își ucide nevasta, pe care o aruncă la câini. O altă paralelă, poate mai bună, cu relatarea despre Iosif este autobiografia lui Idrimi, cel mai tânăr fiu al regelui din Alalakh (sec. XV î.H.). Asemănările dintre cele două narațiuni sunt semnificative: Idrimi este alungat de frații mai mari, după o dispută cu ei, și călătorește o bună bucată de timp în țări străine: străbate țara beduinilor (sau Sutu), trece prin Canaan, colindă câțiva ani printre Habiru, iar în final ajunge în Ugarit. În timpul peregrinării sale printre Habiru, primește de la Baal, zeul furtunii, câteva profeții în care acesta i se arată binevoitor; textul se încheie cu preamărirea eroului principal și, în cele din urmă, are loc împăcarea cu frații săi.

39:9 „...împotriva lui Dumnezeu": întrucât vorbește cu o străină, este firesc ca Iosif să folosească numele divin generic.

39:12 „Lăsându-și veșmântul în mâna ei": detaliul evocă partea de început a narațiunii despre Iosif (cap. 37), când eroul rămâne fără haină. Acolo este folosită expresia *kᵉṯōneṯ passīm*, „tunică aleasă" (v. 23), pe când aici – *beged*, „veșmânt".

39:13 După „a fugit afară", PenS și LXX adaugă „a ieșit". La fel la v. 18.

39:15 „La mine": PenS are „în mâna mea".

39:16 „A venit la mine": expresia ebr. *bā' 'ēlay*, lit. „a intrat la mine", adesea folosită eufemistic pentru „a venit să se culce cu mine".

39:17 La sfârșitul versetului, LXX are în plus „și mi-a spus: «Mă voi culca cu tine»".

39:18 „Când mi-am ridicat glasul": LXX are, ca la v. 15, „când a auzit că mi-am ridicat glasul".

39:20 „Temniță": ebr. *bēyt hassōhar*, lit. „casa rotunjimii", apare numai în povestea lui Iosif (cap. 39–40); se pare că este un cuvânt de origine babiloniană, după alții – egipteană, care ar însemna „fortăreață". În Orientul Apropiat Antic nu exista pedeapsa cu închisoarea, ci doar arestul în așteptarea judecății.

CAPITOLUL 40

40:1 „paharnicul" (cel care gusta și turna vinul) și „pitarul" (cel care răspundea de pregătirea aluaturilor) erau funcții de mare încredere la curtea regelui.

40:13 „Îți va înălța capul": expresie des întâlnită în Biblie arătând repunerea în demnitate. ◆ „rânduiala dintâi": ebr. *mišpāṭ* desemnează o decizie cu valoare juridică. Aici este vorba de numirea în funcție a dregătorului prin decretul lui Faraon.

40:19 „Îți va înălța capul de pe umeri (lit. de pe tine)": expresia de la v. 13 are aici o complinire ironică ce îi răstoarnă sensul obișnuit. LXX are „îți va lua capul de la tine".

CAPITOLUL 41

41:13 „Acela a fost spânzurat": pedeapsa constă în expunerea publică a trupului ucis.

41:14 „El s-a bărbierit, și-a schimbat hainele": LXX are „[ei] l-au bărbierit, i-au schimbat haina".

41:16 „Nu eu: Dumnezeu îi va da lui Faraon un răspuns prielnic (lit. „spre pace")": PenS și LXX au „Fără Dumnezeu, Faraon nu va primi un răspuns spre pace (PenS)/mântuitor (LXX)".

41:21 La sfârșitul versetului, LXX are în plus: „dar am adormit [iar]".

41:38 „Duhul lui Dumnezeu": expresie neașteptată în gura faraonului!

41:40 „Tot poporul meu se va supune gurii tale": LXX are aici verbul *hypakoúō*, care desemnează mai explicit actul supunerii. Verbul ebraic *nāṣaq* are sensul primar de „a săruta", dar aici are sensul de a respecta poruncile cuiva. Vulg. are *ad tui oris imperium cunctus populus oboediet*, „de porunca gurii tale va asculta tot poporul".

41:43 „Abrek": *hapax legomenon* care a fost interpretat prin raportare la diferite limbi: ebraică, egipteană și akkadiană. În ebraică, termenul seamănă fonetic cu forma de persoana întâi singular a verbului *bārak*, „a îngenunchea". În egipteană, sună asemănător cu *'ib-r-q*, „Atențiune!". În akkadiană, termenul se apropie de *abarakkatu(m)*, *abarakku(m)*, *abarikkum*, „administrator, majordom, intendent", caz în care strigarea *Abrek!* s-ar referi la titlul pe care Faraon i l-a dat lui Iosif (Croatto, 1966, pp. 113–115).

41:45 „Țafnat-Paneah": LXX îi oferă lui Iosif un nume care pare a reconstitui un nume egiptean: Psonthomphanech, a cărui interpretare etimologică a dus în două direcții: „omul care dezvăluie fața ascunsă a lucrurilor" sau „salvatorul lumii" (vezi nota lui C. Bădiliță în *Septuaginta* vol. 1, *ad loc.*). Moshe Weinfeld (*apud* Alter, 2004, *ad loc.*) presupune un sens: „Dumnezeu a vorbit și el trăiește", din expresia egipteană *Dje(d)-Pa-Nute(r)-('e)f-ankh*, sau din *Djef(ai)-Nute(r) pa-'ankh*. Kenneth A. Kitchen spune însă că ambele sunt puțin probabile, pentru că numele teofore egiptene din această perioadă specifică divinitatea la care fac referință, nu doar amintesc despre divinitate în general. El preferă să-l reconstruiască astfel: *Djat-naf (I)pi-'ankh* alăturat numelui semitic *YWSP*, după modelul cunoscut în cazul altor

nume de asiatici: „X (nume semitic) care este numit Y (nume egiptean, aici *Djat-naf)*", adică „*YWSP Djat-naf (I)pi-'ankh*" (vezi Kitchen, 1993, pp. 345–346 și n. 125, 126). ◆ „Asnat", ebr. *'āsᵉnaṯ*, LXX *Asenneth*: nume egiptean care ar însemna „a zeiței Nut", venerată în delta Nilului. ◆ „On": oraș preoțesc cunoscut în lumea greacă sub numele de Heliopolis. ◆ Ultima propoziție: „Iosif a cutreierat țara Egiptului", nu apare în LXX, poate pentru că este reluată mai explicit în versetul următor.

41:48 „Acelor șapte ani": PenS și LXX reiau expresia folosită deja: „cei șapte ani care au fost de belșug".

41:51 „Manase": ebr. *Mᵉnaṣeh* este o formă de participiu a verbului *nāṣah*, „a da uitării", la forma intensivă (*piel*), aici cu valoare cauzativă, „a face să uite".

41:52 „Efraim": ebr. *'epʳrāyim* trimite la verbul *pārāh*, „a rodi".

41:56 „Tot ce aveau": LXX are „toate grânarele". ◆ „dar foametea se întețea în țara Egiptului" nu apare în LXX.

41:57 „Tot pământul": expresia încheie narațiunea, formând incluziune cu apariția ei precedentă la începutul versetului.

CAPITOLUL 42

42:1 „A văzut că este grâu": LXX are „văzând... că este vânzare". ◆ „De ce vă uitați unii la alții": LXX are „de ce leneviți".

42:4 „Nenorocire": LXX are „slăbiciune". La fel la v. 38.

42:6 „Cu fața până la pământ": lit. „cu nările la pământ"; începe să se împlinească visul premonitoriu al lui Iosif (37:7.9).

42:9 „Slăbiciunea (țării)": ebr. *'erwāʰ*, lit. „goliciune". Aici are un înțeles figurat, referindu-se la părțile mai vulnerabile ale țării. LXX are *íchnē*, „urme", „indicii". La fel la v. 12.

42:11 „Cinstiți": LXX are „pașnici". La fel la v. 19 etc.

42:13 „Suntem fiii unui singur bărbat": nu mai apare aici în LXX.

42:15 „Veți fi încercați": LXX are „vă veți da pe față". ◆ „Pe viața lui Faraon": lit. „viu este Faraon", formulă de jurământ (de tipul „pe viața mea..."). LXX are „pe sănătatea lui Faraon".

42:19 „Duceți grâu pentru foametea din casele voastre": lit. „duceți grâul foametei caselor voastre". LXX are „duceți grâul pe care l-ați cumpărat" (lit. „duceți cumpărătura voastră din distribuirea de grâu").

42:20 „Și nu veți muri": LXX are „iar de nu, veți muri".

42:21 „Am văzut": LXX are „am trecut cu vederea".

42:28 „Tocmai ce am dat de el": vorbire intens marcată în ebraică: *wᵉgam hinnēh*, lit. „și chiar iată" (PenS are lit. „și chiar iată el", LXX are „și iată acela").

42:30 „Stăpânul": ebr. *ʾaḏonīm*, formă de plural, care conferă solemnitate. ◆ după „a vorbit aspru cu noi" LXX adaugă „ne-a pus în temniță".

42:34 „Veți putea umbla în voie prin țară", vezi nota la 34:10.

CAPITOLUL 43

43:3 După „fratele vostru", LXX precizează „cel mic". La fel la v. 5.

43:8 „pruncii": LXX are „lucrurile".

43:11 „Puțin balsam și puțină miere, mirodenii și mir, fistic și migdale": în LXX darurile sunt: „rășină, miere, tămâie, ulei binemirositor, fistic și nuci (migdale?). ◆ „Miere", ebr. *dᵉḇaṣ*: albinăritul era cunoscut în Egipt (Gene Kritsky, *The Tears of Re: Beekeeping in Ancient Egypt*), de unde s-a răspândit probabil și în Canaan (Mazar, Panitz-Cohen, 2007, pp. 202–219). Tradiția rabinică susține însă că ar fi vorba despre siropul de curmale, fapt care ar explica plasarea termenului *dᵉḇaṣ* alături de pomii fructiferi în lista bogățiilor naturale ale Canaanului (Deut 8:8).

43:14 „Dumnezeul Atotputernic": vezi nota la 17:1. LXX are „Dumnezeul meu".

43:16 După „pe Beniamin", LXX are în plus „fratele de-o mamă cu el".

43:18 „Să vină val-vârtej": LXX are „să fim învinuiți pe nedrept".

43:24 „Omul i-a dus în casa lui Iosif" nu apare în LXX.

43:28 După răspunsul fraților, PenS și LXX au în plus cuvintele lui Iosif: „Binecuvântat de Dumnezeu este omul acela!"

CAPITOLUL 44

44:1 „Pune argintul fiecăruia la gura sacului lui": cuvintele par a fi un adaos, pentru că în v. 12 nu se amintește nimic despre argint, ci doar despre cupă.

44:2 „Cupa de argint", ebr. *gᵉḇīaʿ hakkesep̱*: în Ieremia 35:5, *gaḇīaʿ* denumește un urcior din ceramică, înalt de 20-25 cm, folosit de obicei la păstrarea vinului sau a apei. Aici și în Exod 25:37 *gaḇīaʿ* este mai degrabă o cupă, și nu un urcior.

44:4 „De ce ați răsplătit binele cu rău?": lit. „de ce ați răsplătit cu rău în locul binelui?": LXX adaugă (la începutul v. 5): „de ce mi-ați furat cupa de argint?"

44:5 „Cu care ghicește": termenul ebraic folosit aici este *naḥēš*, „a ghici, a prezice". Divinația prin folosirea lichidelor este atestată mai ales în Mesopotamia, iar metoda de ghicire consta fie în urmărirea jocului de lumini format de lichidul (cel mai probabil ulei) vărsat din cupa de argint sau dintr-un vas (lecanomanția din Mesopotamia), fie în urmărirea și interpretarea formelor pe care le căpăta turnarea uleiului într-un pahar cu apă (oleomanție), sau în observarea felului în care cade apa în cupă (hidromanție). Aici metoda nu este precizată.

44:7 „Departe de", ebr. *ḥālīlāʰ lᵉ*: expresia este folosită adesea pentru a introduce un jurământ cu subiectul la persoana a treia (aici și în Iov 34:10), dar mai ales la persoana întâi (44:17; Ios

22:29; 1 Sam 2:30; 2 Sam 20:20 etc.). *Ḥālīla*^{h} înseamnă „pângărire", prin urmare expresia este o formulă eliptică de jurământ care se referă în special la violarea lui.

44:8 „[Chiar și] argintul... ți l-am adus înapoi... deci cum să furăm argint sau aur...?". Potrivit interpretării rabinice din *Gen. Rab.* 92.7, v. 8 este unul din cele zece locuri (Ex 6:12; Num 12:14; Deut 31:27; 1 Sam 23:3; Ier 12:5 – de două ori; Iez 15:5; Prov 11:31; Est 9:12) din Biblie în care se aplică principiul *qal wa-ḥomer* (argumentația de la simplu la complex, *a minori ad maius*), în logica modernă numit *a fortiori*.

44:12 „A căutat", ebr. *ḥāpaṣ*: același verb este folosit în 31:35, atunci când Laban își căuta în corturile lui Iacob terafimii furați. Ca pentru a spori tensiunea dramatică, persoana care a furat este controlată ultima. ◆ „cupa a fost găsită": LXX are „a găsit, cupa" – textul ebraic pune accentul pe cupă, și nu pe slujitorul care face căutările pentru găsirea ei.

44:13 „Și-au sfâșiat hainele": gestul semnifică întristarea profundă sau groaza la aflarea făptașului (Iacob a procedat la fel când a aflat de presupusa moarte a lui Iosif, Gen 37:34).

44:14 „Au căzut la pământ înaintea lui": gestul „căderii la pământ" are mai multe valențe. El semnifică adesea reverența în fața lui Dumnezeu sau a unui stăpân (Deut 9:18), dar în acest caz denotă implorarea milei și supunerea totală.

44:15 „Oare nu știați că un om ca mine poate să ghicească?": este folosit aici același termen pentru „a ghici" ca în v. 5, însă nu știm care este adevărul din spatele cuvintelor. Blufează Iosif, ca să pună presiune psihologică asupra fraților săi (Wenham, 1998, p. 425), sau afirmația are suport în realitate (Hamilton, 1995, p. 565)?

44:17 „Departe de": Iosif folosește aceeași formulă de jurământ pe care au folosit-o și frații săi în v. 7 pentru a nega implicarea lor în furt.

44:18 Versetul reprezintă începutul lungului discurs pe care Iuda îl rostește în fața lui Iosif; conform uzanței retorice, prima

parte recapitulează în amănunt faptele, iar a doua parte aduce argumente emoționale. ◆ „precum Faraon": LXX are „cu/alături de Faraon".

44:21 „Să-l văd cu ochii mei", lit. „să-mi pun ochii pe el"; expresia ar putea însemna și „să am grijă de el", conform interpretării LXX, dar și a unor traducători moderni (TOB).

44:24 „Tatăl meu", dar LXX, PenS și Syr. au „tatăl nostru".

44:28 „Eu am zis: «De bună seamă a fost sfâșiat în bucăți»": LXX are „voi mi-ați spus că a fost mâncat de fiare".

44:32 „Dacă nu ți-l voi aduce": LXX are „Dacă nu-l aduc la tine și nu-l pun înaintea ta".

44:34 „Răul": LXX are „relele".

CAPITOLUL 45

45:2 „A plâns în hohote": este a treia oară când Iosif plânge (42:24; 43:30). La început, a plâns în ascuns, ca să nu fie văzut de frații săi. ◆ „au auzit egiptenii", lit. „au auzit *Miṣraïm*". *Miṣraïm* îi poate desemna fie pe egipteni (etnonim), fie teritoriul Egiptului (toponim). Prin urmare, ebr. *wayyišmʿū Miṣraïm* se poate înțelege în trei moduri: fie egiptenii din afara camerei i-au auzit hohotele, fie Egiptul a aflat despre această veste, fie toți egiptenii i-au auzit hohotele. LXX este mai specifică adăugând „toți".

45:4 „L-ați vândut", lit. „m-ați vândut".

45:5 „Nu fiți întristați": ebr. *ʾāṣaḇ* este folosit și în 6:6 pentru a exprima sentimentul lui Dumnezeu în privința răutății oamenilor. ◆ „m-ați vândut aici": de fapt, după Geneză 37:28, frații lui Iosif l-au vândut unor negustori midianiți/ismaeliți ce treceau cu caravana în drum spre Egipt, iar conform Genezei 37:36, midianiții l-au vândut mai departe lui Potifar, dregătorul faraonului. Tot pasajul trebuie citit în cheie teologică: Dumnezeu a îngăduit ca Iosif să trăiască și să ajungă la fel de puternic „ca

faraonul". Răul imediat produs de frați se transformă într-un bine cu efecte pe termen lung, Iosif fiind purtat de brațele proniei divine spre Egipt. ◆ „să (vă) păstreze în viață": ebr. *(lᵉ)miḥyāh* în Levitic 13:10.24 se referă la regenerarea pielii unei răni, iar în Judecători 6:4 și 17:10 are sensul de „mijloc de subzistență", „hrană".

45:6 „Țară", lit. „interiorul țării".

45:7 „Rămășiță", ebr. *šᵉʾērīṯ*: termenul apare numai aici în Tora. Este o temă predilectă la profeți. ◆ „să vă țină în viață spre mare izbăvire": LXX are lit. „și să hrănească mulți urmași după voi".

45:8 „Tată pentru faraon": adică sfătuitorul cel mai important. Expresia este atestată în Egipt pentru vizirii egipteni (*tꜣtj*) încă din mileniul III î.H. În alte locuri (Jud 17:10; Jud 18:19; 2 Rg 6:21; 2 Rg 13:14; Is 22:21), expresia „tată pentru..." se referă la preoți și profeți.

45:9 „Tatăl meu": în convorbirea cu frații săi, Iosif se referă la Iacob numindu-l „tatăl meu" (ca în v. 3), și nu „tatăl nostru", dorind să se distanțeze de frați, dar și să exprime astfel dragostea pe care i-o poartă tatălui său.

45:10 „Ținutul Goșen": numele nu apare în nici un text egiptean, ci este mai degrabă un nume semit. Goșen este și numele unei cetăți din Canaan (Ios 15:51) și numele altui ținut din sudul teritoriului lui Iuda (Ios 10:41; 11:16). Ținutul menționat aici este o regiune aflată la est de delta Nilului, cunoscută în analele istorice ca Wadi Tumilat, menționată într-una dintre scrisorile funcționarilor lui Merneptah ca fiind propice păstoritului. LXX are „Gesem din Arabia".

45:11 „Nu cumva să sărăcești": LXX are „să nu fii nimicit".

45:12 „Ochii voștri văd... că gura mea... vorbește": formulă cu aură de solemnitate, subliniind importanța celor spuse.

45:13 „Aduceți", lit. „coborâți", ebr. *hōraḏtem*: termenul amintește aici de cuvintele lui Iacob îngrijorat de soarta lui Benia-

min: dacă i se va întâmpla ceva și lui, „îmi veți coborî (*hōraḏtem*) căruntețea cu mâhnire în Lăcașul morților" (Gen 42:38).

45:15 „Cu ei", lit. „asupra lor".

45:16 „Vestea", lit. „glasul".

45:17 „Dobitoacele": LXX are „căruțele".

45:18 „Ce e mai bun", lit. „bunătatea".

45:19 „Ți s-a poruncit": LXX are „poruncește". ◆ „Căruțe": ebr. *'ăgālōṯ* sunt un fel de căruțe grele, fără scaune, de obicei cu două roți (rareori cu patru roți) sau un fel de care de transportat bunuri, trase de vite. ◆ „copiii": ebraicul *ṭaṗ* este un termen generic referitor la cei care merg mai greu: femei, copii, bătrâni, dar și, eventual, alți membri ai unei familii nomade care nu pot face marșuri lungi.

45:20 „Să nu vă pară rău", lit. „ochilor voștri să nu le fie milă de". ◆ „ce e mai bun", lit. „bunătatea".

45:21 „Potrivit poruncii lui Faraon": lit. „pe gura lui Faraon". LXX are „după cele spuse de Faraon, regele".

45:22 „Trei sute de [sicli de] argint": înainte de apariția monedelor în perioada persă, argintul era folosit sub formă de bucăți (pepite) care se cântăreau. LXX are „trei sute de galbeni".

45:23 „Zece măgărițe...": LXX are „zece catârce", iar încărcătura lor e doar „pâini".

CAPITOLUL 46

46:1 „Beer-Șeba": gândind că Iacov trăia în valea Hebronului (Gen 37:14), prima oprire în drumul spre Egipt, împreună cu toți ai casei, ar fi fost Beer-Șeba (aflat la 40 km sud de Hebron), adică la o distanță de două zile de mers. ◆ „a adus jertfe": Isaac ridicase deja un altar la Beer-Șeba (Gen 26:25).

46:2 „Vedeniile nopții", ebr. *mar'ōt hallaylāh*: vedenia este de regulă o stare extatică vizuală care are loc în timpul zilei, însă

aici este doar o experiență auditivă nocturnă. Dumnezeu i s-a mai adresat noaptea lui Iacob și cu alte ocazii (Gen 28:10 și urm.; 32:22 și urm.). Tot noaptea i s-a arătat Dumnezeu și lui Avraham (Gen 15), lui Laban (31:24), dar și regelui Gherarei, Abimelec (Gen 20:3). Aici este ultima dată când Dumnezeu li se adresează direct patriarhilor. ◆ „Iată-mă!" (ebr. *hinnēnī*) este echivalat în LXX cu „Ce este?" (*tí estin*).

46:3–4 „Dumnezeu", în ebraică, articulat: *hā'ēl*. ◆ „nu te teme", ebr. *'al tīrā'*: aici este unul din cele patru locuri din Geneză în care apare expresia (Gen 15:1; 21:17; 26:24). Făgăduința divină cuprinde patru părți: autorevelarea divinității („Eu sunt Dumnezeu, Dumnezeul tatălui tău"), încredințarea („nu te teme!"), obiectul fricii („să cobori în Egipt"), făgăduința („căci un neam mare te voi face acolo... Iosif își va pune mâna peste ochii tăi").

46:5 „Căruțe", vezi nota la 45:19; aici însă LXX echivalează *țap* cu *aposkeué*, „avut", „bagaje". ◆ „Faraon": în LXX, Iosif e cel care trimite căruțele.

46:6 „Vitele și avutul": LXX are „bunurile și toată agoniseala".

46:13 „Iov", ebr. *yōḇ*: PenS are *YSWB*, iar LXX are *Iasoub*, ca în lista din Numeri 26:24 și 1 Cronici 7:1.

46:20 „Asnat... On": vezi nota la 41:45. ◆ După „Efraim" LXX are în plus: „Manase a avut fii, pe care i-a născut concubina sa siriană: pe Machir, iar lui Machir i s-a născut Galaad. Fiii lui Efraim, fratele lui Manase: Sutalaam și Taam. Fiul lui Sutalaam: Edem."

46:21 Față de TM, unde toți apar ca fii ai lui Beniamin, în LXX apar trei generații: „Fiii lui Beniamin: Bala și Chobor și Asbel. I s-au născut fii lui Bala: Ghera și Noeman și Anchis și Ros și Mamphin și Ophimim. Lui Ghera i s-a născut Arad". În TM această listă diferențiată apare în Numeri 26:40–41.

46:22 „Paisprezece": LXX are „optsprezece" – de fapt sunt nouăsprezece!

46:26 „Șaizeci și șase de suflete": în v. 27 apare „șaptezeci". Aici nu sunt numărați în tabără Er și Onan, deja morți (v. 12), precum și Iosif, Manase și Efraim, care erau deja în Egipt. În total șaizeci și cinci, la care se adaugă Dina.

46:27 „Două (suflete)": LXX are nouă! ◆ „Șaptezeci": în versetul 26 apare „șaizeci și șase". Aici sunt incluși în numărătoare Iacob, Iosif și cei doi fii ai lui Iosif. LXX are „șaptezeci și cinci", ceea ce înseamnă că lipsesc din numărătoare Iacob și Iosif, dar sunt adăugați cei nouă fii ai lui Iosif, în loc de doi.

46:28 „Ca să i se înfățișeze [lui Iosif] în Goșen", sau: „să-i arate, înaintea lui, [calea] spre Goșen". Textul ebraic este corupt și enigmatic. Ebraicul *l^{e}hōrōt* înseamnă de obicei „a instrui, a învăța pe cineva", însă lipsește obiectul direct, deci construcția pare incertă. LXX are: „El l-a trimis pe Iuda înaintea lui la Iosif ca să-l întâlnească în Cetatea Eroilor din pământul lui Ramesses". Traducerile moderne oscilează și ele. ASV, ESV, NASB: „să-i arate calea înaintea lui spre Goșen", NIV: „să ia instrucțiuni despre Goșen", KJV: „să-i îndrume fața spre Goșen", NAB, NABRE: „ca el să-l poată întâlni în Goșen", NJB: „ca Iuda să se poată înfățișa lui Iosif în Goșen". ◆ Față de TM „Goșen... ținutul Goșen" LXX are aici „Cetatea Eroilor... ținutul Ramesses", dar la 45:10 are „Ghesem", iar la 46:34 are „Ghesem din Arabia".

46:29 „Carul": ebr. *merkāḇā^{h}*, „car de luptă". ◆ „arătându-i-se", ebr. *wayyērā' 'ēlāw*: mai poate fi tradus „când l-a văzut". În cel puțin alte șase locuri din Geneză expresia descrie o apariție divină destinată patriarhilor: lui Avraham (12:7; 17:1; 18:1), lui Isac (26:2.24), lui Iacob (35:9), însă aici este singurul loc în care ea descrie întâlnirea dintre doi oameni.

46:34 „Păstorii de turme" (*rō' ē^{h} ṭō'n*): aici ar putea fi o aluzie la domnia hicsoșilor în Egipt (~ 1660–1560 î.H.), care erau

numiți „regi păstori", pentru că și egiptenii aveau păstori de vite, pe care-i priveau cu respect (Gen 47:6). De altfel, dacă urmărim discursul lui Iosif în care apare această expresie: vv. 32, 34 și 47:3, ar trebui să înțelegem mai bine aluzia din v. 34. Iosif dorește să-i prezinte pe frații săi faraonului ca „păstori de turme" (*rō ʿēʰ ṣōn*), „crescători de vite" (*ʾanšē miqneʰ*) (v. 32), îi învață apoi să spună, dacă vor fi întrebați, că sunt „crescători de vite" (*ʾanšē miqneʰ*), pentru că „păstorii de turme" (*rōʿēʰ ṣōn*) sunt urâciune pentru egipteni (v. 34), iar când ajung înaintea faraonului și sunt întrebați, frații spun despre ei că sunt „păstori de turme" (*rōʿēʰ ṣōn*) (47:3). Deși Iosif spune că „păstorii de turme" sunt „urâciune pentru egipteni" (v. 32), totuși ei nu pățesc nimic în urma mărturiei din 47:3. O explicație simplă ar fi că egiptenii, în majoritate agricultori sau orășeni, îi considerau inferiori pe ciobanii seminomazi din nord și preferau să-i știe izolați în pășunile din zona Deltei (*cf.* Alter, 2004, n. *ad loc.*)

CAPITOLUL 47

47:2 „A luat cinci oameni": de ce doar cinci? Speiser (2008: 350) crede că i-a luat pe cei care puteau face o impresie mai bună. Tradiția iudaică spune însă exact contrariul: astfel, în *Gen. Rab.* 95.4, cei cinci frați sunt cei mai slabi și mai neimportanți, pentru că Iosif se temea ca nu cumva Faraon să-i facă soldați dacă ar fi fost cei mai buni dintre ei; cei cinci ar fi: Ruben, Simeon, Levi, Beniamin și Isahar. ◆ „dintre cei mai buni", ebr. *miqṣēʰ ʿeḥāw*: *miqṣēʰ* înseamnă propriu-zis „margine", „hotar", însă este folosit aici cu sensul de „cei mai buni dintre frați", dacă-i înțelegem pe aceștia ca pe un „ținut".

47:3 „Fraților lui": LXX și PenS au „fraților lui Iosif". ◆ „păstori de turme": vezi nota de la 46:34.

47:5 În LXX cuvintele faraonului încep cu pasajul care se află în TM la sfârșitul v. 6 („Să se așeze... vitele mele"). Urmează

o inserție narativă care reia pe scurt cele spuse deja: „Iacob și fiii săi au venit la Iosif în Egipt, iar Faraon, regele Egiptului, a auzit aceasta". Apoi textul este identic cu ceea ce este v. 5 în TM.

47:6 „Oameni pricepuți": expresia ebraică *'anșē ḥayil* are mai ales conotație militară (Jud 11:1; 2 Sam 23:20 etc.). Un *'îș ḥayil* este mai ales un bărbat apt pentru serviciul militar.

47:11 „Moșie", ebr. *'aḥuzzāh*: termen generic pentru „proprietate". Apare și în 17:8, când Dumnezeu îi făgăduiește lui Avraham stăpânirea Țării; în 23:4.9.20, când Avraham cere o țarină pentru a o putea îngropa pe Sara; în 36:43, când sunt enumerate căpeteniile edomite; în 48:4, când Iacob amintește făgăduința ce i-a fost făcută de Dumnezeu; în sfârșit, în 49:30 și 50:13, ambele cu referire la cap. 23. ◆ „ținutul Rameses": numele apare abia în secolul XII î.H. la faraonii dinastiei a 19-a. Ținutul Rameses (Ex 1:11; 12:37; Num 33:3.5) ar putea fi identificat cu Qantir sau Tanis, din nord-estul deltei Nilului, devenit reședință a faraonilor din dinastia a 19-a.

47:12 „După numărul pruncilor": vezi nota la 45:19. LXX are „după inși" (lit. „trupuri").

47:16 După „vă voi da", LXX, PenS și Targumul adaugă cuvântul „pâine".

47:18 „Nu vom ascunde de stăpânul meu": LXX are „Să nu pierim de la stăpânul nostru".

47:19 „De ce să murim sub ochii tăi, și noi, și pământurile noastre?": LXX are „Așadar, pentru ca noi să nu murim în fața ta, iar pământurile noastre să nu rămână pustii..."

47:21 „Iar pe popor l-a mutat în cetăți": LXX are „a înrobit poporul ca sclavi", citind *he'eḇīḏ*, „a înrobi", față de ebr. *he'eḇīr*, „a muta", precum și *la'aḇādīm*, „ca sclavi", față de *le'ārīm*, „în cetăți". PenS redă fragmentul la fel ca LXX. Dacă ținem seama de contextul imediat (vv. 23–24), în care vedem că poporul trebuia să cultive pământul, deci trebuia să locuiască lângă ogor,

LXX și PenS par a avea dreptate, iar TM păstrează un text defectuos.

47:22 „Pământul preoților", adică al preoților egipteni. Ebr. *kōhēn*, „preot", este folosit ulterior și pentru preoții israeliți, însă în cartea Genezei nu este vorba decât de preoții altor neamuri: Melchisedec (Gen 14:18), Poti-Fera (Gen 46:20), preoții lui Faraon (Gen 47:22.26).

47:23 „Poporului": LXX are „tuturor egiptenilor".

47:24 „Și ca să vă hrăniți pruncii" nu apare în LXX, vezi însă și nota la 45:19.

47:27 „Ținutul Goșen": în v. 11, ținutul este numit Rameses; la 46:28 această denumire apare doar în LXX. ◆ „a dobândit moșii": ebr. *'āḥaz*; vezi nota pentru substantivul corespunzător *'aḥuzzāh* , la 47:11.

47:28 „Șaptesprezece ani": exegetul evreu medieval David Qimhi remarcă simetria cu anii petrecuți de Iosif în casa tatălui său (37:2): „După cum Iosif a stat în poala lui Iacob șaptesprezece ani, a stat și Iacob în poala lui Iosif șaptesprezece ani" (*apud* Alter, 2004, n. *ad loc.*).

47:29 „Sub coapsa mea": vezi nota la 24:2. ◆ „bunăvoință și credincioșie": vezi nota la 24:27. ◆ „credincioșie": ebr. *'emeṯ* se referă la o noțiune complexă care include ideea de adevăr, dar și de soliditate, statornicie, fiabilitate. Termenul ebraic ar putea fi redat prin „adevăr", când se referă la Dumnezeu, sau prin „credincioșie", când este asociat cu un subiect uman.

47:30 „Mă voi culca alături de părinții mei", ebr. *wᵉšāḵaḇtī 'im 'aḇōṯay*: expresie unică în Geneză, apare mai ales în cărțile istorice (Regi și Cronici) și se referă la o moarte naturală, nu violentă.

47:31 „S-a închinat": ebr. *hiṣṭaḥawāh* are mai ales înțelesul de „a se prosterna", dar poate desemna și simpla aplecare; în privința nuanței de sens de aici, părerile sunt împărțite. ◆ „din vâr-

ful patului": LXX are „pe capul toiagului", vocalizând *MṬH*, ca *maṭṭe*^{h} („toiag"), față de TM, care are *miṭṭā*^{h}, „pat".

CAPITOLUL 48

48:1 După „Efraim", LXX adaugă: „și s-a dus la Iacob".

48:3 „Dumnezeul Atotputernic", ebr. *'Ēl Šadday*: vezi nota la 17:1. LXX are „Dumnezeul meu".

48:7 „Padan": LXX are „Mesopotamia Siriei". ◆ „Rahela": LXX adaugă „mama ta". ◆ „pe drum, lângă mine... când mai era doar o bucată de drum până să ajung la Efrata": LXX are „pe când mă aflam aproape de hipodrom, la Chabrata, ca să merg la Ephrata". „Hipodromul" nu are explicație pornind de la un text ebraic: s-a presupus că ar fi o glosă a traducătorului („acolo unde e acum hipodromul"): în *Testamentul celor XII patriarhi* se pomenește de existența unui hipodrom aproape de mormântul Rahelei (*apud* LXX NEC, n. *ad loc.*). „Chabrata" este interpretarea ca toponim a ebr. *kiḇraṯ (-'ereṣ)*, „o bucată (de drum – lit. pământ").

48:8 „Aceștia": LXX adaugă „pentru tine".

48:12 „Iosif... s-a plecat cu fața la pământ": în LXX cei doi fii sunt cei care se închină.

48:14 „A pus-o pe capul", ebr. *wayyāšeṯ 'al rōš*: punerea mâinii este exprimată aici prin verbul *šīṯ* (și în v. 17), dar și prin verbul *śīm* („a pune") în v. 18, spre deosebire de literatura preoțească (de ex. Lev 1:4; 16:21), în care punerea mâinii pe capul cuiva este redată prin verbul *sāmaḵ*. Cel mai probabil toate cele trei verbe: *šīṯ, śīm* și *sāmaḵ* sunt sinonime, sau, după cum precizează Milgrom (2008:150), *sāmaḵ* ar exprima punerea mâinii asupra cuiva apăsându-i capul, pe când *šīṯ* și *śīm* nu ar fi decât o simplă așezare a mâinii deasupra cuiva. ◆ „deși Manase era întâiul-născut" nu apare în LXX.

48:15 „Pe Iosif": LXX are „pe ei" (aceeași diferență ca la 48:12). ◆ „au umblat": LXX are „au fost bineplăcuți". ◆ „m-a păstorit": LXX are „m-a crescut".

48:16 „Îngerul", însă PenS are „regele". ◆ „care m-a izbăvit", ebr. *haggō'ēl*: este singura apariție a termenului în Geneză. ◆ „în mijlocul Țării": în context s-ar putea înțelege și „pe pământ".

48:20 „Prin tine va binecuvânta Israel": LXX are „Prin voi se va binecuvânta Israel".

48:22 Textul ebraic este dificil în acest loc. Cuvântul *ṣ'ḵem* poate fi înțeles fie ca substantiv propriu, anume cetatea Șekem (Sichem), aflată la baza versantului muntelui Garizim din nordul Israelului, fie ca un substantiv comun, „umăr", „povârniș", „versant muntos", cel mai probabil al muntelui Garizim, care domină Sichemul. Însă, folosit ca substantiv comun, ar trebui să fie de genul feminin, pe când numeralul ce urmează în text, *'aḥad*, este masculin. PenS are numeralul la forma feminină, *'aḥat*, făcând astfel o aluzie directă la povârnișul muntelui Garizim, muntele sacru al samaritenilor.

CAPITOLUL 49

49:1 „În zilele ce vin", lit. „la sfârșitul zilelor": expresia se poate referi la un viitor mai îndepărtat sau poate avea sens eshatologic.

49:3 „Ruben": patriarhul Iacob i se adresează direct, la persoana a doua (vv. 3–4). ◆ „Întâietate în semeție și întâietate în tărie": LXX are „crunt de răbdat, crunt, semeț".

49:4 „Să nu fii tu întâiul": LXX are „să nu dai în clocot". ◆ Ruben își pierde statutul de întâi-născut fiindcă s-a culcat cu Bilha, „țiitoarea tatălui său" (Gen 35:22).

49:5 „Simeon și Levi": singurul loc din profeție în care sunt menționați doi frați la un loc. Asocierea lor este cerută, în acest caz, de faptul că cei doi au jucat un rol fundamental în acțiunea

de răzbunare asupra lui Sihem și a celor din cetatea lui. Patriarhul Iacob vorbește despre ei la persoana a treia (vv. 5–7). Cititorul care își imaginează scena rămâne cu impresia că Iacob, tulburat de rememorarea evenimentului, nu are ochi să-i vadă pe cei doi fii care au periclitat grav siguranța familei sale. Această distanțare devine și mai evidentă în 49:6. ◆ „Unelte de silnicie": LXX și PenS au „au săvârșit nedreptate/nelegiuire". ◆ „uneltirile lor": *hapax legomenon*, sens incert; ebr. *mᵉḵērāʰ* poate desemna și cuțitul pentru circumcizie (*maḵᵉrēt*).

49:6 „Slava": ebr. *kāḇōḏ*; LXX are *hḗpata*, lit. „ficații", ceea ce presupune vocalizarea *kāḇēḏ*. ◆ „au ucis oameni..." evocă răzbunarea lor excesivă pentru necinstirea surorii lor, Dina (Gen 34:25 și urm.). ◆ „au schilodit": ebr. *ʿiqqᵉrū*, potrivit lui R. Peter (*VT* 25 [1975], p. 494), face referire la tăierea tendoanelor de la picioarele boilor, pentru a împiedica folosirea lor la munci sau ca jertfă (*cf.* Ios 11:6.9; 2 Sam 8:4; 1 Cron 18:4). ◆ „boi": ebr. *ṣōr*, „bou/taur": unii au citit însă *ṣūr*, „zid", traducând „au dărâmat zidul" – Vulg. *suffoderunt murum*, KJV „digged down a wall", Alter (2004) „tore down ramparts".

49:8 „Iuda": profeția despre Iuda (vv. 8–12) este a doua ca lungime din acest capitol, după aceea despre Iosif (vv. 22–26). Patriarhul Iacob i se adresează lui Iuda mai întâi la persoana a doua (vv. 8–9), după care continuă profeția despre el la persoana a treia (vv. 10–12).

49:9 „(De pe) pradă": ebr. *ṭerep* poate însemna „pradă", dar și, în sens mai larg, „ceva proaspăt smuls/rupt", asociat în alte locuri cu o frunză (Gen 8:11) sau cu o mlădiță (Iez 17:9). LXX are *blastós*, „mlădiță".

49:10 „Toiag... sceptru": LXX are, conceptualizând, „căpetenie... cârmuitor". ◆ „Picioarele lui", ebr. *ragᵉlāw*: PenS are *DGLYW*, „steagurile lui" (ebr. *degel*, „stindard/steag"). ◆ *ṣīlōʰ*: *crux interpretum*. Unele manuscrise ale PenS și Targumul *Onqelos*

au *ṣellōh*, „care este al lui", de unde înțelesul: „(până când vine întru) ceea ce este al lui"; și LXX are *tà apokeímena autō*$_i$, „cele puse deoparte pentru el". După alții este un toponim, *Ṣīlōh*, locul unde a fost așezat o vreme chivotul Legământului (Ios 18:1 etc.). Alții interpretează cuvântul în legătură cu verbul *ṣālāḥ*, „a trimite": Vulg. *qui mittendus est*. Alții emendează în *mōṣ^{e}lōh*, „conducătorul său" (de ex. Westermann, 2004: 231). ◆ „ascultarea": LXX are „așteptarea".

49:11 „Aleasă vie", ebr. *śōrēqā^h*: LXX are *hélix*, „spirală", „vrej".

49:12 „Întunecați": LXX are „scânteietori".

49:13 „Zabulon": începând cu profeția despre Zabulon, patriarhul Iacob vorbește despre ceilalți numai la persoana a treia: Isahar (vv. 14–15), Dan (vv. 16–17), Gad (v. 19), Așer (v. 20), Neftali (v. 21), Iosif (vv. 22–26) și Beniamin (v. 27).

49:14 „Asin ciolănos": LXX are „a poftit binele". ◆ „samare": ebr. *miṣp^{e}tāyim* (formă de dual) nu apare decât aici și în Judecători 5:16, iar sensul este conjectural, căci după alții ar însemna „staule". LXX are „moșteniri".

49:15 „Corvezi": ebr. *mas* denotă mai ales munca forțată.

49:16 „Dan": în afară de Iuda și Iosif, Dan este al treilea conducător de trib care primește două binecuvântări. ◆ „Triburile": ebraicul *ṣeḇeṭ* are și înțelesul de „vargă", „toiag". ◆ „ca unul dintre triburile lui Israel": frază enigmatică. Cel mai probabil se referă la faptul că tribul lui Dan nu era așa de puternic ca altele, de aceea trebuia să fie individualizat.

49:17 „Viperă": ebr. *ṣ^{e}p̄īpon* desemnează vipera cu corn. LXX are „stând la pândă". ◆ „mușcă copitele": vipera care pândește pentru a ataca mortal ar putea fi o imagine a tacticii luptătorilor din tribul lui Dan, trib ale cărui așezări nu erau fortificate (*cf.* Alter, 2004, n. *ad loc.*). Metafora este, de altfel, întâlnită și într-un text din Ugarit (KTU 1.100). Astfel, o iapă divină numi-

tă „mama cailor" strigă după ajutor la Șapșu, zeița-soare, deoarece puii ei mor de mușcăturile șarpelui. La rândul său, Șapșu îi poartă mesajul mai departe către zei, iar fiecare dintre ei încearcă să ajute, după puteri. Totuși, numai acțiunile zeului Horon, zeul iadului, rezolvă problema, și astfel iapa divină se mărită cu Horon.

49:18 „Spre mântuirea ta...": v. 18 pare ciudat în contextul general al cap. 49. Freedman (1980, p. 34) crede că este un element liturgic inserat care întrerupe șirul profețiilor din poem.

49:19 „Gad, o ceată se va năpusti": în ebr. joc de cuvinte bazate pe aceeași rădăcină: *Gāḏ gᵉḏūḏ yᵉgūḏennū*. ◆ „se va năpusti spre călcâi": LXX are „va ataca călcâiul lor" (v. nota următoare).

49:20 „Din Așer", ebr. *mē'āšēr*: BHS semnalează o posibilă segmentare „accidentată" între versete: litera M ar putea fi parte din versetul anterior (...*'āqēḇam*, „călcâiul lor"), după cum apare, de altfel, în PenS, în LXX și în Vulg.; astfel, și acest paragraf s-ar conforma structurii celorlalte (cu excepția celui consacrat lui Iosif), care încep cu numele proprii.

49:21 „Căprioară": LXX are „tulpină". ◆ „care rostește cuvinte *dragi*": ebr. *šeper* este un *hapax legomenon*. S-au propus și alte traduceri: „care face pui frumoși", „căreia îi mijesc coarnele", însă verbul care însoțește expresia este în ebraică la participiu masculin singular: *hannōtēn*, „cel care dă", prin urmare nu „căprioara" (feminin în ebraică: *'ayyālāʰ*) este subiectul, deci nu căprioara rostește cuvinte..., ci Neftali. Altă explicație pentru *šeper* ar fi legătura cu akkad. *šipru(m)*, „veste, mesaj de victorie", deci: „care aduce mesajul de victorie" (vezi și Rendsburg, 1996, p. 117).

49:22 „Vie mănoasă", ebr. *bēn pōrāṯ*: de fapt textul este dificil și au fost propuse mai multe variante de interpretare: 1) pus în legătură cu ugariticul *prt*, „vacă, junincă", *pōrāṯ* ar putea fi „onagru" (*cf.* Os 8:9, unde Efraim este comparat cu un „măgar sălbatic" [ebr. *pere'*]); 2) unii văd termenul *pōrāṯ* ca fiind un

participiu activ feminin de la *pārāh*, „a fi roditor" (deși forma consacrată este *pōreh*), drept care sintagma ar însemna „fiul unei ramuri roditoare" (Westermann, 2002, p. 237, RSV), sau „fiu sporit" (LXX) sau „fiul meu va fi numeros" (Targ. *Onqelos*); 3) de la radicalul *prt*, revocalizat *p'rāṯ*, în loc de *pōrāṯ*, „Eufrat", de unde „fiul Eufratului" (Albright, 1973, p. 27).

49:23 „Arcașii": lit. „stăpânii săgeților".

49:24 „Brațele": lit. „brațele mâinilor". ◆ „neclintit" (ebr. *tēṣeḇ*); în LXX: „a fost rupt", după ebr. *tiṣṣāḇēr*. ◆ „arcul": în Vechiul Testament, dar și în literatura Orientului Apropiat Antic, arcul are mai multe semnificații: 1) forța militară a dușmanului, încât „a sfărâma arcul cuiva" înseamnă a-l anihila (Ier 49:35; 51:56; Os 1:5); prin extensie, „sfărâmarea arcului" înseamnă distrugerea arsenalului, deci încetarea războaielor, pacea universală (Os 2:20/18; Ps 46:10/9); 2) putere, vigoare (1 Sam 2:4; 2 Rg 9:24; Iov 29:19–20). ◆ „Celui Puternic": profeția despre Iosif conține cele mai multe apelative divine din cap. 49: „Celui Puternic" (ebr. *'aḇīr*), „Păstorul" (ebr. *rō'e'h*), „Stânca lui Israel" (ebr. *'eḇen Yiśrā'ēl*), „Dumnezeul tatălui tău" (ebr. *'ēl 'āḇīḵā*) (v. 25) și „Cel Atotputernic" (ebr. *ṣadday*) (v. 25). „Păstorul" nu apare în LXX.

49:25–26 În LXX: „de la Dumnezeul tatălui tău; și ți-a venit în ajutor Dumnezeul meu și ți-a dat binecuvântarea cerului de sus și binecuvântarea pământului, care le cuprinde pe toate, datorită binecuvântării sânilor și pântecelui, binecuvântării tatălui tău și mamei tale. El a întrecut în tărie binecuvântările munților statornici și binecuvântările țărmurilor veșnice: acestea să fie peste capul lui Iosif și peste frații săi, pe care i-a călăuzit el".

49:26 „Strămoșilor mei": lit. „celor care m-au zămislit". ◆ „pus deoparte": ebr. *nāzīr*; alți traducători au preferat celălalt sens al cuvântului: „prinț".

49:30 „Peștera Macpela": vezi nota la 23:9.

CAPITOLUL 50

50:2 „Vracilor", ebr. *hărōpe'îm*: lit. „vindecătorilor". LXX are „celor care îmbălsămează pentru înmormântare". Termenul se referă la cei care se ocupă de îmbălsămarea trupurilor decedaților. Cuvântul egiptean *wt* desemnează atât acțiunea îmbălsămării, cât și învelirea mumiei în fâșiile textile speciale. Probabil „vracii" de aici sunt tocmai cei care înfășurau trupurile îmbălsămate în fâșiile specifice mumiilor egiptene. ◆ „să-l îmbălsămeze": cap. 50 din Geneză este singurul loc din Vechiul Testament în care este menționată îmbălsămarea (v. 2, de două ori, și v. 26). De menționat că procedeul nu a fost folosit de israeliți, ci numai de egipteni pentru trupurile lui Iacob/Israel și Iosif.

50:3 „Șaptezeci de zile": Diodorus Siculus (*Bibl. ist.* 1.72) ne spune că la egipteni perioada de doliu pentru un faraon era de șaptezeci și două de zile.

50:5 „M-a pus să jur": LXX (numai Codexul Alexandrin) și PenS adaugă: „înaintea morții sale". ◆ „să-mi înmormântez tatăl": PenS adaugă: „după cum m-a pus să jur".

50:8 „Copiii": vezi nota la 45:19. LXX traduce prin „rubedenie".

50:9 „Tabăra a fost foarte mare", ebr. *hammaḥane^h kāḇēḏ m^e'ōḏ*: probabil se face referire la o escortă militară numeroasă.

50:10 „Goren-Atad": *hapax legomenon* în Vechiul Testament. Așezarea nu a fost identificată încă de cercetători. LXX are „Aria atadului", toponim provenit de la ebr. *'āṭāḏ*, copac falnic și longeviv, arborele de jujuba – *Ziziphus spina Christi* (Tatu, 2006, pp. 105–124).

50:11 „Avel Mițraim": etimologie populară bazată pe asemănarea dintre *'āḇēl*, „pajiște", „pârâu" (numai în toponime) și *'ēḇel*, „tânguire", „jelanie".

50:22 „O sută zece ani": Iosif a trăit în Canaan primii șaptesprezece ani ai vieții, iar restul de nouăzeci și trei în Egipt

(Hamilton, 1995, p. 709). Pentru egipteni durata ideală a vieții era de o sută zece ani (Vergote, 1959, pp. 200–201, ANET 414).

50:23 „A treia generație": în Iov 42:16 se spune despre acesta că a trăit să-și vadă urmașii până la a patra generație, lucru ce simbolizează o viață împlinită (Ps 128:6, Prov 17:6; Is 53:10). Găsim paralele cu această idee și în literatura Orientului Apropiat antic. Astfel, în a doua inscripție a lui Nerab (KAI 226.5), citim: „Am văzut copiii cu ochii mei până la a patra generație", iar în inscripția memorială a mamei lui Nabonid (ANET 561), citim: „i-am văzut pe descendenții mei vii până la a patra generație".

50:26 „Sarcofag", ebr. *'ārōn*: cuvântul desemnează doar aici un „sarcofag"; în rest este folosit îndeosebi pentru „chivotul" Legământului. Tradiția ebraică târzie valorifică acest aspect și face o paralelă între Iosif, care a fost pus într-un sarcofag (*'ārōn*), și cele două table ale Legii, care au fost puse într-un chivot (*'ārōn*) (Ginzberg, 2003, p. 430).

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BIBLIOGRAFIE

Deoarece bibliografia biblică tinde spre infinit, am indicat aici doar principalele instrumente de lucru folosite direct pentru realizarea acestei lucrări.

Biblia Hebraica Stuttgartensia, ed. K. Elliger et W. Rudolph, editio quinta emendata opera A. Schenker, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1997.

Biblia Sacra Vulgata, ed. R. Gryson, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, ^{5}2007.

Nova Vulgata Bibliorum Sacrorum Editio, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1979.

Septuaginta, ed. Alfred Rahlfs; editio altera Robert Hanhart, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 2006.

*

La Sainte Bible, Version établie par les moines de Maredsous, Nouvelle édition revue et corrigée, Brepols, Paris–Turnhout, 1975.

La Bible de Jérusalem, nouvelle édition entièrement revue et augmentée, Éditions du Cerf, Paris, 1998.

La Bible, traduction œcuménique (éd. réservée à l'Association œcuménique pour la recherche biblique), Éditions du Cerf & Société Biblique Française, Paris, 1988.

La Bible: Notes intégrales, traduction oecuménique, Éditions du Cerf & Bibli'O – Société Biblique Française, Paris, 2010.

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

The Holy Bible, Revised Standard Version, An Ecumenical Edition, Collins, New York–London, 1973.

New English Translation (The NET Bible), Biblical Studies Press, 2005.

The HarperCollins Study Bible: Fully Revised and Updated, HarperOne, San Francisco, 2006.

La Sacra Bibbia della Conferenza Episcopale Italiana, Città del Vaticano, 1997.

The Five Books of Moses. A Translation with Commentary by Robert Alter, Norton, New York–London, 2004.

Berlin, Adele – Brettler, Marc Zvi – Fishbane, Michael, *The Jewish Study Bible*, Oxford University Press, Oxford, 2004.

Biblia sau Sfânta Scriptură, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 1988.

Biblia sau Sfânta Scriptură, ediție jubiliară a Sfântului Sinod, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, București, 2001.

Septuaginta, vol. I–VI, traducere (coord. Cristian Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu, Dan Slușanschi), Colegiul Noua Europă–Polirom, București–Iași, 2004–2011.

Biblia. Traducere, introduceri și note de pr. Alois Bulai și pr. Eduard Patrașcu, Editura Sapientia, Iași, 2013.

Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament, cu trimiteri [= Dumitru Cornilescu], ediție revizuită ortografic, Societatea Biblică Interconfesională din România, București, 2014.

*

Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament, ed. James B. Pritchard, IIIrd ed. with Supplement, Princeton University Press, Princeton, ³1969.

Brown, F. – Driver, S.R. – Briggs, C.A., *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon with an Appendix Containing the Biblical Aramaic*, Hendrickson, Peabody, 1906.

Dicționar enciclopedic al Bibliei, Editura Humanitas, București, 1998.

Ilan, Tal, *Lexicon of Jewish Names in Late Antiquity: Part I: Palestine 330 BCE–200CE*, (TSAJ 91), Mohr Siebeck, Tübingen, 2002.

Kautzsch, E., *Gesenius' Hebrew Grammar*, ed. rev. şi lărgită, trad. de A.E. Cowley, Clarendon, Oxford, ²1910.

Koehler, L. – Baumgartner W., *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*, trad. M.E. J. Richardson, Brill, Leiden, 1994–2000, ed. CD-ROM.

Léon-Dufour, X. (dir.), *Vocabulaire de théologie biblique*, Cerf, Paris, 1970. Trad. rom. *Vocabular de teologie biblică*, ARCB, Bucureşti, 2001.

McKenzie, John L., *Dictionary of the Bible*, Collier Macmillan Publishers, London–New York, 1965.

Sander, N.Ph. – Trenel, I., *Dictionnaire Hébreu-Français*, Slatkine Reprints, Geneva, 1991.

Zorell, F., *Lexicon Hebraicum et Aramaicum Veteris Testamenti*, Fasc. 1–9, Reeditio Photomechanica, Pontificium Institutum Biblicum, Roma, 1968.

*

Abegg, Martin Jr. – Flint, Peter – Ulrich, Eugene, *The Dead Sea Scrolls Bible: The Oldest Known Bible Translated for the First Time into English*, HarperOne, New York, 1999.

Albright, W.F., „A Biblical Fragment from the Maccabaean Age: The Nash Papyrus", *Journal of Biblical Literature* 56 (1937), 3, pp. 145–176.

_____, „From the Patriarchs to Moses", *The Biblical Archaeologist* 36.1 (1973), pp. 5–33.

Alonso-Schökel, L. „Literary Genres, Biblical", în *New Catholic Encyclopedia*, vol. 8, McGraw-Hill, New York, 1967, pp. 803–809.

Alter, Robert, *The Art of Biblical Narrative*, Basic Books, New York, 1981.

Archer, Gleason Jr., *A Survey of Old Testament Introduction*, Moody Press, Chicago, ³1994.

Barr, James, *The Semantics of Biblical Language*, Oxford University Press, Oxford, 1961.

Blum, Erhard, *Die Komposition der Vätergeschichte* (Wissenschaftliche Monographien zum Alten und Neuen Testament 57), Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 1984.

———————, *Studien zur Komposition des Pentateuch*, (Beiheft zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft 189), Walter de Gruyter, Berlin–New York, 1990.

Briquel Chatonnet, Françoise – Desreumaux, Alain, „Syriac Inscriptions in Syria", *Hugoye: Journal of Syriac Studies*, vol. 14.1, (2011), pp. 27–44.

Brock, Sebastian, *The Bible in the Syriac Tradition*, St. Ephrem Ecumenical Research Institute – Correspondence course 1, Kottayam, 1989.

Broșteanu, Monica, *Numele lui Dumnezeu în Coran și în Biblie*, Editura Polirom, Iași, 2005.

Brown, R. – Fitzmyer, J. – Murphy, R.E., *Introducere și comentariu la Sfânta Scriptură* (The New Jerome Biblical Commentary), vol. 2: *Pentateuhul*, trad. și prelucrare pentru limba română de pr. Dumitru Groșan, Editura Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2007.

Buhl, F., *Kanon und Text des Alten Testament*, W. Faber, Leipzig, 1891.

Burkitt, F.C., „The Hebrew Papyrus of the Ten Commandments", *The Jewish Quarterly Review* 15 (1903), 3, pp. 392–408.

Campbell, J.G., *Deslușirea sulurilor de la Marea Moartă*, trad. I. Peleanu, Editura Hasefer, București, 2005.

Carr, D.M., *Reading the Fractures of Genesis. Historical and Literary Approaches*, Westminster-John Knox Press, Louisville, 1996.

Cohen, Marcel, *Le système verbal sémitique et l'expression du temps*, Éditions Leroux, Paris, 1924.

Cohen, Shaye, „The Significance of Yavneh: Pharisees, Rabbis, and the End of Jewish Sectarianism", *HUCA* 55 (1984), pp. 27–53.

Cohn, R.L., „Narrative Structure and Canonical Perspective in Genesis", *JSOT* 25, (1983), pp. 3–16.

Collins, John D., „Before the Canon: Scriptures in Second Temple Judaism", în *Old Testament Past, Present, and Future: Essays in Honor of Gene M. Tucker*, Abingdon, Nashville, 1995, pp. 225–242.

Comfort, Philip Wesley, *The Origin of the Bible*, Tyndale, Carol Stream, 2004.

Croatto, Jose Severino, „'Abrek «Intendent» dans Gén. XLI 41, 43", *Vetus Testamentum* (1966), pp. 113–115.

Dahl, N.A. – Segal, Alan F., „Philo and the Rabbis on the Names of God", *Journal for the Study of Judaism*, 9 (1978), pp. 1–28.

Danby, Herbert, *The Mishnah*, Oxford University Press, Oxford, 1933.

Dietrich, M. – Lorentz, O. – Sanmartín, J., *Die keilalphabetischen Texte aus Ugarit: Einschliesslich der keilalphabetischen Texte ausserhalb Ugarits. Teil 1 Transkription* (AOAT 24/1), Kevelaer, Butzon & Bercker – Neukirchen-Vluyn, Neukirchener, 1976; republicat ca *The Cuneiform Alphabetic Texts from Ugarit, Ras Ibn Hani and Other Places* (KTU, ed. a II-a; ALASPM, 8), Ugarit Verlag, Münster, 1995.

Dorival, G. – Harl, M. – Munnich, O., *La Bible grecque des Septante. Du Judaïsme hellénistique au christianisme ancien*, Cerf – Éditions C.N.R.S., Paris, 1994.

Edelman, Diana V. – Davies, Philip R. – Nihan, Christophe – Römer, Thomas, *Clés pour le Pentateuque. État de la recherche et thèmes fondamentaux*, Labor et Fides, Geneva, 2013.

Eshel, Hanan, „Wadi Sdeir", în Lawrence H. Schiffman, James C. VanderKam (eds), *Encyclopedia of the Dead Sea Scrolls*, vol. 2, Oxford University Press, Oxford, 2000, pp. 851–852.

Franz, Gordon, „Remember, Archaeology is NOT a Treasure Hunt!", *Bible and Spade* 18 (2005), pp. 53–59.

Freedman, D.N., *Pottery, Poetry, and Prophecy: Studies in Early Hebrew Poetry*, Eisenbrauns, Winona Lake, 1980.

Ġabriyāl, Fawlūs – al-Bustāni, Kamīl 'Afrām, *Al-'Ādāb as-Suryāniyya – 'a'lām as-suryān: al-ǧuz' al-'awwal – al-'uṣūr al-'ūlā*, Manšūrāt al-Ǧāmi'at al-Lubnāniyya, Beirut, 1969.

Garbini, Giovanni – Durand, Gabriel, *Introduzione alle lingue semitiche*, Brescia, Paideia, 1994.

Garcia López, F., *El Pentateuco. Introducción a la lectura de los cinco primeros libros de la Biblia*, Editorial Verbo Divino, Estella, 2003.

Gaster, T.H., *Manuscrisele de la Marea Moartă*, trad. S. Dumitru, Editura Herald, Bucureşti, 2005.

Geisler, Norman L. – Nix, William E., *A General Introduction to the Bible*, revised and expanded, Moody Press, Chicago, 1986.

_____, *From God to Us: How We Got Our Bible*, Moody Press, Chicago, 1974.

Gerhardsson, Birger, *Memory and Manuscript: Oral Tradition and Written Transmission in Rabbinic Judaism and Early Christianity*, Eerdmans, Grand Rapids, 1998.

Ginzberg, Louis, *Legends of the Jews*, Jewish Publication Society, Philadelphia, ²2003.

Ginsburg, Christian D., *Introduction to the Massoretico-Critical Edition of the Hebrew Bible*, Trinitarian Bible Society, London, 1897.

Hamilton, Victor P., *The Book of Genesis, Chapters 18–50* (The New International Commentary on the Old Testament), Eerdmans, Grand Rapids, 1995.

Hurvitz, Avi *et al.*, *A Concise Lexicon of Late Biblical Hebrew* (Supplements to Vetus Testamentum 160), Brill, Leiden, 2014.

Instone-Brewer, David, *Techniques and Assumptions in Jewish Exegesis Before 70 CE* (Texte und Studien zum antiken Judentum 30), Mohr Siebeck, Tübingen, 1992.

Josephus Flavius, *Antichități iudaice*, 2 vol., trad. Ion Acsan, Editura Hasefer, București, 2004.

Kahle, Paul, *The Cairo Geniza*, Frederick A. Praeger, New York, ²1959.

Kitchen, Kenneth A., *On the Reliability of the Old Testament*, Eerdmans, Grand Rapids, 2003.

Kritsky, Gene, *The Tears of Re: Beekeeping in Ancient Egypt*, Oxford University Press, Oxford, 2015.

Kutscher, Yechezkel Eduard, *A History of the Hebrew Language*, E.J. Brill, Leiden, 1982.

Lim, Timothy, „A Theory of the Majority Canon", *Expository Times* 123 (2013), pp. 365–373. (Lim. 2013a)

_____ *The Formation of the Jewish Canon*, Yale University Press, New Haven, 2013. (Lim 2013b)

Mazar, A. – Panitz-Cohen, N., „It Is the Land of Honey: Beekeeping at Tel Rehov", *Near Eastern Archaeology*, 70 (2007), pp. 202–219.

McDowell, Josh, *Evidence for Christianity*, Thomas Nelson, Nashville, 2006.

_____, *The New Evidence That Demands a Verdict*, Thomas Nelson, Nashville, 1999. În română: *Noi mărturii supuse dreptei judecăți*, Editura Aquaforte, Cluj-Napoca, 2005.

Mettinger, Tryggve N.D., *In Search of God. The Meaning and the Message of the Everlasting Names*, trad. Frederick H. Cryer, Fortress Press, Philadelphia, 2005.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Mihăilă, Alexandru, „Despre numele dumnezeiesc Iahve", *Studii teologice* (2007), 1, pp. 27–43.

Mollat, Donatien, *L'Évangile de saint Jean*, Éditions du Cerf, Paris, 1953.

Negoiță, Athanase, *Manuscrisele eseniene de la Marea Moartă*, Editura Științifică, „Bibliotheca Orientalis", București, 1993.

Niccacci, Alviero, *The Syntax of the Verb in Classical Hebrew Prose*, trad. W.G.E. Watson (JSOT. Supp 86), JSOT Press, Sheffield, 1990.

Noth, Martin, *Die Welt des Alten Testaments*, ed. a 4-a, Alfred Töpelmann, Berlin, 1962. În engleză: *The Old Testament World*, trad. Victor I. Gruhn, Adam & Charles Black, London, 1966.

Nötscher, F., „Heisst *kābōd* auch «Seele»?", *Vetus Testamentum* 2 (1952), pp. 358–362.

Ofer, Yoṣef, „The history and authority of the Aleppo Codex", în Mordechai Breuer, Mordechai Glatzer (eds), *Jerusalem Crown. The Bible of the Hebrew University of Jerusalem. Pentateuch, Prophets and Writings, according to the Text and Masorah of the Aleppo Codex and Related Manuscripts, Following the Methods of Rabbi Mordechai Breuer*, Karger, Basel, 2000.

Quesnel, M. – Gruson, Ph. (dir.), *La Bible et sa Culture, I. Ancien Testament*, Desclée de Brouwer, Paris, 2001.

Rendsburg, Gary, „The Sheffield Dictionary of Classical Hebrew": Review of D. J. A. Clines (ed.), *The Dictionary of Classical Hebrew*, vol. 1, *AJS Review* 21 (1996), pp. 111–118.

Rhodes, Erroll F. – Smend, Rudolf, „Bible Manuscripts and Editions", în Erwin Fahlbusch (ed.), *The Encyclopedia of Christianity*, vol. 1, trad. Geoffrey W. Bromiley, Eerdmans, Grand Rapids, 1999.

Robinson, R.B., „The Literary Function of the Genealogies of Genesis", *Catholic Biblical Quarterly* 48, (1986), pp. 595–608.

Römer, Thomas – Macchi, Jean-Daniel – Nihan, Christophe (eds), *Introduction à l'Ancien Testament*, Labor et Fides, Geneva, 2009.

Ryle, H.E., *The Canon of the Old Testament*, Macmillan, London, 1892.

Sarna, Nahum, *Genesis: The New JPS Commentary*, Jewish Publication Society, Philadelphia, 1989.

Schmid, Konrad, *Erzväter und Exodus: Untersuchungen zur doppelten Begründung der Ursprünge Israels innerhalb der Geschichtsbücher des*

Alten Testaments (Wissenschaftliche Monographien zum Alten und Neuen Testament 81), Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 1999.

Segal, J.B., *The Diacritical Point and the Accents in Syriac*, Oxford University Press, London–New York–Toronto, 1953.

Ska, J.L., *Introduzione alla lettura del Pentateuco. Chiavi per l'interpretazione dei primi cinque libri della Bibbia*, Edizioni Dehoniane, Roma, 1998.

Soderlund, S.K., „Text and MSS of the OT", în Geoffrey W. Bromiley (ed.), *The International Standard Bible Encyclopedia*, ed. rev., vol. 4, Eerdmans, Grand Rapids, 1988.

Speiser, E.A., *Genesis: Introduction, Translation, and Notes* (The Anchor Bible, vol. 1), Yale University Press, New Haven, 2008.

Tatu, Silviu, *Geneza*, în Silviu Tatu (ed.), *Introducere în studiul Vechiului Testament: Pentateuhul și cărțile istorice*, Editura Risoprint – Editura Casa Cărții, Cluj-Napoca – Oradea, 2016.

_____, „Jotham's Fable and the *crux interpretum* in Judges IX", *Vetus Testamentum* 56 (2006), pp. 105–124.

Tov, Emanuel, *Textual Criticism of the Hebrew Bible*, Fortress Press, Minneapolis, ²2001.

Vergote, J., *Joseph en Égypte: Gènese Chap. 37–50 à la lumière des études égyptologiques récentes*, Publications Universitaires, Louvain, 1959.

Wadell, W.G., „The Tetragrammaton in the LXX", *Journal of Theological Studies* 45, (1944), pp. 158–161.

Walton, John H., *Ancient Near Eastern Thought and the Old Testament*, Baker, Grand Rapids, 2006.

Wegner, Paul D., *A Student's Guide to Textual Criticism of the Bible: Its History, Methods & Results*, InterVarsity Press, Downers Grove, 2006.

Weitzman, Michael Perry, *The Syriac Version of the Old Testament – An Introduction*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.

Wellhausen, Julius, *Prolegomena zur Geschichte Israels*, Reimer, Berlin, 1883. În engleză: *Prolegomena to the History of Israel*, Scholars Press, Atlanta, 1994.

_____, *Die Composition des Hexateuchs und der historischen Bücher des Alten Testaments*, Reimer, Berlin, 1899.

Westermann, Claus, *Genesis*, vol. 3: *Genesis 37–50*, Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 2004.

Widder, Wendy, *Textual Criticism* (Lexham Methods Series), Lexham Press, Bellingham, 2013.

Wolff, Hans Walter, *Anthropology of the Old Testament*, Fortress Press, Philadelphia, 1974.

Wright, William, *A Short History of Syriac Literature*, Adam and Charles Black, London, 1894.

Würthwein, Ernst, *The Text of the Old Testament. An Introduction to the Biblia Hebraica*, revised and expanded by Alexander Achilles Fischer. Translated by Erroll F. Rhodes, Eerdmans, Grand Rapids, ³2014.

Young, Ian, *Diversity in Pre-Exilic Hebrew* (Forschungen zum Alten Testament 5), Mohr Siebeck, Tübingen, 1993.

Young, Ian – Rezetko, Robert – Ehrensvärd, Martin, *Linguistic Dating of Biblical Texts*, 2 vol., Equinox, London–Oakville, 2008.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IAS/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Redactor: Marieva Ionescu
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Emilia Ionașcu

Lucrare executată la R.A. Monitorul Oficial

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Biblia după textul ebraic / ed. îngrijită de Maria Francisca Băltăceanu și Monica Broșteanu; trad., introd. și note de Maria Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu, Melania Bădic, ... – București: Humanitas, 2017
ISBN 978-973-50-5870-8
I. Băltăceanu, Maria Francisca (ed.; trad.; pref.)
II. Broșteanu, Monica (ed.; trad.; pref.)
III. Bădic, Melania Daniela (trad.; pref.)

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021 311 23 30

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Volumul de față, *Geneza*, este primul dintr-o serie care va cuprinde traducerile celor treizeci şi nouă de cărți ale Bibliei ebraice însoțite de studii introductive, note şi comentarii.

Acest proiect a fost realizat în cadrul Colegiului Noua Europă.

Ilustrația copertei:
Pagină din Biblia Cervera, manuscris cu anluminuri de Joseph Assarfati, Spania, 1299, păstrat la Biblioteca Națională a Portugaliei.

BCU IAŞI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Textul Bibliei confirmă, prin structura şi istoria lui, teologia Treimii. Căci el are trei autori: Dumnezeu (inspiratorul lui suprem, izvorul Revelației), autorii textului consemnat în scris (primitorii şi transmițătorii Revelației) şi *traducătorii* textului originar. Cu volumul de față, ne aflăm în prezența traducătorilor, exponenți ai „vorbirii în limbi", mediatori ai Duhului, păstori ai cuvintelor aflate în căutarea Cuvântului. Ei merită toată admirația noastră. Pentru că reuşesc să pună erudiția cea mai temeinică în serviciul cordialității, al nevoii de a înțelege ceea ce e dincolo de înțelegerea obişnuită.

ANDREI PLEŞU

BCU IAŞI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ISBN 978-973-50-5870-8
ISBN 978-973-50-5871-5
9 789735 058715